

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЛЕСІ УКРАЇНКИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікована наукова праця
на правах рукопису

ЧАЛІЙ ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.147: [373.5.011.3-051:796/799]

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання текстів, ідей та результатів досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Л. В. Чалій**

Науковий керівник: **Кіндрат Вадим Кирилович,**

кандидат педагогічних наук, доцент

ЛУЦЬК – 2017

АНОТАЦІЯ

Чалій Л. В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2017. – Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2017.

Зміст анотації

У дисертації теоретично узагальнено та вирішено проблему формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Уточнено зміст понять «позакласна робота з туризму», «готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму».

Встановлено, що туризм як компонент позакласної роботи становить складну систему, яка поєднує освітні, оздоровчі, навчальні, спортивні, розвивальні, рекреаційні та виховні аспекти педагогічної діяльності учителя фізичної культури.

Позакласну роботу з туризму розглянуто як систему заходів рекреаційного, навчального та виховного напрямів, що базована на можливостях туризму як дієвого засобу: залучення учнів до ведення здорового способу життя, суспільно корисної та трудової діяльності шляхом занять у туристсько-краєзнавчих гуртках; формування гуманістичного світогляду учнів завдяки участі в туристських подорожах і масових туристських заходах; надання можливостей для вияву учнями особистої ініціативи та спортивного зростання для зацікавлених обраним видом спорту.

Готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначено як інтегровану якість особистості, сформовану внаслідок професійної підготовки, що відображає позитивну мотивацію до туристичної діяльності у позанавчальний час, прагнення до фахової

самореалізації, підґрунтям яких є запас професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань організації позакласної роботи з туризму, а також наявність особистісних якостей, необхідних для виховання учнівської молоді засобами туризму.

Визначено структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний, особистісний); критерії (аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний, інтеграційний), показники та рівні (низький, базовий, середній, високий) сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Розроблено й впроваджено модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, що утворена концептуальним, змістовим, технологічним та результативно-корекційним блоками.

Обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму: формування у майбутніх учителів фізичної культури мотиваційно-ціннісних установок на проведення позакласної роботи з туризму, що базоване на врахуванні їхніх індивідуально-психологічних особливостей; посилення змістової насиченості процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму шляхом уведення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та доповнення змісту нормативних навчальних дисциплін «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання» відповідними модулями; забезпечення сучасного інформаційно-методичного супроводу процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Удосконалено зміст, форми і методи формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення щодо використання сучасного інформаційно-методичного супроводу освітнього процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено програмно-методичний супровід процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, який включає *навчально-методичні посібники*: «Основи лижної підготовки» (схвалений Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах), «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», «Організація і методика спортивно-масової роботи в різних сферах фізкультурного руху»; методичні рекомендації до вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму»; *тестувальний комплекс* у Google Forms з навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності»; навчальні програми дисциплін «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» та «Організація позакласної роботи з туризму».

Розроблені теоретичні й методичні матеріали дослідження можуть бути використані у освітньому процесі підготовки учителів фізичної культури, фахівців туристичної галузі, у роботі профільних позашкільних установ, а також у закладах післядипломної освіти для підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Проаналізовано сучасний стан формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Анкетування 374 студентів, 47 викладачів та 72 учителів фізичної культури виявило: незадоволеність навчально-методичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу підготовки фахівців; низьку оцінку позакласної роботи з туризму у школі; недостатню методичну підготовку студентів до організації різних форм туристської діяльності.

Результати анкетування вказали на проблемні виклики у освітньому процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. З врахуванням вищезазначеного сформульовано гіпотезу (процес формування готовності набуває більшої ефективності, якщо впроваджуються

відповідні педагогічні умови) та визначено напрями науково-дослідної роботи: виокремити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; експериментальним шляхом перевірити їх дієвість, відстежуючи динаміку рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Цілісний процес формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної роботи з туризму охоплює весь період навчання в закладі вищої освіти та забезпечений упровадженням педагогічних умов.

Упровадження педагогічних умов і перевірка їхньої ефективності відбувалися під час педагогічного експерименту, який тривав упродовж 2012–2016 рр. і передбачав констатувальний, формувальний та контрольний етапи. Педагогічний експеримент був спрямований на виявлення змін у рівнях сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за показниками виокремлених критеріїв. Відповідно до показників критеріїв було обрано діагностичні засоби.

На основі аналізу отриманих результатів встановлено, що на початку експерименту в експериментальній групі було 2,47% студентів із високим рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму, 34,57% – із середнім рівнем, 54,32% – із базовим рівнем і 8,64% – із низьким рівнем готовності.

Наприкінці експерименту в експериментальній групі виявлено: високий рівень сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму у 8,64% студентів, середній рівень – у 66,67%, базовий рівень – у 23,46% і низький рівень – у 1,23%.

На початку експерименту в контрольній групі було 2,41% студентів із високим рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму, 38,55% – із середнім, 45,78% – із базовим і 13,25% – із низьким рівнями.

Наприкінці експерименту в контрольній групі спостережено зміни кількісних та якісних показників сформованості рівнів готовності до організації позакласної

роботи з туризму: високий рівень діагностовано у 6,02% студентів, середній рівень – у 43,37%, базовий – у 38,55% і низький – у 12,05%.

Простежено збільшення кількості студентів із *високим рівнем* сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній групі на 6,17%, у контрольній – на 3,61%; із *середнім рівнем* в експериментальній групі – на 32,10%, у контрольній – на 4,82%; а також зменшення кількості студентів із *базовим рівнем* сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній групі на 30,86%, у контрольній – на 7,23%; із *низьким рівнем* в експериментальній групі на 7,41%, у контрольній – на 1,20%.

Результати педагогічного експерименту перевірено за допомогою методів математичної статистики й доведено достовірну різницю між показниками рівнів сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму наприкінці експерименту студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної.

Шляхом кореляційного аналізу виявлено тенденцію до посилення наприкінці експерименту взаємозв'язку окремих структурних компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній і контрольній групах.

За результатами педагогічного експерименту зафіксовано переважаючі позитивні зміни у показниках сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму студентів експериментальної групи порівняно з аналогічними показниками студентів контрольної.

Аналіз й узагальнення результатів науково-дослідної роботи дозволили підтвердити позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму на основі визначених педагогічних умов.

Ключові слова: готовність, туризм, позакласна робота з туризму, майбутній учитель фізичної культури, педагогічні умови.

Abstract

Chalii L.V. Formation of readiness of future physical education teachers for organization of extra-curricular work on tourism. Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the degree of candidate in pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Method of Professional Education. – East Ukrainian National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 2017. – Rivne State University of Humanities, Rivne, 2017.

Content of abstract

The dissertation theoretically generalizes and solves the problem of formation of readiness of the future physical education teachers to the organization of extracurricular work on tourism.

We clarified the meaning of «extracurricular work on tourism», «readiness of the future physical education teachers to the organization of extracurricular work on tourism».

It was found that tourism, as an unchanged component of extracurricular work is a complex system that combines educational, wellness, training, sports, developmental, recreational and disciplinary aspects of future physical education teacher's pedagogical activity.

The author considers *extracurricular work on tourism* as a system of measures for recreational, educational and disciplinary directions based on the possibilities of tourism as an effective means: involvement of students in maintenance of a healthy lifestyle, socially useful and labor activity through participation in tourist classes of local lore circles; the formation of the students' humanistic outlook through participation in tourist trips and mass tourism events; providing opportunities for the personal student's initiative and sports growth for those who interested in the chosen sport.

Readiness of future physical education teachers to organize extra-curricular work on tourism is defined as the integrated personal quality formed as a result of professional training, which reflects the positive motivation for tourism activity in extracurricular time, the desire for professional self-realization, based on which there is a stock of

professional knowledge, skills and practical experience in organizing extra-curricular tourism work, and also the availability of personal qualities aimed at educating the student youth by means of tourism.

We determined:

- structural components of the formation of the readiness of future physical education teachers for organization of extra-curricular work on tourism as motivationally valuable, cognitive, practical, and personal;
- its criteria (axiological, epistemological, activity, integrational);
- its indicators and levels (low, basic, medium, high).

We have developed and implemented the model of forming the readiness of future physical education teachers to organize extra-curricular work on tourism that is formed by conceptual, content, technological and effective-correction blocks.

We substantiated and experimentally checked the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular tourism work:

- future physical education teacher's formation of motivationally valuable attitudes for the implementation of extra-curricular tourism work that are based on the consideration of their individual psychological peculiarities;
- increasing the content saturation of the formation of the readiness of future physical education teachers for organization of extra-curricular work on tourism by introducing the special course «Organization of extracurricular work on tourism» and supplementing the contents of the disciplines «Hygiene of physical education and sport» and «Pedagogy of physical education» with the relevant modules;
- providing modern informational and methodological support to the process of forming the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism.

We improved the content, forms and methods of forming the readiness of future physical education teachers for organizing extra-curricular work on tourism.

Theoretical positions on the use of modern information and methodological support of the educational process of preparation of future physical education teachers got the further development.

Practical meaning of the research results is that we developed and provided programmatic and methodical support of the process of forming the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism that includes: teaching aids «Fundamentals of ski training» (approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine for use in general educational institutions), «Organization of local lore tourism activity», «Organization and methods of sports and mass work in various spheres of physical culture movement»; methodical recommendations for the special course «Organization of extracurricular work on tourism»; testing complex in Google Forms on the discipline «Organization of local lore and Tourism Activity»; curricula of disciplines «Organization of local lore and tourism activity» and «Organization of extracurricular work on tourism».

We developed theoretical and methodological materials of the research, which can be used in the educational process of preparation of teachers of physical education, specialists of the tourism industry, in the specialized out-of-school establishments' work, as well as in institutions of postgraduate education to improve the skills of teaching staff.

We analyzed the current state of formation of the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism. The questionnaire of 374 students, 47 teachers and 72 teachers of physical education revealed that they are dissatisfied with the teaching and methodological, and logistical support of the process of training specialists; low assessment of extracurricular tourism work at school; insufficient methodological training of students to organize various forms of tourism activities.

The results of the questionnaire indicated the challenges in the educational process of preparing future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism. Taking into account the aforementioned, we formulated hypothesis (the process of formation of readiness becomes effective if the proper pedagogical conditions of the specified readiness are implemented) and formulated the directions of research

work: to distinguish pedagogical conditions of forming the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism; to experimentally check their effectiveness by tracking the dynamics of levels of the formation of future physical education teachers to organize extra-curricular work on tourism.

The whole process of forming of readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism takes the whole period of studying at institution of higher education and is ensured by the introduction of pedagogical conditions.

The introduction of pedagogical conditions and checking their effectiveness took place during the pedagogical experiment in 2012–2016, and foresaw the stating, forming and control stages. Pedagogical experiment was aimed to find changes in levels of forming of readiness of future physical education teachers to organize extra-curricular work on tourism by the indicators of the distinguished criteria. According to the criteria, the diagnostic tools were chosen.

Based on the analysis of the results, it was found that at the beginning of the experiment 2,47% of students from the experimental group had the high level of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism; 34,57% had the medium level; 54,32% had the basic level; 8,64% – the low level.

At the end of experiment the high level of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism got 8,64% of students from the experimental group; 66,67% of students got the medium level; 23,46% of students got the basic level; 1,23% of students got the low level.

At the beginning of the experiment 2,41% of students from the control group got the high level of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism; 38,55% got the medium level; 45,78% got the basic level; 13,25% – the low level.

At the end of experiment, we noticed the changes in quantitative and qualitative indicators of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism: 6,02% of students got the high level; 43,37% got the medium level; 38,55% got the basic level; 12,05% – the low level.

We observed an increase in the number of students *with the high level* of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism by 6,17% in experimental group and 3,61% in control group; in the number of students *with the medium level*: by 32,10% in experimental group and 4,82% in control group. Also we observed a decrease in the number of students *with the basic level* by 30,86% in experimental group and 7,23% in control group; in the number of students *with the low level*: by 7,41% in experimental group and 1,2% in control group.

With the help of methods of mathematical statistics, we checked the results of the experiment and proved a significant difference between the indicators of levels of formation of readiness to organize extra-curricular work on tourism in experimental and control groups at the end of the experiment.

Through correlation analysis we found a tendency to increase the interconnection of some structural components of readiness of future physical education teachers to organize extra-curricular work on tourism in experimental and control groups at the end of the experiment.

According to the results of pedagogical experiment, we recorded prevailing positive dynamics of levels of the formation of the readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism from experimental group in comparison to the similar indicators in control group.

The analysis and generalization of the research results allowed to confirm the positive dynamics of formation of readiness of future physical education teachers for the organization of extra-curricular work on tourism, based on defined pedagogical conditions.

Key words: readiness, tourism, extracurricular work on tourism, future physical education teacher, pedagogical conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Чалій Л. В. Формування туристських навичок у студентів вищих навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 686–690.

2. Чалій Л. В., Козаченко Т. В. Сучасний підхід до викладання дисципліни «Теорія і методика викладання лижного спорту» у вищих навчальних закладах. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 4 (20). С. 112–115.

3. Чалій Л. В. Початковий рівень підготовки туристських кадрів серед студентів фізкультурних спеціальностей. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти*: зб. наук. праць. Рівне, 2012. Вип. 5 (48). С. 91–94.

4. Чалій Л. В. Сучасні підходи до складання моделей підготовки фахівців із фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 3 (27). С. 18–21.

5. Чалій Л. В. Оцінювання сформованості туристських умінь та навичок у майбутнього вчителя фізичної культури. *Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучас. сусп-ві*: зб. наук. пр. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 2 (30). С. 39–42.

6. Чалій Л. В. Сучасний стан проблеми формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. *Народна освіта*: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 3(30). URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3304. (Дата звернення: 11.01.2017).

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Чалій Л. В., Кіндрат В. К. Туристсько-краєзнавча підготовка студентів фізкультурних спеціальностей до роботи в закладах освіти. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. С.125–127.

8. Чалій Л. В. Аналіз варіативного модуля «Туризм» нової програми «Фізична культура. 5–9 класи». *Туризм і краєзнавство: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. С.185–189.

9. Чалій Л. В. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. *Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти: зб. матеріалів II Всеукр. наук-практ. конференції молодих вчених* (м. Кам'янець-Подільський, 24 берез. 2016). Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2016. С. 181–184.

10. Chalii L. The theoretical model of formation of readiness of future teachers of physical education in the organization of extracurricular activities on tourism. *Pedagogy and Psychology of Sport*. Vol. 3 / No 1, 2017, P. 24–32 Received: 11.03.2017. Revised: 16.03.2017. Accepted: 18.03.2017. URL: <http://dx.doi.org/10.12775/PPS.2017.003> (Дата звернення: 16.05.2017).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Чалій Л. В. Програма навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» підготовки бакалаврів напряму 6.010201 «Фізичне виховання». Рівне: Ред.-вид. відділ громад. організації «СОМ-центр», 2013. 24 с.

12. Чалій Л. В. Програма навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» підготовки бакалаврів напряму 6.010201 «Фізичне виховання». Рівне: Ред.-вид. відділ громад. організації «СОМ-центр», 2013. 24 с.

13. Кіндрат В. К., Чалій Л. В., Панчук А. П. Основи лижної підготовки: навч.-метод. посіб. Рівне: Волин. береги, 2016. 252 с.

14. Кіндрат В. К., Кіндрат Н. П., Чалій Л. В. Організація і методика спортивно-масової роботи в різних сферах фізкультурного руху: навч.-метод. посіб. Рівне: РВВ «СОМ-центр», 2017. 377 с.

15. Чалій Л. В., Кіндрат В. К. Організація краєзнавчо-туристської діяльності: навч.-метод. посіб. Рівне: Ред.-вид. відділ громад. організації «СОМ-центр», 2017. 217 с.

16. Чалій Л. В. Організація позакласних туристських заходів у школі: метод. рек. Рівне: Ред.-вид. відділ громад. організації «СОМ-центр», 2017. 140 с.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АФВ – академія фізичного виховання

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ГО – громадська організація

ЕГ – експериментальна група

ЗВО – заклад вищої освіти

КГ – контрольна група

МОН – Міністерство освіти і науки

РДГУ – Рівненський держаний гуманітарний університет

СНУ – Східноєвропейський національний університет

ТМФВ – теорія і методика фізичного виховання

Moodle – Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище)

TUNING – проект «Гармонізація освітніх структур в Європі»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ.....	25
1.1. Характеристика понятійно-термінологічного поля дослідження.....	25
1.2. Проблема формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у системі професійної освіти.....	49
1.3. Структурний аналіз готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.....	68
Висновки до першого розділу	94
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ.....	97
2.1. Аналіз сучасного стану готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.....	97
2.2. Модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.....	127
2.3. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму	140
Висновки до другого розділу.....	164
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ	169
3.1. Організація педагогічного експерименту.....	169
3.2. Аналіз результатів науково-дослідної роботи.....	181
Висновки до третього розділу.....	207
ВИСНОВКИ.....	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	214
ДОДАТКИ.....	250

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дисертації. Активна перебудова системи освіти в Україні, що відображає процес євроінтеграції українського суспільства, потреби українського ринку праці в конкурентоспроможних фахівцях, що зможуть і готові підняти престиж країни в очах світової спільноти, зумовлює появу принципово нових підходів до організації освітнього процесу у вищій школі. Динамізм сучасних освітніх перетворень детермінує потребу підготовки нової генерації учителів фізичної культури, здатних провадити педагогічну діяльність на високому професійному рівні. Проблемними викликами загальноосвітньої школи є позакласна робота, поліпшення її якості, активізація традиційних і пошук нових форматів взаємодії учасників освітнього процесу в позаурочний час. Тому особливій актуальності у вищеозначених умовах набувають питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Пріоритетні напрями реформування освітньої галузі та зміни в системі фізичної культури на державному рівні визначають: закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про туризм» (1995, зі змінами 2015); укази Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016); постанови «Про Загальнодержавну соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на 2013–2017 роки» (2013), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» (2017).

Теоретичні та практичні засади професійної підготовки фахівців фізичної культури у закладах вищої освіти слугували предметом наукового пошуку таких учених, як: Є. А. Захаріна [77], М. В. Карченкова [89], О. А. Комар [103], Т. Ю. Круцевич [226], В. Г. Папуша [275], Є. Н. Приступа [184], Л. П. Сущенко [225], О. В. Тимошенко [231], А. В. Цьось [254], Б. М. Шиян [226] та ін.

На проблемі готовності до професійної діяльності у своїх теоретичних напрацюваннях зосередили увагу науковці О. А. Атамась [10], Н. О. Белікова [22], К. М. Дурай-Новакова [65], Ю. В. Пелех [172], В. О. Слатьонін [208] тощо.

Висвітлення окремих аспектів підготовки майбутніх фахівців до роботи з туризму належить таким дослідникам, як О. Я. Булашев (навчання основам спортивного туризму) [28], В. І. Ганопольський (підготовка учителя фізичної культури до організації спортивно-оздоровчого туризму) [43], Л. Ю. Дудорова (особливості застосування педагогічних технологій у викладанні туризму) [64], М. Д. Зубалій (методика організації заходів активного туризму) [78], І. М. Ткачівська (підготовка майбутніх учителів фізичної культури до туристсько-краєзнавчої роботи з учнями) [234] й ін.

На основі аналізу літературних джерел та узагальнення практики вищої та середньої школи виявлено низку *суперечностей* між:

- суспільним попитом на фахівців фізичної культури, що відповідають вимогам сучасної загальноосвітньої школи, та стереотипністю, застарілістю професійної підготовки в закладах вищої освіти;
- нормативними вимогами до учителів фізичної культури як організаторів позакласної роботи та недостатньою їхньою практичною підготовкою до позаурочної взаємодії зі школярами;
- можливостями туризму щодо вирішення проблем національного, патріотичного та морального виховання, рекреаційно-оздоровчого та психосоціального впливу та неповним використанням потенціалу позакласної роботи з туризму.

Виявлені суперечності й об'єктивна потреба суспільства у висококваліфікованих учителях фізичної культури, здатних ефективно організувати позакласну роботу з туризму, спрямовану на покращення розумової та фізичної працездатності, рухової активності й розвитку особистості школяра загалом, зумовили вибір теми дисертаційної праці: **«Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри теорії фізичного виховання, фітнесу та рекреації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Соціально-педагогічні та медико-біологічні основи фізичної активності різних груп населення» (державний реєстраційний номер № 0115U002344).

Тему дослідження затверджено вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 27 грудня 2013 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 15 грудня 2015 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально визначити рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму на основі відповідних педагогічних умов формування такої готовності.

Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких **завдань**:

1. на основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури встановити стан розробленості проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму;
2. обґрунтувати структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, уточнити критерії, показники та рівні її сформованості;
3. розробити та впровадити модель, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму;
4. продіагностувати рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з туризму.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Мета, завдання та специфіка досліджуваного предмета зумовили доцільність комплексного використання таких **методів**:

– *теоретичних*: аналіз, синтез і узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної та спеціальної наукової літератури з проблеми дослідження, вивчення та порівняння педагогічного досвіду закладів вищої освіти – для визначення мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження, уточнення ключових понять, обґрунтування структури та змісту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; моделювання – для створення моделі, виокремлення педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму в процесі фахової підготовки;

– *емпіричних*: анкетування, тестування, педагогічний експеримент, ретроспективний аналіз власного педагогічного досвіду – для виявлення ефективності запропонованих педагогічних умов формування готовності та рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму;

– *математичної статистики* – t-критерію Стьюдента – для поєднання якісного та кількісного аналізу отриманого емпіричного матеріалу, критерію Пірсона χ^2 – для перевірки статистичних гіпотез, кореляційного аналізу – для встановлення взаємозв'язків між структурними компонентами готовності.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– з'ясовано стан розробленості проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму як неодмінної частини професійної підготовки фахівця в закладі вищої освіти;

– визначено й обґрунтовано структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний та особистісний), критерії (аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний та інтеграційний), показники та рівні

(низький, базовий, середній, високий) сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму;

– теоретично обґрунтовано й розроблено модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, що утворена концептуальним, змістовим, технологічним і результативно-корекційним блоками;

– виявлено й обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (формування у майбутніх учителів фізичної культури мотиваційно-ціннісних установок на проведення позакласної роботи з туризму, що базоване на врахуванні їхніх індивідуально-психологічних особливостей; посилення змістової насиченості процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму шляхом уведення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та доповнення змісту нормативних навчальних дисциплін «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання» відповідними модулями; забезпечення сучасного інформаційно-методичного супроводу процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму);

– *уточнено* зміст понять «позакласна робота з туризму», «готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму»;

– *удосконалено* зміст, форми та методи формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо використання сучасного інформаційно-методичного супроводу освітнього процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й упровадженні в закладах вищої освіти навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації

позакласної роботи з туризму, який охоплює *навчально-методичні посібники*: «Основи лижної підготовки» (схвалено Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах), «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», «Організація і методика спортивно-масової роботи в різних сферах фізкультурного руху»; *методичні рекомендації* «Організація позакласних туристських заходів у школі»; *електронні навчально-методичні комплекси* дисциплін «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», «Організація позакласної роботи з туризму», *тестувальний комплекс* у Google Forms; *програми* навчальних дисциплін «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» й «Організація позакласної роботи з туризму».

Розроблені теоретичні й методичні матеріали дослідження може бути застосовано в освітньому процесі підготовки учителів фізичної культури, фахівців туристичної галузі, у роботі профільних позашкільних установ, а також у закладах післядипломної освіти для підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури у Рівненському державному гуманітарному університеті (довідка № 183 від 18.09.2017 р.), Запорізькому національному університеті (довідка № 01-14/149 від 19.09.2017 р.), Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського (довідка № 1999/18 від 19.09.2017 р.), Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (довідка № 03-28/02/3858 від 22.09.2017 р.), а також у процес атестації педагогічних працівників Дубенської районної станції туристів (довідка № 23-01/01- 12/17 від 07.06.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного наукового пошуку представлено на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних – «Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства в закладах освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2009 р., 2014 р.); «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві»

(Луцьк-Світязь, 2012 р., 2015 р.); «Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи» (Дрогобич, 2017 р.);

усеукраїнських – «Фізична культура дітей та молоді на сучасному етапі: досвід і перспективи» (Рівне, 2012 р.); «Медико-біологічні та педагогічні основи фізичного виховання і спорту» (Кременець-Луцьк, 2013 р.); «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (Кам'янець-Подільський, 2016 р.);

регіональних – «Проблеми фізичного виховання у контексті освітньої педагогіки вищого навчального закладу» (Рівне, 2015 р.); «Фізична культура дітей та молоді на сучасному етапі: досвід і перспективи» (Рівне, 2016 р.).

Результати наукового пошуку викладено в доповідях на науково-практичних семінарах кафедри теорії і методики фізичного виховання, звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, 2013–2017 рр.) і репрезентовано на Фестивалях науки у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (Луцьк, 2014–2016 рр.).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві: у навчально-методичному посібнику «Організація і методика спортивно-масової роботи в різних сферах фізкультурного руху» (у співавторстві з В. К. Кіндратом, Н. П. Кіндрат) (2017) здобувачем розглянуто організаційні аспекти масової фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в різних сферах суспільства, осмислено теоретичні основи екологічного туризму (6,78 авт. арк.); у навчально-методичному посібнику «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» (у співавторстві з В. К. Кіндратом) (2017) автором розроблено основи краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів фізичної культури (4,94 авт. арк.); у навчально-методичному посібнику «Основи лижного спорту» (у співавторстві з В. К. Кіндратом, А. П. Панчуком) (2016) автором обґрунтовано методику навчання техніки пересувань на лижах і позакласної роботи з лижного туризму (4,70 авт. арк.); у статті «Сучасний підхід до викладання дисципліни «Теорія і методика викладання лижного спорту» у вищих навчальних закладах» (у співавторстві з Т. В. Козаченко) (2012) здобувачем розкрито переваги нових форм

організації лабораторних занять (0,17 авт. арк.); у статті «Туристсько-краєзнавча підготовка студентів фізкультурних спеціальностей до роботи в закладах освіти» (у співавторстві з В. К. Кіндратом) (2009) дисертантом висвітлено теоретичні положення щодо професійної освіти та туристської діяльності (0,09 авт. арк.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 16 публікаціях здобувача (11 одноосібних, 5 – у співавторстві), серед яких: шість відображають основні положення дисертації (одна – в електронному фаховому виданні, дві – у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus), чотири мають апробаційний характер (одна стаття – у міжнародному виданні), шість додатково представляють результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів і висновків до них, висновків, списку використаних джерел (295 найменувань, із них 12 джерел іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок, із них – основного тексту 179 сторінок. Робота містить 14 додатків на 41 сторінці, 24 таблиці та 29 рисунків на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ

У розділі схарактеризовано понятійно-термінологічне поле дослідження; розкрито проблему формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у системі професійної освіти; здійснено структурний аналіз готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

1.1. Характеристика понятійно-термінологічного поля дослідження

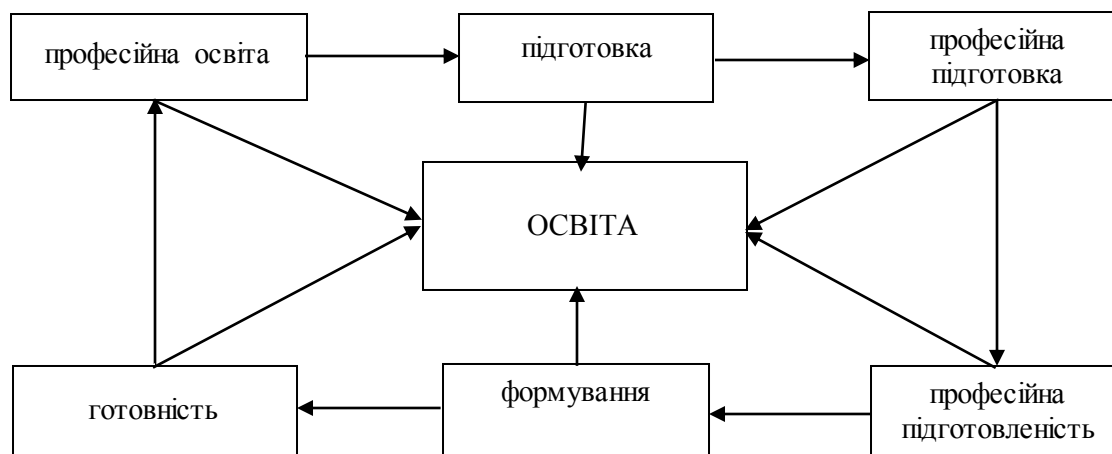
Складний та динамічний процес формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму вимагає чіткого розуміння, систематизації, деталізації цілого ряду базових, похідних та ключових понять.

Аналіз літературних джерел виявив, що сучасна педагогічна наука в контексті новітніх положень реформування використовує як усталені поняття, що мають чітке наукове пояснення, так і трактування понять з особистої позиції науковців та дослідників.

Розглянемо дефініції, що стосуються освітньої складової процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури.

У дослідженні ми будемо опиратися на загальні вихідні поняття професійної освіти майбутніх учителів фізичної культури та уточнимо зв'язки із суміжними поняттями.

З'ясуємо трактування понять «освіта», «професійна освіта», «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовленість», «готовність», «формування» та графічно представимо взаємозв'язки та взаємозалежність даних понять (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Поняття професійної складової процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року освіта визнається стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [242].

20-та сесія ЮНЕСКО прийняла визначення освіти як процесу і результату вдосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

Близькими до такого трактування є наступні: освіта як процес і результат засвоєння досвіду поколінь у вигляді системи знань, умінь, навичок і відносин (Р. П. Карпюк) [88, с. 16]; у вузькому розумінні – сукупність знань, умінь, навичок, компетенцій, набутих у навчальних закладах або самостійно (А. І. Кузьмінський) [119]; освіта – це водночас і процес, і результат засвоєння учнями певних систематизованих знань, навичок і вмінь, формування наукового світогляду, моральних та інших якостей, розвитку творчих сил і здібностей (В. В. Ягупов) [283].

Поняття «професійна освіта» є похідним від поняття «освіта» та має наступні тлумачення: складова частина ступеневої освіти ..., спрямована на максимально

повноцінну професійну самореалізацію особистості і зорієнтована на кон'юнктуру ринку праці [25]; сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої і середньої кваліфікації [186]; сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності [248].

Ми погоджуємося з поглядами О. М. Новікова, який під *професійною освітою* розуміє «результат професійного навчання і виховання, професійного становлення та розвитку особистості людини» [156, с. 11].

У контексті дослідження потрібно визначитися з поняттям «підготовка». У довідковій літературі є різні пояснення цього поняття: процес навчання; процес формування готовності до майбутньої діяльності; запас знань, вмінь та навичок, досвіду тощо.

Погоджуємося з Д. П. Алімасовою, що поняття «підготовка» частіше за все має означення у контексті розглянутої професії, до якого вона належить, та практично не зустрічається в самостійному значенні [6].

Я. Бельський та Е. С. Вільчковський зазначають, що підготовка має охоплювати результативність праці, фахову підготовленість, організацію педагогічної діяльності, педагогічні вміння, чинники, що зумовлюють ефективність педагогічної праці, стиль взаємостосунків з учнями, матеріальні та соціальні умови праці, суспільну діяльність та особистісні інтереси [19, с. 120].

Основне завдання фахової підготовки С. В. Гуменюк вбачає не лише у наданні студентам ґрунтовних знань у професійній діяльності, а й формування в майбутніх фахівців із вищою фізкультурною освітою готовності продуктивно мислити та реалізувати набуті знання, уміння й навички на практиці [54].

Поняття «професійна підготовка» має різне тлумачення: система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, загальних і професійних знань, умінь, навичок і професійної готовності [5]; процес формування сукупності фахових знань, умінь і навичок, атрибутів, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної професійної діяльності [6]; набуття людиною професійної

освіти, що є результатом засвоєння інтелектуальних знань, умінь та формування необхідних особистісних професійних якостей [25].

Ми позитивно оцінюємо та будемо у своєму дослідженні користуватися визначенням, що подає Р. В. Куліш: «*професійна підготовка* – це система змістових і організаційних заходів; професійно-педагогічна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, а й має бути зорієнтована на особистісний розвиток студента; мета і кінцевий результат професійно-педагогічної підготовки є формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності» [122, с. 74].

Поряд з терміном «підготовка» вживаються терміни «підготовленість» та «готовність». Співвідношення цих термінів наближається до аналогічності, проте більшість науковців визнає, що підготовленість характеризує лише окремі сторони готовності.

Сучасні науковці О. М. Аллін та Н. О. Белікова вказують на той факт, що підготовленість фахівця до діяльності в цілому ще не означає, що він готовий у певний момент вчинити необхідні дії, тим більш результативно [22, с. 31].

Ми погоджуємося з А. В. Цюсом, який «професійну підготовленість» тлумачить як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією [254].

Уже на початку ХХ століття у науковій літературі поняттям «готовність» користуються при моделюванні поведінки особистості у різних ситуаціях. Вчені-психологи того часу (В. Томас, Ф. Знанецький, Г. Олпорт, Д. Кац) готовність людини до впливу оточуючого середовища розглядали як соціально-ціннісну резистентність, як засіб регуляції та саморегуляції поведінки людини. Надалі поняття «готовність» з'явилося у дослідженнях, пов'язаних з теорією професійної діяльності, коли розглядали емоційно-вольовий, морально-психологічний та інтелектуальний потенціал особистості.

Педагогіка піднімає проблематику поняття «готовність» у другій половині ХХ століття. Це були роботи К. М. Дурай-Новакової, Г. С. Костюка, Н. В. Кузьміної

та ін. Зокрема, М. І. Дьяченко, Л. А. Кандилович, А. Ф. Ліненко показник саморегуляції та адаптації психічних процесів у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки особистості назвали рівнем готовності.

Питання формування готовності до професійної діяльності розглянуті у роботах наступних учених та дослідників: Є. П. Білозерцева, П. П. Блонського, Л. П. Буєвої, Й. Ф. Гербарта, Є. О. Климова, Н. В. Кузьміної, А. С. Макаренка, Л. М. Мітіної, А. В. Петровського, І. І. Резвицького, В. О. Сластьоніна, К. Д. Ушинського, В. Д. Шандрикова, С. Т. Шацького та ін.

У довідковій літературі зустрічається таке визначення готовності: стан мобілізації всіх психофізичних систем людини, що забезпечує ефективне виконання певних дій [39].

Широкий спектр підходів до тлумачення цього поняття прослідковується у сучасній психолого-педагогічній літературі: готовність – це наявність здібностей (Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн); знання, практичні вміння та навички (Л. В. Романенко, В. В. Серіков); синтез якостей особистості, які потрібні для діяльності за обраною професією (В. А. Крутецький); професійний потенціал педагога (І. П. Підласий); первинна та фундаментальна умова виконання будь-якої діяльності (В. О. Сластьонін); результат та показник якості підготовки, що реалізується та оцінюється в професійній діяльності (О. М. Отич).

Важливою для нас є думка Г. М. Алексєєвої, яка виділяє різні типи готовності в залежності від різних видів діяльності. Науковець стверджує, що готовність базується на загальнопедагогічній основі (є частиною професійної готовності до педагогічної діяльності), є особливою (відповідно до специфіки певного виду діяльності) та індивідуальною, тому що у кожного свій рівень підготовки та свій особистісний стиль роботи. Тому логічно буде виділяти у структурі готовності як спільні для всіх видів педагогічної діяльності компоненти, так і особливі [5].

Л. М. Карамушка розуміє під готовністю стійкий комплекс особистісних, професійно важливих якостей для успішної діяльності [86, с. 144].

Теоретичним орієнтиром для нас є трактування поняття «готовність» Ю. В. Пелехом: готовність – інтегрована якість особистості, спрямована на

адекватну реакцію щодо можливості ситуативного вирішення універсальних освітніх завдань за допомогою активізації і застосування набутої у навчально-виховному процесі системи компетенцій, що означені за таких умов диференційно-варіативними видозмінами [172, с. 10].

Ми підтримуємо Н. О. Дяченко в її позиції, що готовність не можна розглядати окремо від особистості: поняття «готовність» може розглядатися як поєднання двох взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів, а саме як готовність до діяльності і як готовність особистості до розвитку та саморозвитку (самовдосконалення) [68].

Важливою для нас є робота В. В. Савіцької, в якій зазначено, що поняття «готовність» вживається у науковій літературі для визначення її як умови та регулятора діяльності, психологічного стану, установки, наявності у суб'єкта певних потреб як синтезу властивостей особистості тощо. Автор, вивчаючи підходи до тлумачення поняття «готовність», виділила чотири варіанти: функціональний, за яким готовність вважають психічним станом, що визначає потенційну активізацію психічних функцій під час майбутньої професійної діяльності; особистісний, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність внутрішніх суб'єктивних чинників окремої діяльності та досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї; особистісно-діяльний, у межах якого готовність окреслюється як прояв усіх граней особистості, які забезпечують можливість ефективно виконувати професійні функції; результативно-діяльнісний, що визначає готовність як результат процесу підготовки. Як зазначає В. В. Савіцька, у педагогічній теорії, як правило, користуються двома підходами для означення змісту готовності: функціональний (стан психічних функцій під час виконання роботи) та особистісний (результат підготовки до певної діяльності) [194].

Серед прибічників функціонального підходу: О. В. Андреева (стан мобілізованої базової готовності); Г. М. Гагаєва (емоційний стан); Ф. Ю. Генев (зміни у психіці людини у зв'язку із специфікою діяльності (спорт)); Т. М. Желязкова (психічний стан); М. Д. Левітов, який розуміє феномен готовності

як один з важливих станів; Л. С. Нерсисян, В. Н. Пушкін (певне функціонування і психічний стан, що забезпечує швидкість трудової дії); Ф. М. Рекешева (особливий особистісний стан) та інші. Серед представників особистісного підходу: Ю. Ю. Бойко, С. В. Моторина – інтегроване структурне особистісне утворення, стійке і складне особистісне утворення; Л. П. Гапоненко, В. В. Єршова, П. А. Рудик, В. Л. Уліч, Т. В. Шестакова – складне психологічне утворення; Р. А. Гаспарян, О. А. Гончарова – складне інтегральне новоутворення; М. І. Дьяченко, М. А. Мазмазян – впевненість у своїх силах, індивідуально-оптимальний рівень емоційного збудження, високий рівень особистісних домагань; Л. О. Кандибович – психічний стан і характеристика особистості; Л. В. Кондрашова – складне особистісне утворення; О. А. Кривильова – розкриття потенційних можливостей; М. В. Кулакова, К. В. Рейда – інтегративна якість; О. М. Лугова – інтегративне особистісне і соціально-психологічне утворення; О. М. Серняк – цілісне особистісне професійне новоутворення; П. В. Харченко – внутрішньо-цілісне поєднання всіх структурних складових психіки; А. Ц. Пуні, який готовність розглядає як впевненість у своїх силах, здатність керувати своїми діями, думками, почуттями, оптимальний рівень емоційного збудження [164].

С. О. Скворцова розглядає у науковій практиці поняття теоретичної та практичної готовності. Узагальнене вміння педагогічно мислити, що передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проектних і рефлексивних умінь є змістом теоретичної готовності. Зазначені вміння складні за своєю структурою, і більшість з них можна подати у вигляді композиції вмінь нижчого порядку. Під практичною готовністю майбутнього педагога до проведення уроків автор розуміє набуття ним досвіду застосування складових теоретичної готовності на практиці: через імітацію майбутньої педагогічної діяльності під час рольових ігор, через проектну діяльність з розв'язання методичних проблем, під час педагогічної практики [206].

Зважаючи на достатню розробленість поняття «готовність» у педагогічній науці, ми у своїй роботі будемо користуватися визначенням: «*готовність* – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння

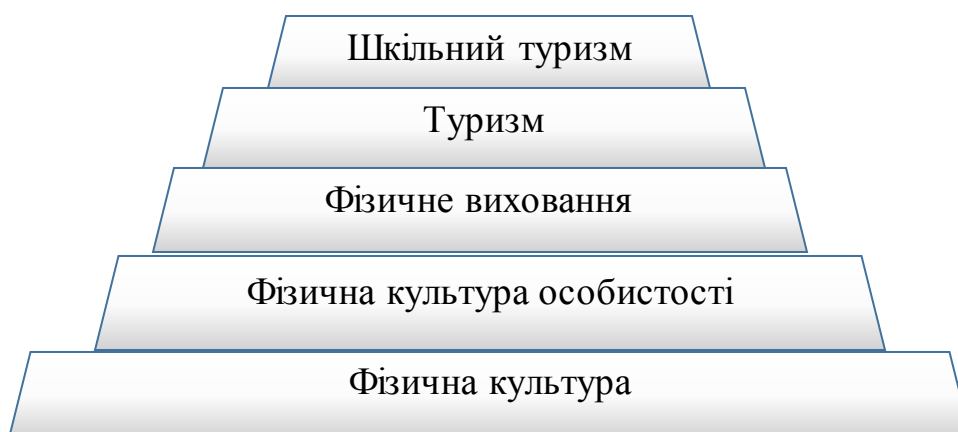
ефективними способами і засобами досягнення поставлених цілей, здатності до творчості і рефлексії» [60].

Нами досліджується процес формування готовності, тому до уваги беремо трактування поняття «формування». Науковці М. І. Дяченко та Л. О. Кандибович розуміють це як процес духовного збагачення, вдосконалення, розвитку індивідуальності, внутрішньої та загальної професіональної культури [67, с. 463].

Л. І. Макодзей розглядає поняття «формування» як «цілеспрямований процес становлення управлінської компетентності майбутніх магістрів ..., що включає оволодіння системою управлінських знань, навичок, умінь, дій та професійно важливих якостей, які забезпечать здатність майбутнього керівника актуалізувати їх у процесі здійснення управлінської діяльності» [134, с. 38].

Ми у своїй роботі визначаємо зміст поняття «формування» стосовно способів дії на майбутнього фахівця, дотримуючись поглядів І. Д. Бега, який розуміє це як процес навчання і виховання [21].

Центром, що об'єднує другу групу дефініцій у дослідженні, є фізична культура. Отже, до другої групи ми віднесли поняття: «фізична культура», «фізична культура особистості», «фізичне виховання», «туризм», «шкільний туризм» (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Поняття фізкультурної складової формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту зазначено: «Фізична культура як складова загальної культури, суспільними проявами якої

виступають фізичне виховання та масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини» [240].

Однак, на думку Р. П. Карпюка, з яким ми повністю згодні, на сьогодні приділено недостатньо уваги у працях науковців «до фізичної культури як засобу формування дієздатної людини, наслідком чого стала наявність у масовій свідомості негативно-скептичного ставлення до фізичної культури, зниження її ролі у формуванні цілісної людини» [88, с. 41].

Автор вказує на політичну та ідеологічну заангажованість фізичної культури протягом десятиліть і, як наслідок, тривалий час фізична культура ототожнювалась із засобом тренування тіла. А, на думку В. К. Бальсевича, у фізичній культурі обов'язково поєднується соціальне та біологічне.

Більшість сучасних фахівців (Ю. Л. Кисліцин, Т. Ю. Круцевич, Ю. Ф. Курамшин, В. В. Петровський, М. В. Решетников та ін.) фізичну культуру розуміють як частину загальної культури суспільства в цілому і людини зокрема. Показники розвитку фізичної культури прямо пропорційні розвитку соціуму і визначаються за сукупністю матеріальних та духовних цінностей, що створені для фізичного розвитку, духовного вдосконалення та підвищення рівня здоров'я людини.

Ряд авторів (В. Н. Курись, Л. Н. Сляднєв) вказують на хибність уявлення про задоволення усіх потреб суспільства й особистості через фізичну культуру як фізичну підготовку людей до життєдіяльності, бо існуючий реальний рівень фізичного здоров'я нації не є достатнім. Якщо віддати переважаючу чи домінуючу роль у фізичній культурі фізичному тренуванню без духовної спрямованості цього явища, то, на думку В. А. Пономарчука, це призводить до фізичної антикультури [181, с. 62].

Врахувавши різні підходи до визначення поняття «фізична культура», будемо у дослідженні використовувати визначення фізичної культури, запропоноване Т. Ю. Круцевич. Науковець розглядає фізичну культуру людини як необхідність

«оволодіння знаннями, вміннями і навичками виховної, навчальної, оздоровчої, рекреаційної діяльності для подальшого використання у процесі самовдосконалення, і як результат – рівень фізичного здоров'я, який людина змогла зберегти або покращити завдяки своєму бажанню, знанням, здоровому способу життя та рухової активності» [226, с. 10].

Формування фізичної культури особистості відбувається у процесі фізичного виховання. Науковці Р. П. Карпюк, В. Н. Курись, Л. Н. Сляднєв поєднують фізичну культуру та фізичне виховання на основі цілеспрямованості цих процесів у «єдиний організм», що зрештою дозволяє сформувати фізичну культуру особистості. У цьому понятті додатково передбачено розвиток мотиваційно-ціннісної сфери людини.

Ми погоджуємося з позицією Л. І. Лубишевої та Г. М. Пономарьова, що фізичне виховання має бути зорієнтоване на формування фізичної культури особистості: надавати знання про організм людини та засоби впливу на нього; впливати на зміцнення здоров'я та потребу у здоровому способі життя; забезпечувати фізичне вдосконалення під час занять фізичною культурою та спортом.

Ми згодні з підходами В. Н. Куриса та Л. Н. Сляднєва до формування фізичної культури через педагогічну діяльність, через процес фізичного виховання із застосуванням спеціальних засобів, термінів.

Аналізуючи довідкову літературу, ми виявили різні трактування поняття «фізичне виховання».

У Великому енциклопедичному словнику фізичне виховання представлено як частина загального виховання, спрямована на зміцнення здоров'я, гармонічний розвиток організму людини, один з показників стану фізичної культури у суспільстві [31].

В Українській радянській енциклопедії говориться, що фізичне виховання – частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій

та фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок і вмінь [243].

У Словнику педагогічних термінів фізичне виховання пояснюють як таке, що ставить собі за мету створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, оволодіння знаннями про особливості організму людини, фізіологічні процеси, які відбуваються в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання й розвиток його потенцій [210].

І. О. Вакарчук фізичне виховання розуміє як важливий засіб формування особистості, громадянина, майбутнього фахівця; як педагогічний процес, що приводить студентство до загальнолюдської культури та відроджує національні традиції [29].

Нам імponує твердження Р. П. Карпюка про те, що «фізичне виховання неможливе без освіти у галузі фізичної культури, без навчання як діяльнісної основи освіти й, у свою чергу, освіта не можлива без фізичного виховання. Тобто у фізичній культурі має реалізовуватися відоме положення класичної педагогіки про те, що навчання виховує, а виховання навчає, а також про те, що виховання (і зокрема фізичне) здійснює (або має здійснювати) дієвий вплив на розвиток людини через формування культури (зокрема фізичної) особистості» [88, с. 46–47].

Найбільш вичерпними, на нашу думку, є визначення поняття «фізичне виховання», запропоноване Т. Ю. Круцевич: «спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованої систематичної дії на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування й покращення основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі у суспільному, виробничому й культурному житті» [226, с. 10].

У науково-дослідній роботі будемо використовувати трактування поняття «фізичне виховання», запропоноване В. Г. Папушою: педагогічний процес, спрямований на фізичне і духовне вдосконалення людини, оволодіння нею

систематизованими знаннями, фізичними вправами та способами їх самостійного використання протягом життя [169, с. 8].

У структурі фізичної культури В. М. Кривошеев виокремив туризм як складову, в основі якої лежать активні способи пересування [115, с. 332].

Ми повністю згодні з Т. Ю. Круцевич, яка зазначає: туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури та спорту і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини через залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму [117].

Сьогодні дає незліченну кількість визначень поняття «туризм». Це впливає з різноплановості досліджень у сфері туризму, а ще часто базується на суб'єктивному підході. Однак різні підходи до тлумачення поняття туризму об'єднує спільна ознака – переміщення подорожуючих у просторі та у часі. Історично під туризмом розуміли подорожі, прогулянки, оскільки вважалося, що термін походить від французького слова «tour». Існує аналогічна англійська версія цього терміну.

У дослідженнях сфери туризму чітко прослідковується два напрями, відповідно – дві групи визначень туризму. До першої групи належать визначення, що стосуються усієї гами якостей та співвідношень у внутрішньому змісті туризму. Друга група дефініцій характеризує окремі аспекти та носить вузькоспеціальне значення.

Аналіз літературних джерел дозволив нам виявити постійну дискусію навколо визначень поняття туризму.

В. І. Ганопольський встановив співвідношення між фізичною культурою, спортом та туризмом. Туристську діяльність в активних формах він відносить як до фізичної культури – рекреаційно-туристський напрямок, так і до спорту – спортивно-туристський напрямок.

В площині нашого дослідження ми беремо до уваги наступні визначення туризму: вид рекреаційної діяльності оздоровчого характеру з особливими вимогами до природно-територіального комплексу району подорожі, який поєднує

значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, висуває підвищені вимоги до витривалості, спортивно-туристського вміння, прикладних навичок, загальної фізичної та теоретичної підготовки (О. О. Бейдик) [17, с. 88]; сутність туризму полягає у переміщенні людини (групи людей) в просторі з місця постійного проживання в інші місця, переміщення відбуваються добровільно, без примусу... у вільний від службових обов'язків та навчання час (Ю. С. Константинов) [107, с. 9]; вид рекреації, пов'язаний з виїздом за межі постійного місця проживання, активний масовий відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями (М. П. Крачило) [114, с. 6]; складна соціально-економічна система, забезпечує ефективний відпочинок і розв'язує певні освітні завдання, а за вмілого поєднання з краєзнавчими дослідженнями виконує виховну та пізнавальну функції (Б. П. Пангелов) [167, с. 16]; туризм ... як форма розширеного активного відпочинку, що містить у різному співвідношенні моменти тренування, змагання, культурного спілкування та розваг (Н. В. Румянцева) [192, с. 17].

С. П. Фокін провів ґрунтовні дослідження дефініції «туризм» та зробив висновок, «що спортивно-оздоровчий, оздоровчо-спортивний туризм та спортивний туризм це одне і теж явище, у якому використовуються однакові форми і види діяльності, але в залежності від того яка функція домінує в діяльності й отримує назву певний вид туризму» [249, с. 226].

Авторське розуміння поняття «туризм» узгоджується з визначенням поняття «туризм», запропонованим В. І. Ганопольським: засіб фізичного виховання, що характеризується прикладним значенням, містить різні по формі та змісту рухові дії раціонального подолання значних відстаней в малонаселеній місцевості; формує у людини вміння та навички, що необхідні в виробничій, військовій та побутовій сферах, з одночасним вирішенням виховних, освітніх, оздоровчих та спортивних завдань [43, с. 6].

У практиці загальноосвітньої школи вживаються такі поняття як «дитячо-юнацький туризм», «шкільний туризм», «дитячий активний туризм» тощо.

Аналізуючи літературні джерела, ми виявили, що дані поняття не мають свого спеціального тлумачення, а лише конкретизують категорію осіб, з якою працює фахівець.

В. М. Куликов назвав дві сторони, що задіяні у шкільному туризмі: організуюча – адміністрація, учителі школи та сторона, яка бере участь у заняттях, – школярі. Автор наголошує на важливості розуміння біфуркації (поділ на дві рівноцінні частини) шкільного туризму: масовий туризм як форма активного відпочинку та заняття для дітей, котрі потенційно мають інтерес до подорожування [120].

Ми поділяємо думку тих дослідників та вчених, що вважають синонімами поняття «шкільний туризм» та «туристсько-краєзнавча робота» (краєзнавчо-туристська робота).

Туристсько-краєзнавча робота – це «об’єктивна потреба суспільства пов’язувати навчально-виховний процес з актуальними питаннями соціально-економічного будівництва, культурно-духовного відродження народу України з підготовкою учнів до суспільно корисної роботи і трудової діяльності» [110, с. 7].

Вектор нашого дослідження направлений на позакласну роботу з туризму у загальноосвітньому навчальному закладі. Згідно нормативно-правових документів позакласна робота учителя фізичної культури передбачає: в режимі навчального дня – фізкультурно-оздоровчі заняття, в позаурочний час – керівництво спортивними секціями, фізкультурним гуртками, роботу груп загальної фізичної підготовки, груп лікувальної фізичної культури та ін. Форми позакласної роботи можуть доповнюватися та видозмінюватися.

До третьої групи понять ми віднесли ті, що стосуються організації позакласної роботи з туризму майбутніми учителями фізичної культури.

Отже, проведемо уточнення та тлумачення понять: «позакласна робота», «організація позакласної роботи», «секційна робота», «гурткова робота», «масові заходи», «позакласна робота з туризму».

Сучасні визначення поняття «позакласна робота» є синонімічними до тих, які з'явилися досить давно у педагогічній науці.

Український педагогічний словник С. У. Гончаренка позакласну роботу тлумачить як одну із форм організації дозвілля у позаурочний час, що проводиться органами дитячого самоврядування з допомогою та під керівництвом педагогічного колективу (найбільше з боку класних керівників, організаторів позакласної роботи та вихователів) [48, с. 263].

Нам імпонує визначення Л. В. Базильчука, який під позакласною виховною роботою в школі розуміє «цілеспрямовану виховну роботу зі школярами, що її організовують і здійснюють учителі, вихователі, органи дитячого самоврядування в школі після уроків і яка спрямована на досягнення єдиної мети – гармонійного розвитку дітей та молоді, задоволення їх інтересів і запитів, виявлення талановитих і обдарованих вихованців, створення умов для самовиховання і самореалізації кожного учня [14].

О. А. Комар наголошує на необов'язковості таких занять для всіх, тому що це організована на добровільних засадах діяльність учнів, спрямована на розширення й поглиблення їх знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, творчих здібностей, інтересу до занять фізичною культурою і спортом. Ефективність позакласної роботи, зазначає О. А. Комар, насамперед залежить від рівня та якості готовності педагога до управління даним процесом [103].

Термін «заняття позаурочного типу» використовує у своїх роботах Т. Ю. Круцевич, об'єднуючи таким чином ті види фізичної культури, що традиційно називаються позакласна та позашкільна робота. При цьому автор відзначає у характері цих занять прояв особистої ініціативи і самостійності, а також підпорядкування загальним закономірностям та принципам побудови занять фізичними вправами [226, с. 309, 312].

Великого значення позакласній роботі надає А. О. Мельник: основною формою організації занять школярів вона визнає урок, але значне місце у фізичному вихованні відводить фізкультурним заходам у режимі учбового дня школи, а саме позакласній роботі. Автор на основі узагальнення літературних

джерел стверджує, що терміни «позаурочна робота» та «позаурочна діяльність» є синонімічними та означають види виховної роботи поза межами уроку чи навчального процесу. Щодо позакласної діяльності з фізичної культури, то вона покликана вирішити як навчальні (розширення знань з програмного матеріалу, вирішення проблемних ситуацій), розвиваючі (логіка, просторова уява, культура мови, креативність), так і виховні завдання освіти [140].

В. В. Павленко зазначив, що «позакласна навчальна діяльність в освітніх закладах Польщі розглядається як одна з головних ланок безперервної освіти в системі навчання всебічно розвиненої особистості, найповнішого виявлення та розвитку її задатків та здібностей, створення умов для розвитку й підтримання талантів та обдарувань» [165, с. 414].

Є. В. Столітенко дослідив позакласну фізкультурно-оздоровчу роботу шкіл та стверджує, що ця діяльність відіграє значну роль у вихованні в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою. Згідно навчальної програми учитель фізичної культури зобов'язаний проводити у школі таку роботу: готувати комплекси фізкультурних хвилинок і допомагати в їх організації на загальноосвітніх уроках; надавати учителям та учням методичну допомогу в проведенні інших форм оздоровчої роботи протягом навчального дня; організовувати і проводити фізкультурно-оздоровчі заходи, спортивні змагання та секційні заняття. Важливою складовою частиною роботи вчителя щодо виховання у школярів позитивного ставлення до занять фізичною культурою є залучення їх до участі у масових змаганнях «Шкіряний м'яч», спортивних конкурсах, туристичних походах та інших заходах. Це дозволяє учням накопичувати необхідні знання, формувати уміння і навички самостійно виконувати фізичні вправи, навчатися слідкувати за станом свого здоров'я і фізичним розвитком, виконувати необхідні гігієнічні вимоги, попереджувати шкідливі звички тощо [219, с. 36].

Ми поділяємо позицію М. М. Фіцули у розумінні *позакласної роботи* та будемо притримуватися у дослідженні його трактування: різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, яку організовує з учнями у позаурочний час педагогічний колектив школи [248].

Ми виокремили поняття «організація позакласної роботи», виходячи з положення про важливість організаторських здібностей майбутнього педагога.

Досліджуючи етимологію поняття «організація», ми отримали наступне значення цього слова: з лат. organize – повідомляю, стрункий вигляд, влаштовую.

І. П. Підласий дав визначення поняття «організація» як педагогічної категорії: «упорядкування дидактичного процесу за певними критеріями, надання йому необхідної форми для найкращої реалізації поставленої мети» [177, с. 295].

Грунтовні дослідження даного поняття провів А. І. Пригожин та визначив найпоширеніші визначення терміну «організація»:

1. Організація – діяльність по створенню нових норм, налагодженню стійких зв'язків та також по координації зусиль окремих членів соціальної групи.

2. Організація як атрибут якогось об'єкту, його властивість мати впорядковану структуру. Це означає, що соціальний об'єкт має деяку внутрішню будову і складається з частин, певним чином пов'язаних між собою.

3. Під організацією розуміють штучно створену соціальну групу інституціонального характеру, яка виконує певну суспільну функцію [183, с. 39–41].

Стосовно педагогічної діяльності поняття «організація» буде означати процес утворення нових зв'язків, співвідношень, форм. Ми будемо під організацією позакласної роботи розуміти розробку завдань учнівської діяльності в позанавчальний час, декларування засобів та методів реалізації цих завдань та створення сприятливих умов для виконання поставленої мети.

Організація гурткової та секційної роботи в рамках позакласної у загальноосвітніх навчальних закладах має бути спрямована на задоволення потреб та інтересів учнів до певного виду діяльності, виявлення та розвиток у них загальних та спеціальних здібностей.

Основним завданням гуртків, на думку Г. І. Власюк, є залучення учнів до регулярних занять фізичними вправами, впровадження фізичної культури в їх щоденний побут, покращення фізичного розвитку та фізичної підготовленості [37, с. 118].

Як зазначає Л. М. Москаленко, «за своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя» [143].

«Спортивні секції створюються для учнів основної медичної групи. В них вирішуються завдання, які визначаються вимогами вибраної спортивної спеціалізації, підготовки до спортивних змагань. Окрім того, в спортивних секціях проводять відбір у ДЮСШ». Іншими словами, секційна робота розрахована на учнів, що мають бажання вдосконалюватися в обраному виді спорту [37, с. 119].

Поняття «масові заходи» означає «сукупність дій або явищ соціального життя за участю великої кількості учасників, які здійснюються з метою задоволення політичних, духовних, фізичних та інших потреб та є формою реалізації прав і свобод соціального спілкування між людьми і способом вироблення єдності установок особистості, колективу і суспільства в цілому» [224, с. 175].

У Положенні «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових та культурно-видовищних заходів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2025, вживається термін «заходи» (у контексті масових заходів), «спортивні заходи» та «культурно-видовищні заходи», але відсутні тлумачення цих понять.

Ми будемо притримуватися наступного тлумачення: «Масові заходи – це заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди відзначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських

об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо [152].

Як видно з наведеної цитати, учитель фізичної культури може як організувати самостійно масові заходи, так і приймати участь у запропонованих іншими особами чи організаціями.

Отже, у зміст позакласної роботи з туризму учителів фізичної культури включаємо роботу туристсько-краєзнавчих гуртків, секцій туризму та організацію масових заходів з туризму (змагання, дні туризму, туристські вечори, тижні активного туризму, вікторини, квести, масові походи тощо).

Ми означаємо *позакласну роботу з туризму* як систему заходів рекреаційного, навчального та виховного напрямів, що базована на можливостях туризму як дієвого засобу: залучення учнів до ведення здорового способу життя, суспільно корисної та трудової діяльності шляхом занять у туристсько-краєзнавчих гуртках; формування гуманістичного світогляду учнів завдяки участі в туристських подорожах і масових туристських заходах; надання можливостей для вияву учнями особистої ініціативи та спортивного зростання для зацікавлених обраним видом спорту.

Наступна група понять характеризує суб'єктів освітнього процесу у загальноосвітньому навчальному закладі: «учитель», «учитель фізичної культури», «майбутній учитель фізичної культури».

Найпоширенішим є вживання поняття «учитель» стосовно загальноосвітньої школи, коли говорять про спеціаліста, що проводить навчальну та виховну роботу в такому закладі.

Учений Ш. О. Амонашвілі свої міркування стосовно поняття «учитель» пов'язує з поняттям «учень». Він вбачає однакову основу цих слів, яка закладена у перших двох буквах, та пояснює це таким чином. Перша буква «У» означає Ура, Світло, Логос, Слово, Любов, Життя; друга буква «Ч» – це Чоло, Дух. Отже, поняття «учитель» має таке трактування: дух, що творить, віддає, дарує, випромінює світло, любов, знання, мудрість життя. Відповідно, учень – це дух, що приймає чи шукає світло, сенс життя, любов, знання, мудрість [7, с. 43].

На думку Т. Ю. Круцевич, фахівець з фізичного виховання повинен відповідати таким критеріям: наявність педагогічних здібностей, мотивація до роботи на своєму полі діяльності та задоволення від такої роботи, добрий особистий фізичний стан, високий рівень професійної підготовленості, зовнішні риси та особистісні властивості, що будуть симпатизувати учням, психологічна стійкість. [226, с. 66].

Виходячи із взаємозалежності понять «учитель» та «учень», Л. В. Малаканова та Г. Ю. Сорокіна визначили місію учителя наступним чином: сприяти духовному зростанню особистості, а у масштабі Всесвіту – виживанню людства та космічній еволюції. Аналізуючи ширше дані поняття, автори зазначають: учитель – не слуга суспільства, хоча задовольняє його запити, він прагне допомогти становленню гармонійної духовної особистості, яка випереджає суспільство і здатна вести його за собою – вона творить себе і світ навколо себе за законами природи; учитель – не слуга держави, хоча дотримується її законів, він прагне допомогти становленню благородного громадянина з державним мисленням, здатного брати участь у державотворенні, сприяти прогресу; учитель – не провідник ідеології будь-якої партії, будь-яких догм, він несе учням свою вищу ідеологію гармонії, творення, що спрямована на служіння Батьківщині, людству, еволюції через самореалізацію у життєдіяльності. Провідна мета учителя – створити сприятливі умови для розвитку в учневі гармонійної, благородної (шляхетної) особистості, духовної за своєю суттю, шляхом її самореалізації в життєдіяльності. Зміст провідної мети реалізується в наступних цілях: облагородження душі і серця кожного, зокрема учня, учителя шляхом розвитку мислення та виховання почуттів; розвиток і становлення пізнавальних сил кожного шляхом самопізнання та забезпечення творчого засвоєння учнем знань на трьох рівнях (мотиваційному, когнітивному, операційному) шляхом включення його в різні види діяльності. Для виконання своєї місії, досягнення провідної мети і цілей учителя повинні наповнювати щира любов і відкритість до кожного учня, почуття великої відповідальності за долю кожного учня, прагнення зрозуміти кожного

учня, усвідомлення педагогічних аксіом та прагнення їм відповідати. Отже, лише те, що має сам учитель, він може віддати учням, подарувати їм, поділитися [136].

Г. М. Мешко у своїх роботах аналізує поняття «учитель» та проводить узагальнення сучасних визначень та досліджень. Опираючись на роботи В. Я. Кікота та А. М. Столяренко, автор дає таке тлумачення: сучасний учитель – це людина високої культури, широкої ерудиції, справжній інтелігент, що вміє орієнтуватися у зростаючому обсязі знань, в потужному потоці наукової інформації. Учитель – це педагог-професіонал, спеціально підготовлений і навчений для педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна підготовка учителя передбачає: знання методологічних основ предмета, завдань і категорій педагогіки; знання закономірностей розвитку та соціального формування особистості; розуміння сутності, мети, завдань, форм і методів виховання; знання основних закономірностей вікового анатомо-фізіологічного розвитку дітей, підлітків, юнаків; знання теоретичних і природно-наукових основ шкільної гігієни, принципів і шляхів гігієнічного виховання учнів; знання закономірностей психічного розвитку дитини, індивідуально-психологічних особливостей особистості на різних етапах [140].

Значну увагу даному питанню приділила А. К. Маркова, що виділила у роботі вчителя психологічні аспекти, пов'язані з педагогічною діяльністю. Серед них автор називає: відповідність професії, мотивацію та прихильність до майбутньої діяльності [139, с. 57].

Г. М. Мешко встановила взаємозв'язок близьких за значенням, але різних по звучанню понять: учитель, викладач, вихователь, наставник. Ці всі поняття об'єднує характер діяльності – педагогічна діяльність. Науковець називає єдине родове поняття відносно означених – педагог – та дає йому таке означення: фахівець, що має спеціальну підготовку і професійно здійснює навчально-виховну роботу в різних освітньо-виховних системах [141].

Роль учителя Г. М. Мешко вбачає у відкритті молодій генерації глибин науки, у передачі життєвої мудрості та потрібних навичок. Особливо важливі такі риси учителя як висока мораль, загальна культура, постійна робота над собою.

І. В. Іваній стверджує, що учитель фізичної культури «повинен бути одним із найбільш компетентних фахівців, які проводять і координують дії щодо плану роботи школи з фізичного виховання, спорту, рекреації й туризму, організації роботи учнів на уроках фізичної культури та позаурочних заняттях, взаємодії з педагогічним колективом, батьками у створенні оптимальних умов для фізичного виховання й ведення здорового способу життя учнями» [80].

Повністю погоджуємося та скористаємося у своїй роботі визначенням Л. І. Іванової: учитель фізичної культури – «особистість, яка професійно підготовлена до викладання предмету «Фізична культура» та ефективного здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями» [82, с. 24].

У дослідженні також виокремимо тлумачення поняття «*майбутній учитель фізичної культури*», яке подає О. А. Комар: «особа, яка навчається у вищому навчальному закладі з метою набуття кваліфікації – учитель фізичної культури» [103].

Для вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму необхідно визначити зміст цього поняття.

У педагогічній літературі зустрічається трактування стану готовності майбутніх учителів як інтегральної освіти, яка включає різні види готовності (мобілізаційну, готовність до праці, діяльності; педагогічну, професійну, спортивну) та самоосвіту [140].

Словник С. У. Гончаренка готовність студента в контексті підготовки майбутнього вчителя означає як особистісну якість та передумову ефективної діяльності по закінченню навчання [48].

Підтримуємо думку І. І. Джус, який підготовку учителя до певного виду діяльності тлумачить як «процес формування його професійної готовності, що містить: сумарну характеристику здобутих знань; компетенцію як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих у процесі навчання; готовність як вмотивоване прагнення виконати свій обов'язок учителя» [59, с. 14].

Як зазначає С. В. Гаркуша, готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності дає можливість упевнено почуватись на місці учителя, швидше адаптуватися до шкільних умов, успішно вирішувати складні завдання навчально-виховної роботи, вивчати особистісні якості та властивості учнів, визначати оптимальні засоби педагогічного впливу, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, справлятися з емоційними, фізичними навантаженнями, оптимально будувати стосунки зі школярами [44].

М. В. Пономаренко стверджує, що готовність до використання фізкультурно-оздоровчих технологій у професійній діяльності – це інтегральна якість особистості випускника ВНЗ, що ґрунтується на загальнопедагогічних, психологічних та спеціальних знаннях, свідчить про усвідомлення майбутнім учителем фізичної культури високої здатності до фахової діяльності і значущості фізкультурно-оздоровчих технологій, що забезпечує прагнення учителя до ефективного її виконання відповідно до встановлених вимог [180].

О. А. Атамась зазначає, що готовність майбутніх учителів фізичної культури є інтегральним утворенням, результатом професійної підготовки [10, с. 6].

Ми виокремили тлумачення М. В. Карченкової, яка визначила готовність учителя фізичної культури до професійної діяльності як інтегральне багаторівневе особистісне утворення, що включає теоретичні знання, практичні вміння й навички, мотиваційно-ціннісні орієнтації, професійно значущі здібності й особистісні якості, фізичну і психофізіологічну підготовленість, активність у галузі фізичної культури [89].

В. В. Ковальчук поняттю «готовність майбутнього учителя фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів» дає таке визначення: результат професійної підготовки, «що виражений у здатності до формування особистої фізичної культури учнів і здійснення ролі координатора здоров'язбережувальної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі та забезпечується сформованістю мотивації, знань, умінь, комунікативних навичок та особистісних якостей» [97].

Готовність майбутнього учителя фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи Г. О. Остапенко означає як інтегративне утворення особистості, що являє собою єдність ціннісного ставлення до оздоровчої діяльності в освітньому просторі та професійні знання, вміння та навички щодо зміцнення та збереження здоров'я учнів для їх гармонійного, інтелектуального, фізичного, психічного та духовного розвитку [163, с. 15].

Наступним поняттям, яке важливе для дослідження, є поняття «готовність майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи». Тлумачення цього поняття зустрічається у роботах Є. А. Захаріної, О. А. Комар, Л. М. Кравцової, А. О. Шевченко, Л. Є. Хоронжевського та інших.

Ми погоджуємося з О. А. Комар, яка зазначає, що готовність майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи – це інтегроване утворення особистості, що характеризує її активність при підготовці та залученні до професійної діяльності у позанавчальний час [103].

Л. М. Кравцова готовність майбутнього учителя до позаурочної діяльності визначає як інтегративну якість особистості, стійке особистісне утворення, що має складну системну організацію та є сукупністю, взаємодією та взаємопроникненням мотиваційного, когнітивного та організаційно-діяльнісного компонентів [113].

На підставі особливостей позакласної роботи з туризму та врахувавши існуючі підходи до тлумачення поняття «готовність майбутніх учителів фізичної культури», ми визначаємо *готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму* як інтегровану якість особистості, сформовану внаслідок професійної підготовки, що відображає позитивну мотивацію до туристичної діяльності у позанавчальний час, прагнення до фахової самореалізації, підґрунтям яких є запас професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань організації позакласної роботи з туризму, а також наявність особистісних якостей, необхідних для виховання учнівської молоді засобами туризму.

Таким чином, теоретичний аналіз та узагальнення довідкових та психолого-педагогічних джерел, огляд та систематизація інтернет-ресурсів дозволив з'ясувати сутність понять дослідження, серед яких: «освіта», «професійна освіта», «підготовка», «професійна підготовка», «професійна підготовленість», «готовність», «формування», «фізична культура», «фізична культура особистості», «фізичне виховання», «туризм», «шкільний туризм», «позакласна робота», «організація позакласної роботи», «секційна робота», «гурткова робота», «масові заходи», «учитель», «учитель фізичної культури», «майбутній учитель фізичної культури», «педагогічна діяльність», «готовність майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи». Відзначено широкий спектр та різноманітність підходів до тлумачень виокремлених понять у психолого-педагогічних джерелах, що відображає їх важливість, затребуваність та актуальність.

На основі цих тлумачень уточнено сутність ключових понять «позакласна робота з туризму» та «готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму».

1.2. Проблема формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у системі професійної освіти

Українська держава переживає історичні моменти, які зумовлюють перебудову багатьох сфер суспільного життя. Динамічні зміни в Україні не можуть не відобразитися на житті молоді, і в таких умовах потрібна швидка перебудова роботи всіх ланок системи освіти. Молода людина, що здобуває освіту у закладі вищої освіти, повинна отримати наразі не лише сукупність знань, вмінь та навичок, але й навчитися застосувати їх у подальшій професійній діяльності та у повсякденному житті. Дані положення висувають нові вимоги як до студентів, так і до професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти: сформувати новий тип особистості фахівця.

В таких умовах фізична культура та професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури набувають нових ознак та нових завдань, що задекларовано у низці державних нормативних документів.

Концептуальні положення щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної діяльності визначені у: Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014); указах Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» (2004), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016); постановах «Про Загальнодержавну соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на 2013-2017 роки» (2013), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» (2017) та ін.

Розроблена Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів (2003) була покликана покращити існуючий стан фізичної культури, однак не викликала стрімкої позитивної динаміки, тому в Указі Президента України «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013) знову акцентується увага на відсутності цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді [243].

Дослідивши підготовку педагогів, О. А. Абдуліна вказала на «розрив між теоретичними знаннями і навичками їх практичного використання, звідси слабе володіння практичними вміннями та навичками» [1, с. 75].

Є. П. Белозерцев вважає, що «у професійній підготовці випускників педагогічних навчальних закладів, є наступні недоліки: невміння застосовувати знання в конкретній педагогічній ситуації, відсутність навичок взаємодії з школярами» [18, с. 37].

Проведені Р. П. Карпюком аналіз та узагальнення літературних джерел з даного питання вказують на такі проблеми: стереотипність та застарілість методичної підготовки навчально-виховного процесу у вищій школі (І. А. Григорьянц та В. Н. Пищулін); зниження мотивації до педагогічної діяльності (Є. М. Гогунів); психологічна невпевненість випускників вищих навчальних закладів фізкультурних спеціальностей, тривожність, егоцентризм (І. А. Бавтюков та Є. Н. Гогунів). Також відсутні вміння застосовувати на практиці засоби саморегуляції, психологічного впливу на стан і поведінку учнів. З іншого боку спостерігається переоцінка власних можливостей [88].

Зарубіжні вчені та дослідники Гражіна Косіба, Войцек Марушак та Радослав Мушкета загострюють увагу на проблемі оцінювання досягнень студентів з різних предметів та на питанні підвищення професійної компетентності майбутніх вчителів, зокрема, спрямування освіти на практичну сторону навчання [290, 292, 294].

У країнах Європи зміст професійної підготовки відповідає сучасним запитам фізкультурної практики ([284], [286], [287], [288], [289], [293], [294]).

У Вільному університеті в Брюсселі (Vrije Universiteit Brussel) значна увага приділяється підготовці майбутніх учителів фізичної культури до проведення й організації різноманітних заходів, які пропагують здоровий спосіб життя, залучають молодь до регулярних занять фізичною культурою та спортом. Великого значення позакласній роботі учителя фізичної культури надають в іншому бельгійському вузі – Католицькому університеті Левена (Université catholique de Louvain) [76].

С. В. Гуменюк виділив актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Дослідження цього автора дало змогу виділити прогалини у таких аспектах: психолого-педагогічні основи майстерності вчителя; спортивна та професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичної культури; викладання окремих спортивно-педагогічних дисциплін у структурі підготовки майбутніх учителів фізичної культури; медико-біологічні, валеологічні та екологічні питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури; ступенева

система підготовки; підготовка майбутніх учителів до творчо-пошукової діяльності; застосування інформаційно-комунікативних технологій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури; використання різноманітних інноваційних засобів навчання в процесі фахової підготовки [54, с. 5–6].

Перелік не вичерпує собою все коло проблематики. Роботи сучасних науковців та дослідників розкривають такі недоліки у підготовці майбутніх учителів фізичної культури: існує проблема зв'язку навчання у вищому навчальному закладі з майбутньою професійною діяльністю [12]; недостатньо вивчені закономірності формування професійних умінь майбутніх учителів фізичної культури, їх зв'язок з особливостями засобів, методів та організаційних форм навчання в педагогічних навчальних закладах; також не визначені педагогічні умови, які обумовлюють ефективність навчального процесу [54]; ігнорування цілісності процесу формування особистості, недостатнє врахування індивідуальних інтересів і потреб молодшої людини [90]; недостатньо досліджений механізм формування професійних вмінь та навичок у процесі викладання спортивно-педагогічних дисциплін [201].

Як показують дослідження сучасних науковців (Т. Ю. Круцевич, О. Г. Сухарев, О. А. Томенко, А. Г. Хрипкова), наявні великі проблеми із забезпеченням сумарної добової рухової активності учнів. Зокрема, Т. Ю. Круцевич вказує на те, що за нормативними показниками «діти повинні щоденно виконувати фізичні вправи не менше двох годин, але навіть за найсприятливіших умов загальноосвітня школа не може забезпечити необхідний обсяг рухової активності, тому фактична спеціально організована рухова активність основної маси школярів обмежується 3-4 год. на тиждень і становить 30% гігієнічної норми» [226, с. 16].

У Програмі «Фізична культура» для загальноосвітніх навчальних закладів передбачено два чи три обов'язкові уроки на тиждень та позаурочні заняття.

Г. І. Панченко, опираючись на дослідження Т. С. Бондаря та В. А. Вишневського, наголошує про неспроможність уроків фізичної культури розв'язати поставлені навчальні, оздоровчі та виховні завдання. Причиною такої

ситуації дослідник називає низький рівень обізнаності громадськості, учнів та батьків у питанні збереження здоров'я. А можливість поліпшити ситуацію вбачає у зміщенні акцентів з підготовки вчителя до уроку на підготовку до позаурочної роботи. Без позаурочної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи шкільний предмет «Фізична культура» практично втрачає принцип системності (який є провідним у багатьох діючих моделях системи фізичного виховання учнівської молоді різних країн світу), перетворюється в малоефективне дійство, яке не може забезпечити навіть мінімального життєво необхідного рівня рухової та функціональної підготовленості організму школярів. Саме тому «елементарне фізичне навантаження із засобу оздоровлення перетворюється в гостре фізичне перенапруження, що створює критичні ситуації на уроках не тільки під час складання навчальних нормативів, але навіть при розминці у підготовчій частині уроку» [168].

Л. Є. Хоронжевський стверджує, що проводити уроки з фізичної культури учителям значно легше, чим організовувати позакласну роботу. Отже, виникає необхідність удосконалення даного виду професійної підготовки. Автор акцентує увагу на причинах такої ситуації: нерегламентованість позакласної діяльності, потреба прояву ініціативи, творчості, необхідність працювати над створенням колективу не у форматі класу та використати добровільність школярів для зміцнення співпраці учителя і учня [251, с. 173].

Л. В. Базильчук означив причини скрутного становища у системі позакласної роботи: змінилися інтереси дітей; засобами масової інформації активно пропагується безвідповідальне життя (особливо великий вплив мають фільми і телепередачі, що викликають у молоді, в якій ще не сформувалися життєві цінності і стереотипи, нестримне бажання жити гарно і не прикладати до цього ніяких зусиль); занижений статус роботи батьків і учителів (непрестижна і мало оплачувана робота), який не може задовольнити потреби молоді, підриває авторитет батьківського виховання і підвищує авторитет «вулиці»; відсутність розуміння потреби у навчання відповідно впливає на свідомість учнів; інколи, навіть при бажанні учня відвідувати якийсь позашкільний або шкільний гурток,

батьки не можуть його оплатити і т. д. «Ускладнень при організації позакласної роботи додають також і деякі документи Міністерства освіти і науки України та праці вчених, в яких використовується лише поняття «позашкільна робота» і не згадується зовсім – «позакласна робота». Такий підхід негативно впливає на навчання, бо вносить невизначеність і безсистемність у навчально-виховний процес» 15, с. 6–7].

Н. В. Ковальова зазначає, що чинниками, які лімітують впровадження позакласної роботи з фізичного виховання є: недостатнє фінансування галузі освіти, відсутність впорядкованої системи допомоги учителям у проектуванні позакласної діяльності з фізичного виховання; низький рівень оплати праці; низький рівень використання новітніх технологій рухової активності у навчальному процесі, а також недостатність теоретичних знань старшокласників і батьків про позитивний вплив занять руховою активністю; недосконалість нормативно-правової бази, що проявляється у відсутності практичних механізмів реалізації і контролю більшості документів; застаріла матеріально-технічна база; відсутність мотивації учителів; невідповідність системи кадрового забезпечення потребам суспільства та його низький рівень; недосконалий зміст програмного матеріалу; недостатність залучення старшокласників до фізкультурно-спортивних занять у вільний час; наявність уніфікації, усталених стереотипів, неефективних шаблонів і жорстких форм до ініціативи та індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні й організації педагогічного процесу; формальність підвищення кваліфікації, кадрова неукомплектованість та інші [95].

Є. В. Столітенко вважає, що «низька оплата позакласної роботи учителів фізичної культури, гострий дефіцит необхідного спортивного інвентаря та обмежена кількість спортивних секцій для школярів, свідчать про суттєве зниження можливостей шкіл у вихованні в учнів позитивного ставлення до занять фізичною культурою. Це призводить до недостатньої рухової активності і як наслідок – до низької фізичної підготовленості та погіршення стану здоров'я. На сьогоднішній день рівень фізичної підготовленості більшої частини учнів не

відповідає вимогам шкільної програми, державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості учнівської молоді» [219, с. 35].

Серед дослідників даної проблеми відзначаємо: Л. П. Ареф'єву та О. А. Стасенко (позакласна робота учителя фізичної культури у старшій та основній школі відповідно); Р. Ю. Васильєву та І. Г. Васкана (позаурочна діяльність підлітків); О. Б. Голіка (підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників); Є. А. Захаріну (професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи); В. К. Звекову (проблема підготовки майбутнього учителя до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів); Д. М. Солопчука (формування здорового способу життя школярів у позаурочній фізкультурно-спортивній роботі); В. В. Ткаченка (використання здоров'язберігаючих технологій у літніх таборах); С. І. Цуприка (підготовка майбутніх педагогів до роботи в літніх оздоровчих таборах); Т. В. Яцулу (проблеми теоретичних та методичних основ підготовки студентів вищих навчальних закладів до організації дозвілля школярів) та ін.

Г. П. Богданов, В. П. Косихіна, А. В. Сахно стверджують, що в сучасній науковій та навчально-методичній літературі недостатньо висвітлюється аспекти професійної готовності фахівців фізичної культури до позакласної роботи в школі. Як зазначає Л. М. Кравцова, «на недостатньому рівні представлена розробка програмно-методичного забезпечення формування готовності до позаурочної роботи зі школярами учителів фізичної культури» [113].

На думку Л. Є. Хоронжевського, мета підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до позакласної роботи – це досягти стану відповідної готовності. Але поза увагою науковців, на переконання цього дослідника, залишаються надзвичайно важливі питання використання сучасних концепцій навчання й виховання та дослідження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури [251].

Також в літературних джерелах та спеціалізованих посібниках недостатньо розкриті тонкощі прикладної туристської підготовки.

Оскільки туризм є базовим компонентом масової фізичної культури і спорту (В. І. Жолдак), серед різноманітних засобів виховання і навчання чільне місце займає дитячо-юнацький туризм (М. О. Колеснікова, М. В. Борисюк), прості та організаційні форми туристсько-краєзнавчої діяльності сприяють реалізації завдань фізичного виховання (Б. П. Пангелов) – постає завдання: підняти рівень туристської підготовки учителя на якісно вищий рівень.

У галузі педагогіки та фізичної культури зустрічаються наукові дослідження по даній проблематиці. Серед розглянутих аспектів виділяємо: проблеми туристсько-краєзнавчої роботи з учнями (М. Д. Зубалій, І. М. Ткачівська), організаційно-методичні основи цієї діяльності та вплив на організм школярів (Є. З. Рут); теоретичні та методичні основи підготовки студентів до організації шкільного туризму (Л. Ю. Дудорова); формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму (В. В. Шафранський); підготовка фахівців туризму до роботи з людьми з особливими потребами (О. О. Заїкін); готовність бакалаврів туризму до діяльності в сфері активного відпочинку (М. Ю. Колегаєв); методична система застосування спортивно-оздоровчого туризму у фізичному вихованні студентів та школярів (К. В. Мулик); теоретико-методичні засади підготовки фахівців сфери туризму (В. К. Федорченко); туристська анімація у роботі з дітьми (І. І. Булигіна, М. І. Гаранін).

Наявність проблем у фізичному вихованні української молоді вимагає адекватної реакції як на державному рівні, так і на місцях. Належна увага з боку вищого керівництва України прослідковується у низці законодавчих документів, які регламентують діяльність учителя фізичної культури з організації позакласної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі: Указі Президента України від 23.06.2009 р. за № 478/2009 «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні», Наказі МОН України від 21.07.2003 р. за № 486 «Система організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів»,

Наказі МОН України від 07.10.2003 р. за № 904/8225 «Про затвердження регламенту проведення спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів у навчальних закладах», спільному Наказі МОН України та Міністерства охорони здоров'я України від 21.04.2005 р. за № 242/178 «Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді», Наказі МОН України від 22.10.2008 р. за № 956 «Про заходи щодо вдосконалення роботи з фізичного виховання та збереження здоров'я школярів в навчальних закладах України», Наказі МОН України від 06.11.2008 р. за № 1008 «Про невідкладні заходи щодо збереження здоров'я учнів під час проведення занять з фізичної культури, захисту Вітчизни та позакласних спортивно-масових заходів», Наказі МОН України від 01.06.2010 р. за № 521 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» та ін.

Згідно нормативно-правових документів позакласна робота учителів фізичної культури передбачає: в режимі навчального дня – фізкультурно-оздоровчі заняття, в позаурочний час – керівництво спортивними секціями, фізкультурними гуртками, роботу груп загальної фізичної підготовки, груп лікувальної фізичної культури, проведення спортивно-масових заходів тощо.

Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки пропонувала шляхи виходу з кризової ситуації через низку таких заходів: удосконалення нормативно-правової бази галузі фізичної культури і спорту; збільшення в навчальних закладах усіх типів обсягів рухової активності на тиждень та виховання здорової дитини із широким залученням батьків до такого процесу; створення умов для розвитку регулярної рухової активності різних верств населення для зміцнення здоров'я з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей кожного; оптимізація мережі вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку спеціалістів з фізичної культури і спорту, відповідно до галузевих і регіональних потреб у кваліфікованих кадрах; впровадження в межах державного замовлення дієвої системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в

освітній галузі «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини», удосконалення процедури атестації тренерів та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення з урахуванням міжнародного досвіду належної організації наукових досліджень в науковій галузі «Фізичне виховання і спорт» та впровадження їх результатів у практику фізкультурно-спортивної діяльності та підготовки спортсменів високого класу; популяризації здорового способу життя та подолання стану суспільної байдужості до здоров'я нації, у тому числі за рахунок широкого впровадження соціальної реклами різних аспектів здорового способу життя в усіх засобах масової інформації та заборони усіх прямих та прихованих видів реклами алкоголю, тютюну тощо [185].

Метою Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» визнано «формування у суспільстві умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя для формування здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі». Серед шляхів реалізації даної мети: модернізація в навчальних закладах системи фізичного виховання, яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя; сприяння впровадженню всеукраїнськими спортивними федераціями в навчальний процес та позакласну роботу з фізичного виховання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах популярних серед дітей та молоді видів спорту (розроблення методичних рекомендацій, покращення матеріально-технічного забезпечення тощо) та серед іншого – облаштування безпечних маршрутів для пішохідного, велосипедного, водного туризму» [241].

Головним завданням професійної освіти, на переконання Н. Г. Ничкало, є підготовка «кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу й ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей та національної свідомості» [186, с. 276].

Р. П. Карпюк вказав на «необхідність перебудови психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу підготовки фахівців у вищому навчальному закладі» [88].

Як зазначає В. В. Савіцька, різнобічна підготовка нової генерації фахівців із високим рівнем професіоналізму стала сьогодні провідним завданням вищих навчальних закладів [194].

Ряд вчених (М. С. Герцик, О. М. Вацеба та ін.) до фахівця з фізичного виховання ставлять наступні вимоги: знати зміст нормативно-правових документів галузі фізичної культури; знати структуру органів управління фізичною культурою; вміти надавати першу медичну допомогу; знати санітарно-гігієнічні норми проведення занять з фізичного виховання; бути фізично підготовленим на достатньому рівні для активних занять; володіти методикою проведення занять з особами різного віку, різного фізичного розвитку; володіти методами контролю за процесом фізичного виховання; знати закономірності розвитку фізичних якостей та формування рухових навичок; знати техніку страхування [45, с. 45].

Фахівець фізичного виховання може працювати на таких посадах: інструктор з фізичної культури, тренер-викладач з виду спорту, учитель фізичної культури, вихователь, керівник підприємства, установи, організації фізкультурно-спортивної спрямованості тощо. Тобто, педагогічна діяльність фахівця фізичного виховання є досить різноманітною. Цей факт вимагає враховувати те, що випускник може працювати не тільки в школі, але й у дошкільному навчальному закладі, позашкільних установах, спортивних секціях, війську, поліції, фітнес-структурах, приватних організаціях.

З огляду на цю різноманітність, А. П. Конох зазначив, що професійні вміння, притаманні учителю фізичної культури (дидактичні, академічні, перцептивні, мовні, організаторські, комунікативні), повинні поєднуватися з вміннями щодо організації і керівництвом колективом людей різних за віком, професіями, інтересами. Таким чином, підготовка у вищій школі до такої роботи повинна базуватися на нових концепціях, підходах [106].

Б. М. Шиян вказав на умови, за яких можна досягти високого рівня підготовки майбутніх учителів фізичної культури: наукове обґрунтування і впровадження у процес їх фахової підготовки теоретико-методичних елементів (знань, вмінь, навичок), орієнтованих на формування фізичної культури школярів; переорієнтація системи фізичного виховання з консервативно-нормативної моделі на інноваційну педагогічну діяльність, складовими якої є конструктивний, організаційний, комунікативний та дослідницький компоненти [275].

Підготовка у закладі вищої освіти має забезпечити майбутніх учителів фізичної культури організаторськими вміннями фізкультурно-оздоровчої роботи у загальноосвітньому закладі, сформувати їх як керівників гуртків рекреаційно-оздоровчого напрямку, спортивних секцій та надати студентам вміння по плануванню позакласної роботи у тісній співпраці з класними керівниками, учителями-предметниками, організаторами виховної роботи.

Є. А. Захаріна зазначає, що формування ціннісних орієнтацій, переконань, активної життєвої позиції можливо в разі використання майбутніми учителями фізичної культури таких методів і прийомів, які би сприяли залученню учнів до активного процесу одержання й переробки знань. А прямі заклики до ведення здорового способу життя й заборони так званих шкідливих звичок, погрози й залякування не тільки безрезультатні, але й шкідливі, тому що викликають приховану протидію в дітей [77].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та досвіду учителів фізичної культури молодших класів дозволив А. О. Мельник визначити умови ефективного функціонування системи позакласної роботи: чітке управління організацією та проведенням позакласних занять, тісний зв'язок з навчальною роботою по змісту та в методичному плані, доступність занять для широкого кола школярів, різноманітність форм проведення, органічне поєднання позакласної роботи з фізичної культури з усією позакласною роботою школи, максимальне використання ініціативи школярів, використання батьківської допомоги і спонсорів для матеріально-технічного оснащення спортивної бази школи, керівництва секціями та збірними командами з видів спорту тощо [140].

Л. Є. Хоронжевський прийшов до висновку, що позакласну роботу з фізичного виховання у школі потрібно здійснювати у форматі ранкової гімнастики, рухливих ігор на перервах, спортивних свят та конкурсів, а з форм організації фізкультурно-оздоровчої роботи зі школярами рекомендує спортивну годину, товариські зустрічі з видів спорту, туристичні естафети, спартакіади, воєнізовані естафети, легкоатлетичний крос, спортивні аукціони, веселі старти, дні здоров'я, спортивні вікторини та КВК, зустрічі зі спортсменами, спортивні та рухливі ігри, туристичні походи, «спортивні вогники» тощо [251].

Багато конфліктних питань сучасної освіти можна вирішити через активізацію позакласної роботи, зокрема через туристську діяльність. Наукові дослідження С. П. Драголева, О. М. Жданової засвідчують спільність завдань фізичного виховання та туристичної діяльності, що зокрема можуть підсилювати їх взаємодію.

І. Х. Турчик, досліджуючи фізичне виховання у сучасній Німеччині, зокрема на землях Рейланду, звертає увагу на той факт, що учні при виборі виду спорту на добровільній основі надають перевагу боротьбі, роликовому спорту та скелелазінню, що є складовою туризму [239, с. 645].

Про комплексний підхід у формуванні особистості засобами туризму, від дошкільника до студента, наголошується у працях Л. Г. Рубіса, В. М. Куликова, А. Г. Маслова, Ю. С. Константинова.

Б. П. Пангелов акцентує увагу на ролі туризму для збереження та зміцнення здоров'я, морального, естетичного, розумового виховання підростаючого покоління. Науковець наголошує на необхідності введення в навчальні плани усіх закладів вищої освіти, що готують майбутніх учителів, невеликих курсів з туризму та краєзнавства. На думку вченого, це б дозволило позитивно вплинути на емоційно-вольову сферу студентів, внаслідок чого можна чекати підвищення ефективності освітнього процесу в школі [166, с. 132].

На думку А. П. Коноха, основу підготовки фахівців спортивно-оздоровчого туризму (цей вид туризму якнайкраще підходить для роботи з школярами) складають фундаментальні знання загальної, вікової та соціальної психології та

педагогіки; знання особливостей і методів навчання, корекційної та реабілітаційної роботи в різних соціумах; спеціальні професійні знання, уміння організувати процес навчання, спілкування з дітьми, виявляти особистісні, міжособистісні труднощі, вирішувати конфлікти, організувати та проводити масові й колективні дитячі заходи різної спрямованості тощо. Вчений тривалий час працює над потребами сучасної практики та стверджує наступне: три основні якості, що гарантують ефективність підготовки майбутніх фахівців фізичної культури з туризму, – це знання, вміння та навички з вказаної діяльності, організаторські та комунікативні здібності педагога [106].

Ми приєднуємося до позиції К. В. Мулик та М. О. Носко, що вбачають у спортивно-оздоровчому туризмі один з найдієвіших засобів позашкільної роботи. Автори наголошують на необхідності розробки програми підготовки майбутнього учителя до туристсько-краєзнавчої діяльності, яка б поєднувала виховний компонент (історія туризму та краєзнавства в Україні, краєзнавчо-пошукова робота, основні історико-географічні та екологічні відомості про свій край, формування гуманістичних цінностей, національної самосвідомості особистості, патріотичних почуттів та творчих здібностей) та підготовку до походів (топографічна підготовка, організація та проведення туристських походів) [144].

Дослідження феномену рекреації В. М. Видріним, Т. Ю. Круцевич, Є. Н. Приступою, Ю. Є. Рижкіним, Т. Г. Суржок дало змогу цим вченим виділити ознаки рекреаційної діяльності у системі туризму: основною функцією рекреаційного туризму є відновлення фізичних та психічних сил засобами туризму, людина отримує задоволення від посильних навантажень (на відміну від спортивних завдань, де активні дії покликані тренувати, виснажувати), від зміни оточення (на лоні природи).

Дослідження впливу туризму на соціальну адаптацію інвалідів проводили такі зарубіжні та вітчизняні вчені: А. В. Романенко, І. Б. Іванова, С. П. Євсєєв, Г. Р. Сахибзадаєва, Л. М. Жирак, В. М. Мицкан, О. О. Заїкін, П. Ф. Пиптюк, А. В. Бастрикїна та ін. Не можна уявити функціонування цього напрямку без спортивного-оздоровчого туризму. Адаптивна фізична культура головну свою

мету вбачає в соціалізації людей з обмеженими фізичними можливостями, а не тільки в їх лікуванні фізичними вправами та фізіотерапевтичними процедурами. На сьогодні в науці з'явилося нове поняття «адаптивна фізична рекреація». Її зміст полягає в підтриманні та відновленні фізичних сил людей з стійким порушенням функцій організму, в профілактиці стомлення способами розваг, цікавим проведенням вільного часу [227, с. 240].

Особливо важливе значення туризму полягає в організації дозвілля молоді, оскільки підрастаюче покоління дітей віддалене від природи, навантаження на їх психіку зросло, а екологічна криза поширюється прискореними темпами. У школярів практично вдвоє скорочується рухова активність, порівняно з дошкільним періодом. І саме туризм може вирішити дану проблему.

Д. В. Смирнов стверджує, що при підготовці та проведенні туристських заходів формуються знання, вміння та навички самостійної, творчої та дослідницької роботи, які в подальшому трансформуються у потребу самоосвіти, роботи зі спеціальними джерелами інформації. Також під час подорожей учасники набувають навичок самообслуговування, дотримання гігієни у складних, незвичних умовах [212].

Заняття туризмом потрібні для дітей-інвалідів, переконує І. В. Ліфанова, оскільки розширюється їх життєвий простір, вони позбавляються комплексів та страхів, що характерні для людей з обмеженими можливостями. Такі діти вчаться знаходитися в колективі, враховувати інтереси товаришів, бути дисциплінованими, відповідальними, звикають до переміщень на великі відстані. У звичайних умовах таких вимог до дітей-інвалідів не висувають [129, с. 67].

На думку Л. Г. Шиловой, однією (дуже важливою) з можливостей підготовки дитини з особливим статусом до життя у суспільстві є пізнання навколишнього світу через туристсько-красознавчу діяльність. Зокрема, автор наголошує на праві кожної дитини на відповідний для її фізичного, розумового стану розвиток. Вчитель рекомендує обов'язково дати можливість особливій дитині посилено працювати у походах, замінювати специфічні туристські завдання на творчі,

літературні, разом з цією дитиною здійснювати спостереження, оціночні судження, обговорення дій інших учасників тощо [274].

Ряд дослідників (В. Г. Шиліньш, Г. І. Танигіна, С. С. Новікова, С. А. Петросян, В. С. Мязежков, А. П. Боярський та ін.) вбачають реальні можливості використання засобів туризму в лікуванні та профілактиці захворювань нервової системи та органів дихання.

Окрім того, Г. С. Гусикін, В. А. Квартальний та А. Г. Маслов вважають туризм тим засобом, що здатен вирішити проблему психосоціальної компетентності: туристська діяльність допомагає ефективно долати повсякденні проблеми, вчить пристосовуватись до змін, адекватно реагувати на навколишнє середовище, особливо вміти налагоджувати стосунки з людьми в різноманітних, часом екстремальних, ситуаціях. Дослідники вбачають вирішення через туризм завдань виховання, накопичення позитивного досвіду духовного спілкування, заснованого на пізнанні життя, історії, культури, тобто відбувається становлення світоглядної позиції.

Неоціненим є вклад туризму у формування екологічної культури: туристські походи та подорожі, починаючи з перших заміських прогулянок з батьками, класних краєзнавчих екскурсій, літніх походів в таборах відпочинку для багатьох стають основною школою спілкування з природою і при правильно поставленій екологічній освітній та виховній роботі залишають глибокий слід у свідомості людини – зазначає О. Я. Булашев [28].

Сьогодні ряд науковців працюють над проблематикою морального виховання засобами туризму – цьому якнайкраще сприяють походи по історичним та культовим місцям, подорожі з екстремальною складовою. Такі моральні якості людини як патріотизм, любов до Батьківщини, принциповість, незламність, вірність ідеям, жертвовність з'являються у туристів при відвідуванні археологічних пам'яток, історичних місць, сакральних територій, меморіальних комплексів, культових споруд наших предків тощо. У туристських походах відбувається постійна взаємодія між учасниками на діловому, особистому, виконавському рівнях – це сприяє формуванню почуття колективу, взаємодопомоги, порозуміння,

тактовності, терпеливості, доброзичливості, толерантності. У туристських походах розширюється світогляд людини, підвищується розумова працездатність через спостережливість та допитливість, відбувається позитивні зміни у настроях, відповідно покращується якість життя.

Відомо, що засоби туристсько-краєзнавчої діяльності використовувалися у фізичному вихованні досить давно. Перші історичні згадки про виховання та оздоровлення молоді засобами туризму відносяться до епохи Відродження, зокрема, до діяльності М. Монталя та Т. Мора. У романі відомого французького просвітителя Жан-Жака Руссо наголошується на необхідності проведення туристських подорожей. Надалі у країнах Західної Європи у виховний процес шкіл впроваджують оздоровчі походи.

Аналіз документів і науково-педагогічної літератури показує, що впродовж багатьох десятиріч прогресивні педагоги використовують туризм для прищеплення своїм вихованцям любові до рідної домівки, до своєї «малої батьківщини». Зокрема, у працях відомих класиків педагогіки А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського туризму та краєзнавству відводиться значна роль.

Краєзнавство, а особливо дитячий туризм, були важливими елементами педагогічної системи А. С. Макаренка. Він писав про те, що щорічний літній похід – це традиція. У складних умовах походу А. С. Макаренко спостерігав як у вихованців зміцнюється почуття колективізму, дружби і взаємодопомоги, формуються вольові якості. У походах глибше розкриваються позитивні і негативні риси окремих вихованців, що дає змогу зробити відповідні корективи у виховний процес.

В. О. Сухомлинський не тільки розкрив виховні функції туристично-краєзнавчої роботи у своїх працях, але й апробував власні теоретичні висновки у практичній роботі з дітьми. Основні напрями його виховної роботи – це любов до Батьківщини, матері, трудове, моральне, патріотичне та естетичне виховання. Так, з малечею він проводив заняття в лісі, на галявині під голубим небом, учні всіх класів брали активну участь у туристських заходах. В. О. Сухомлинському

належать такі слова: «Я не уявляю викладання мови без походів і екскурсій по рідному краю, без споглядання картин природи, без виявлення почуттів у словах. На березі річки, у полі, біля нічного багаття, у курені під тихий шум осіннього дощу я вчу дітей висловлювати думки про те, що їх оточує» [223].

К. Д. Ушинським закладені основи теорії шкільного краєзнавства. Видатний педагог вперше обґрунтував педагогічну доцільність туризму і краєзнавства. Він вбачав у них, передусім, могутній засіб виховання національно свідомих громадян. Саме К. Д. Ушинському належать слова: «Зовіть мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий величезний виховний вплив на розвиток молодої душі, з яким важко змагатися впливу педагога; що день, проведений дитиною посеред бору і полів ... вартий багатьох тижнів, проведених на шкільній лаві» [244].

Т. Ю. Троценко констатує, що туристично-краєзнавчу діяльність сьогодні потрібно розглядати як спосіб життя людини, засіб реалізації різних цінностей, проведення дозвілля й активного відпочинку, фізичного вдосконалення й зміцнення здоров'я. Проте досі немає науково обґрунтованої системи реалізації таких заходів у школі. Проведені автором дослідження виявили підвищення показників фізичної працездатності упродовж походу та формування психологічної стійкості особистості [238].

Оволодіння основами туристсько-краєзнавчої роботи дозволить учителям добре орієнтуватися у виборі форм і засобів профілактичного оздоровлення сучасних учнів, особливо з ослабленим здоров'ям, та долучитися до пропаганди здорового способу життя.

Про необхідність використання засобів краєзнавчо-туристської діяльності у роботі учителя загальноосвітньої школи свідчать сучасні дослідження на таку тематику: значення спортивно-оздоровчого та рекреаційного туризму для оздоровлення молоді (О. В. Потужній, С. А. Закопайло); виховне значення туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми та молоддю (Н. О. Базилевич, О. І. Гордієнко, О. С. Тонконог); значення туризму для соціальної адаптації дитини-інваліда (Л. Г. Шилова, П. Ф. Пиптюк); підготовка до організації

рекреаційно-туристичної діяльності (В. М. Зігунов); особливості туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітньому навчальному закладі (В. В. Поліщук); використання нових інформаційних технологій у підготовці спеціалістів в області туризму (І. Т. Скрипченко); організаційно-методичні основи туристсько-краєзнавчої діяльності школярів (Т. Ю. Троценко); функціонально-компонентна структура дитячо-юнацького туризму в Україні (О. В. Колотуха); професійна компетентність інструктора дитячо-юнацького туризму (Ю. А. Грабовський, А. Л. Шипко); туристичний квест як нова форма залучення студентів до активного дозвілля (Т. Г. Омельченко) та ін.

Зарубіжні фахівці працюють над подібними питаннями у сфері туризму: педагогіка туризму (М. В. Віленський, В. О. Горський, В. І. Жолдак); науково-педагогічне забезпечення спортивно-туристської діяльності (В. І. Ганопольський); організація туристського дозвілля у дитячих таборах відпочинку (О. О. Горбачов, Д. О. Горбачова); шляхи розвитку спортивно-оздоровчого туризму у Китаї (Лань Давей); зміст та структура туристської діяльності, основи безпеки спортивно-туристської діяльності (О. А. Даниличева); туристсько-краєзнавчі гуртки у системі виховання дітей (Ю. С. Константинов); додаткова професійна туристсько-краєзнавча освіта педагогів на основі кластерного підходу (Д. В. Смірнов); підготовка туристських кадрів у республіці Казахстан (О. О. Чукреєва) та ін.

Аналіз педагогічних досліджень і практичного досвіду фахівців свідчать про все більший інтерес до завдання формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, яке залишається не вирішеною. Основними причинами цього є: недостатня увага до питань позакласної роботи з туризму у процесі навчання майбутніх учителів фізичної культури, неналежне навчально-методичне забезпечення спортивно-педагогічних дисциплін, труднощі технічного та матеріального характеру у професійній підготовці студентів, відставання технологій навчання у вищій школі від вимог сучасного інформаційного суспільства.

Для подальшої розробки означеного завдання необхідно здійснити аналіз змісту та обґрунтування структури готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

1.3. Структурний аналіз готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Розвиток освітньої галузі в Україні характеризується активними дослідженнями проблем якості середньої освіти, що в свою чергу потребує системних заходів з підвищення професійної підготовки педагогічних працівників. В цьому аспекті буде особливо актуальною подальша розробка нових підходів до підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Від сучасних учителів фізичної культури вимагається належно викладати дисципліни відповідно до програм, а у позакласній роботі, залежно від матеріально-технічних умов навчального закладу та професійної підготовки, забезпечити змістовне позаурочне дозвілля учнів. Форми, методи та засоби, що використовує учитель фізичної культури у своїй роботі, повинні надавати учням знання про здоровий спосіб життя, формувати життєво необхідні навички та потребу рухової активності.

Система підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму є частиною професійної підготовки та здійснюється за всіма її принципами та законами. Цей впорядкований педагогічний процес спрямований на формування компонентів готовності.

Як зазначено у більшості довідкової літератури, компонент (латин. *componere* – складати) – це складова частина чого-небудь. Отже, науковці, що працюють над проблемою готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності, обов'язково розглядають структуру цього особистісного новоутворення.

Дослідження О. А. Атамась з зазначеної проблеми дозволили узагальнити подібність підходів більшості науковців до виокремлення компонентів готовності та зупинитися на такій структурі: мотиваційний, пізнавальний, діяльнісний,

професійний, особистісний компоненти. Щодо показників мотиваційного компоненту, то, як правило, до його складу включають інтереси, потреби, установки, прагнення визнання та успіху, самореалізацію. Пізнавальний компонент характеризується професійною свідомістю та самосвідомістю, знаннями, компетентністю, пошуком. Діяльнісний компонент сприймається науковцями майже однотайно як сума вмінь та навичок, самостійності, творчої активності. Професійний компонент передбачає знання принципів, вимог та обов'язків майбутньої діяльності, практичний досвід. У особистісний компонент логічно віднести психологічні характеристики особистості, моральні та емоційні якості, рефлексію [11].

Деякі науковці вважають за необхідне виділити в особистісному компоненті таку складову: емоційно-особистісну (І. В. Гавриш, П. В. Харченко), рефлексивну (О. А. Гончарова, С. М. Тарасова), емоційно-вольову (М. І. Дяченко, К. М. Дурай-Новакова, Л. О. Кандибович, О. О. Павленко), оцінювально-рефлексивну (В. В. Єршова), морально-орієнтаційну (Л. В. Кондрашова), корекційну (М. В. Кулакова), оцінювальну (О. О. Павленко Є. С. Рапацевич), саморегуляційну (Ж. А. Сорокіна), морально-психологічну (В. Л. Уліч) тощо.

Досить поширеною у педагогів-дослідників є структура професійної готовності, запропонована К. М. Дурай-Новаковою: сукупність мотиваційного (інтерес до обраної професії, мотиви діяльності, потреби самореалізації), орієнтаційно-пізнавального (знання про майбутню діяльність, вимоги до професії та способи рішення професійних завдань), емоційно-вольового (самодисципліна, самоконтроль, відповідальність), операційно-діяльнісного (професійні знання, вміння навички професійно-орієнтовані якості особистості), установочно-поведінкового (відношення до роботи, добросовісність, самовіддача) компонентів [65, с. 67].

Структуру психологічної готовності до професійної діяльності, на думку М. І. Дяченко та Л. О. Кандибовича, складають наступні компоненти: позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії; професійні риси характеру, адекватні вимогам діяльності; необхідні знання, уміння, навички; стійкі

професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних та вольових процесів; наявність під час діяльності сприятливих для її виконання психічних станів зацікавленості, зосередженості, доброго психічного самопочуття [66].

Особливий підхід до структури професійної готовності у Л. Н. Куликової: автор виділяє дві групи компонентів. Першу групу складають професійні характеристики готовності: планово-змістовні, мотиваційні, управлінські, контрольні-оцінні. До другої групи входять особистісні якості майбутнього учителя: адаптаційні, емоційно-вольові, комунікативні, мобілізаційні [121].

Серед дослідників виділяється А. Д. Сазонов, який готовність до професійної діяльності розглядає у вигляді підсистем «хочу» (мотивація, визначення можливостей), «можу» (здібності, інтерес, цілеспрямованість, достатні знання, вміння, навички) та «треба» (відповідальність, усвідомлення своєї ролі, почуття обов'язку) [195].

Р. Д. Санжаєва виокремлює у структурі готовності до професійної діяльності такі компоненти: мотиваційний (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); орієнтаційний (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами й прийомами діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями, процесами аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення тощо); вольовий (самоконтроль, самооблізація, вміння управляти діями, із яких складається виконання обов'язків); оціночний (самооцінка своєї підготовленості та відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним шляхом) [197, с. 45].

На думку В. О. Сластьоніна, у готовність входять такі складники: психологічна готовність (зосередженість на діяльності, настанова на роботу), науково-теоретична готовність (сума психолого-педагогічних, соціальних знань), практична готовність (професійні вміння та навички), психофізіологічна готовність (наявність у особистості необхідних психофізіологічних характеристик), фізична готовність (відповідний рівень фізичної підготовленості для здійснення професійної діяльності) [208].

Аналізуючи психолого-педагогічні джерела, Г. М. Алексєєва виділила такі спільні компоненти структури готовності майбутнього учителя до професійної діяльності: мотиваційний (ставлення до діяльності, мотиви); змістовий (знання про предмет і способи діяльності); операційний (навички та вміння продуктивної діяльності). Г. М. Алексєєва вказала на недолік у розумінні навчальної діяльності як процесу набуття знань, умінь, навичок. Автор зазначає, що навчальна діяльність складається з трьох аспектів: мотиваційно-орієнтовного, центрального (робочого, виконавчого, операційного), контрольно-оцінного. Тому у структурі готовності соціальних педагогів до професійної діяльності науковець виділяє такі компоненти: потребнісно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний [5].

Узагальнення досліджуваних матеріалів дало можливість С. В. Гаркуші визначити основні компоненти готовності до педагогічної діяльності: мотиваційно-цільовий (виокремлюється практично всіма авторами і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності); змістово-операційний, до якого належать система професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання, пам'яті, дії й операції, необхідні для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності; орієнтаційний компонент, зміст якого складають ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є принципи, погляди, переконання, готовність діяти відповідно до них; оцінний компонент, який включає самооцінку своєї професійної підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразком. Залежно від специфіки предмета дослідження науковці до структури готовності включають також деякі інші компоненти: емоційно-вольовий, психофізіологічний (Л. В. Кондрашова), інтеграційний (О. М. Пехота), креативний (С. А. Литвиненко) тощо [44, с. 3].

О. Е. Жосан визначає такі компоненти готовності учителя до роботи з обдарованими учнями: позитивна мотивація; достатній рівень професійно-педагогічної компетентності; рефлексія і корекція [71].

Б. С. Тропак та І. В. Шелудько у дослідженні по виявленню компонентів готовності майбутніх учителів технологій до навчання варіативних модулів художнього спрямування дійшли до висновку: структурні взаємопов'язані компоненти готовності майбутніх учителів технологій – це мотиваційно-орієнтаційно-цільовий (визначається суспільними вимогами, освітніми стандартами, освітньо-кваліфікаційними характеристиками), когнітивний (технологічні та методичні знання), методичний (засвоєння майбутнім вчителем принципів, форм та методів навчально-виховної діяльності), креативно-діяльнісний (показує практичну готовність до навчання учнів), контрольньо-оціночний (для забезпечення зворотного зв'язку навчальної діяльності учня і вчителя) [273].

Нам імпонує позиція І. А. Шурхала, що виділив такі структурні компоненти готовності майбутнього фахівця фізичного виховання до професійної діяльності: мотиваційний (ступінь сформованості мотивації майбутніх учителів фізичної культури до професійного навчання: його потреби в здійсненні цієї діяльності і форми їх конкретизації: інтереси, цілі, прагнення), когнітивний (ступінь сформованості у майбутніх учителів фізичної культури теоретико-методичних знань), практично-діяльнісний (ступінь сформованості професійно зорієнтованих умінь та навичок студента) і рефлексивний (здатність студента критично ставитися до особистісних та професійних якостей, використовувати методи і прийоми самоконтролю) [278, с. 282].

Як стверджує Л. І. Іванова, у структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями спеціальних медичних груп входить ціннісно-мотиваційний (сприйняття майбутньої роботи як особисто значущої), когнітивний (сукупність знань сучасних освітніх технологій відновлення та збереження здоров'я учнів спеціальних медичних груп), організаційний (комплекс здібностей організувати та забезпечувати роботу з учнями з відхиленнями у стані здоров'я), комунікаційний (наявність у студентів відповідних особистісних якостей, здатність до толерантності та доброзичливості в процесі роботи з відновлення та зміцнення здоров'я учнів спеціальних медичних груп), діяльнісний

(комплекс вмінь та навичок проектування та реалізації завдань щодо покращення стану здоров'я учнів спеціальних медичних груп), рефлексивний (наявність адекватної самооцінки, прагнення до самовдосконалення та самореалізації, розвиток творчого та інноваційного потенціалу особистості, самосвідомість, самостійність, самодисципліна) [82, с. 165–166].

Л. Є. Хоронжевський виділяє у структурі готовності майбутніх учителів до позакласної роботи у загальноосвітній школі мотиваційно-вольовий (передбачає професійну спрямованість, наявність особистісних якостей, які визначають придатність спеціаліста здійснювати виховну роботу з дітьми та формує основу для реалізації інших її структурних компонентів), інтелектуально-операційний (наявність необхідних загальних гуманітарних і спеціальних знань з теорії та методики виховної роботи, що відображають сучасний стан розвитку психології і педагогіки; професійних умінь, необхідних для ефективного реалізації діагностичної, прогностичної, конструктивної, формуючої, комунікативної, аналітичної функцій за основними напрямками роботи вихователя) та оцінювально-рефлексивний (характеризує майбутнього педагога з точки зору його вміння аналізувати результати своєї педагогічної діяльності, усвідомлення ним свого дійсного рівня професійної підготовки до реалізації виховної роботи, а також усвідомлення потреби і активності в професійній самоосвіті, самовдосконаленні) компоненти [251, с. 173–174].

В. В. Шафранський на основі положень особистісно орієнтованого підходу виокремив «такі компоненти готовності студентів факультету туризму до спортивно-оздоровчого туризму: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, емоційно-вольовий та практичний». Мотиваційний компонент реалізується через спеціально організовану систему підготовки студентів факультету туризму до спортивно-оздоровчої діяльності. Когнітивний компонент готовності майбутніх фахівців до спортивно-оздоровчої діяльності – це комплекс знань і уявлень про туристську діяльність, особливості спортивно-оздоровчої діяльності, які опосередковують сприйняття студентами факультету туризму власних можливостей. Сутність комунікативного компонента автор визначив як

сформованість умінь і навичок комунікації, тобто обміну інформації на вербальному та невербальному рівнях, на різних мовах, у формі діалогу і монологу, бесіди, дискусії, у публічних різновидах тощо. Основу емоційно-вольового компоненту готовності студентів факультету туризму до спортивно-оздоровчого туризму, на думку В. В. Шафранського, становлять позитивний емоційний фон і позитивні вольові якості майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму. Практичний компонент охоплює комплекс умінь та навичок, спрямованих на формування у майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму алгоритму спортивно-оздоровчої діяльності з метою реалізації власних професійних можливостей та їх постійного вдосконалення, оволодіння різними способами та прийомами здобуття знань, умінь і навичок у галузі спортивно-оздоровчої діяльності, активізації різних видів навчально-професійної діяльності студента факультету туризму [271].

Як зазначає Ю. Ю. Мусхаріна, на основі структурних компонентів готовності до педагогічної діяльності потрібно розглядати й зміст готовності до інших видів діяльності [145].

Науковцями та дослідниками активно розглядаються різні види готовності, обґрунтовуються їх компонентні структури. Однак, ми не зустріли наукових розвідок, які б стосувалися структури готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Аналіз та синтез наукових розвідок щодо структури готовності дозволив виділити у структурі готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний та особистісний (рис 1. 3).

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризує наявність у студентів системи цінностей, інтересів, потреб і мотивів вивчення можливостей туризму для задоволення соціальних та фізкультурних запитів особистості.

Рис. 1.3. Компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Мотиваційно-ціннісний компонент є основою для реалізації інших компонентів, відображає професійно-ціннісне спрямування мотивів, усвідомлення гуманістичної позиції у педагогічній діяльності, установку реалізувати пізнавальні потреби у шкільному туризмі; інтереси студента до власного потенціалу та внутрішніх можливостей.

Ми погоджуємося з думкою О. А. Атамась, яка стверджує, що «люди з високим рівнем мотивації проявляють наполегливість у прагненні досягти мети, упевнені в успішному результаті; шукають новітню професійну інформацію, яка мотивує подальшу активну професійну діяльність, готові перейняти відповідальність, рішучі, отримують задоволення від розв'язання цікавих завдань, проявляють завзятість при зіткненні з перешкодами» [11, с. 40].

В. О. Сластьонін, досліджуючи мотиви свідомого вибору професії учителя, поділив їх на декілька груп: провідні (інтерес до дітей, бажання з ними працювати, розуміння соціального значення професії); додаткові (сімейні традиції, зацікавленість педагогікою); випадкові (поради знайомих чи близьких людей, наявність вільного часу поза межами школи, відпустка у літній період року тощо) [208].

Як зазначає І. М. Дичківська, мотиваційна готовність є важливою якістю вчителя, оскільки лише адекватна цілям мотивація забезпечує ефективну діяльність і саморозкриття особистості педагога [60].

Провідним мотивом, зазвичай, є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога концентруються навколо потреби: у науковому розумінні різноманітних аспектів освіти, осмисленні власного досвіду, ступеня ефективності педагогічної діяльності, формування своєї позиції щодо змін у системі освіти, використанні нових знань у власній практичній діяльності [60].

Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи учителя над собою з метою використання своїх можливостей і здібностей [215].

Мотивація необхідна упродовж всього професійного шляху, проявляється у кожній педагогічній ситуації, визначає стиль поведінки учителів, особливо у складних ситуаціях.

Висока мотивація майбутніх учителів фізичної культури передбачає наполегливість у навчанні, прагнення до виконання поставлених завдань, постійний пошук інновацій, готовність бути відповідальним, рішучим, завзятим при подоланні труднощів педагогічної праці.

Таким чином, мотивація учителя містить такі складники: розуміння, усвідомлення свого завдання у майбутній професійній діяльності; інтерес до педагогічної діяльності, фізичної культури та спорту; позитивні установки на роботу у школі, любов до дітей, емпатія; відповідальність за якість своєї роботи, прагнення успіху та визнання.

Ми поділяємо погляди Л. В. Міхеєвої, яка звернула увагу на мотив самовипробування, оскільки майбутній учитель повинен знати особливості обраної діяльності та співвідносити свої можливості (вроджені та набуті) з професійними вимогами [142].

У розумінні поняття «цінності» важливим для нас було трактування дефініції Ю. В. Пелехом: «цінності як філософське поняття, яке виражає інтеріоризований (інтерналізований) у свідомості особистості та пов'язане із задоволенням духовних і матеріальних потреб індивідуальний максимум, що у процесі соціалізації набув ознак еталона, уніфіковано класифікувавшись у часовій абстракції. На цій основі актуалізовано твердження про те, що цінностями можуть бути світоглядні норми, уявлення, ідеали; окремі риси людини, зокрема доброта, співчуття, ніжність, вияв

турботи; житло, домашній комфорт, одяг, успіх, кар'єра, здоров'я, улюблена праця, сім'я; діти в нашому суб'єктивному розумінні також є певними цінностями» [172, с. 9].

Для характеристики та оцінки мотиваційно-ціннісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації позакласної роботи з туризму ми враховуватимемо такі складники:

- бажання студента працювати у системі відносин «людина – людина»;
- переконаність у правильності професійного вибору;
- установка на педагогічну діяльність;
- розуміння ролі вчителя як носія гуманізму;
- визначення своїх потреб у майбутній професії (отримати знання, вміння, навички, диплом, адекватну зарплату тощо);
- переконаність у цінності туризму як засобі екологічного, рекреаційного виховання та соціальної адаптації учнів;
- сприйняття занять туризмом як особистої цінності;
- усвідомлення своєї ролі у становленні особистості учня через позакласну роботу з туризму;
- прагнення до саморозвитку, самовиховання;
- внутрішня потреба у здоровому способі життя.

Тому у зміст мотиваційно-ціннісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми віднесли: моральну установку на педагогічну діяльність, ціннісне ставлення до туристської діяльності, потребу у застосуванні туризму для досягнення завдань фізичної культури і спорту, прагнення до використання з максимальною віддачею усіх можливих засобів шкільного туризму для підвищення рівня здоров'я дітей, налаштованість на позитивний кінцевий результат, наявність самооцінки власних можливостей, цінності туризму для світоглядної позиції особистості.

Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризує наявність у студентів системи знань гуманітарного, природничо-наукового та професійно-педагогічного

циклів; знань з екології та охорони навколишнього середовища, географії, історії, культури рідного краю та інших районів проведення походів; спеціальних знань з теорії та методики туристської роботи, нормативних й управлінських засад туризму, підготовки туристських кадрів.

Когнітивний компонент готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг О. Л. Дишко характеризує як «наявність у студентів комплексу професійно орієнтованих знань про особливості туристичної діяльності, які необхідні для професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг» [61].

Дослідники С. Г. Жестков, Г. О. Остапенко, О. В. Циганок когнітивний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи визначають як теоретичну обізнаність студентів про теорію та методику організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи [162, с. 83].

Особливий інтерес у рамках дослідження викликають роботи Ю. Ю. Мусхаріної та М. Мотрич, які зміст когнітивного компоненту готовності учителя презентують трьома основними блоками: психолого-педагогічні, медико-біологічні та технологічні знання [145].

Ми вважаємо, що формування когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації позакласної роботи з туризму вимагає саме такого підходу, тому що: психолого-педагогічні знання забезпечать в цілому підготовку до педагогічної діяльності; наявність медико-біологічних знань дозволять фахово діяти у різноманітних педагогічних ситуаціях в межах загальноосвітнього навчального закладу, а також є необхідними при організації туристських заходів за межами школи; технологічні знання з організації шкільного туризму стануть основою творчого та безпечного проведення усіх форм туризму (стаціонарних – на базі школи та активних – подорожей з різними способами пересування).

Т. В. Чорна на основі проведених досліджень стверджує, що «когнітивний компонент виконує функцію набуття системи знань, розвитку пізнавальних інтересів, пізнавальних здібностей, пізнавальної активності, розумової діяльності в студентської молоді. Мета когнітивного етапу – «оволодіння теоретичними знаннями, формування нових понять і способів дій». Для характеристики когнітивного компоненту професійної готовності до педагогічної діяльності до уваги беруть об'єм знань, їх глибину та системність, якість набутих вмінь та навичок. До змісту когнітивного компонента, на думку цього дослідника, входить упорядкована система теоретико-методологічних, науково-практичних і спеціальних знань, необхідних для розуміння природних і соціальних процесів пов'язаного функціонування фізичної культури суспільства й особи, уміння їх адаптивного, творчого використання для особового та професійного самовдосконалення при виконанні навчальної й професійної діяльності [268].

Твердження про наявність спеціальних знань у змісті когнітивного компоненту ми використали у своєму дослідженні при визначенні змісту когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Таким чином, зміст спеціальних знань майбутніх учителів фізичної культури для організації позакласної роботи з туризму включає такі групи:

1. Для організації походів із шкільною молоддю:
  - визначення понять «туризм» і «подорож», «прогулянка», «похід», «екскурсія», «експедиція»;
  - система туризму в Україні;
  - класифікація туристської діяльності: за регіоном проведення – ближній чи дальній туризм; за напрямком туристських потоків – в'їзний чи виїзний; за руховою діяльністю – активний, пасивний; за джерелом фінансування – соціальний, комерційний, за власний кошт; за способом організації – самодіяльний чи організований; за соціальним і демографічним складом учасників – шкільний, дитячо-юнацький, студентський, дорослий, для осіб похилого віку тощо; за способом пересування – пішки, на човнах,

- велосипедом, мотоциклом, автобусом, залізницею тощо; за метою – діловий, релігійний, економічний, на змагання і т. д.;
- зміст спортивного туризму як системи походів по класифікованих маршрутах та системи змагань туристських походів і туристської техніки;
  - особливості рекреаційних, оздоровчих та пізнавальних походів;
  - міжпредметні зв'язки туризму з шкільними дисциплінами;
  - Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю;
  - Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів;
  - розрядні вимоги у туризмі за Єдиною класифікацією видів спорту, що не належать до олімпійських видів;
  - нормативні вимоги до параметрів спортивних туристських маршрутів;
  - права та обов'язки керівника туристської групи;
  - вимоги поступовості зростання фізичного навантаження для учасників туристського походу поступовості зростання технічної складності для спортивних походів;
  - вимоги дотримання дозованих фізичних навантажень на учасників рекреаційних походів;
  - вимоги до комплектації похідної аптечки;
  - правила подолання природних перешкод;
  - вимоги до страхування учасників подорожі на небезпечних ділянках;
  - правила експлуатації та зберігання спеціального спорядження;
  - зміст фізичної підготовки туриста та засоби її забезпечення.
2. Для туристського орієнтування за межами населеного пункту знання з топографії та орієнтування:
- поняття «карти», «плану», «масштабу»;
  - поділ загальногеографічних карт по масштабу та інформативності;
  - топографічні знаки, їх поділ на групи;
  - способи зображення рельєфу;

- визначення азимуту, магнітний та географічний азимут, схилення магнітної стрілки;
  - вимоги до картографічного забезпечення туристського походу;
  - особливості роботи з картою при складанні маршрутів походів;
  - зміст поняття «орієнтування на місцевості»;
  - способи орієнтування карти;
  - способи вимірювання відстаней на місцевості: окомірний спосіб, вимір кроками;
  - геометричні способи вимірювання на місцевості відстаней та висоти;
  - характеристика спортивного орієнтування.
3. Для підготовки учнів до подолання перешкод природного і штучного характеру:
- локальні та протяжні природні перешкоди;
  - лісові масиви різного ступеня прохідності;
  - проходження ділянки лісової пересіченої місцевості та місцевості з вираженим рельєфом;
  - ознаки боліт різного ступеня прохідності;
  - правила організації подолання водних перешкод;
  - особливості техніки переправ в залежності від характеру річки – її ширини та глибини, швидкості течії, температури води;
  - техніка лазіння по скельних схилах; техніка формування сходинок на сніжних схилах;
  - визначення поняття туристської страховки;
  - засоби страховки в туризмі (індивідуальні та групові);
  - техніка страховки туристів на схилах;
  - організація супроводу туристів на переправі (мотузка супроводу), порядок страховки (самостраховки) туристів на переправах над водою.
4. Для якісної, безпечної організації шкільних змагань з туризму, підготовки команд до участі у змаганнях вищого рангу:

- класифікація туристських змагань за метою (спортивні, рекреаційно-спортивні) і складом учасників (дитячо-юнацькі, молодіжні, студентські, дорослі та інші змагання);
- класифікація туристських змагань на підставі їх масштабу (шкільні, міські, обласні, всеукраїнські) і форми їх проведення (чемпіонати, кубкові зустрічі, зльоти та ін.);
- навчальні змагання з техніки туризму: контроль над засвоєнням школярами та студентами, умінь і навичок володіння туристської технікою;
- компоненти навчальних змагань з туристської техніки;
- поняття дистанції, етапу (вправи) змагань; комплексна дистанція, що включає вправи усіх компонентів туристської техніки – як оптимальний метод проведення навчальних змагань;
- вправи (технічні етапи) індивідуальної техніки пересування по природним перешкодам;
- вправи з техніки орієнтування (орієнтування в заданому напрямку, орієнтування за вибором, по маркованому маршруту та по лінії);
- вправи командної техніки транспортування «потерпілого» (на ношах з підручних засобів).;
- вправи командної техніки туристського бівачу (установка намету; розведення багаття);
- методика планування та обладнання на місцевості дистанцій навчальних змагань;
- вимоги до дистанції щодо забезпечення безпеки учасників навчальних змагань (на етапах техніки пересування по природним перешкодам, транспортування потерпілого та орієнтування);
- методика організації та проведення навчальних змагань;
- визначення принципу комплектування команд, підготовка протоколів змагань (за кожним видом вправ);

- організація навчального суддівства; робота суддів на технічних етапах і в секретаріаті;
- методика визначення результатів змагань; бальна система оцінки результатів, що включає оцінку техніки виконання вправ і оцінку швидкості виконання вправ; штрафні бали за технічні помилки при виконанні вправ і порядок їх нарахування.
- документація змагань: «Положення про змагання», «Умови проведення змагань», суддівські протоколи.

Таким чином, когнітивний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у структурі готовності покликаний сформувати необхідні знання для майбутньої діяльності. До категорії спеціальних знань віднесено: знання методики організації та проведення походів; знання техніки подолання природних перешкод, розрядних вимог у спортивному туризмі, методики тренувань у туризмі.

Практичний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризує наявність у студентів умінь і навичок, необхідних для реалізації функцій педагога у позаурочній роботі з туризму.

Педагогічна діяльність учителя – це виконання певних педагогічних функцій. Високих результатів у своїй педагогічній діяльності учитель значною мірою досягає за рахунок чіткої її організації, яка характеризується: свідомістю та цілеспрямованістю, конкретністю та чіткістю доручень учням і вимог до них у освітньому процесі, раціональністю його змісту, засобів та визначення організаційних форм фізичного виховання учнів, вибором місця для занять, оптимальним використанням фізкультурного інвентарю та обладнання залежно від виду занять, місця їх проведення та кількості учнів, чіткою організацією проведення різних форм фізичної культури учнів (в режимі навчального дня та позаурочний час) [275, с.14].

Педагогічні функції поділяють на дві групи. У першу групу фахівці відносять орієнтаційну, розвиваючу, мобілізуючу та інформаційну функції – для реалізації

цих функцій потрібно розвивати дидактичні, академічні, комунікативні здібності студентів. До другої групи педагогічних функцій учителя дослідники, як правило, включають конструктивну, організаторську, комунікативну та гностичну функції.

Функції учителя фізичної культури у позакласній роботі означив А. А. Васильков: керівництво позакласною роботою з фізичного виховання; співпраця з класними керівниками, учителями-предметниками та організатором позакласної та позашкільної роботи у навчальному закладі; організація спортивних об'єднань учнів та тренування збірних школи з видів спорту; планування та проведення спортивно-масових та оздоровчих заходів; підтримка ділових стосунків з громадськими організаціями та батьками учнів [30, с. 268].

Є. Н. Гогунів та Б. І. Март'янів виділяють виховні, освітні, управлінсько-організаторські, проектувальні, адміністративні та господарські функції. Зокрема, до управлінсько-організаторської функції віднесено проведення уроків, організацію занять у спортивних секціях та гуртках, проведення змагань з видів спорту та управління всією фізкультурною діяльністю учнів. Стосовно адміністративних та господарських функцій, то на учителя фізичної культури покладено відповідальність за матеріально-технічну базу та ремонт спортивного обладнання, створення пришкольніх майданчиків, забезпечення туристських походів тощо [47, с. 179].

Зміст практичного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму передбачає наявність загальнопедагогічних та спеціальних професійних вмінь, навичок організації туристської діяльності у школі.

Загальнопедагогічні вміння та навички організації позакласної роботи з туризму полягають у наступному:

- вміння сформулювати засобами туризму стійку потребу до збереження та покращення здоров'я;
- встановлення міжпредметних зв'язків туризму з іншими спортивно-педагогічними дисциплінами;

- застосовування різноманітних засобів і методів у процесі навчання туризму;
- диференціація туристських заходів за способом впливу на організм, за способом організації, за категорією учасників тощо;
- здійснення контролю за фізичним станом учнів під час позакласної роботи;
- планування туристської роботи протягом року та в системі фізичного виховання;
- застосування системи покарань чи заохочень, що адекватно сприймаються підлеглими у походах (додаткова робота у таборі, миття казанків, недопущення до участі у заходах, у конкурсах тощо);
- застосування передового досвіду у своїй роботі;
- оцінювання своїх досягнень;
- вміння розпізнавати можливі захворювання;
- навички першої долікарської допомоги (реанімаційні дії, накладання шини, зупинка кровотеч, лікування простудних захворювань тощо);
- вміння контролювати протипожежну ситуацію у туристських подорожах;
- співпраця з адміністрацією навчального закладу;
- вирішення конфліктів між членами туристської групи;
- ефективна діяльність у екстремальних та аварійних ситуаціях;
- вміння спілкуватися з місцевим населенням чи іншими особами, що йдуть на контакт у туристських заходах;
- вміння переконувати невпевнених у собі учасників – здійснювати психологічний вплив;
- вміння працювати з категорією людей з особливими потребами;
- навички вербального та невербального спілкування;
- вміння утримувати свою точку зору у конфліктних ситуаціях;
- вміння адекватного оцінювання досягнень учнів.

Тема дослідження вимагає більш глибокого розкриття організаційних вмінь майбутніх учителів фізичної культури.

Найбільш повно організаторські вміння майбутніх учителів фізичної культури визначив С. А. Карасевич: організація власної діяльності і поведінки; організація різних фізкультурно-спортивних заходів в режимі навчального дня і під час позакласної роботи; організація поведінки і діяльності учнів; організація пропаганди фізкультурно-спортивної діяльності, забезпечення її розважальних моментів; вміння організувати діяльність учасників як на тренувальних заняттях так і в ході змагань; вміння правильно вибирати своє місце в спортивному залі, щоб контролювати навчально-тренувальний процес та діяльність кожного учасника; вміння організувати спортивний колектив і керувати ним; вміння створити сприятливу психологічну атмосферу в команді, організувати і контролювати взаємовідношення між учасниками; підбір навчального матеріалу, організація і проведення різноманітних заходів в режимі дня з урахуванням специфічних особливостей умов школи [87, с. 5].

А. О. Пожидаєвим розроблено таку «класифікацію організаторських здібностей: інтелектуально-креативні здібності (здатність виявляти винахідливість, ерудованість, творчість); морально-правові здібності (прагнення бути людиною відповідальною, гуманною, дисциплінованою); емоційно-вольові здібності (здатність виявляти емоційну стійкість, мужність, стриманість, рішучість); комунікативно-лідерські здібності (здатність до комунікабельності, конгруентності, спостережливості); здібності до самоорганізації (здатність скласти режим дня і додержуватись його, розподіляти доручення, займатися самовихованням, раціонально використовувати робочий час, скласти самозвіт, адекватно оцінювати власний потенціал організатора)» [178, с. 9].

В. М. Рогінський зазначає, що організаторські вміння – це: виявляти й організувати актив класу, керувати ним у різних умовах, організувати різні види колективної та індивідуальної діяльності учнів, розвивати їхню активність, здійснювати контроль і допомогу щодо розумового розвитку учнів, виконання доручень учнями, здійснювати педагогічне керівництво учнівськими організаціями, організувати роботу з батьками та громадськістю [189, с. 37].

Синтезуючи погляди науковців та дослідників з питання *організаторських умінь майбутніх учителів*, ми до їх числа віднесли: планування навчально-виховної та позанавчальної діяльності, прогнозування наслідків, розв'язання поточних завдань та розуміння їх причин, аналіз результатів своєї діяльності, вплив на поведінку інших людей, створення сприятливого навчального середовища, управління учнівським колективом, доведення справи до кінця, встановлення партнерських стосунків з спонсорами, організаціями, установами та батьками. Для цього вчителю необхідно розвивати такі якості: комунікативність, толерантність, самостійність, впевненість у собі, незалежність, педагогічне передбачення, зацікавленість, природність та спонтанність емоцій, активність, відповідальність, цілеспрямованість, креативність, самоорганізованість, аналітичність.

Підсумовуючи вищезазначене, робимо висновок, що формування організаційних умінь майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відбувається у процесі оволодіння студентами теоретичними знаннями туристської роботи та через досвід практичних занять, виробничих практик.

Проведемо уточнення змісту спеціальних вмінь і навичок по туризму майбутніх учителів фізичної культури.

Для організації походів різного рівня потрібно розробити комплекс послідовних і паралельних заходів, системне виконання яких дасть змогу досягти визначених цілей, розв'язати виховні, освітні і спортивні завдання за максимального оздоровчого ефекту і повної безпеки учасників походу [167, с. 40].

Студент за час навчання має набути таких вмінь та навичок:

- визначати мету, відповідно до мети – зміст подорожі (пізнавальної, рекреаційної, спортивної);
- працювати з науковою, краснзнавчою літературою, зі звітами туристських груп – збирати необхідну інформацію для запланованої подорожі;
- аналізувати туристські заходи;
- класифікувати їх;
- комплектувати групу, здійснювати її повноцінну підготовку до походу;

- враховувати мотиви учасників до здійснення подорожі;
- проводити інструктаж по техніці безпеки походу;
- належним чином організувати фізичну підготовку;
- розподілити обов'язки в групі між учасниками за їх здібностями та уподобаннями;
- визначати ступінь чи категорію складності походу, користуючись додатками до Інструкції;
- розрахувати тривалість та протяжність маршруту згідно вимог;
- підібрати чи проконтролювати підбір учасниками необхідного особистого та групового (в тому числі і спеціального) спорядження;
- планувати підбір продуктів, скласти меню похідного харчування;
- розподіляти між учасниками вантаж пропорційно до фізичних можливостей;
- оформляти маршрутні документи;
- виконувати краєзнавчі спостереження;
- орієнтуватися за місцевими ознаками;
- працювати з компасом і топографічними матеріалами;
- долати заболочені ділянки (по купинах, по жердинах);
- працювати з технічними пристроями та здійснювати переправи через водні та скельні перешкоди;
- надавати першу медичну допомогу;
- евакуювати потерпілого, виготовляти ноші чи волокуші з підручних матеріалів;
- правильно організувати рух групи у різних природніх умовах (початок-кінець руху, тривалість переходів та привалів, розміщення учасників, темп руху);
- вибирати безпечні місця привалів і ночівель;
- скласти звіт про похід;
- організувати обговорення подорожі у відкритій чи анонімній формі для аналізу результатів походу.

Частина вищеназваних умінь є комплексними: наприклад, вміння «надавати першу медичну допомогу» – це і вміння оцінити стан потерпілого, визначення необхідних заходів для допомоги, а за тим – накладання шини, пов'язки, закрутки, введення ін'єкції, промивання шлунку, заходи реанімації тощо.

Вміння працювати з топографічною картою та компасом формуються на основі знань спортивного і туристського орієнтування та полягають у вміннях:

- класифікувати карти за масштабом (великомасштабні, середньомасштабні, дрібномасштабні) та за призначенням;
- проводити вимірювання відстані по карті;
- «читати» карту по умовним знакам;
- бачити форми рельєфу за їх зображенням, розрізняти позитивні та негативні форми рельєфу;
- працювати з компасом, визначати азимути;
- користуватися координатною (кілометровою) сіткою топографічних карт;
- розрізняти точкові, лінійні, площинні орієнтири;
- визначати точки стояння: по впізнаванню об'єктів на місцевості, обліком пройденої відстані вздовж лінійного орієнтиру, способом зворотної зарубки;
- рухатися по карті та по азимуту;
- визначати відстані за відомими лінійними розмірами віддаленого об'єкта, по швидкості і часу руху групи;
- GPS-орієнтування.

Учителям фізичної культури потрібні такі *вміння та навички з техніки подолання перешкод природного і штучного характеру*:

- подолання лісових масивів різного ступеня прохідності;
- проходження ділянки лісової пересіченої місцевості та місцевості з вираженим рельєфом;
- подолання заболочених ділянок місцевості;
- в'язання туристських вузлів;
- подолання нескладних перешкод (канави, яри, балки, повалені дерева)

- проходження водної перешкоди по колоді;
- наведення навісної переправи;
- брід річки стінкою, з жердиною, з поручнями;
- використання індивідуальних засобів страховки;
- організувати самостраховку, взаємну страховку, командні перила самостраховки;
- в'язати і виконувати натяг основної мотузки системою поліспасти;
- навички організації самостраховки на вертикальних, похилих і горизонтальних перилах (підйом, спуск, траверс).

Виживання під час надзвичайних ситуацій та катастроф забезпечується усіма вищезазначеними знаннями, вміннями та навичками і додатково спеціальною підготовкою. В першу чергу йдеться про психологічну підготовку, відповідний рівень фізичної підготовленості, знання техніки рятувальних робіт, міжнародної системи знаків та сигналів про допомогу, а також про вміння виживати у природніх умовах при втраті спорядження та їжі.

Важливою ділянкою роботи учителів фізичної культури є *організація і проведення змагань* з туристської техніки, тому ми визначили необхідні для цього практичні вміння і навички:

- аналізувати туристські змагання і класифікувати їх за різними класифікаційними підставами (цілі, масштаб, форма проведення, склад учасників);
- планувати дистанції навчально-контрольних змагань з туристської техніки для різних вікових груп школярів і облаштовувати її на місцевості;
- визначення результатів навчально-контрольних змагань з туристської техніки.

Таким чином, формування практичного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму означає отримання студентами вмінь та навичок якісної організації та проведення різноманітних заходів туристського характеру, розвиток педагогічного мислення та професійної працездатності.

Особливе місце у структурі готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму займає особистісний компонент.

Особистісний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризує наявність у студентів професійно важливих особистісних якостей, потрібних для виконання завдань позакласної роботи з туризму:

- спрямованість на реалізацію виховних, розвиваючих та оздоровчих завдань фізичної культури засобами туризму;
- розвиненість професійних вмінь щодо організації та керівництва позакласною роботою з туризму;
- здатність передавати отримані знання, вміння, формувати навички, викладати матеріал зрозуміло та чітко, вміти зацікавити учня туристською діяльністю;
- здатність бачити внутрішній світ вихованців, створити комфортні умови у туристському колективі;
- вміння проводити психологічні спостереження під час туристських заходів, розуміння позиції учня, любов до дітей;
- вміння організувати себе та дотримуватися внутрішнього розпорядку;
- навички спілкування без авторитаризму, емпатійність, педагогічний такт, розвинена вербальна техніка;
- розвиненість морально-вольових якостей особистості (сила волі, порядність, дисциплінованість як запорука безпечності туристської діяльності, відповідальність, впевненість в собі);
- готовність до вирішення педагогічних завдань, емоційна стабільність, сміливість;
- налаштованість на взаємодію з педагогічним колективом, відкритість до професійних взаємозв'язків;
- вміння аналізувати свою діяльність, самостійність у роботі, самокритичне ставлення до результатів;
- наявність творчого підходу до професійної діяльності, креативність;

- вміння планувати процес самовдосконалення.

Ефективне формування особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму можливо, на наше переконання, шляхом формування таких окремих аспектів: психофізіологічного, пізнавального, волевого, морального, емоційного, рефлексивного, творчо-креативного, фізичного.

У психофізіологічну складову ми віднесли систему психофізіологічних якостей майбутніх учителів фізичної культури таких як пам'ять, увага, оперативне мислення, емоційна стійкість, врівноваженість, впевненість у своїх силах, активність і рухливість нервових процесів.

Деякі науковці особливого значення надають саме увазі педагога, що має забезпечити одночасний контроль над учнівським колективом загалом, кожним учнем зокрема та за процесом викладання навчального матеріалу.

Пізнавальні якості майбутнього педагога такі як зацікавленість, педагогічне мислення дають змогу зрозуміти природу педагогічних явищ, фактів, ситуацій, моделювати їх для прогнозу професійної діяльності та можливих наслідків.

Волеві якості майбутнього учителя – це витримка, наполегливість, самооблізація, незалежність, організованість, гнучкість поведінки. Здатність керувати дитячим колективом неможлива без врівноваженості у будь-якій ситуації, самодисципліни педагога, без наполегливості у досягненні мети, без сміливості бути самостійним у прийнятті рішень під час туристських заходів (не завжди є можливість отримати вказівки від керівництва чи адміністрації), без рішучості у виконанні прийнятого рішення, без адекватності реакції на критику.

До моральних якостей відносять вихованість, порядність, принциповість, доброзичливість, справедливість, чуйність, доброту, любов до дітей тощо.

Велике значення для педагогічної діяльності має не звичайний набір знань, умінь та навичок, а й цікаве викладання предмету, що є неможливим без емоційного забарвлення, без створення позитивної атмосфери. Тому підготовка у закладі вищої освіти має занурювати студентів у середовище майбутньої професії, щоб навчити відчувати емоційність педагогічної діяльності. Це досягається у

процесі виробничих практик (туристичної, педагогічної) або у відтворенні педагогічних ситуацій на аудиторних заняттях.

Рефлексія є важливою умовою усвідомлення, аналізу та проектування подальшого розвитку особистості. Показниками цього аспекту є розуміння себе та інших, самооцінка, аналіз ефективності своєї діяльності, вияв помилок та недоліків, розуміння своїх професійних обмежень, усвідомлення систематичної роботи над собою.

Разом з розвитком рефлексії проходить підвищення загальної культури педагога. У цьому процесі дослідники визначають, як правило, три рівні. Педагог, що має репродуктивний рівень рефлексивної складової, не вникає у складність чи актуальність педагогічної ситуації, не бачить потреби у самовдосконаленні. Щодо аналітичного рівня, то педагог аналізує діяльність, шукає в собі резерви для коректування навчально-програмового матеріалу. Прогностичний рівень рефлексії дозволяє системно опрацювати педагогічну проблему, знайти рішення на основі свого досвіду, спрогнозувати результати.

Таким чином, рефлексивна складова особистісного компонента готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризується вміннями аналізувати реальний рівень своєї професійної підготовки, бачити результати діяльності, усвідомлювати потребу у саморозвитку та самовдосконаленні.

Креативність учителя близька до творчості та проявляється в імпровізації, експромті, широті уяви, оригінальності в організації освітнього процесу, новому форматі стосунків з учнями, колегами, батьками.

Творчість педагога базується на адекватній самооцінці та усвідомленні того, що можна зробити більше. Задоволеність своєю професією спонукає до руху вперед. У практиці є приклади творчих педагогів, які не мають великого інноваційного потенціалу, але прагнуть підняти свій престиж в очах керівництва та колег, бути серед тих, хто першими впроваджує модні тенденції.

Фізичний аспект особистісного компонента виражається в тому, що кожен учитель фізичної культури повинен вести здоровий спосіб життя, негативно

ставитися до шкідливих звичок, підтримувати свій особистий фізичний стан на достатньому рівні.

Отже, готовність до організації позакласної роботи з туризму пов'язана з професійною готовністю як часткове із загальним.

Ця залежність дозволила нам структурувати готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за тими характеристиками, що й професійну готовність, однак врахувавши особливості туристської діяльності.

Таким чином, у структурі готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми виділили такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний та особистісний. Вважаємо, що формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відбувається через розвиток, взаємопроникненість та взаємопов'язаність усіх зазначених компонентів.

Висновки до першого розділу

Наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності стали теоретичним підґрунтям для тлумачення базових понять дослідження. На основі осмислених літературних джерел уточнено поняття «позакласна робота з туризму», «готовність майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму».

Позакласну роботу з туризму розглянуто як систему заходів рекреаційного, навчального та виховного напрямів, що базована на можливостях туризму як дієвого засобу: залучення учнів до ведення здорового способу життя, суспільно корисної та трудової діяльності шляхом занять у туристсько-краєзнавчих гуртках; формування гуманістичного світогляду учнів завдяки участі в туристських подорожах і масових туристських заходах; надання можливостей для вияву учнями

особистої ініціативи та спортивного зростання для зацікавлених обраним видом спорту.

Готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначено як інтегровану якість особистості, сформовану внаслідок професійної підготовки, що відображає позитивну мотивацію до туристичної діяльності у позанавчальний час, прагнення до фахової самореалізації, підґрунтям яких є запас професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань організації позакласної роботи з туризму, а також наявність особистісних якостей, необхідних для виховання учнівської молоді засобами туризму.

Під час аналізу проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму з'ясовано: важливість позаурочної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи (Т. С. Бондар, В. А. Вишневський, Г. І. Панченко), потребу вдосконалення професійної підготовки до організації позакласної роботи (Л. Є. Хоронжевський), єдність завдань фізичного виховання та туристичної діяльності (С. П. Драголев, О. М. Жданова); значення туризму для формування екологічної культури (О. Я. Булашев); роль туризму та краєзнавства як засобу підвищення ефективності освітнього процесу в школі (Б. П. Пангелов), а також нерозробленість досліджуваної проблеми в роботах сучасних науковців.

Визначено структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму: *мотиваційно-ціннісний* (наявність у студентів системи цінностей, інтересів, потреб і мотивів вивчення можливостей туризму для задоволення соціальних і фізкультурних запитів особистості), *когнітивний* (наявність у студентів системи знань гуманітарного, природничо-наукового та професійно-педагогічного циклів; знань з екології та охорони навколишнього середовища, географії, історії, культури рідного краю та інших районів проведення походів; спеціальних знань з теорії та методики туристської роботи, нормативних й управлінських засад туризму, підготовки туристських кадрів), *практичний* (наявність у студентів умінь і навичок,

необхідних для реалізації функцій педагога у позаурочній роботі з туризму) й *особистісний* (наявність у студентів професійно важливих особистісних якостей, потрібних для виконання завдань позакласної роботи з туризму).

Основні положення першого розділу викладено в опублікованих працях автора: [58], [255], [257], [262], [267].

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ

У розділі проаналізовано сучасний стан сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; окреслено загальну методика дослідження, представлено модель; визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

2.1. Аналіз сучасного стану сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

У Концепції Нової української школи (2017) зазначено, що українська школа стане іншою, якщо до неї прийде успішний учитель, а процес і зміст підготовки зазнає суттєвих змін. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [155, с.16].

Дані положення можливо зреалізувати за умови зміни процесу професійної підготовки майбутнього учителя.

Нині заклади вищої освіти України керуються у своїй роботі Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (від 29. 04. 2015 р. за № 266) та Наказом МОН України «Про затвердження Переліку предметних спеціалізацій спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціалізацій) в системі підготовки педагогічних кадрів» (від 12. 05. 2016 р. за № 506) [182].

Згідно чинних документів підготовка майбутніх учителів фізичної культури здійснюється за шифром 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта» [148, 150].

У Наказі МОН України «Про затвердження Переліку предметних спеціалізацій спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціалізацій) в системі підготовки педагогічних кадрів» зазначено, що заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальностями 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта» (за предметними спеціалізаціями), 016 «Спеціальна освіта», мають право здійснювати освітню діяльність за програмами, що передбачають здобуття другої спеціальності (предметної спеціалізації) з цього самого переліку або спеціальностей 024 «Хореографія», 053 «Психологія», 227 «Фізична реабілітація», 231 «Соціальна робота» та/або додаткових спеціалізацій, визначених закладом вищої освіти [150].

Потрібно зазначити, що у системі вищої освіти склалася особлива ситуація: здобувачі вищої освіти, які були абітурієнтами у 2015 році та раніше за спеціальностями (напрямами), які передбачають присвоєння кваліфікації учителя, продовжують навчання відповідно до обраних спеціальностей (напрямів), додаткових спеціальностей і спеціалізацій. Професійна підготовка цієї категорії студентів підпорядковується наказу МОН України від 13. 05. 2014 року за № 586 «Деякі питання поєднань напрямів (спеціальностей) з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра» [148].

Для уникнення непорозумінь у цій ситуації було видано Наказ МОН України від 06. 11. 2015 року за № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Фрагмент таблиці відповідності Переліку напрямів і спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста і магістра (Перелік 1) та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015)

Перелік 1					Перелік 2015	
Шифр галузі	Найменування галузі знань	Напрямок підготовки бакалавра та код напряму	Найменування спеціальності спеціаліста та код спеціальності	Найменування спеціальності магістра та код спеціальності магістра	Галузь знань	Спеціальність
0102	Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини	Фізичне виховання 6.010201	Фізичне виховання 7.01020101	Фізичне виховання 8.01020101	01	014 середня освіта (фізична культура)
					01 Освіта	017 фізична культура і спорт

Аналіз даних інформаційної системи «Конкурс» щодо вступної кампанії 2015 року дозволив визначити, що 38 закладів вищої освіти України здійснили набір абітурієнтів за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» галузі знань 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» та, відповідно, проводять підготовку учителів фізичної культури (освітній ступінь «бакалавр») за даним напрямом.

Наказом МОН України «Деякі питання поєднань напрямів (спеціальностей) з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра» (від 13. 05. 2014 року за № 586) було затверджено порядок

поєднання напрямів (спеціальностей, спеціалізацій) «з метою приведення підготовки педагогічних працівників у відповідність до потреб дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів у кадрах з певного напрямку або з певної спеціальності, спеціалізації». Зокрема, за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» в числі додаткових спеціалізацій названа «Методика туристичної роботи» [148].

Підготовку фахівців з додатковою спеціалізацією «Методика туристичної роботи» здійснюють такі ЗВО: Національний університет фізичної культури і спорту, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Полтавський державний педагогічний університет, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка та ін.

Фахівці зі спеціалізацією «Методика туристичної роботи» можуть працювати: інструктором туристичної роботи в школах, колективах фізичної культури, будинках відпочинку, готелях; інструктором в сучасних рекреаційних закладах (мотузкові парки, табори відпочинку, табори в природних умовах, тощо); інструктором з різних видів туризму в державних організаціях та туристичних фірмах; організатором походів з пішогодного, водного, велосипедного та інших видів туризму; організатором екскурсій різної спрямованості; агентом, консультантом, менеджером в туристичних фірмах.

Ґрунтовність у підготовці бакалаврів фізичного виховання з додатковою спеціалізацією «Методика туристичної роботи» простежується при аналізі навчальних планів факультету фізичної культури, спорту і здоров'я у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. У циклі навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки передбачено такі дисципліни: «Методика туристсько-красознавчої роботи», «Туристичні ресурси Західного регіону», «Спортивний туризм», «Менеджмент туристичної діяльності», «Орієнтування і топографія».

У Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка відповідно до додаткової спеціалізації «Методика туристичної роботи» в навчальний план підготовки введено навчальні дисципліни: «Організація туристичної роботи», «Теорія і методика викладання туризму», «Теорія і методика викладання спортивного орієнтування».

Новим та позитивним фактом є набір абітурієнтів на спеціальність «Середня освіта (Фізична культура)» з додатковими спеціалізаціями «Фітнес і туризм» та «Організація гурткової та анімаційної роботи» – це дозволить працювати на посадах: учитель фізичної культури, організатор-методист туризму та керівник гуртка.

Аналіз навчальних планів ЗВО, у яких здійснюється підготовка бакалаврів фізичного виховання, дозволив встановити, що у циклі навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки є наступні дисципліни: «Теорія і методика туристичної роботи» (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки); «Теорія і методика викладання лижного спорту та організація краєзнавчо-туристської діяльності (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського); «Організація краєзнавчо-туристської діяльності (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Полтавський державний педагогічний університет, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Рівненський державний гуманітарний університет), «Теорія і методика туризму» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка); «Спортивний туризм» (Бердянський державний педагогічний університет); «Туризм» (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука), «Туристичне краєзнавство» (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) тощо.

Дослідження О. В. Соколової показали, що найкраще формуються знання, вміння, навички по туризму у бакалаврів фізичного виховання і спорту під час вивчення власне двох дисциплін: «Спортивне орієнтування» та «Туризм з методикою викладання». Однак, рівень професійної готовності майбутніх фахівців

фізичного виховання не задовольняє потреб сучасних загальноосвітніх шкіл; однією з проблем є рівень володіння студентами вміннями та навичками з туристичної діяльності [215].

Серед основних принципів державної політики у сфері вищої освіти – міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи (Закон України «Про вищу освіту» (2014) [74].

Наразі українська молодь виявляє велику зацікавленість умовами навчання у сусідній Польщі, тому досвід підготовки майбутніх учителів фізичної культури у цій країні є важливим і необхідним для нас як професійний орієнтир.

Дослідження питання розвитку фізичної культури та спорту у Польщі виявило, що завдання, які стоять перед українськими та зарубіжними колегами, досить подібні.

В. Р. Пасічник зазначає, що суттєве покращення у системі фізичного виховання у Польщі відбулося після прийняття у 1996 році Сеймом Польщі Закону «Про фізичну культуру», який передбачав поступове збільшення обов'язкових занять з фізичного виховання (до п'яти на тиждень) в усіх типах шкіл (три години з фізичного виховання, а інші дві години є обов'язковими у позаурочний час (в другій половині дня). Учитель фізичної культури отримав значну можливість піднести фізичне виховання учнів своєї школи на більш високий рівень (це стосується, перш за все, освітнього процесу та позакласної спортивно-масової роботи) [170].

Дорота Козловська звертає увагу на той факт, що поряд з проведенням уроків, підготовкою до змагань та позакласних спортивних заходів учитель фізкультури має обов'язково проводити факультативи, організовувати відпочинок та туризм [294].

І. Б. Гринченко відзначив, що «у Польщі підготовка майбутніх учителів фізичної виховання здійснюється у більш ніж тридцяти ВНЗ, серед яких ключову роль відіграють Академії фізичного виховання. Фахівців фізичної культури і спорту готують за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями – «бакалавр»

(licencjat) – трирічний термін підготовки, і «магістр» (magistr) – дворічний термін підготовки» [52].

В. Р. Пасічник, дослідивши цикл професійно-орієнтованої і практичної підготовки (фахові предмети) студентів із спеціальності «Фізичне виховання» польських АФВ, виокремив дисципліну «Теорія туризму і рекреації» (Teoria Turystyki i Rekreacji). Також важливим моментом у підготовці майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ Польщі, відзначив автор, є обов'язкове проведення зі студентами стаціонарного та заочного відділів літніх, зимових та туристичних табірних зборів [170].

Нами розглянуто та проаналізовано особливості професійної підготовки бакалаврів та магістрів фізичного виховання у таких польських закладах вищої освіти: Університеті фізичної культури у Вроцлаві (Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu), Академії Фізичного виховання і спорту імені Дж. Кукучки в Катовіцах (Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki w Katowicach), Академії фізичного виховання імені Ю. Пілсудського в Варшаві (Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie), Академії фізичного виховання імені Б. Чеха у Кракові (Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie), Академії фізичного виховання імені Е. Пясецького в Познані (Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu), Академії фізичного виховання і спорту імені Е. Снядецького у Гданську (Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. J. Śniadeckiego w Gdańsku), Опольському політехнічному університеті (інститут виховання) (Politechnika Opolska), Університеті суспільно-природничих наук імені В. Поля (м. Люблін) (Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola).

Ми дослідили, що на факультетах фізичного виховання польських АФВ проводиться навчання бакалаврів (I ступінь) за напрямками: «Фізичне виховання» (Wychowanie Fizyczne), «Туризм і відпочинок» (Turystyka i odpoczynek), «Відпочинок і релаксація» (Odpoczynek i relaks), «Туризм і рекреація» (Turystyka i Rekreacja), «Послуги рекреації і релаксації» (Usługi Rekreacyjne i Relaksacyjne).

Навчання за програмою II ступеня дає змогу здобути спеціальності: «Фізичне виховання і довкілля» (Wychowanie fizyczne i środowisko), «Фізичне виховання і корекційна гімнастика» (Wychowania fizycznego i gimnastyki korekcyjnej), «Фізичне виховання і реабілітація осіб з обмеженими здібностями» (Wychowanie fizyczne i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością), «Туризм і рекреація» (Turystyka i Rekreacja), «Рухова рекреація з психосоматичним відновленням» (Silnik rekreacji psychosomatycznej odzysku), «Екскурсивод» (Przewodnik), «Фітнес» (Fitnes), «Відпочинок і шкільний туризм» (Rekreacja i turystyka szkoła), «Пропаганда здорового способу життя» (Promowanie zdrowego stylu życia) та ін.

У навчальних планах підготовки бакалаврів фізичного виховання у Польщі не завжди зустрічаються дисципліни, що прямо пов'язані з туризмом. Цю ситуацію можна пояснити наявністю практично у всіх фізкультурних академіях факультетів, що безпосередньо готують фахівців туризму та рекреації (Академія Фізичного виховання і спорту імені Дж. Кукучки в Катовіцах, Академія фізичного виховання імені Е. Пясецького в Познані), або інститутів туризму і відпочинку (Університет фізичної культури у Вроцлаві), або підготовкою спеціалістів за напрямком «Туризм та відпочинок» (Академія фізичного виховання імені Ю. Пілсудського в Варшаві, Академія фізичного виховання імені Б. Чеха у Кракові).

Таким чином, проведений нами аналіз навчальних планів підготовки майбутніх учителів фізичної культури у Польщі виявив певну відмінність змістового наповнення процесу навчання в українських ЗВО та польських АФВ. Для нас важливо було визначити наявність дисциплін туристського профілю у навчальних планах підготовки бакалавра та магістра у Польщі.

Наочно демонструє цю ситуацію навчальний план підготовки бакалаврів та магістрів фізичного виховання в Університеті фізичної культури у Вроцлаві.

Протягом трирічного циклу навчання студенти вивчають лише одну дисципліну, що має практичний зв'язок з туризмом – «Орієнтування» (12 кредитів ECTS, по шість протягом другого та третього років навчання) – та дозволяє працювати спортивним інструктором з даного виду спорту.

Для магістрів передбачено вивчення курсу «Шкільний туризм» (перший рік навчання, 2 кредити ESTC) та 15 інших дисциплін професійного спрямування: навчальна практика, сучасні методи фізичного виховання, індивідуальні види спорту, біомеханіка рухової діяльності людини, фізіологія спортивного тренування, фізичне спеціалізоване виховання, дидактика фізичного виховання, педехнологія, практика із спеціальності, соціологія, екологія та охорона навколишнього середовища, статистика у науковій роботі, анатомія життєдіяльності людини, семінар магістерський, теорія тренування, філософська антропологія, педагогіка фізичної культури, психологія фізичної активності, методологія наукових досліджень.

Можемо констатувати, що у польських вишах розуміють важливість формування вмінь та навичок застосування туризму з метою рекреації та відпочинку, пропаганди здорового способу життя.

Окремо потрібно відзначити підготовку польського студента до організації вільного часу дітей та молоді – власне йдеться про підготовку до позакласної роботи у всіх типах шкіл.

Отже, за умови продовження навчання за другим ступенем навчання (магістр) зі спеціалізацією, що передбачає туристичну діяльність, майбутні учителі фізичного виховання отримують ґрунтовну підготовку через вивчення ряду дисциплін туристського спрямування (табл.2. 2).

Таблиця 2.2

**Фрагмент навчального плану підготовки учителя фізичного виховання
у Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu
(II ступінь навчання, спеціальність «Відпочинок та шкільний туризм»
(Specjalność: Rekreacja i Turystyka Szkolna)**

№ з.п.	Назва навчальної дисципліни	Семестр, в якому вивчають дисципліну	Кількість кредитів ESTC
1.	Маркетинг в рекреації та туризмі Marketing w rekreacji i turystyce	другий	3
2.	Правові умови в рекреації та туризму Uwarunkowania prawne w rekreacji i turystyce	третій	4
3.	Історія культури і мистецтва (вибрані проблеми) Historia kultury i sztuki (wybrane problemy)	третій	3

Продовження таблиці 2.2

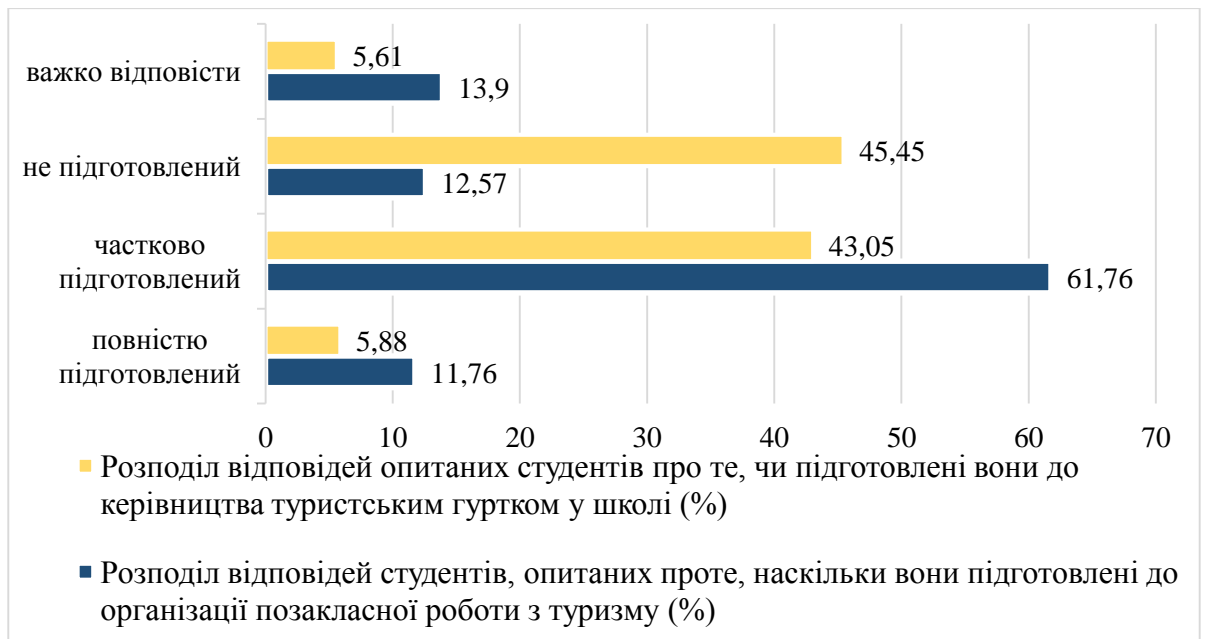
4.	Програмування і методика туризму Programowanie i metodyka turystyki	четвертий	2
5.	Організація краєзнавчих заходів Organizacja imprez krajoznawczych	четвертий	1
6.	Туристична географія Польщі та Європи Geografia turystyczna Polski i Europy	третій	5
7.	Педагогіка вільного часу Pedagogika czasu wolnego	другий	3
8.	Організація заходів активного туризму Organizacja imprez turystyki aktywnej	четвертий	2
9.	Програмування та методика рекреації Programowanie i metodyka rekreacji	другий	3
10.	Анімація екологічного співробітництва Animacja współpracy środowiskowej	третій	1
11.	Розвиток рекреації та туризму Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne	третій	3
12.	Організація рекреаційних заходів Organizacja imprez rekreacyjnych	третій	3
13.	Індивідуальні і командні види спорту (плавання) Sporty indywidualne i zespołowe 2 - Pływanie	третій	3
14.	Соціокультурні форми діяльності дітей і молоді Socjokulturowe formy aktywności dzieci i młodzieży	другий	1
15.	Оздоровче тренування Trening zdrowotny	четвертий	1
16.	Психологія в рекреації та туризмі Psychologia w rekreacji i turystyce	другий	2

Для виявлення вихідного стану сформованості готовності студентів українських ЗВО – майбутніх учителів фізичної культури – до організації позакласної роботи з туризму, ми провели анкетування студентів, викладачів закладів вищої освіти та учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Анкетування охопило студентів чотирьох закладів вищої освіти України – майбутніх учителів фізичної культури. Респондентами стали 131 студент Житомирського державного університету імені Івана Франка, 62 студенти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука, 94 студенти Рівненського державного гуманітарного університету, 87 студентів

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки – всього 374 особи. Питання анкети наведені у додатку А.

Важливо було почути думку студентів про власну підготовленість до організації позакласної роботи з туризму загалом. За допомогою анкетування ми встановили, що: 11,76% опитаних є повністю підготовленими; 61,76% студентів, на жаль, – недостатньо підготовлені; 12,57% – не підготовлені; 13,90% респондентів – важко відповісти (рис. 2.1).

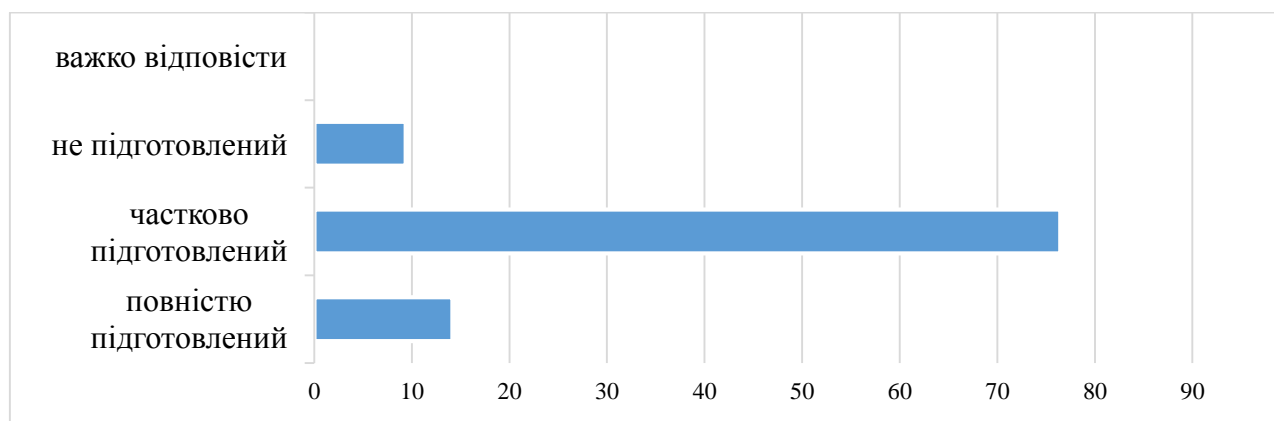
Рис. 2.1. Розподіл відповідей студентів, опитаних про те, наскільки вони підготовлені до організації позакласної роботи з туризму та до керівництва туристським гуртком у школі (%)

Знання, вміння та навички майбутніх учителів фізичної культури з питань організації позакласної роботи з туризму покликані, в першу чергу, забезпечити ефективну роботу туристського гуртка. Відповіді опитаних студентів про підготовленість до керівництва туристським гуртком у школі виявили наступний розподіл: 5,88% запевнили про свою повну підготовленість; 43,05% – частково підготовлені; 45,345% – не підготовлені, 5,61% – важко відповісти (рис.2.1).

Аналіз відповідей на запитання «Наскільки Ви задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним Вам для формування готовності до організації позакласної роботи з туризму?» певним чином пояснює

таку ситуацію та виявив, що переважна більшість опитаних частково задоволена – 237 осіб (63,37%). Тих, хто повністю задоволений, виявилось не так вже й багато – 84 особи (22,46%); не задоволених – 23 особи (6,15%). Серед студентів було 30 респондентів (8,02%), що вибрали варіант «важко відповісти».

Згідно з результатами анкетування повністю підготовленими до використання засобів і методів туризму у своїй майбутній професійній діяльності вважають себе лише 14,17% опитаних респондентів, однак великий відсоток тих, хто частково підготовлений – 76,47%, не підготовлених – 9,36% (рис. 2.2). Отже, наявні потенційні можливості для активізації туристської підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

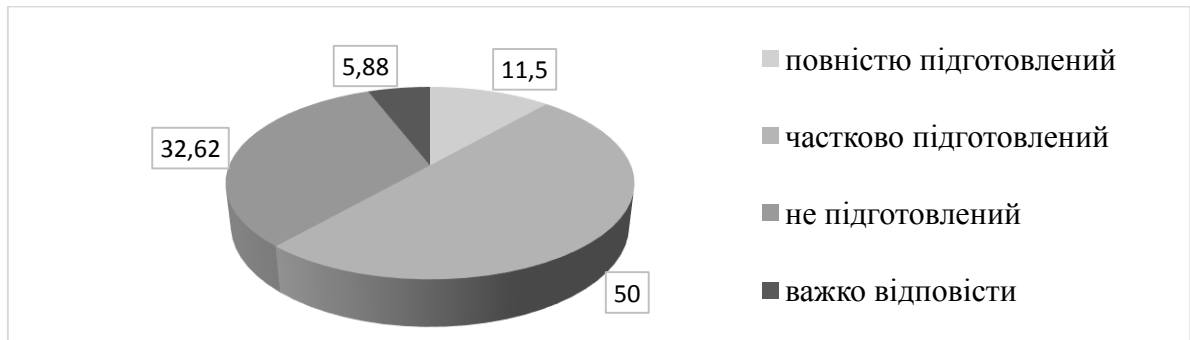
Рис. 2.2. Розподіл відповідей опитаних респондентів про підготовленість до використання засобів і методів туризму у своїй майбутній професійній діяльності (%)

Учителі фізичної культури в рамках позакласної роботи повинні практикувати одноденні походи та в перспективі – подорожі з ночівлею у польових умовах. Це є підсумком позакласної роботи з туризму упродовж навчального року і передбачено програмами роботи туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді.

Відповіді на запитання щодо організації та проведення мандрівок з ночівлями мають такий розподіл: 11,50% респондентів вважають себе повністю підготовленими, 50% опитаних – частково підготовлені, 32,62% майбутніх учителів фізичної культури – не підготовлені та 5,88% дали відповідь «важко відповісти» (рис. 2.3). Як видно з наведених показників, питання підготовки до

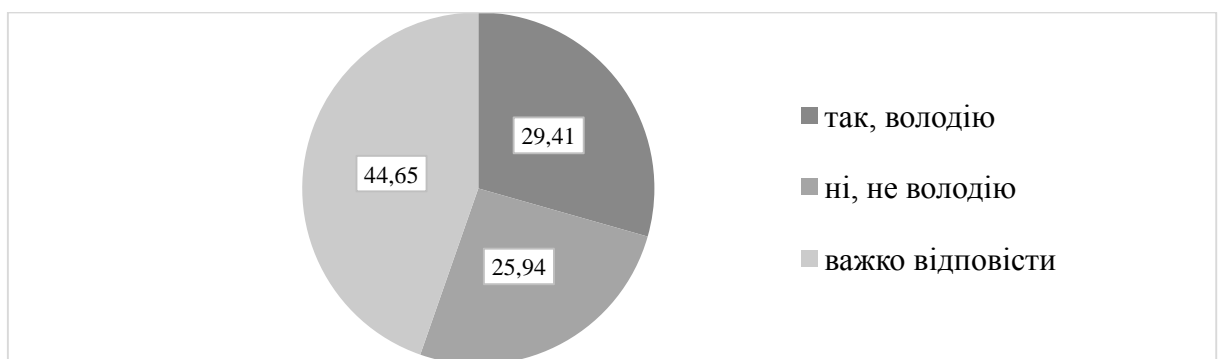

мандрівки з ночівлею потребують додаткової роботи з боку викладачів, оскільки часткова підготовленість до походів з ночівлею в умовах автономності туристської групи містить в собі потенційні небезпеки для її учасників.

Рис. 2.3. Розподіл відповідей студентів, опитаних про підготовленість до організації та проведення мандрівок з ночівлею (%)

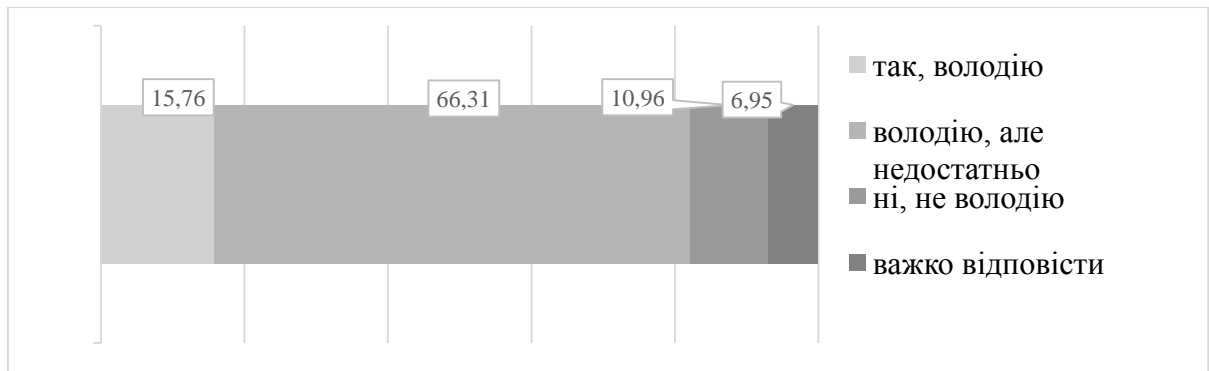
Опитування студентів виявило, що практично половина респондентів (44,65%) не можуть однозначно відповісти на питання «Чи володієте Ви знаннями про особливості організації позакласної роботи з туризму у загальноосвітньому навчальному закладі?». Позитивну відповідь дали 29,41% опитаних, а 25,94% – не знають про особливості організації позакласної роботи з туризму у загальноосвітньому навчальному закладі (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Розподіл відповідей опитаних студентів про знання особливостей організації позакласної роботи з туризму (%)

Цікавим виявився розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи володієте Ви знаннями про туристські ресурси свого краю?»: 15,76% опитаних стверджують, що знають туристські ресурси свого краю; 66,31% – недостатньо знайомі з можливостями рідного краю; 10,96% – не володіють знаннями про малу

батьківщину. Серед опитаних було 6,95%, що не змогли визначитися з відповіддю (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Розподіл відповідей студентів, опитаних про володіння знаннями туристських ресурсів свого краю (%)

Подібний розподіл відповідей спостерігається на запитання про володіння знаннями туристського спорядження, що використовується у походах та на змаганнях з техніки різних видів туризму. Позитивні відповіді дали лише 14,17% опитаних; 65,76% респондентів недостатньо володіють знаннями туристського спорядження; частка тих, хто не має знань про туристське спорядження, – 15,51%.

Сьогодні першочерговим завданням учителів фізичної культури є оздоровлення учнівської молоді. До арсеналу засобів фізичного виховання у позакласній роботі можна додати особливі умови проведення туристських мандрівок: чисте повітря поза населеними пунктами, можливість купання, повітряних ванн, помірність у харчуванні, можливість вживати джерельну воду, загартування. Серед опитаних: 37,17% зможуть використати увесь оздоровчий арсенал туризму, у 36,90% респондентів є певні труднощі з оздоровленням учнів у походах, 14,97% майбутніх учителів фізичної культури не розуміють оздоровчого значення походів та 10,96% опитаних було важко відповісти.

Шкільний туризм вимагає ґрунтовної підготовки щодо правил та вимог до безпечної організації туристських заходів. Таке важливе питання не залишилося поза увагою викладачів та студентів. Приємно було фіксувати відсоток тих, хто володіє потрібними знаннями щодо правил та вимог безпечного туризму – 41,98%, однак 51,87% опитаних потребують додаткових знань, тому що їх підготовка

недостатня. Відсутні знання з техніки безпеки у 2,67% респондентів та 3,48% опитаних не змогли відповісти на дане запитання.

Аналіз відповідей студентів на запитання про вміння організовувати масові туристські заходи у школі дає змогу констатувати, що лише 17,91% респондентів мають потрібні вміння; 47,06%, на жаль, недостатньо підготовлені; не володіють – 27,54% та 7,49% опитаних не змогли дати відповідь.

Основою туризму одностайно визнано одноденні походи, тому нас цікавило, чи готові майбутні учителі фізичної культури до такої форми туристської роботи. Розподіл відповідей щодо володіння необхідними навичками організації одноденних походів з учнівською молоддю виглядає таким чином: 50% респондентів вважає себе готовими до проведення одноденних походів, що є дуже оптимістичним показником; 35,03% студентів ще недостатньо підготовлені; лише 12,30% опитаних визнали свою безпорадність у цьому питанні та 2,67% не змогли дати конкретну відповідь.

Позакласна робота з туризму вимагає чіткого планування різноманітних заходів та узгодження їх з усією системою виховної роботи у загальноосвітній школі (рис. 2.6).

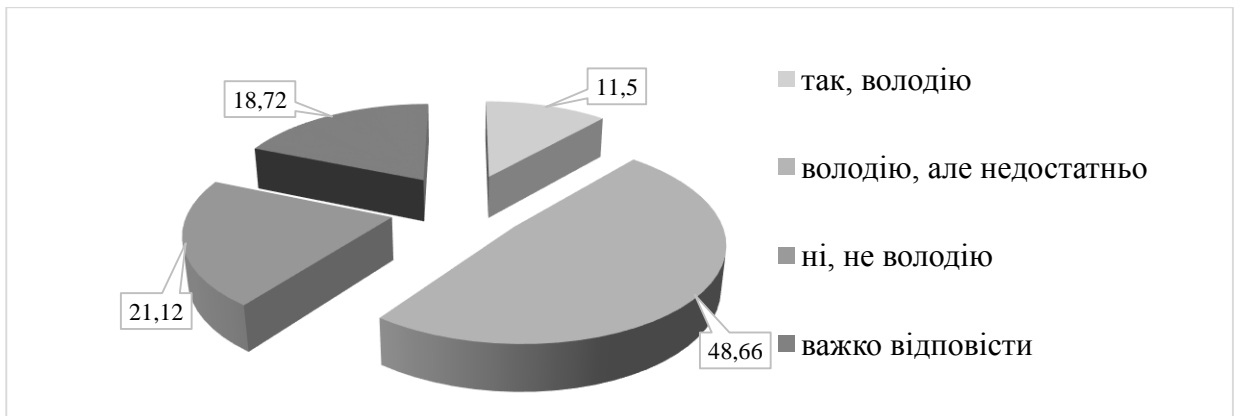
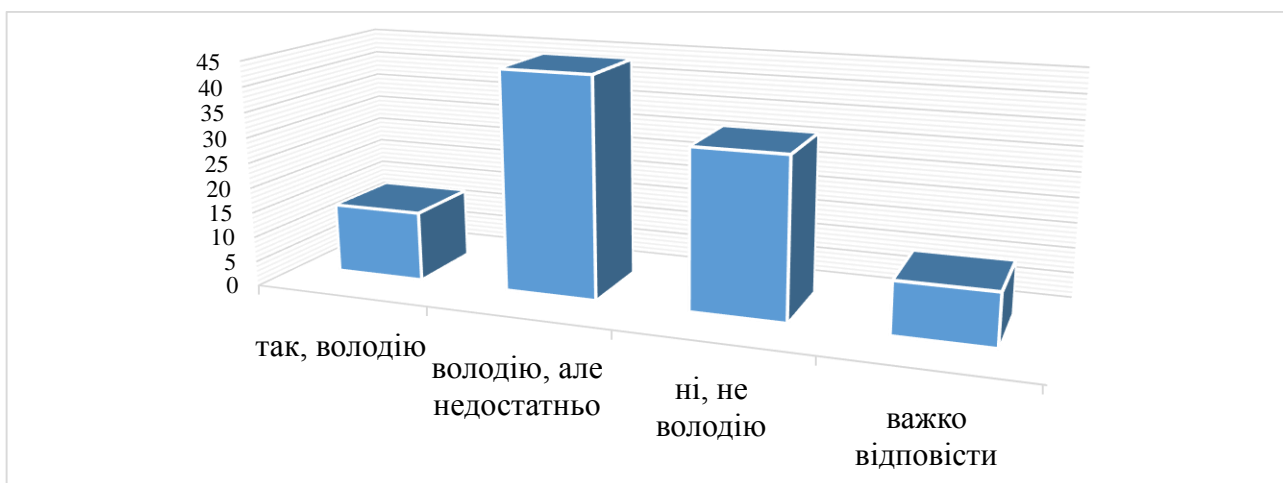

Рис. 2.6. Розподіл відповідей студентів, опитаних про вміння планування позакласної роботи вчителя фізичної культури з туризму (%)

Отже, розподіл відповідей опитаних респондентів щодо володіння вміннями планування позакласної роботи з туризму має вигляд: 11,50% студентів – володіють; 48,66% – володіють, але недостатньо; 21,12% - не володіють та 18,72% було важко відповісти.

У сучасних умовах активно розвивається змагальний туризм, багато регіонів України включає змагання з туризму у програми шкільних спартакіад. Тому учителі фізичної культури (як організатори шкільних команд з видів спорту) мають навчитися готувати дистанції змагань з туризму. Позитивну відповідь про володіння навичками організації змагань з видів туризму дали 36 студентів (9,63%), оптимістично налаштовані 216 (57,75%) опитаних респондентів – володіють, але недостатньо. Насторожує той факт, що кожен четвертий не готовий до такого виду позакласної роботи (24,87%), важко відповісти було 7,75% студентів.

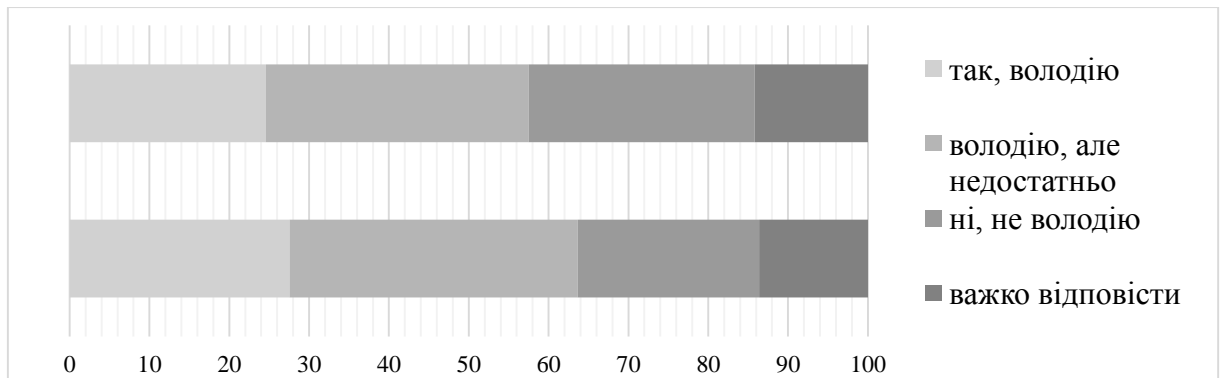
На фоні відповідей на попередні запитання логічним виглядає розподіл відповідей на запитання щодо вмінь підготовки шкільної команди до участі у змаганнях з туризму. Свої вміння підготувати шкільну команду до змагань з туризму студенти оцінили наступним чином: лише 13,90% опитаних готові повноцінно забезпечити підготовку шкільної команди до змагань з туризму, а 43,85% недостатньо підготовлені до цього. Великий відсоток тих, хто не готовий до роботи по підготовці до змагань з туризму – 31,82%, не дали однозначної відповіді – 10,43% опитаних (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Розподіл відповідей студентів щодо вмінь підготовки шкільної команди до участі у змаганнях з туризму (%)

При підготовці змагань з туризму необхідні навички орієнтування за компасом та топографічною картою. Результати опитування про володіння такими навичками виявили наступний розподіл: 24,60% опитаних респондентів володіють потрібними навичками; 32,89% – володіють, але недостатньо; 28,34% – не мають

потрібних навичок; 14,17% опитаних було важко відповісти (рис. 2.8, верхня діаграма).

Рис. 2.8. Розподіл відповідей студентів, опитаних про наявність навичок орієнтування за компасом та топографічною картою (верхня діаграма) та про володіння навичками надання першої медичної допомоги постраждалому (нижня діаграма) (%)

Цікаво було дізнатися, чи мають майбутні учителі фізичної культури навички надання першої медичної допомоги постраждалому. Серед опитаних студентів 103 особи (27,54%) володіє такими навичками, 135 респондентів (36,10%) – володіють, але недостатньо; на жаль, немає таких корисних навичок у 85 осіб (22,73%) та не визначилася з відповіддю 51 особа (13,64%) (рис. 2.8, нижня діаграма).

Туризм належить до екстремальних видів спорту, тому ми поцікавилися наявністю у майбутніх учителів фізичної культури навичок основ виживання у природних умовах та виявили: 133 особи (35,56%) опитаних володіють такими навичками; 167 студентів (44,65%) – не володіють та 74 респонденти (19,77%) зазначили «важко відповісти».

Організація туристської роботи з шкільною молоддю вимагає офіційного оформлення усіх заходів. За допомогою анкетування майбутніх учителів фізичної культури було встановлено, що навичками оформлення туристичної документації володіють лише 6,68% опитаних респондентів; 29,11% володіють, але недостатньо; 58,02% – не володіють та 5,88% студентів не дали чіткої відповіді.

Для виявлення суб'єктивного відношення студентів до процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи

з туризму ми запропонували запитання «Чи потрібно, на Вашу думку, здійснювати у вищому навчальному закладі підготовку майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи з туризму?». Відповіді розподілилися таким чином: 88,24% опитаних погоджуються, що потрібно готувати майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи з туризму, але 8,82% респондентів не бачать в цьому сенсу, та 2,94% студентів не змогли визначитися з відповіддю.

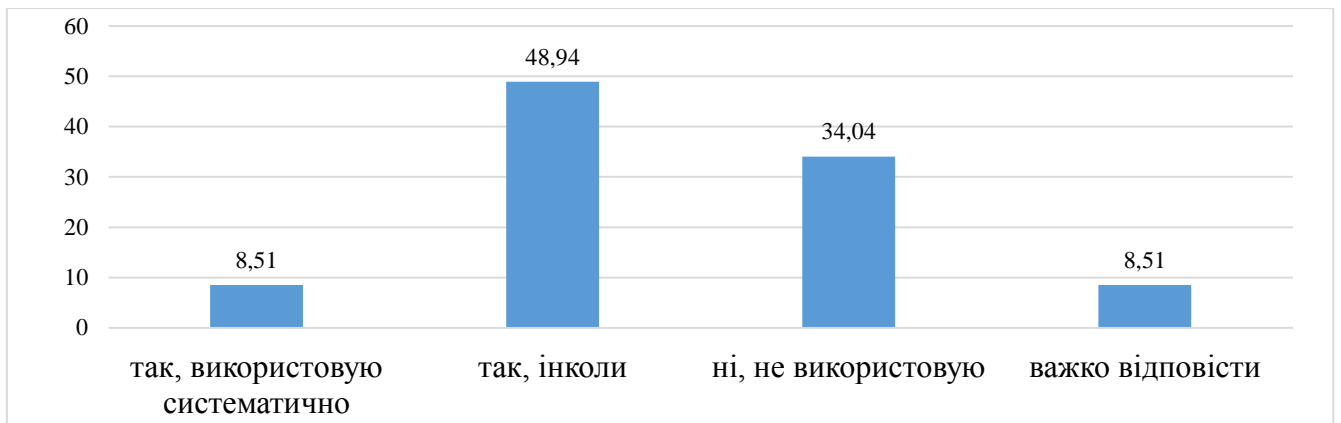
Для розуміння окремих навчально-методичних аспектів процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму було розроблено анкету та проведено опитування викладачів закладів вищої освіти. Анкетування охопило 47 викладачів Житомирського державного університету імені Івана Франка, Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука, Рівненського державного гуманітарного університету, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Зразок анкети для викладачів закладів вищої освіти наведено у додатку Б.

Ряд запитань анкети стосувався практичних аспектів формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Нас цікавило питання застосування активних методів навчання у викладацькій практиці опитуваних.

Результати анкетування виявили наступне: 36,17% респондентів застосовують активні методи систематично; 59,57% опитаних застосовують інколи; 4,26% – не застосовують.

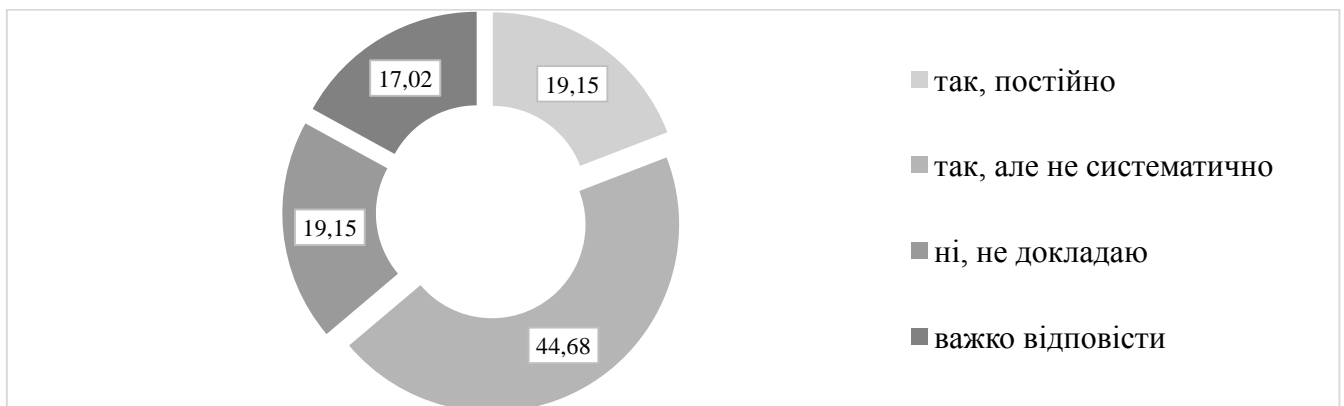
Аналіз відповідей викладачів про використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму засвідчив, що 8,51% використовують систематично; 48,94% – інколи; 34,04% (практично кожен третій) – не використовують; 8,51% – важко відповісти (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Розподіл відповідей викладачів щодо використання інформаційних технологій при формуванні готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (%)

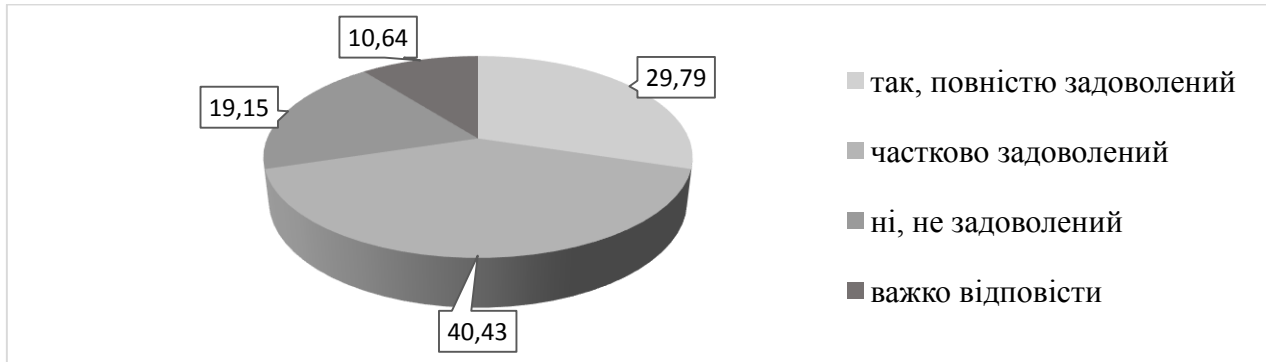
Зокрема, аналіз відповідей викладачів щодо застосування мультимедійних засобів навчання для формування професійного інтересу у майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму засвідчив: 48,94% опитаних мають такий досвід; 38,30% – немає досвіду; 12,77% – важко відповісти.

Ми вважали за необхідне дізнатися, чи докладають зусиль викладачі для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Анкетування виявило, що лише 19,15% викладачів дали ствердну відповідь; 19,15% респондентів – не докладають зусиль для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; 44,68% опитаних робить це не систематично, а епізодично; 17,02% – не визначилися з відповіддю (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Розподіл відповідей викладачів щодо докладання ними зусиль для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (%)

Серед опитаних викладачів задоволених навчально-методичним забезпеченням, що є у закладі вищої освіти та використовується у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, виявилось 29,79%; частково задоволених – 40,43%; відсоток не задоволених – 19,15%; важко відповісти – 10,64% опитаних (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Розподіл відповідей викладачів щодо навчально-методичного забезпечення закладів вищої освіти, що використовується у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (%)

Відповіді опитаних викладачів дозволяють констатувати, що у педагогічну практику питання організації позакласної роботи з туризму в обов'язковому порядку включають 40,43% опитаних викладачів; немає такого досвіду у 44,68% респондентів та важко відповісти 14,89% викладачів.

Цікаво було дізнатися відсоток тих викладачів, хто впроваджує у процес підготовки спецкурси з метою підвищення рівня готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Результати анкетування показали такий розподіл: 21,28% – впроваджують; 68,05% – ні, не впроваджують; 10,64% – важко відповісти.

Аналіз відповідей викладачів, опитаних щодо впровадження педагогічного тестування для діагностики рівня сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, дозволяє нам констатувати: 25,53% респондентів – проводять; 57,45 опитаних – не проводять; важко відповісти було 17,02% викладачів.

Разом з тим аналіз відповідей опитаних викладачів про доцільність формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму як складової загальної професійної готовності свідчить на користь туризму: 85,11% респондентів дали ствердну відповідь, 6,38% опитаних – проти та 8,51% опитаних викладачів було важко відповісти.

Для аналізу окремих аспектів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму нами було проведено анкетування 72 учителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів Рівненської області (зразок анкети у додатку В). Ми ставили за мету проаналізувати практичну підготовку студентів до означеного виду діяльності.

Найважливішим було запитання анкети учителів фізичної культури про оцінку рівня готовності студентів до організації позакласної роботи з туризму (рис. 2.12).

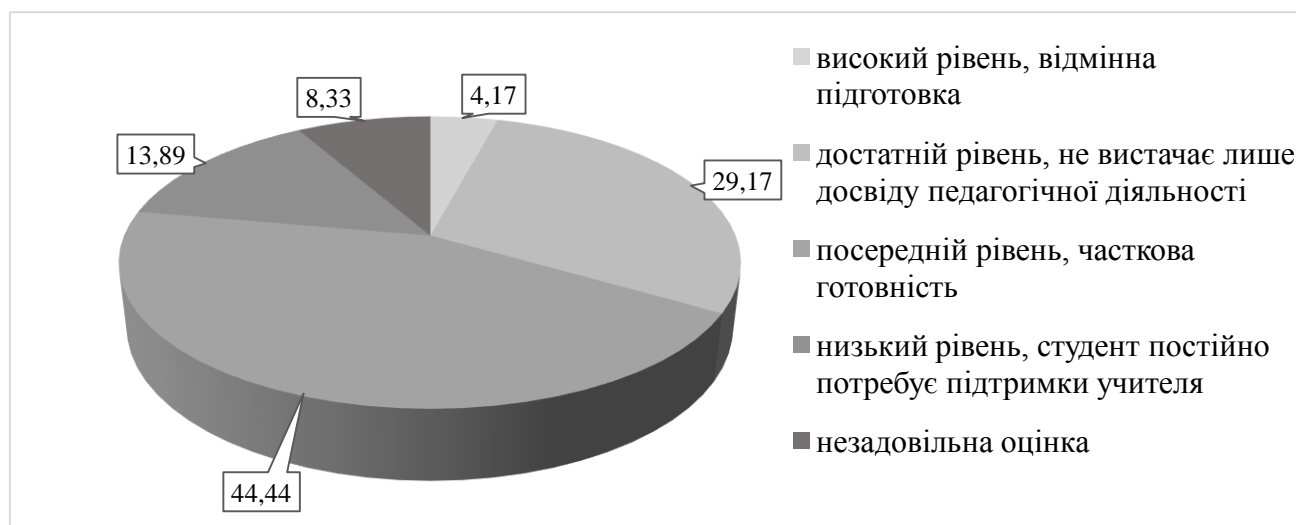

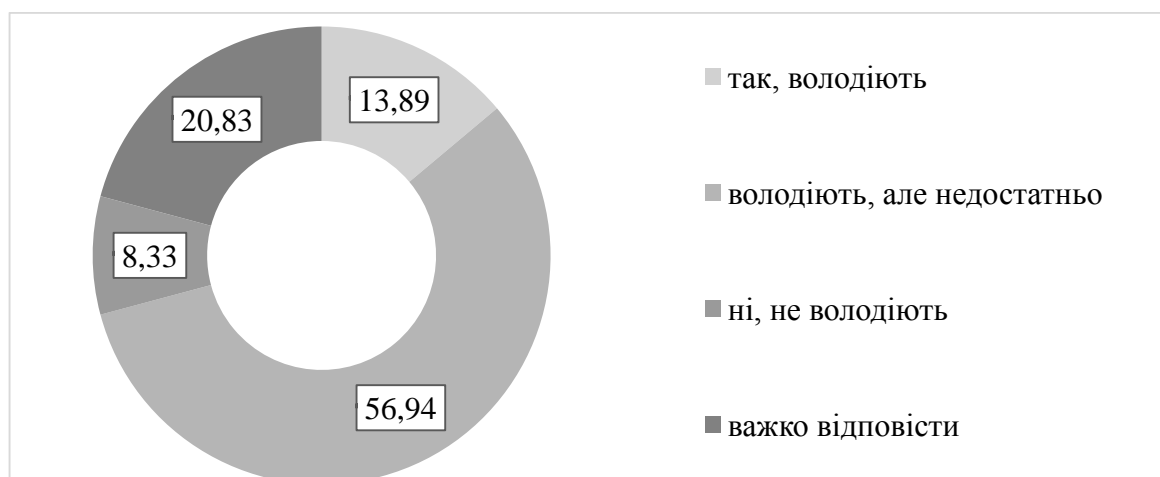
Рис. 2.12. Розподіл відповідей учителів, опитаних про рівень готовності студентів – майбутніх учителів фізичної культури – до організації позакласної роботи з туризму (%)

В результаті анкетування ми з'ясували: 4,17% опитаних оцінили рівень готовності як високий; достатній рівень, на думку респондентів, мають 29,17% майбутніх учителів фізичної культури; посередній рівень мають, на думку опитаних учителів, більшість студентів, а саме – 44,44%; низький рівень

відзначається у 13,89% майбутніх колег та незадовільну оцінку отримали 8,33% студентів.

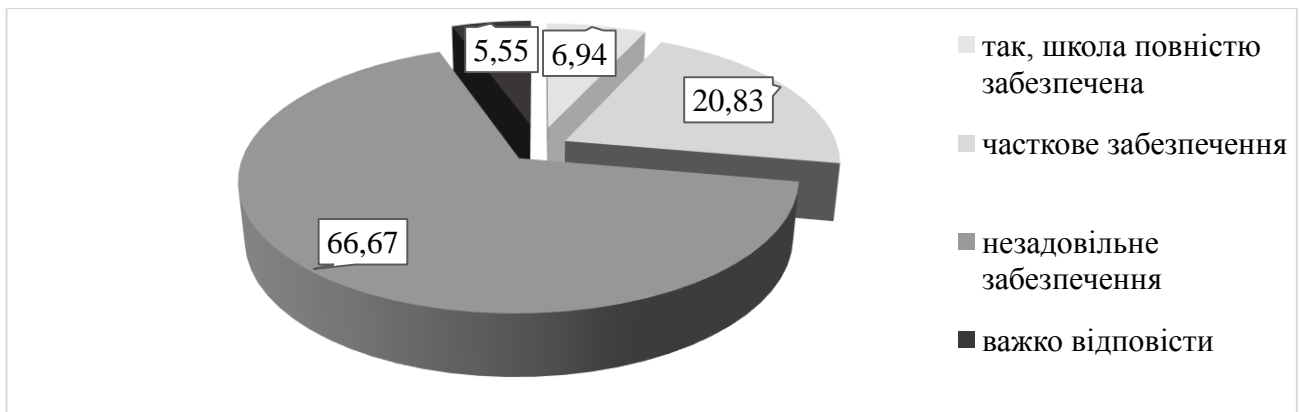
Результати анкетування щодо задоволеності учителів фізичної культури об'ємом знань з організації позакласної роботи по туризму у майбутніх колег свідчать: повністю задоволені 8,33% опитаних; частково задоволені 52,58% респондентів; не задоволених констатуємо 20,83% від загальної кількості та 18,06% опитаних учителів вибрали варіант відповіді «важко відповісти».

Аналіз відповідей опитаних учителів фізичної культури про володіння студентами навичками організації спортивно-масових заходів з туризму у позаурочний час має розподіл: 13,89% опитаних відповіли ствердно; 56,94% респондентів вважають недостатнім рівень володіння означеними навичками; 8,33% учителів заявили про відсутність таких навичок у майбутніх колег; важко відповісти було 20,83% опитаних (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Розподіл відповідей учителів щодо оволодіння майбутніми учителями фізичної культури навичками організації спортивно-масових заходів з туризму у позаурочний час

Розподіл відповідей опитаних учителів щодо науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення позакласної роботи з туризму виглядає наступним чином та є закономірним: повністю школа забезпечена – варіант відповіді лише 6,94% респондентів; 20,83% учителів вважають забезпечення частковим; не задоволені 66,67% опитаних та 5,55% не дали конкретної відповіді (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Розподіл відповідей учителів щодо науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення занять туризмом у школі

Однак, на фоні низьких показників науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення школи для занять туризмом, учителі фізичної культури використовують у позакласній роботі різноманітні форми та засоби туристської діяльності.

Анкетування дозволило нам з'ясувати: 26,39% опитаних постійно використовують різноманітні форми туристської діяльності; 25,00% респондентів роблять це не систематично; дуже рідко використовують 26,39% опитаних; 22,22% учителів фізичної культури не використовують, але бажають започаткувати.

Таким чином, проведене анкетування виявило низку недоліків у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи: слабкі знання з питань туристської роботи загалом; незадовільне інформування студентів про особливості позаурочної діяльності; недостатня методична та практична підготовка студентів до організації різних форм позакласної туристської роботи; відсутність належного матеріально-технічного забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Низька частка позитивних відповідей студентів, викладачів та учителів на запитання анкет свідчить про існування проблеми навколо позакласної роботи з туризму, вирішення якої прямо пов'язане з професійною підготовкою майбутніх учителів фізичної культури.

Нами сформульована *гіпотеза дослідження*, яка полягає у тому, що процес формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму набуває більшої ефективності, якщо впроваджуються визначені педагогічні умови такої готовності.

З огляду на це окреслено *напрями науково-дослідної роботи*: виокремити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; експериментальним шляхом перевірити їх дієвість, відстежуючи динаміку рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

У дослідженні ми виділили чотири етапи пошукової роботи: підготовчий, попередній, проведення експерименту та підведення підсумків експерименту (за Г. Т. Кловак).

На підготовчому етапі (2011 рік) визначалися мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; вивчалася педагогічна, психологічна та фахова література, інформаційні матеріали Інтернет-мережі; аналізувався стан проблеми в теорії і практиці вищої освіти, закони, програми, положення та інші нормативно-правові документи в галузі освіти і фізичного виховання; визначався понятійний та науковий апарат дослідження.

Попередній етап (2012 рік) передбачав прогноз тривалості дослідження, вивчення та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки фахівців; аналіз сучасного стану формування готовності до організації позакласної роботи з туризму за допомогою анкетування студентів, викладачів закладів вищої освіти та практикуючих учителів фізичної культури загальноосвітніх начальних закладів; формулювання гіпотези та визначення напрямів дослідження; визначення критеріальної бази дослідження; підбір діагностичних засобів визначення рівнів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; розробку моделі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; визначення та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Етап проведення експерименту з перевірки ефективності педагогічних умов формування та визначення рівнів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (період з 2013 по 2016 рр.) полягав у впровадженні у освітній процес підготовки фахівців відповідних педагогічних умов формування готовності, визначення вихідного та прикінцевого рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за допомогою вибраних засобів (психодіагностичних методик, тестування, оцінювання подолання смуги перешкод), впровадження результатів пошукової роботи у освітній процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури закладів вищої освіти.

Завдання *етапу підведення підсумків* дослідження (2016–2017 роки): здійснення математичної обробки емпіричних даних та результатів педагогічного експерименту; систематизація та порівняльний аналіз результатів на початку та наприкінці педагогічного експерименту; обґрунтування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, визначення перспектив подальшого дослідження проблеми; уточнення та формування загальних висновків, оформлення рукопису згідно вимог.

На різних етапах пошукової роботи дослідженням було охоплено 538 студентів та 47 викладачів із чотирьох закладів вищої освіти України, 72 учителя загальноосвітніх навчальних закладів Рівненської області.

Педагогічний експеримент проводився зі студентами Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука, Рівненського державного гуманітарного університету та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, з числа яких було сформовано контрольну (n= 83 особи) та експериментальну (n=81 особа) групи (рік вступу до закладів вищої освіти – 2012).

Студенти контрольної групи навчалися за традиційною програмою; в експериментальній групі в освітній процес впроваджувалися педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

У педагогічних дослідженнях важливо використовувати визначення критерію того явища, процесу чи діяльності, що є предметом дослідження. Основою вибору критеріїв є специфіка виду занять.

Великий тлумачний словник української мови визначає критерій як підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило [32, с. 588].

У своїй роботі ми скористаємося означенням В. В. Ягупова: критерії – це ознака, на основі якої оцінюється певна якість особистості [282].

Критерієм готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми визначили низку тих ознак та обставин, які можна об'єктивно виявити у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, та за якістю яких можна робити висновки про результати впровадження педагогічних умов.

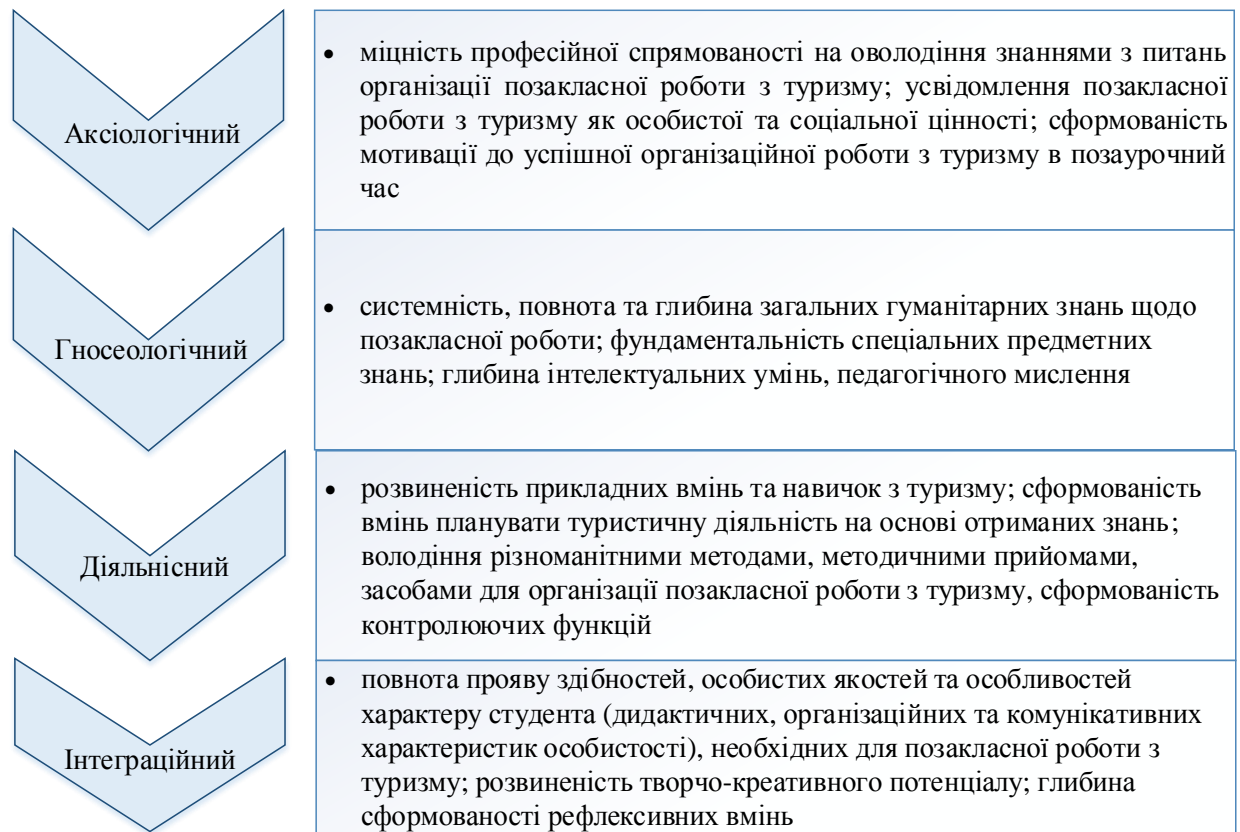
Аксіологічний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначає ціннісне ставлення та прагнення студента до майбутньої педагогічної діяльності, в тому числі до організації позакласної роботи з туризму.

Аксіологічний критерій має показники:

- міцність професійної спрямованості на оволодіння знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму;
- усвідомлення позакласної роботи з туризму як особистої та соціальної цінності;
- сформованість мотивації до успішної організаційної роботи з туризму в позаурочний час (рис.2.15).

Гносеологічний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму уведено нами для характеристики ступеня оволодіння студентами загальнопедагогічними та спеціальними знаннями про позакласну роботу з туризму.

До уваги беремо якість професійних знань, їх системність та обсяг; здатність до аналізу, узагальнення інформації; відповідність отриманої освіти вимогам практичної діяльності.

Рис. 2.15. Критерії сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Отже, показниками гносеологічного критерію ми вважаємо:

- системність, повноту та глибину загальних гуманітарних знань щодо позакласної роботи;
- фундаментальність спеціальних предметних знань;
- глибина інтелектуальних умінь, педагогічного мислення.

Діяльнісний критерій визначає практичну готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму через сформовану систему загальнопедагогічних та предметних умінь.

Виділяємо наступні показники діяльнісного критерію:

- розвиненість прикладних вмінь та навичок з туризму;
- сформованість вмінь планувати туристичну діяльність на основі отриманих знань;

- володіння різноманітними методами, методичними прийомами, засобами для організації позакласної роботи з туризму, сформованість контролюючих функцій.

Інтеграційний критерій введений нами для оцінки сформованості особистісних якостей студентів, що необхідні майбутнім учителям фізичної культури як організаторам позакласної роботи з туризму. Передбачається обов'язкова кореляція з усіма попередніми критеріями.

Показниками інтеграційного критерію вважаємо:

- повноту прояву здібностей, особистих якостей та особливостей характеру студентів, необхідних для позакласної роботи з туризму (дидактичних, організаційних та комунікативних характеристик особистості);
- розвиненість творчо-креативного потенціалу студентів;
- глибину сформованості рефлексивних вмінь.

Означені критерії дозволяють виявляти певні рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за допомогою обраних інструментів:

✓ методики вивчення мотивації до успіху (за Т. Елерсом) [104, с. 270–272], модифікованої методики визначення рівнів професійної спрямованості (за Т. Д. Дубовицькою) [104, с. 145–147] – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за аксіологічним критерієм;

✓ тестувального комплексу у Google Forms – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм (знання загальнопрофесійних та спеціальних навчальних дисциплін);

✓ оцінювання подолання уніфікованої смуги перешкод (адаптованої до спортивних майданчиків закладів вищої освіти) – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм;

- ✓ модифікованої методики В. В. Синявського – Б. О. Федоришина для

виявлення комунікативних та організаторських здібностей [188, с. 145–147]; методики прояву креативності за допомогою опитувальника А. В. Лазукіна – Н. Ф. Каліна [188, с. 123–125] – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за інтеграційним критерієм.

У дослідженні ми означили чотири рівні готовності: низький, базовий, середній, високий.

Охарактеризуємо вияв показників вибраних критеріїв готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму на означених рівнях.

Студенти за аксіологічним критерієм сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму характеризуються: *на низькому рівні* – відсутністю професійних мотивів, низькими прагненнями до навчання, несформованими ціннісними установками по відношенню до туризму у школі; *на базовому рівні* – присутністю інтересу до навчання, розумінням суспільної цінності туризму без врахування особистісного сенсу; *на середньому рівні* – сформованістю позитивної мотивації до навчання за обраним фахом, розумінням цінності професійної самореалізації; *на високому* – стійкою, яскраво вираженою мотивацією до навчання туризму та сприйняттям майбутньої педагогічної діяльності як особистої цінності та сенсу життя.

Гносеологічний критерій характеризується: *на низькому рівні* – мінімальними професійними знаннями, відсутністю системності та повноти знань про особливості позакласної роботи з туризму, про методи та засоби навчання, необхідні для успішної організації позакласної роботи з туризму; *на базовому рівні* – неповними знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму, методичних інновацій, вузьким педагогічним мисленням та початковою здатністю до самонавчання; *на середньому рівні* – достатнім обсягом професійних знань, методичної та інноваційної поінформованості про організацію позакласної роботи з туризму, розвинутою здатністю до самоосвіти; *на високому рівні* – повнотою та ґрунтовністю загальнопрофесійних знань та спеціальних знань щодо організації

позакласної роботи з туризму, досконаліми знаннями методики організації різноманітних форм позакласної роботи з туризму.

За діяльнісним критерієм студенти поділяються на тих, у кого діагностується вияв: *низького рівня* – відсутність спеціальних прикладних туристських навичок, невміння проектувати позакласні заходи з туризму, часті прорахунки з вибором методичних прийомів; *базового рівня* – труднощі прикладного застосування туризму, зорієнтованість на готові методичні конструкції у практиці організації позакласної роботи з туризму; *середнього рівня* – наявність вмінь та навичок, що забезпечують організацію позакласної роботи з туризму в достатньому обсязі, методика проведення занять насичена різноманітними методичними підходами та прийомами; *високого рівня* – наявність ґрунтовних вмінь організації позакласної роботи, що передбачають прикладні навички з туризму, технічного та тактичного забезпечення позакласних заходів з туризму, створення творчих проектів.

Інтеграційний критерій характеризує особистість майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму та має вияви: *низького рівня* – наявність рис характеру, що гальмують навчання основам позакласної роботи з туризму, відсутність зацікавленості та творчості на заняттях, не виявляються рефлексивні вміння; *базового рівня* – слабка зацікавленість педагогічною діяльністю у позаурочний час, навчальна діяльність характеризується нестабільністю, в результаті чого недостатньо формуються організаційні вміння щодо позакласної роботи з туризму, поодинокі вияви самопізнання та рефлексії; *середнього рівня* – достатня здатність до організаційної діяльності з туризму, усвідомлення необхідності працювати над своєю педагогічною технікою, спеціальною технічною та тактичною підготовленістю, постійна робота над власною фізичною формою, потреба у рефлексії; *високого рівня* – ґрунтовна теоретична та практична підготовка до здійснення позакласної роботи з туризму, сформовані професійні якості на основі природніх здібностей, стабільний курс на творчість та самореалізацію.

Таким чином, проведене анкетування, аналіз та узагальнення отриманих результатів дозволили означити сутність проблеми формування готовності

майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; виокремити та обґрунтувати критерії та їх показники, підібрати відповідні засоби для визначення рівнів сформованості цієї готовності.

2.2. Модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

У Концепції Нової української школи (2017) як можливість зупинити негативні тенденції у шкільному середовищі, як шлях до зростання конкурентоспроможності України на світовому рівні передбачено збільшення кількості моделей підготовки учителя. Право на існування будуть мати ті моделі, практична значимість та необхідність яких буде обґрунтована та науково доведена [155].

Термін «модель» походить від латинського «modus» (міра, зразок, норма) і в широкому розумінні означає аналог (відображення, схема, структура, знакова система), спеціально створену форму об'єкта, ідеалізацію, спрощення дійсності, умовний образ певного фрагмента природної чи соціальної дійсності, призначений для розширення знань про оригінал, відтворення деяких характеристик справжнього об'єкта, його властивостей та структури, що належить дослідити для покращення їх характеристик, перетворення та управління ними [161].

Дуже близьким до цих поглядів є означення моделі у Ю. П. Івашко: «модель як певний умовний образ об'єкта дослідження будується для того, щоб відобразити характеристики об'єкта, суттєві для мети дослідження». Автор дослідила, що ряд науковців доводить необхідність побудови моделей на понятті «ключової компетенції», тобто наборі характеристик, за допомогою яких людина може мобілізувати в ході професійної діяльності здобуті знання та вміння [83].

На думку Л. М. Кравцової, процес розвитку готовності майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи з школярами буде ефективним, якщо: розроблена та впроваджена модель, що визначає цілеспрямованість виховних зусиль викладача вузу, враховує соціальне замовлення на підготовку майбутнього

учителя фізичної культури, містить прогнозований результат; визначено педагогічні умови ефективного функціонування моделі [113].

Модель в процесі дослідження може і повинна змінюватися. Відбувається вдосконалення до такого стану, якого вимагає практика.

Д. В. Смірнов розглядає модель з двох позицій: модель як основа для прогнозування ще не досягнутого та модель як відправна точка для досягнення мети [212].

Поряд з поняттям «модель» широко використовується термін «моделювання». Низка вчених, думку яких ми поділяємо, розглядає моделювання як метод, що забезпечує вибір оптимальних засобів вирішення проблеми: «вирішити проблему – означає ... створити теоретичну модель, яка б пояснювала те чи інше явище, виявити фактори, які впливали б на розвиток явищ у бажаному напрямі» [205, с.23].

І. М. Ткачівською теоретично обґрунтовано та перевірено модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до туристсько-краєзнавчої роботи з учнями. Мета і завдання туристсько-краєзнавчої підготовки учителя фізичної культури спрямовані на розкриття змісту означеного напрямку, що визначається взаємодією складових: етапи, компоненти, принципи, методи, форми, педагогічні умови, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до туристсько-краєзнавчої діяльності [234, с.10].

Аналізуючи сучасні підходи до складання моделей підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, дійшли до висновку щодо необхідності впровадження компетентнісного підходу у практику роботи навчального закладу.

Запропоноване в європейському проекті TUNING поняття «компетенції» включає не тільки когнітивну й операційно-технологічну складові частини, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову сторони (результати освіти, знання, уміння, систему ціннісних орієнтацій).

У дослідженні ми використовуємо твердження Є. В. Романова, що *педагогічна модель* – це узагальнений, абстрактно-логічний образ конкретного феномена педагогічної системи, який відображає і репрезентує суттєві

структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження, представлений в потрібній наочній формі і здатний дати нові знання про об'єкт дослідження [191].

Тому модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму повинна відображати інтегроване соціальне замовлення суспільства, а також наявність всіх компонентів процесу освіти: загальнонаукові принципи та підходи, мету та завдання навчання, структуру та зміст, діяльнісний компонент та результативну оціночну складову.

Отже, на основі аналізу наукових джерел, з врахуванням характеру позакласної роботи з туризму, ми розробили *модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, яка включає концептуальний, змістовий, технологічний та результативно-корекційний блоки (рис. 2. 16).*

У концептуальний блок входять: постановка мети, завдань, загальнонаукові підходи і принципи навчання.

Метою реалізації моделі є формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Завдання підпорядковані меті та полягають у наступному:

- сформувані інтерес та позитивну мотивацію студентів до позакласної роботи з туризму, заснованих на усвідомленні ролі і місця туризму в шкільному освітньому середовищі;
- сформувані у студентів систему знань, вмінь та навичок позакласної роботи з туризму та досвіду їх практичного застосування;
- сформувані професійні особистісні якості студентів для успішної організації позакласної роботи з туризму.

У моделі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму методологічною базою визначено аксіологічний, компетентнісно-діяльнісний та системний підходи.

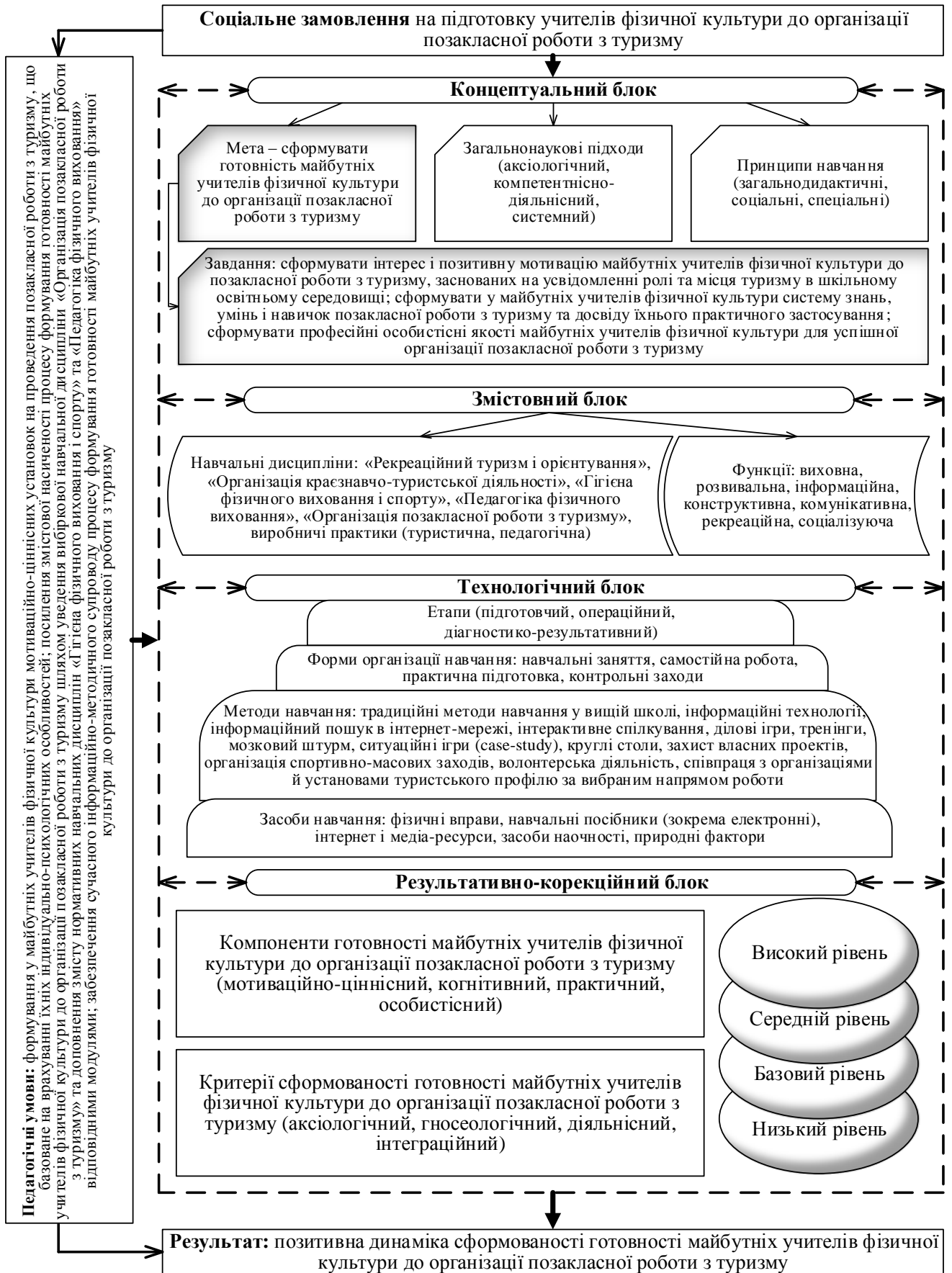

Рис.2.16. Модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Аксіологічний підхід (І. Д. Бех, О. І. Вишневський, С. С. Вітвицька, І. А. Зязюн, Ю. В. Пелех, В. О. Сластьонін, О. В. Сухомлинська та ін.) у нашому дослідженні забезпечує: формування у майбутніх учителів фізичної культури ставлення до самого себе як до професіонала та як до людини – найвищої цінності суспільства; набуття системи знань про сутність і природу шкільного туризму, розвиток ціннісного ставлення до природи та середовища шкільного соціуму; розуміння мети професійної підготовки — формування гуманістичної філософії особистості, що визначить характер майбутньої діяльності, спрямованої на пошук гармонії у світі та прагнення добра.

Дотримуючись аксіологічного підходу у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми маємо змогу: продемонструвати зв'язок туризму з соціально значущими цінностями; виявити те позитивне, що продукує туризм, і на що потрібно спрямовувати зусилля педагогу; використовувати шкільний учнівський колектив як засіб формування практичного життєвого досвіду.

Компетентнісно-діяльнісний підхід (Б. Г. Ананьєв, І. О. Зимня, О. О. Леонтєв, С. Л. Рубінштейн, Я. В. Сверлюк та ін.) необхідний у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури для досягнення освітнього результату, що включає не лише суму знань, умінь та навичок, але й демонструє розвиток особистості, що здобула через процес практичної діяльності здібності та можливості діяти у професійному середовищі, впевнено вирішувати різноманітні соціальні завдання.

Концепція «Нова українська школа» на перше місце серед ключових аспектів ставить зміст освіти, що полягає у формуванні компетентностей, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та успіх протягом усього життя [155].

У дисертації цей підхід визначає активність дій студента у процесі підготовки до організації туристичних заходів у позанавчальний час; уможливорює застосування практичних вмінь і навичок з туризму у різних життєвих ситуаціях;

орієнтує професійну підготовку на формування ключових, міжпредметних та спеціальних(предметних) компетенцій.

Системний підхід (О. Л. Кононко, І. В. Малафіїк, Г. О. Підкурманна та ін.) необхідний для розуміння та аналізу всієї багатоаспектної діяльності педагога, встановлення залежності між попередніми та наступними діями, між елементами процесу навчання.

Для дослідження це стало основою комплексного вивчення процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Оскільки компоненти будь-якої системи знаходяться у тісному взаємозв'язку, то зміни одного із компонентів зумовляють зміни всієї системи. Цей підхід у дослідженні дозволяє поєднати в одне ціле об'єкт та суб'єкт дослідження, мету, зміст, організаційно-педагогічні умови, процес навчання та результат. Завдяки цьому підходу з'являється можливість кваліфіковано управляти педагогічним процесом та аналізувати алгоритм формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Формування готовності відбувається у процесі професійної підготовки за правилами та нормами, які носять назву принципів навчання.

В. В. Ягупов зазначає, що принципи навчання потрібно розуміти як «спрямовуючі положення, нормативні вимоги до організації та проведення дидактичного процесу» [286, с. 291].

Для нас важливо було віднайти принципи, які ефективні при підготовці до туристичної діяльності.

Результатом пошуку стали принципи організації спортивного туризму, сформовані С. П. Фокінін: принцип поєднання туризму, краєзнавства й екології (буття в природному середовищі вимагає пізнання цього середовища; пізнання рідного краю, його історії, культури, місцевих звичаїв, виховує патріотизм у людини, любов і шану до своєї Батьківщини; при цьому туристсько-краєзнавча робота неможлива без поєднання з екологічним вихованням людини); принцип поступового освоєння навколишнього світу (перші мандри треба починати зі свого рідного краю; освоєння проходить завжди комплексно, вивчається історія,

культура, природа і господарство району подорожі, що дає можливість отримати більш повне уявлення про регіон подорожі); принцип поступового набуття туристського досвіду (принцип забезпечує досягнення рівня туристської майстерності та досвіду туристів, що необхідно для безпечного проходження спортивного походу); принцип туристсько-краєзнавчих циклів (цикли розташовуються на гносеологічній спіралі освоєння навколишнього світу; здійснюється поступове розширення регіонів подорожей, краєзнавче пізнання та туристсько-спортивне освоєння); принцип посадової структури самоврядування туристської групи (окрім отримання важливих життєвих навичок і значного розширення світогляду, туристи одержать найцінніші навички ділової взаємодії, маючи змогу вступати у стосунки відповідальної залежності із товаришами і педагогами; похідні посади згуртовують туристський колектив, створюють умови ділової, організованої взаємодії туристів, дисциплінують їх, займають вільний час відповідальною громадською діяльністю; окрім того, вони є основою самоврядування в похідній туристській групі, допомагають керівникові подорожі доцільно організовувати життя туристського колективу); від норм і правил туристської групи до Глобального етичного кодексу туризму (цей принцип на основі традицій, норм і правил спілкування і життєдіяльності у туристській групі дозволяє формувати моральні, етичні, загальнолюдські цінності особистості) [250, с. 211–212].

Виокремлюючи принципи навчання, ми керувалися теорією і методикою фізичного виховання, системою традиційних загальнонаукових дидактичних принципів та змістом позакласної роботи з туризму:

- загальнодидактичні принципи (свідомості й активності, наочності, доступності та індивідуалізації навчання, системності);
- соціальні принципи (гармонійного розвитку особистості, зв'язку з життєдіяльністю, відповідності сучасним реаліям життя, оздоровчої спрямованості);

- спеціальні (поєднання туризму і краєзнавства, поступового набуття туристського досвіду, етичного кодексу туризму, психологічного комфорту, культивування успіху).

Принцип свідомості й активності необхідний у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури як умова та гарантія набуття професійних знань, умінь та навичок через активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу.

Принцип наочності на основі споглядання та осмислення побаченого полегшує процес навчання та формує свідоме відношення до професійної діяльності щодо організації позакласної роботи з туризму.

За умови дотримання *принципу доступності та індивідуалізації навчання* майбутні учителі фізичної культури засвоюють основи позакласної роботи з туризму, з розумінням ставляться до своїх можливостей та отримують мотивацію до пошуку максимального використання отриманого професійного багажу.

Принцип системності у навчанні майбутніх учителів фізичної культури забезпечує розгляд системи позакласної роботи з туризму як об'єкта навчання, послідовність та зв'язок усіх дисциплін професійного спрямування.

Принцип гармонійного розвитку особистості у нашому дослідженні спрямований на поєднання через активну туристську діяльність фізичного розвитку студента з розумовим, естетичним, моральним вихованням.

Принцип зв'язку з життєдіяльністю у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури реалізується через формування туристських вмінь та навичок, які в перспективі стають частиною ключових компетенцій, особливо важливі навички самообслуговування.

Принцип оздоровчої спрямованості якнайкраще забезпечується заняттями, що проходять у природних умовах з дотриманням усіх вимог до організації фізичного виховання. Таким чином, у туристську діяльність, що є однією з оптимальних форм оздоровчих занять, закладено можливість реалізації цього принципу.

Принцип поєднання туризму і краєзнавства сприяє різносторонньому розвитку особистості студента, виховує високі почуття національної свідомості, патріотизму та шанування своєї країни.

Принцип поступового набуття туристського досвіду забезпечує організацію позакласної роботи з туризму відповідно до нормативно-правових регулюючих актів для уникнення порушень техніки безпеки.

Принцип етичного кодексу туризму необхідний для створення позитивної атмосфери в туристському колективі та для дотримання норм поведінки і спілкування з оточуючими.

Принцип психологічного комфорту важливий для налаштування довірливої взаємодії суб'єктів освітнього процесу та для створення і підтримання позитивного мікроклімату в туристській групі.

Принцип культивування успіху активізує задоволення від своєї праці – це умова формування сприятливого емоційного забарвлення професійної діяльності майбутнього учителя.

Змістовий блок моделі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму складають: зміст навчальних дисциплін (знання, вміння та навички, що забезпечують формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму), функції моделі.

Навчальні дисципліни, такі як «Рекреаційний туризм і орієнтування» (1 курс), «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» (2 курс), «Організація позакласної роботи з туризму» (3 курс) та виробничі практики (туристична – на 3-му курсі, педагогічна – на 4-му курсі) безпосередньо пов'язані з туристичною діяльністю та є визначальними у формуванні готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Навчальні дисципліни «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання», які доповнені відповідними тематичними модулями, посилюють процес формування зазначеної готовності.

Створена нами модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму виконує наступні функції:

- виховну (формування системи цінностей у майбутніх учителів фізичної культури засобами туризму, підтримка та розвиток професійно важливих якостей та позитивних рис характеру майбутніх учителів);
- розвивальну (розвиток інтелектуальних та професійно-орієнтованих здібностей та гуманістичного світогляду майбутніх учителів фізичної культури, які є необхідними для ефективної позакласної роботи з туризму, розвиток фізичних якостей у процесі активних занять туризмом);
- інформаційну (створення інформаційної платформи для забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури через постійний моніторинг навчально-методичного ресурсу педагогіки, інновацій та передового досвіду в галузі);
- конструктивну (забезпечення майбутніх учителів фізичної культури знаннями та вміннями з питань планування, організації та проведення позакласної роботи з туризму, співпраці з громадськими організаціями та державними установами);
- комунікативну (розвиток комунікативних умінь майбутніх учителів фізичної культури для спілкування з учнями у форматі довіри, співпраці, налагодження позитивних стосунків з педагогічним колективом школи, з батьками);
- рекреаційну (відновлення та підтримка розумової, фізичної працездатності майбутніх учителів фізичної культури засобами туризму та демонстрація можливостей туризму у формуванні здорового способу життя);
- соціалізуючу (підготовка майбутніх учителів фізичної культури до життя у соціумі через участь у туристських подорожах, через колективну діяльність у позааудиторний час).

Технологічний блок моделі складають етапи (підготовчий, операційний, діагностико-результативний), педагогічні умови формування готовності майбутніх

учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму та форми, методи, засоби їх впровадження.

Підготовчий етап передбачав формування у майбутніх учителів фізичної культури мотиваційних установок щодо здійснення позакласної роботи з туризму, стійкого інтересу до організації позакласної роботи з туризму, усвідомлення необхідності та розуміння значущості застосування засобів туризму у роботі учителя фізичної культури. На підготовчому етапі (2012 р.) реалізації моделі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відбулися: інформаційне наповнення та знайомство студентів з основами педагогічної діяльності, особливостями позакласної роботи з туризму, активне включення в позааудиторну діяльність, моніторинг вихідного рівня сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

На операційному етапі (2013–2015р.) формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відбувалося формування системи необхідних знань, вмінь і навичок організаторської діяльності з туризму та застосування їх в умовах, наближених до майбутньої професійної діяльності. Завдання етапу реалізовувалися через аудиторні та практичні заняття на місцевості, особливе значення мали туристична та педагогічна практики. Самостійна робота та індивідуальні завдання сприяли ефективності професійного становлення майбутніх учителів фізичного виховання.

Третій – *діагностико-результативний* – *етап* (2016–2017) передбачав систематизацію та застосування набутого досвіду у конкретних професійних ситуаціях, оцінювання такої діяльності. Методи та засоби, використані на цьому етапі, забезпечили сучасний інформаційно-методичний супровід процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Проводилася перевірка гіпотези дослідження, діагностувалися рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури, підводилися підсумки впровадження моделі.

Усі визначені етапи впровадження моделі були базовані на визначених педагогічних умовах формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Форми організації навчання, використані нами у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, – це навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять було визначено лекції, лабораторні, практичні, індивідуальні заняття, консультації.

В роботі з традиційних методів навчання у вищій школі застосування знайшли наступні: розповідь, пояснення, лекція-розповідь, лекція-пояснення, бесіди, дискусії, диспути, методи ілюстрації, методи демонстрації, спостереження, методи вправ; методи формування пізнавальних інтересів (створення позитивної емоції, пізнавальні ігри, аналіз ситуацій), методи формування відповідальності (пояснення значущості, означення вимог, заохочення, вказівки); методи усного контролю (індивідуального, фронтального), методи письмового контролю (контрольні роботи, письмові заліки), тести навчальної успішності, метод нормативів, самоконтроль, самооцінка.

Для досягнення високого результату у формуванні готовності, окрім традиційних методів навчання у вищій школі, у моделі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму виокремлено такі методи навчання: інформаційні технології (пов'язані зі збором, обробкою, передачею, накопиченням та відображенням інформації, наприклад, система дистанційного навчання, мультимедійні технології), інформаційний пошук в інтернет-мережі (метод отримання необхідної інформації), інтерактивне спілкування (обмін інформацією в режимі реального часу як можливість швидкого рішення задач), ділові ігри (відтворення реальної діяльності у вирішенні проблемної ситуації, де кожен отримує певні повноваження та обов'язки), тренінги (навчання в атмосфері спілкування та взаємодії, спрямоване на активізацію пізнавального інтересу всіх учасників, формування та прийняття думки кожного),

мозковий штурм (швидка генерація нових ідей, прийняття колективного рішення), ситуаційні ігри (case-study) (занурення у невігдану ситуацію, прийняття рішення з власної позиції), круглі столи (обговорення проблем, обмін досвідом), захист власних проєктів (творче завдання, що розкриває вміння пошуку та обґрунтування своєї позиції). Актуальні також наступні методи навчання: організація спортивно-масових заходів, волонтерська діяльність, співпраця з різноманітними організаціями та установами за вибраним напрямком роботи.

Засоби навчання – це фізичні вправи, навчальні посібники (в тому числі електронні), інтернет та медіа-ресурси, засоби наочності, природні фактори.

Результативно-корекційний блок відображає структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, критерії та рівні її сформованості.

Компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначено *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний і особистісний*.

Для оцінки ефективності впровадження виокремлених нами педагогічних умов введено наступні критерії, що тісно пов'язані зі структурними компонентами готовності: *аксіологічний* (мотиваційно-ціннісний компонент), *гносеологічний* (когнітивний компонент), *діяльнісний* (практичний компонент) та *інтеграційний* (особистісний компонент).

Використовуючи характеристики критеріїв та їх показники, визначено чотири рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму: низький, базовий, середній та високий.

Таким чином, запропонована модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму утворює систему, що поєднує на основі загальної мети концептуальний, змістовний, технологічний, результативно-корекційний блоки та забезпечує кінцевий результат – позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Послідовність та взаємодія блоків зазначеної моделі відтворюють досліджуваний процес та надають можливість експериментальної перевірки доцільності запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

2.3. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Одним із завдань дослідження було обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Проведене дослідження сучасного стану сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму підтвердило необхідність пошуку та виокремлення педагогічних умов формування такої готовності.

У філософії категорія «умова» означена як відношення предмету до явищ, які його оточують та без яких він не може існувати. Ефективність процесів навчання і виховання залежить від факторів, обставин, правил та можливостей, які науковці об'єднують у поняття «педагогічні умови».

Педагогічні умови – категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети (А. В. Моторна).

На думку Т. Г. Гуцана, педагогічні умови повинні віддзеркалювати структуру готовності майбутніх учителів до діяльності і вміщувати передбачені технологією формування готовності компоненти моделі або технології [56].

Ряд учених (М. В. Прохорова, А. А. Сидоров, Б. Д. Синюхин) до педагогічних умов віднесли матеріально-технічне забезпечення, навчально-гігієнічні, морально-психологічні та естетичні умови.

В. В Серіков вбачає у організаційно-педагогічних умовах сукупність об'єктивних можливостей для відбору, компоновання змісту і форм навчання, аналізу і трансформації складових педагогічної системи для досягнення мети [202].

Поділяємо думку О. Ф. Федорової, яка «педагогічні умови розглядає у тісному взаємозв'язку з змістом навчання, організаційними формами, методами навчання та матеріальними можливостями навчального закладу» [245].

Враховавши позиції різних авторів, *під педагогічними умовами* ми будемо розуміти фактори, які суб'єктивно створені чи об'єктивно існують як чинники ефективності досліджуваного явища.

У нашому дослідженні ці фактори будуть пов'язані з дослідженням процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (рис. 2.17).

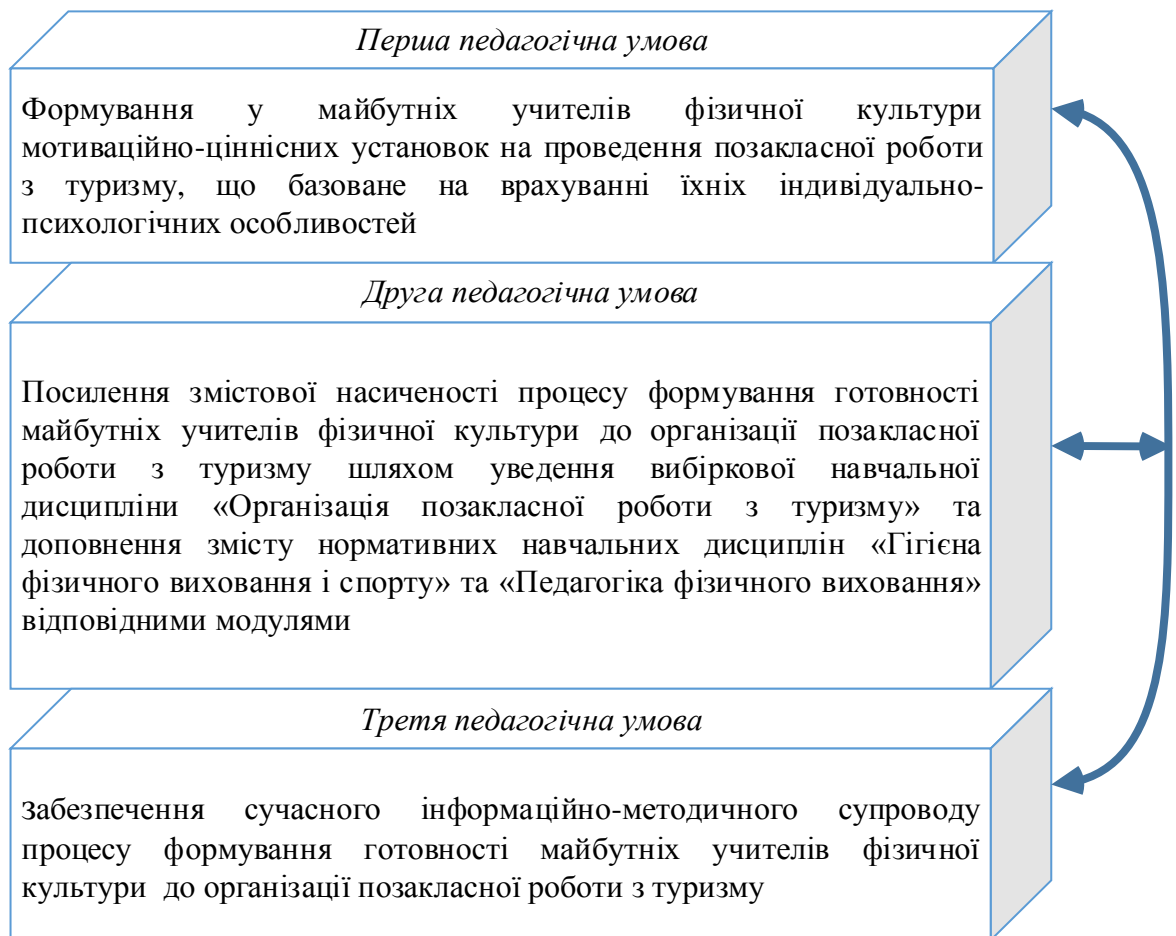

Рис. 2.17. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Виокремлені нами педагогічні умови пройшли апробацію під час етапу проведення експерименту.

Впровадження педагогічних умов – це визначена послідовність кроків, дій, які ми виконали для формування готовності.

Першою педагогічною умовою формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначено формування мотиваційно-ціннісних установок на проведення позакласної роботи з туризму, що базоване на врахуванні індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Вмотивоване ставлення майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму формується протягом тривалого часу (найактивніше, як правило, на першому–другому курсі) за допомогою сукупності таких методів і засобів навчання: лекції, розповідь, пояснення, бесіди, методи формування пізнавальних інтересів (створення позитивної емоції, пізнавальні ігри), методи формування відповідальності (пояснення значущості, означення вимог, заохочення), організація спортивно-масових заходів, волонтерської діяльності, співпраця з організаціями та установами туристського профілю за вибраним напрямком роботи, інтерактивне спілкування.

Організаційно-пізнавальна та культурно-дозвіллева діяльність студентів, яка в основному здійснюється у позааудиторний час, включає розвиток інтелектуального та рухового потенціалу студентів через спілкування та пошукові роботи у мережі Інтернет, участь у кафедральних та загальноуніверситетських виховних заходах, у волонтерській діяльності.

Перше знайомство з туристською діяльністю відбувається шляхом участі у заходах з нагоди святкування Міжнародного дня туризму (27 вересня). Викладачами закладів вищої освіти організуються:

- профільні виставки фотографій на тему «Туризм у житті студента»;
- одноденні походи з обов'язковим відвідуванням краєзнавчих об'єктів (відвідування історичних пам'яток, релігійних споруд, визначних місць садово-паркового мистецтва, природоохоронних зон регіону, заказників

- місцевого та регіонального значення, унікальних водних об'єктів тощо);
- зустрічі з провідними туристами області (на базі Рівненської обласної універсальної бібліотеки, Рівненської обласної станції юних туристів, Млинівської та Дубенської районних станцій туризму, У Народному домі м. Рівне).

Через мережу Інтернет, оголошення у навчальних корпусах університету та у засобах масової інформації студентів запрошують до участі у загальноміських спортивно-масових заходах: розважальні смуги перешкод у парках відпочинку, мотузкові містечка, спортивне орієнтування у приміських зонах. Ці заходи не мають спортивної мети, але пропагують та популяризують туризм серед якомога більшої кількості людей.

Таким чином, у студентів з'являється можливість наочно побачити яскраві, незабутні світлини туристських подорожей, відчутти гострі моменти туристського походу, побути учасниками елементарних туристських технічних етапів та почути з вуст досвідчених туристів повчальні історії про відважність, мужність, складність та неповторність занять туризмом.

Наступним кроком у реалізації першої педагогічної умови є проведення туристсько-спортивного масового заходу «Гандикап» у формі одноденного туристського походу, що передбачає організований виїзд студентів – майбутніх учителів фізичного виховання – у лісовий масив. Захід має за мету пропагування здорового способу життя через активне дозвілля у доступній формі. Відбувається знайомство з різними видами спортивного туризму та формами рекреаційного туризму (фрагменти заходу наведені у додатку Г).

Даний захід дозволяє врахувати індивідуально-психологічні особливості студентів, тобто прояви темпераменту, характеру, здібностей: енергійність, швидкість запам'ятовування, глибину та виразність емоцій, вразливість, особливості поведінки, силу волі, комунікабельність тощо.

При підготовці до даного заходу викладачі надають можливості студентам-учасникам самостійно обрати: індивідуальні чи командні види перешкод; «закриті дистанції» (можна «сховатися» від глядачів у лісі) чи

«працювати на публіку»; етапи, де є можливість проявити ініціативу та неординарність, або чітко прописаний алгоритм дій тощо.

Таким чином, студенти обирають за уподобанням такі види дистанції:

- туристичний квест з елементами орієнтування по легенді;
- туристичний футбол (за діючими правилами, але на залісненій ділянці);
- кросові дистанції у природніх умовах;
- смуга перешкод по техніці пішохідного туризму на ділянці з перепадами висоти;
- дистанції водного туризму на різноманітних плавзасобах (катамарани, байдарки, каяки);
- заняття фітнес-аеробікою як найбільш доступний вид навантажень у природніх умовах для великої кількості бажаючих тощо.

Студенти, що допомагають у проведенні заходу, розподіляються на ділянки роботи також згідно їх індивідуально-психологічних особливостей: більш схильні до розважливості та творчої уяви студенти допомагають у плануванні заходу, виборі цікавих точок для етапів на місцевості; студенти, які відповідальні та спостережливі, забезпечують практичну сторону заходів безпеки на технічних етапах; студенти, що володіють спеціальними здібностями до туризму, самостійно організовують та очолюють технічні етапи.

Участь у спортивно-масовому заході «Гандикап» покликана сформувати інтерес, усвідомлене відношення до туризму та позитивні установки на формат позааудиторної діяльності.

Дієвою формою залучення студентів до занять туризмом та усвідомлення себе організатором туристичних заходів є волонтерська діяльність. Університети, зі студентами яких проводився експеримент, співпрацюють з міським управлінням сім'ї, молоді та спорту, з відділом освіти Рівненської райдержадміністрації, з комунальним закладом «Рівненська обласна станція юних туристів», із обласним осередком Федерації спортивного туризму України.

Майбутні учителі фізичної культури регулярно залучаються до проведення міських, районних та обласних змагань з техніки видів спортивного туризму, зі

спортивного орієнтування та для проведення обласних краєзнавчих зльотів.

Допомога, яку надають студенти в якості волонтерів, вимагає як підготовлених студентів, так і новачків у справі. Студенти, що мають певну туристичну підготовку зі шкільних років, виконують функції секретарів чи помічників старшого судді технічного етапу, допомагають у організації та облаштуванні дистанцій з видів туризму, беруть участь у заходах безпеки. Студенти без спеціальних знань виконують роботи по підтриманню загального порядку на заходах, організації дозвілля учасників, допомагають суддівській колегії в інформаційному забезпеченні команд чи учасників та у математичних підрахунках результатів змагань.

Оскільки волонтерська діяльність є добровільною, то кожен студент обирає відповідно до своїх індивідуально-психологічних особливостей вид роботи, яка йому імпонує, або, навпаки, ту ділянку, яка є для нього складною, але є бажання попрацювати над собою.

Для активних, вольових студентів пропонується відповідальна робота на технічних етапах суддями, що передбачає контроль за діями учасників, аналіз їхнього переміщення по дистанції з готовністю діяти рішуче у випадку порушення техніки безпеки чи появи загрозливих ситуацій.

Комунікбельні, емоційно врівноважені студенти добре почувуються на тих ділянках роботи, де потрібно консультувати учасників, терпляче пояснювати умови подолання дистанції та робити це не один раз, а для кожного наступного учасника.

Студенти, яких за типом характеру відносимо до «практиків», є незамінними при облаштуванні робочих зон, при підтримці та технічному забезпеченні страхування учасників, в організації побуту суддівського табору.

Волонтерство виховує позитивні якості майбутніх учителів фізичної культури такі як відповідальність, організованість, дисциплінованість, комунікбельність, витриманість, толерантність, вимогливість, наполегливість тощо. Одночасно студенти занурюються в атмосферу позакласної роботи з туризму, наочно бачать її особливості та усвідомлюють вимоги до знань, вмінь та

навичок з туризму. Робота волонтером дає змогу кожному студенту оцінити свій потенціал як організатора позакласного заходу та осмислити свої можливості, потреби, недоліки.

Упродовж навчального року майбутні учителі фізичної культури мають можливість додатково прийняти участь у декількох спортивно-масових заходах: одноденному поході-марафоні «Пам'яті Героїв Небесної сотні» (протяжність 42 км), подорожі до Дня визволення м. Рівне від загарбників у 1944 році та у військово-патріотичному заході в урочищі Гурби (вшанування вояків Української повстанської армії). Таким чином, здійснюється значний вплив на національну свідомість майбутніх учителів фізичної культури, проходить виховання моральних якостей та гартування організму.

Студенти, будучи безпосередніми учасниками позааудиторних заходів, чіткіше усвідомлюють педагогічний потенціал туристичної діяльності та особливості позакласної роботи.

Кожен захід, що пов'язаний з туризмом, обов'язково висвітлюється на дошках інформації університетів та через популярні соціальні мережі.

Окрім названих напрямків реалізації першої педагогічної умови, студенти залучаються до співпраці з молодіжними громадськими організаціями, що пропагують активний відпочинок засобами туризму, – ГО «Гарт», ГО «Крила», ГО «Світовир», ГО «СОМ-центр», туристсько-спортивна спілка «Рута». Керівники громадських організацій зацікавлені у підготовці студентів до роботи інструкторами у своїх організаціях, для допомоги у організації та проведенні різноманітних заходів. На таких заходах є можливість реалізувати себе у різних ролях, обрати ту, що найбільше підходить темпераменту та приносить задоволення.

Зокрема, студенти є учасниками та співорганізаторами щорічного фестивалю активного відпочинку «Поліське коло». Головним підсумком такої співпраці є перспектива подальшого залучення студентів до організаційних заходів змістовного відпочинку.

Студентам, які зарекомендували себе технічно підготовленими учасниками фестивалю, було надано можливість тренуватися у складі команд від міста та

університету з видів спортивного туризму (пішохідного, водного, велосипедного). За останні декілька років студенти, які проявили зацікавленість до туризму та активно займалися у секції «Спортивний туризм» (керівник секції – Л. В. Чалій), приймали участь в обласних змаганнях зі спортивного туризму (призові місця у 2013 та 2015 роках), у очних та заочних Чемпіонатах України зі спортивних походів (переможці 2011 року, призери 2012 та 2014 років), у відкритих Кубках Чернівецької та Хмельницької областей з техніки пішохідного туризму у закритих приміщеннях, у відкритій першості Житомирського державного університету імені Івана Франка з техніки спортивного туризму (призові місця у 2015 та 2016 роках), у матчевих зустрічах по спортивному орієнтуванню спортсменів Волинської та Рівненської областей (щорічно), у екстремальних туристичних змаганнях Доброволець (місцями бойової слави повстанців) (фото зі змагань наведені у додатку Д).

Члени секції спортивного туризму спільно з обласним осередком Федерації спортивного туризму України здійснили сходження на вершини Альпійських (Монблан, Матернхорн, Гросглокнер) та Кавказських (Ельбрус, Казбек, Софруджу) гір. Такі заняття та участь у змаганнях різного рангу активно презентуються у інтернет-спільнотах, соціальних мережах та сприяють зростанню інтересу до туризму.

У студентів спеціальності «Фізичне виховання» є можливість працювати з приватними підприємцями, що володіють мережею мотузкових парків у м. Рівне та м. Львів, Рівненській та Хмельницькій областях на посадах керуючих та інструкторів, що значно розширює розуміння студентами можливостей застосування туризму в активному та змістовному відпочинку.

Зазначені нами засоби впровадження першої педагогічної умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму постійно оновлюються інноваціями та пропозиціями від адміністрації університету, від різних організацій, установ тощо.

Гарантією забезпечення формування у студентів мотиваційних установок щодо здійснення позакласної роботи з туризму, що базоване на врахуванні

індивідуально-психологічних особливостей студентів, є обов'язкове поєднання усіх доступних та пропонованих форм, методів та засобів аудиторної та позааудиторної роботи викладачів та студентів. Завдяки цьому студенти зможуть глибоко усвідомити й оцінити прикладне та соціальне значення занять туризмом.

Для впровадження *другої педагогічної умови* – посилення змістової насиченості процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму шляхом уведення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та доповнення змісту нормативних навчальних дисциплін «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання» відповідними модулями – з кожним наступним навчальним курсом відбувалося поглиблення та розширення процесу формування готовності за рахунок міждисциплінарного підходу до процесу професійної освіти, з дотриманням принципів неперервності, поступовості, системності та інтеграції.

Сутність неперервної освіти побудована на ідеї, що людина, в першу чергу, повинна навчитися мислити, тобто розвинути вміння вибудовувати свої шляхи рішення проблем, використовувати знання для створення нових схем (структур). У позакласній роботі з туризму учитель фізичної культури не матиме стандартних ситуацій, оскільки вона побудована на принципах добровільності та зацікавленості учнів. Тому, з врахуванням специфічності туристської діяльності, вміння мислити та шукати правильні рішення на основі знань, отриманих у роки навчання у закладі вищої освіти, будуть професійно необхідні. Разом з тим неперервність освіти передбачає всебічний розвиток особистості, поєднуючи упродовж всього життя базову освіту з самоосвітою.

Поступовість у навчанні туризму дозволяє оволодіти цим екстремальним, проте доступним та цікавим, видом спорту безпечно та з дотриманням норм фізичного, розумового та вікового розвитку студентів.

Системність професійної освіти майбутніх учителів фізичної культури забезпечується подачею навчального матеріалу в обґрунтованій послідовності з року в рік, яка формує систему професійних знань, вмінь та навичок.

Поняття міждисциплінарного підходу та принципу інтеграції знаходяться в одній дидактичній площині. Навчання туризму повинно будуватися з урахуванням та на основі знань суміжних спортивно-педагогічних дисциплін. Таким чином будується цілісна картина майбутньої професійної діяльності.

У попередні десятиліття найбільш поширеною дисципліною туристського спрямування у закладі вищої освіти була навчальна дисципліна «Туризм з методикою викладання» – це сприяло підготовці майбутніх учителів до проведення уроків туризму згідно шкільної програми «Фізична культура». Наразі, згідно положень Закону України «Про вищу освіту» (2014), навчання у закладі вищої освіти також необхідно орієнтувати на шкільний програмний матеріал по предметам, тому, в першу чергу, майбутні учителі фізичної культури мають отримати підготовку до викладання варіативного модулю «Туризм». Цей досвід надалі стає необхідним у позакласній роботі з туризму як стартовий педагогічний капітал.

Змістове наповнення процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму розпочинається на першому курсі при викладанні навчальних дисциплін, серед яких нами відзначена дисципліна «Рекреаційний туризм і орієнтування». Вивчення даної дисципліни надає перші професійні знання з туризму, що включають вивчення основних понять та термінів дисципліни, знайомить з теоретичною базою туризму, з активними та пасивними формами організації туристської діяльності і розкриває роль орієнтування як основи організації туристських заходів на місцевості.

На вивчення дисципліни «Рекреаційний туризм і орієнтування» відводиться 54 години (1,5 кредити ECTS), з них на лекції – 6 годин, на практичні заняття – 2 години, на лабораторні – 10 годин та на самостійну роботу – 36 годин.

Метою вивчення даної дисципліни є опанування теоретичними та практичними засадами організації рекреаційного туризму, набуття навичок планування та здійснення рекреаційної діяльності в умовах туристського заходу. По закінченню вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен знати:

- сутність та зміст рекреаційного туризму;

- особливості та вплив занять рекреаційним туризмом на стан здоров'я людини;
- правові аспекти рекреаційної діяльності на основі туризму;
- принципи організації заходів рекреаційного туризму в межах населеного пункту та у заміській зоні;
- документальне оформлення туристського заходу;
- шляхи підвищення ефективності рекреаційного впливу туристського заходу;
- зміст орієнтування у туристичних подорожах;
- основи спортивного та туристського орієнтування.

Майбутній учитель фізичної культури в результаті вивчення дисципліни має вміти:

- складати перспективні програми рекреаційних туристських заходів;
- забезпечувати організацію запланованого заходу згідно загальноприйнятих методичних вимог;
- застосовувати увесь арсенал здобутих знань та вмінь у роботі з туристською групою;
- планувати та здійснювати рекреаційні походи;
- здійснювати тактичні дії орієнтувальника;
- організовувати змагання з виду «Орієнтування в заданому напрямку» та «Орієнтування за вибором»;
- вносити корективи у випадку зміни обставин;
- аналізувати проведені заходи з метою виявлення недоліків та усунення причин неефективності.

Ми вважаємо необхідною наявність у змісті навчальної дисципліни «Рекреаційний туризм і орієнтування» наступних тем: «Роль рекреаційного туризму у оздоровленні школярів у позаурочний час», «Можливості пришкольного майданчика для спортивного орієнтування в позаурочний час».

Форма контролю по закінченню вивчення дисципліни – залік. Для оцінювання досягнень студента з дисципліни визначено залікові види робіт:

тестування, написання колоквиуму, підготовка фрагменту оглядової екскурсії по м. Рівне «Вулицею Соборна», захист індивідуального завдання – розробка маршруту рекреаційного походу в районі Карпатських гір (35 км за 3 дні), подолання контрольної дистанції з орієнтування у парковій зоні міста.

Суттєвий потенціал для розуміння та оцінки ролі позакласної роботи з туризму у педагогічній діяльності майбутніх учителів фізичної культури містить ряд нормативних навчальних дисциплін, до тематики яких ми запропонували включити відповідні модулі: дисципліна «Гігієна фізичного виховання і спорту» – тематичні модулі «Можливості туризму у лікуванні та профілактиці розповсюджених захворювань» та «Медицина у польових умовах, у позаштатних ситуаціях»; дисципліна «Педагогіка фізичного виховання» – тематичні модулі «Особливості виховного процесу у позакласній роботі учителя» та «Методика позакласної роботи учителя фізичної культури» тощо. Рекомендації щодо включення відповідних тематичних модулів у робочі програми вищезазначених дисциплін ініційовані автором та обговорені на засіданнях кафедри теорії і методики фізичного виховання Рівненського державного гуманітарного університету та кафедри теорії і методики фізичного виховання та адаптивної фізичної культури Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука.

Більш ґрунтовну підготовку до організаційної діяльності з туризму майбутні учителі фізичної культури отримують на другому курсі при вивченні навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності».

На вивчення дисципліни відведено 108 годин (3 кредити ECTS): 8 годин – лекційних занять, 10 годин – практичних занять, 36 годин – лабораторних занять та 54 години – на самостійну роботу. Навчальний матеріал розподілений між трьома змістовими модулями: «Туристсько-краєзнавча робота в школі», «Медичне забезпечення туристських заходів», «Топографія і орієнтування».

Аналіз та узагальнення програм навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», що викладається у більшості закладів вищої освіти, дозволили сформулювати висновок про потенційні можливості такої

дисципліни у підготовці учителя фізичної культури до організації туристської роботи у школі.

Навчальна дисципліна «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» має на меті формування педагогічних, методичних та організаційних знань, вмінь та навичок, необхідних для краєзнавчо-туристської та рекреаційно-оздоровчої роботи.

По закінченню вивчення дисципліни студент повинен знати:

- правила підготовки та проведення масових краєзнавчо-туристських заходів;
- методику організації змагань з видів туризму з урахуванням вікових особливостей контингенту учасників;
- методику організації туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю;
- обов'язки та права керівника та заступників керівника туристської групи;
- обов'язки та права учасника туристичної подорожі;
- правила організації туристичного бівуаку та харчування у поході;
- вимоги до медичного забезпечення походу, комплектування аптечки;
- педагогічні та психолого-педагогічні аспекти дитячо-юнацького туризму;
- методику запобігання конфліктів у краєзнавчо-туристській діяльності.

По закінченню вивчення дисципліни студент повинен вміти:

- працювати зі спеціальною літературою;
- здійснювати психологічну та фізичну підготовку до підвищених навантажень;
- здійснювати заходи першої долікарняної допомоги;
- обирати район подорожі з огляду на його краєзнавчі та рекреаційні можливості;
- практично складати необхідні плани і графіки, проводити розрахунок оптимальної ваги рюкзака для учасників походу з врахуванням віку;
- планувати безаварійне проходження маршруту, вміти складати два варіанти нитки походу – основний і запасний;

- правильно організовувати бівуаки; швидко організовувати привали та рух в різних природних умовах;
- правильно розподіляти навантаження протягом ходового дня та всього маршруту;
- практично організовувати навісну переправу силами групи, а також долати водні перешкоди вбхід, по колоді, по мотузці з перилами;
- організувати транспортування потерпілого різними способами: у рюкзаку, на ношах, в «коконі»;
- проводити краєзнавчу роботу на маршруті.

Для зручності та ґрунтовності підготовки майбутніх учителів фізичної культури до опанування теоретичним матеріалом навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» автором спільно з В. К. Кіндратом підготовлено навчально-методичний посібник [256].

Навчальним планом передбачено підсумковий контроль у вигляді диференційованого заліку. Згідно положень кредитно-модульної форми організації навчання студент повинен виконати певну кількість залікових робіт з чіткою градацією кількості балів за кожну. Нами запроваджено такі види робіт: за ґрунтовність відповідей та активність на практичних і лабораторних заняттях студент може отримати 16 балів, за відповіді на пакет тестів – 20 балів, за здачу контрольного нормативу з техніки туризму – 20 балів, за розробку маршруту туристської подорожі – 8 балів, за волонтерську діяльність на заходах міського та районного рівнів – 16 балів та за підсумкову контрольну роботу – 20 балів.

Найбільш ґрунтовну підготовку до організації позакласної роботи з туризму надає студентам вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму», яка викладається на третьому курсі, та навчальну програму до якої розроблено автором [264]. На допомогу студентам автором укладено методичні рекомендації «Організація позакласних туристських заходів у школі» [259].

Вивчення дисципліни базується на знаннях, отриманих з анатомії, валеології, педагогіки, соціології, гігієни, біохімії, ТМФВ, основ спортивного тренування та

ін. Зміст програмового матеріалу відображає мету, сучасні форми та методи позакласної роботи з туризму, особливості організації такої роботи у загальноосвітній школі. Відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів напряму 6.010201 «Фізичне виховання» на вивчення вибіркової навчальної дисципліни відведено 72 години (2 кредити ECTS), з них 18 годин – на лекційні заняття, 18 годин – на практичні, 36 годин – на самостійну роботу (тематичний план дисципліни у додатку Е).

Метою вивчення навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» є розширення та поглиблення у майбутніх учителів фізичної культури системи теоретичних знань щодо організації позакласної роботи в школі, практичних умінь та навичок для успішного виконання організаторської діяльності з туризму, розвиток особистісних та професійних якостей, необхідних для організації туристської діяльності.

Досягнення мети передбачено досягти через постановку та реалізацію наступних завдань:

- формування у майбутніх учителів фізичної культури системи знань про позакласну роботу з туризму як про дієвий засіб оздоровлення учнів та про змістовне проведення вільного часу;
- систематизація професійних знань з питань розвитку та сучасного стану, нормативно-правової бази та організаційних основ туристичної діяльності у позанавчальний час;
- вивчення національних краєзнавчо-туристичних ресурсів, виховання моральних якостей та патріотичних почуттів, відповідальності за національну спадщину;
- вивчення організаційних форм позакласної роботи туризму, їх суті, методики та тактичних основ проведення туристських заходів;
- створення умов для підвищення рівнів кількісного та якісного застосування різних форм туристської роботи у вільний від занять час;
- сприяння формуванню мотивації до використання знань з організації позакласної роботи з туризму у професійній діяльності.

За підсумками вивчення дисципліни студент повинен знати:

- систему позакласної роботи з туризму;
- методику позакласної роботи;
- основні організаційні форми туристських заходів у системі позакласної діяльності;
- особливості планування туристських заходів;
- вимоги до безпечного проведення позакласних заходів з туризму;
- особливості психології позакласного шкільного колективу;
- роботу суддівської колегії на змаганнях;
- правила участі та проведення заочних конкурсів туристських заходів;
- нормативну та методичну базу спортивного туризму;
- повноваження адміністрації навчальних закладів та інших організацій освіти, що проводять туристичні подорожі з учнівською та студентською молоддю;
- вимоги до оформлення маршрутної документації;
- особливості проведення велосипедних походів;
- особливості проведення водних подорожей.

За підсумками вивчення дисципліни студент повинен здобути вміння:

- планування позакласної роботи з туризму та узгодження з загальношкільними планами виховної роботи;
- проведення секційних занять;
- планування роботи спортивно-туристичного гуртка;
- розробка сценаріїв та програм позакласних заходів з туризму;
- встановлення необхідних ділових контактів із зацікавленими суб'єктами;
- підготовки команди загальноосвітнього навчального закладу до участі у змаганнях з туризму;
- створення умов для спортивного зростання учнів, що обрали туризм для себе пріоритетним видом спорту.

Зміст дисципліни представлений двома змістовними модулями, взаємопов'язаними та обґрунтованими роботами вітчизняних учених та

дослідників, здобутками передових педагогів та новаторів, з врахуванням власного досвіду роботи керівником туристсько-краєзнавчих гуртків: «Характеристика та особливості позакласної роботи з туризму», «Форми позакласної роботи з туризму та методика їх організації».

Перший модуль розкриває суть та зміст позакласної роботи з туризму, тому доцільними є такі теми: «Позакласна робота з туризму як частина професійної діяльності учителя фізичної культури», «Система шкільного туризму в Україні», «Програмно-нормативні документи, що регулюють туристську діяльність», «Туристська підготовка учителя фізичної культури (теоретична, краєзнавча, технічна, тактична, психологічна, фізична)», «Параметри оздоровчих походів», «Розрядні вимоги у виді спорту «спортивний туризм», «Масові заходи з туризму на базі загальноосвітньої школи».

Другий модуль орієнтований на питання організації та проведення різноманітних форм позакласної роботи з туризму та пропонує шляхи вирішення поставлених задач: «Гуртки спортивно-туристського профілю», «Організація і підготовка спортивних та рекреаційних походів», «Організація безпечного біваку туристської групи», «Організація шкільних туристських змагань», «Розробка сценарію туристського заходу».

Вивчення дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» передбачає використання колективних та індивідуальних форм роботи зі студентами. Сьогодні вищої школи вимагає переважного застосування активних та інтерактивних методів навчання. Завдяки цьому проходить зміщення акцентів у навчанні з простого сприймання та засвоєння навчальної інформації на постійний пошук рішень конкретних професійних задач, ситуацій, проблем як в аудиторній, так і в позааудиторній діяльності студента.

Лекційні заняття покликані: забезпечити студентів знаннями про дитячий та підлітковий туризм як чинник фізичного розвитку, керівництво позакласною роботою з фізичного виховання та туризму; посилити мотивацію до занять туризмом; сформувавати теоретичний базис для проведення ефективної туристської роботи у позанавчальний час. Необхідними у цьому будуть: лекції-бесіди, лекції-

проблеми, лекції-пошук, диспути, форуми.

Практичні заняття мають на меті сформувати спеціальні вміння та навички позакласної роботи з туризму. Дієвими методами навчання студентів для здобуття практичного досвіду з питань організації та проведення туристських заходів у стаціонарних чи польових умовах є: ділова гра «Туристський захід у позакласній роботі», професійний тренінг «Я – керівник туристського походу», ситуаційна гра «Мікрофон» з питань підготовки масового заходу з туризму, круглий стіл для підведення підсумків проведеного заходу (є обов'язковим після будь-якого походу), мозковий штурм як засіб вирішення проблемної ситуації «Неправильний розрахунок продуктів харчування, шляхи виходу з ситуації», захист власних проектів для перевірки технічної підготовленості (планування смуги перешкод, виходячи з можливостей пришкольного майданчика, розробка та організація туристського заходу в межах населеного пункту).

Ми ввели в освітній процес форму проведення лабораторних занять у вигляді навчально-тренувальних одноденних походів (матеріали лабораторних занять наведені у додатку Ж). За сприяння адміністрації навчального закладу частина лабораторних занять проходила у реальних природних умовах: студенти вчилися долати дистанції з різних видів спортивного орієнтування, використовуючи сучасні спортивні карти, пізнаючи можливості та особливості цього виду спорту; відбувалася наочна демонстрація правил організації та проведення одноденної подорожі з акцентом на нормативне забезпечення подібних заходів, на роботу керівника та обов'язки учасників; паралельно відпрацьовувалася техніка обраного виду спортивного туризму (пішохідного, водного, велосипедного) в тому обсязі, який необхідний для організації позакласної роботи з туризму у школі; по можливості район подорожі для студентів обирався з врахуванням його краєзнавчого потенціалу. Такий комплексний підхід дозволив сформувати системні знання, вміння та навички з питань організації позакласної роботи з туризму.

Самостійна робота доповнювала навчальний матеріал, поглиблювала та розширювала знання кожної теми. Самостійна робота спонукала здобувати

необхідну інформацію, приймати рішення та виробити свою точку зору, готувати власні проекти, розвивати професійну рефлексію. Доречними були пошукові роботи в інтернет-мережі, інтерактивне спілкування, робота у бібліотеках зі спеціальною літературою.

Об'єктами контролю за навчальною діяльністю студентів з дисципліни ми обрали: систематичність відвідування лекцій, практичних занять, індивідуальних занять, консультацій та робоча активність в ході занять; якість та вчасність виконання завдань самостійної роботи, практичних робіт; ініціативність та самостійність студента під час підготовки і проведення практичних занять, індивідуальної роботи тощо.

Поточний контроль як невід'ємна частина освітнього процесу відбувався на кожному аудиторному занятті у вигляді усного опитування (фронтального, індивідуального) та виступів студентів при обговоренні тем, на практичних заняттях – у вигляді письмових робіт (в основному, диктантів), здачі нормативу чи перевірки якості виконання практичних завдань. Для поточного контролю самостійної роботи використовувалися написання рефератів та короткі доповіді під час аудиторних занять.

По закінченню вивчення змістового модуля рубіжний контроль здійснювався у вигляді колоквиуму та перевірки виконання індивідуального завдання. Також проводилося тестування, що охопило усі теми навчальної дисципліни та є своєрідним допуском до заліку.

Таким чином, поточний контроль за навчальними діями студентів надає змогу отримати 28 балів; самостійна робота, яка перевіряється написанням рефератів та відповідями під час занять, оцінюється 10 балами, здача індивідуального завдання – 20 балів; за написання колоквиумів по закінченню двох змістових модулів можливо отримати 20 балів та за підсумкове тестування – 22 бали. Підсумковий контроль дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» – залік (згідно кредитно-модульної системи навчання оцінюється за 100-бальною шкалою).

Отримані знання, вміння та навички по завершенню вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» використовувалися студентами при проходженні виробничої (педагогічної) практики на четвертому курсі та у подальшій професійній діяльності.

Практична підготовка осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, згідно Закону України «Про вищу освіту» (2014), здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами вищої освіти договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку [74].

Логічним продовженням та суттєвою практичною базою для розвитку професійних вмінь та навичок у майбутніх учителів фізичної культури щодо здійснення позакласної роботи з туризму є туристична практика по завершенню шостого навчального семестру.

Туристична практика упродовж двох тижнів (загальна кількість 108 годин, 3 кредити ECTS) має на меті формування практичного досвіду та професійно орієнтованих особистісних якостей в умовах туристської подорожі. Майбутні учителі фізичної культури застосовують набуті знання, вміння та навички для підготовки, організації та проведення найбільш поширеного та затребуваного школярами заходу з туризму – походу з ночівлею. Одночасно з цим проходить знайомство зі сферою професійної діяльності, становлення власного педагогічного стилю, формуються навички колективної взаємодії учасників туристського об'єднання, навички топографічного орієнтування, життєво необхідні компетенції (психологічна сумісність, вміння бути лідером, відповідальне ставлення до обов'язків, практичне застосування отриманих знань, підвищення рівня загальної культури).

Туристична практика втілює в життя принципи зворотного зв'язку теорії та практики, динамічності, поліфункціональності.

Важливою умовою для активізації студентів під час проходження практики є постановка та виконання завдань індивідуальної та самостійної роботи. Кожен студент повинен розробити маршрут туристської подорожі з початком у

населеному пункті, де він народився чи навчався у загальноосвітній школі. Така подорож має відповідати нормативним вимогам до ступеневих чи категорійних походів. Студентам дозволяється та вітається використання власного шкільного досвіду туристських подорожей. Можливий варіант використання пропонуваного та рекламного маршруту, але обов'язком практиканта є опис повного циклу підготовки та проведення походу. Таким чином створюються умови для підвищення професійного інтересу, для розвитку проєктивних та організаторських здібностей студентів (зразок виконання індивідуального завдання наведено у додатку Є).

Формою підсумкового контролю туристичної практики є диференційований залік. Оцінювання рівня навчальних досягнень майбутніх учителів фізичної культури відбувається за кредитно-модульною системою. Отже, передбачено такі види робіт: участь у роботі настановчої та підсумкової конференцій (активність при плануванні змісту практики та обговоренні результатів) – 10 балів, ініціативність та креативність у вирішенні індивідуальних завдань – 10 балів, відповідальність та продуктивність у процесі підготовки туристських заходів – 10 балів, якість тактичної та технічної підготовки до подорожі – 20 балів, якість виконання похідних доручень – 20 балів, робота упродовж подорожі по організації бівуаків – 10 балів, підготовка, повнота та вчасність подачі письмового звіту за туристичну практику – 20 балів.

Здобуті на практичних та лабораторних заняттях вміння та навички з організації туристської діяльності, досвід туристичної практики можуть використовуватися студентами при організації спортивно-масових заходів, секційних занять та у роботі гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку.

Великий обсяг у навчальному плані підготовки бакалаврів фізичного виховання відводиться виробничим практикам, які повинні відтворювати майбутню діяльність, формувати професійні вміння та навички.

Визначальним чинником при запровадженні вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та туристичної практики на третьому році навчання у закладі вищої освіти була виробнича (педагогічна)

практика тривалістю 6 тижнів на четвертому курсі, яка передбачає активне включення студентів у освітній процес загальноосвітньої школи. Оптимізація змісту педагогічної практики означає максимальне наближення до професійної діяльності та охоплення усіх сторін педагогічної діяльності учителя фізичної культури – саме тому позакласна робота стає невід'ємною частиною виробничої практики.

Вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» надає можливість підготувати студентів до участі у запланованих позакласних заходах школи під час педагогічної практики та спонукати студентів до організації та проведення позакласних заходів з туризму. Разом з тим програма педагогічної практики доповнюється питаннями організації позакласної роботи з туризму та передбачає звіт про організований та проведений позакласний захід з туризму по закінченню практики у школі (сценарій позакласного заходу з туризму у додатку 3).

Третя педагогічна умова – забезпечення сучасного інформаційно-методичного супроводу процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Вища школа сьогодні тісно пов'язана з інформаційними технологіями. Наразі комп'ютер є багатофункціональним пристроєм, що покликаний обслуговувати інформаційну діяльність людини: є засобом навчання, джерелом інформації, способом контролю та оцінювання.

До сучасних інформаційних технологій, на думку В. Ю.Стрельнікова та І. Г. Брітченко, висуваються наступні дидактичні вимоги: забезпечення кожному студенту можливості навчання за оптимальною індивідуальною програмою, яка враховує його пізнавальні особливості, мотиви, схильності та інші особисті якості; оптимізація змісту навчальної дисципліни, збагачення знань, передбачених державною програмою; дотримання оптимального співвідношення теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців; інтенсифікація процесу навчання; зменшення психічного і фізіологічного навантаження студентів; дотримання принципів педагогіки [221, с. 64].

Невід'ємною ознакою сучасного студента є його зв'язок з цифровою технікою та глобальною мережею Інтернет. Тому, у навчанні не доцільно використовувати лише традиційні інформаційні методи навчання. Закономірністю стає представлення навчально-методичних комплексів дисциплін на сайтах кафедр, запровадження технологій дистанційного навчання, використання інтернет-спілкування у зручний час, створення внутрішньовузівських навчальних платформ Moodle, використання мультимедійного обладнання.

Навчання за кредитно-модульною системою передбачає значний обсяг навчальної інформації, особливо великий відсоток належить самостійній роботі студента, що обов'язково має обліковуватися та контролюватися викладачами. Пошук, обробка та вивчення навчального матеріалу, як показує практика, здебільшого проходить у зручний для студента час через використання глобальної системи Інтернет чи іншої системної мережі. Завданням викладача на цьому етапі є забезпечення студентів інформацією про потрібні сайти, електронні адреси рекомендованих джерел.

За допомогою off-line та on-line систем спілкування студентів та викладачів проходить без обмежень у зручній формі. Важливим позитивним фактом такого спілкування є індивідуальний підхід до кожного студента та врахування особливостей його характеру, а відсутність публічності допомагає у встановленні довіри. Разом з тим, для колективної роботи створюються електронні форуми, відеоконференції з проблемних питань, використовуючи діалог, обговорення, збір думок, репліки, наукову провокацію тощо. Викладачі використовують різноманітні мультимедійні програми та презентації, розроблені за допомогою програмного продукту Microsoft PowerPoint.

Серед іншого, на сайтах університетів знаходяться електронні навчальні матеріали, що відтворюють освітній процес з певної дисципліни для очної та заочної форм навчання.

Ми дотримуємося рекомендацій К. М. Обрізана, який стверджує, що електронний курс доцільно подати у вигляді сукупності модулів, яким передують вступна та організаційна частини. У свою чергу, кожний модуль складається зі

змістовно закінчених частин, кожна з яких містить теоретичний матеріал, завдання для практичної роботи, запитання та тестові завдання для самоконтролю, проміжний контроль, який, за бажанням, може супроводжуватися підказками та методичною допомогою. Вінцем модулю є обов'язкова частина – тематичний контроль [158, с. 158].

Наприклад, інформаційні матеріали навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» складають тексти лекцій, списки рекомендованої літератури та електронні підручники. Для перевірки якості засвоєння навчального матеріалу запропоновано список запитань для самоконтролю, завдання для самостійного виконання. Для практичних занять підібрані анімаційні відеоролики та відеофільми, створені кафедрою ТМФВ РДГУ, які відтворюють практичні навички та вміння роботи по туризму.

Електронні курси дозволяють поповнювати інформаційні матеріали як викладачем, так і студентами, а, отже, відбувається постійне оновлення та вдосконалення змісту навчальної дисципліни без відчутних фінансових затрат. Оскільки інформація на веб-сайті є публічною, то це зобов'язує викладачів та студентів стежити за якістю та достовірністю представленої інформації.

Контрольно-діагностуючу функцію за досягненнями студентів у вивченні навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» ми здійснюємо за допомогою наданого корпорацією Google інструменту створення тестів (Google Forms). Запроваджено тестувальний комплекс з навчальної дисципліни, доступ до якого можна отримати за посиланням <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScX1F9gkWT15iUOPwssAz6ZxuBsRSdQ-USme0NUqCdN3q61zg/viewform>. Відкритість запропонованих тестів у будь-який зручний час та отримання зворотної інформації викладачем на електронну адресу беззаперечно сприяє мобільності оцінювання та своєчасності коригування процесу навчання.

Отже, сучасне інформаційне забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму дозволяє підвищити ефективність викладання, посилити наочну привабливість та

інтерес до навчального предмету, збагатити методичну фаховість.

Результативність педагогічних умов пов'язана з ініціативністю, активністю, творчістю та фаховою майстерністю викладачів закладів вищої освіти та відповідного матеріального забезпечення.

Важливими є:

- вміння діагностувати, розуміти, підтримувати потреби та інтереси студентів, керуватися ними для створення психологічного комфорту на заняттях, сприяти самореалізації особистості студента та усвідомленню своєї ролі у соціумі;
- наявність знань, туристських вмінь та навичок для успішного викладання навчальних дисциплін;
- розвиток фізичних якостей засобами туризму, спортивного орієнтування, поведінки в природних умовах та в ускладненій обстановці;
- обізнаність викладачів з новими інформаційними засобами навчання та використання активних методів навчання у вищій школі;
- наявність спеціального туристського спорядження, наявність у вигляді каталогів виробників туристського спорядження, рекламної продукції та навчальних матеріалів у мережі Інтернет.

Отже, підвищення ефективності процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму передбачало впровадження педагогічних умов через різноманітні форми, методи та засоби навчальної діяльності у вищій школі.

Висновки до другого розділу

Вивчено положення чинних документів, які регламентують основні вимоги та засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у закладах вищої освіти України. У навчальних планах підготовки майбутніх учителів фізичної культури виокремлено дисципліни, пов'язані з вивченням туризму в різних аспектах і формах. З'ясовано, що викладання таких дисциплін не забезпечує

в достатньому обсязі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, що підтверджено дослідженням її сучасного стану.

За результатами проведеного на констатувальному етапі педагогічного експерименту анкетування студентів постає очевидним, що: 11,76% опитаних є повністю підготовленими до організації позакласної роботи з туризму; 5,88% студентів зможуть забезпечити ефективну роботу туристського гуртка як основної форми позакласної туристської роботи; 15,76% респондентів обізнані із туристським ресурсом рідного краю, а 14,17% – із особливостями туристського спорядження; 17,91% спроможні організувати масові туристські заходи в школі; 13,90% готові до роботи зі шкільною командою з туризму, проте самостійно організувати змагання з видів туризму здатні 9,63%; 6,68% студентів уміють працювати з туристською документацією.

Під час анкетування викладачів закладів вищої освіти (47 осіб) простежено, що 19,15% респондентів постійно працюють над формуванням готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; 29,79% задоволені навчально-методичним забезпеченням, наявним у закладі вищої освіти та використовуваним у процесі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; 8,51% опитаних запроваджують інформаційні технології; 25,53% викладачів проводять педагогічне тестування для діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

На основі аналізу відповідей учителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів у Рівненській області (72 особи) виявлено: 26,39% використовують у позакласній роботі різноманітні форми та засоби туристської діяльності; 6,94% респондентів задоволені науково-методичним і матеріально-технічним забезпеченням занять туризмом; 8,33% учителів задоволені знаннями студентів з організації позакласної роботи з туризму; 13,89% зазначають про сформованість у студентів навичок організації спортивно-масових заходів з туризму в позаурочний час; 4,17% оцінили рівень готовності студентів до

організації позакласної роботи з туризму як високий.

Спостережено контраст вищенаведених результатів із результатами анкетування щодо необхідності здійснення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з туризму: позитивну відповідь отримано від 88,24% опитаних студентів і 85,11% респондентів-викладачів.

Для вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму розроблено та теоретично обґрунтовано модель, що відображає досліджуваний педагогічний процес, і складається із таких структурних блоків: концептуального, змістового, технологічного та результативно-корекційного.

Концептуальний блок містить мету, перелік завдань, загальнонаукові підходи та принципи навчання.

Змістовий блок відображає зміст навчальних дисциплін («Рекреаційний туризм і орієнтування», «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», «Гігієна фізичного виховання і спорту», «Педагогіка фізичного виховання», «Організація позакласної роботи з туризму», виробничі практики (туристична, педагогічна) та функції моделі (виховна, розвивальна, інформаційна, конструктивна, комунікативна, рекреаційна та соціалізуюча).

Технологічний блок передбачає етапи (підготовчий, операційний, діагностико-результативний), педагогічні умови, форми (навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи), методи навчання (традиційні методи навчання у вищій школі; інформаційні технології; інформаційний пошук в інтернет-мережі, інтерактивне спілкування, ділові ігри, тренінги, мозковий штурм, ситуаційні ігри (case-study), круглі столи, захист власних проектів, організація спортивно-масових заходів, волонтерська діяльність, співпраця із різноманітними організаціями й установами туристського профілю за вибраним напрямом роботи), засоби навчання (фізичні вправи, навчальні посібники, інтернет і медіа-ресурси, засоби наочності, природні фактори).

Результативно-корекційний блок складають структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний, особистісний), критерії

(аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний та інтеграційний) і рівні (низький, базовий, середній, високий) сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Цілісний процес формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної роботи з туризму охоплює весь період навчання у закладі вищої освіти та забезпечений упровадженням педагогічних умов.

Питанню формування мотивації до організації позакласної роботи з туризму (перша педагогічна умова) увагу приділено впродовж усього терміну навчання – відбувалося активне ознайомлення з туризмом завдяки тематиці аудиторних занять навчальних дисциплін та участі у різноманітних позааудиторних заходах. Звернення до активних методів навчання (організація спортивно-масових заходів, волонтерська діяльність, співпраця з організаціями й установами туристського профілю за вибраним напрямом роботи, інтерактивне спілкування) забезпечило формування стійкого інтересу до туристичної діяльності та мотиваційних установок до організації позакласної роботи з туризму.

Друга педагогічна умова полягала в упровадженні у процес професійної підготовки вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та збагаченні, оновленні змісту інших навчальних дисциплін. Також було поглиблено питання самостійної роботи. Розширено обсяг знань, умінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури щодо організації позакласної роботи з туризму, згенеровано теоретичний досвід для подальшого застосування у практичній діяльності. Залучено традиційні й активні методи навчання, як-от: лекції-бесіди, лекції-проблеми, лекції-пошуки, диспути, форуми, тренінги, ділові ігри, круглі столи, ситуаційні ігри, мозковий штурм, захист власних проєктів, для формування системи глибоких знань, практичних умінь і навичок майбутніх учителів фізичної культури щодо організації позакласної роботи з туризму.

Третя педагогічна умова передбачала використання: технологій інформаційного навчання, інформаційного пошуку, інтерактивного спілкування, інформаційних матеріалів дисциплін туристського спрямування на сайті кафедри; мультимедійних програм і презентацій, розроблених за допомогою програмного

продукту Microsoft PowerPoint; тестувального комплексу у Google Forms. Такі методи навчання зумовили значну активізацію процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Наголошено на важливості поетапної реалізації запропонованої моделі для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Основні положення другого розділу знайшли відображені у публікаціях автора: [92], [93], [258], [260], [261], [265], [266].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTI ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ТУРИЗМУ

У розділі описано організацію педагогічного експерименту, охарактеризовано засоби для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; проведено обробку емпіричних даних педагогічного експерименту методами математичної статистики, здійснено аналіз результатів науково-дослідної роботи.

3.1. Організація педагогічного експерименту

Виокремлені педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму пройшли перевірку під час педагогічного експерименту.

Оскільки формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відбувається не миттєво, а проходить упродовж декількох років навчання у вищій школі, то впровадження педагогічних умов та перевірка їх ефективності відбувалася упродовж періоду з 2013 по 2016 роки.

Педагогічний експеримент, який є сукупністю теоретичних, науково-методичних, підготовчих та практичних заходів, уключав констатувальний, формувальний та контрольний етапи. Для проведення педагогічного експерименту було сформовано контрольну (n=83 особи) та експериментальну (n=81 особа) групи зі студентів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука, Рівненського державного гуманітарного університету та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою методів описової статистики (статистика випадкової вибірки, кореляційний аналіз) та методів

перевірки статистичних гіпотез (параметричний t-критерій Стьюдента, непараметричний критерій Пірсона χ^2).

На *констатувальному* етапі педагогічного експерименту (2012 р.) визначено стан сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, обґрунтовано критерії, їх показники, які слугували для визначення рівнів сформованості готовності. На етапі було розроблено модель, виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. На констатувальному етапі було здійснено діагностику вихідних рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Формувальний етап педагогічного експерименту (2013–2015 роки) полягав у активному перетворенні процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відповідно до гіпотези. Для цього було сформовано експериментальну та контрольну групи загальною чисельністю 164 особи. В освітній процес студентів експериментальної групи було впроваджено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму; в контрольній групі навчання відбувалося традиційно. Упродовж етапу: розроблялися та впроваджувалися у процес підготовки майбутніх фахівців навчальна програма дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та тематичні модулі дисциплін «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання»; готувалися до друку публікації по темі наукового пошуку; апробувалися результати дослідження на конференціях та семінарах.

Контрольний етап (2016 р.) передбачав отримання та обробку емпіричних даних по закінченню педагогічного експерименту за допомогою обраних діагностичних засобів. Таким чином ми отримали кількісні та якісні показники рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за аксіологічним, гносеологічним, діяльнісним та інтеграційним критеріями наприкінці експерименту.

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму повинні корелювати з визначеними нами компонентами готовності (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Рівень досягнень	Характеристика рівня готовності
Низький	<p>Відсутність професійної спрямованості на оволодіння знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму; неусвідомлення цілей і завдань позакласної роботи з туризму; нестійкий інтерес до організаційної роботи з туризму в позаурочний час, недостатньо виражене відношення до шкільного туризму як до соціальної цінності.</p> <p>Відсутність системності, повноти та глибини загальних гуманітарних знань щодо позакласної роботи; проблеми з фундаментальністю спеціальних предметних знань, вмінь та навичок, поодинокі знання загальної та педагогічної психології, психологічних особливостей туризму як виду спортивно-оздоровчої діяльності; недостатньо виражені інтелектуальні уміння, педагогічне мислення та рефлексія.</p> <p>Не розвинуті вміння моделювати туристичну діяльність; низька якість володіння методами, методичними прийомами, засобами організації позакласної роботи з туризму; проблеми з організацією спортивно-масових позааудиторних заходів з туризму; недостатньо розвинені контролюючі функції; відсутність прикладних вмінь та навичок з туризму.</p> <p>Не виявляються здібності, особисті якості та особливості характеру студента, необхідні для позакласної роботи з туризму; відсутні творчість та креативність на заняттях; не сформовані рефлексивні вміння.</p>
Базовий	<p>Слабка професійна спрямованість на оволодіння знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму; часткове усвідомлення цілей і завдань позакласної роботи з туризму; поодинокі вияви інтересу до організаційної роботи з туризму в позаурочний час, наявне позитивне відношення до шкільного туризму як до соціальної цінності.</p> <p>Вибіркові гуманітарні знання щодо позакласної роботи; проблеми з фундаментальністю спеціальних предметних знань, вмінь та навичок; неповні знання загальної та педагогічної психології, психологічних особливостей туризму як виду спортивно-оздоровчої діяльності, фрагментарні інтелектуальні уміння, педагогічне мислення та рефлексія.</p> <p>Слабка здатність до моделювання туристичної діяльності; поверхневе володіння методами, методичними прийомами, засобами організації позакласної роботи з туризму; часткова участь в організації спортивно-масових позааудиторних заходів з туризму; нечітко виражаються контролюючі функції; наявність окремих прикладних вмінь та навичок з туризму.</p> <p>Поодинокі вияви здібностей, особистих якостей та особливостей характеру студента, необхідних для позакласної роботи з туризму; недостатньо виражені творчість та креативність на заняттях; початкова стадія сформованості рефлексивних вмінь.</p>

Продовження таблиці 3.1

Середній	<p>Стійкі ознаки професійної спрямованості на оволодіння знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму; чітко виражене усвідомлення цілей і завдань позакласної роботи з туризму; постійний інтерес до організаційної роботи з туризму в позаурочний час, сформоване відношення до шкільного туризму як до соціальної цінності.</p> <p>Достатньо повні та глибокі загальні гуманітарні знання щодо позакласної роботи; володіння більшістю спеціальних предметних знань, вмінь та навичок, ґрунтовні знання загальної та педагогічної психології, психологічних особливостей туризму як виду спортивно-оздоровчої діяльності; наявність інтелектуальних умінь, педагогічного мислення та рефлексії.</p> <p>Наявні вміння моделювання туристичної діяльності; оволодіння більшістю методів, методичних прийомів, засобів організації позакласної роботи з туризму; активна участь в організації спортивно-масових позааудиторних заходів з туризму; достатньо виражені контролюючі функції; наявність основних прикладних вмінь та навичок з туризму.</p> <p>Спостерігається вияв здібностей, особистих якостей та особливостей характеру студента, необхідних у позакласній роботі з туризму; часті прояви творчості та креативності на заняттях; сформовані рефлексивні вміння</p>
Високий	<p>Ознаки міцної професійної спрямованості на оволодіння знаннями з питань організації позакласної роботи з туризму, високорозвинене усвідомлення цілей і завдань позакласної роботи з туризму, підвищений інтерес до організаційної роботи з туризму в позаурочний час, яскраво виражене відношення до шкільного туризму як до соціальної цінності;</p> <p>Сформованість глибоких та ґрунтовних загальних гуманітарних знань щодо позакласної роботи, великий обсяг спеціальних предметних знань, вмінь та навичок, досконалі знання загальної та педагогічної психології, психологічних особливостей туризму як виду спортивно-оздоровчої діяльності, високо розвинуті інтелектуальні уміння, педагогічне мислення та рефлексія</p> <p>Яскраво виражена здатність до моделювання туристичної діяльності; оволодіння великим обсягом методів, методичних прийомів, засобів організації позакласної роботи з туризму; ініціативність в організації спортивно-масових позааудиторних заходів з туризму; чітко виражені контролюючі функції; наявність усієї гами прикладних вмінь та навичок з туризму.</p> <p>Постійна демонстрація здібностей, особистих якостей та особливостей характеру студента, необхідних для позакласної роботи з туризму; регулярні прояви творчості та креативності на заняттях; досконало розвинені рефлексивні вміння.</p>

Сформованість мотиваційно-ціннісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за аксіологічним критерієм визначалася через оцінку мотивації до успіху та професійної спрямованості студентів до організації позакласної роботи з туризму.

Методика вивчення мотивації до успіху, запропонована Т. Елерсом,

покликана оцінити силу мотивації для досягнення мети та, відповідно, успіху (додаток И). Тест пропонує респондентові відповісти на 41 запитання, варіанти відповідей – «так» або «ні». Обидва варіанти відповідей оцінюються в один бал, але лише при відповідності номера питання і варіанта відповіді; є номери запитань, що не впливають на кінцеву суму балів. За результатами тестування можливо зробити висновок про рівень мотивації до успіху: низький, середній, достатньо високий та дуже високий. Ми встановили відповідність між тестовими рівнями та рівнями сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності майбутніх учителів фізичної культури (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розподіл рівнів сформованості мотивації до успіху майбутніх учителів фізичної культури

Шкала оцінок за тестом Т. Елерса	Рівні сформованості мотивації до успіху	Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності
1–10 балів	низький	низький
11–16 балів	середній	базовий
17–20 балів	достатньо високий	середній
21–32 бали	дуже високий	високий

Рівні професійної спрямованості було досліджено за методикою Т. Д. Дубовицької (додаток И).

Студенти відповідали на 20 запитань тесту, у кожному запитанні передбачено чотири варіанти відповідей; одне запитання, окрім першого та останнього, дає 1 бал у випадку співпадіння з ключем. За сумою набраних балів всі учасники тестування розподіляються на групи за рівнями професійної спрямованості: низький, нестійкий, середній, високий.

Нами проведена модифікація та встановлена відповідність рівнів професійної спрямованості за методикою Т. Д. Дубовицької та рівнями сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму (табл.3.3).

Таблиця 3.3.

Розподіл рівнів професійної спрямованості майбутніх учителів фізичної культури за методикою Т. Д. Дубовицької

Шкала оцінок за методикою Т. Д. Дубовицької	Рівні професійної спрямованості	Рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компонента готовності
0–4 балів	низький	низький
5–9 балів	нестійкий	базовий
10–13 балів	середній	середній
14–18 балів	високий	високий

Перевірка рівня *сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм* передбачала проведення тестування на початку експерименту. Наприкінці експерименту був проведений контрольний зріз після вивчення тематичних модулів, якими ми вдосконалювали та розширювали зміст нормативних навчальних дисциплін та наповнювали зміст вибіркового навчальних дисципліни.

Тестові завдання охопили такі тематичні модулі: «Система позакласної роботи учителя фізичної культури», «Особливості позаурочної педагогіки», «Шкільний туризм як засіб виховання у позанавчальний час», «Роль рекреаційного туризму у оздоровленні школярів у позаурочний час», «Можливості пришкільного майданчика для спортивного орієнтування», «Особливості виховного процесу у позакласній роботі учителя», «Методика позакласної роботи учителя фізичної культури», «Можливості туризму у лікуванні та профілактиці розповсюджених захворювань», «Медицина у польових умовах, у позаштатних ситуаціях», «Позакласна робота з туризму як частина професійної діяльності учителя фізичної культури», «Система шкільного туризму в Україні», «Програмно-нормативні документи, що регулюють туристську діяльність», «Туристська підготовка учителя фізичної культури (теоретична, краєзнавча, технічна, тактична, психологічна, фізична)», «Параметри оздоровчих походів», «Розрядні вимоги у виді спорту

«спортивний туризм», «Масові заходи з туризму на базі загальноосвітньої школи», «Гуртки спортивно-туристського профілю», «Організація і підготовка спортивних та рекреаційних походів», «Організація безпечного бівачу туристської групи», «Організація шкільних туристських змагань», «Розробка сценарію туристського заходу».

Тестувальний комплекс складається з 40 запитань (рис. 3.1).

Комплексний тест з туризму

*Обов'язкове поле

Електронна адреса *

Ваша електронна адреса

Будь ласка, введіть ваше прізвище та ім'я: *

Ваша відповідь

Академічна група: *

Ваша відповідь

ДАЛІ

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формх.

Компанія Google не створювала цей вміст і не підтримує його. Повідомити про порушення - Умови надання служби - Додаткові положення

Google Форми

Рис. 3. 1. Перша сторінка тестувального комплексу

Тестові завдання передбачають однозначну відповідь, яку студент обирає з трьох запропонованих варіантів, правильна відповідь оцінюється одним балом.

Отриманий результат співвідноситься з шкалою оцінки та відповідає певному рівню сформованості когнітивного компоненту за гносеологічним критерієм: від 0 до 10 балів – низький рівень, від 11 до 20 балів – базовий рівень, від 21 до 30 – середній рівень та від 31 до 40 балів – високий рівень (табл. 3.4).

Розподіл результатів тестування та рівнів сформованості когнітивного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Результат тестування	Рівні сформованості когнітивного компоненту готовності
0–10	низький
11–20	базовий
21–30	середній
31–40	високий

Оцінювання рівня *сформованості практичного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм* відбувалося під час подолання смуги перешкод, яка вміщувала завдання як технічного, так і тактичного характеру (технічні етапи смуги перешкод у додатку Й).

Зокрема, нами запропоновано складати уніфіковану смугу перешкод з технічних етапів, що передбачені у програмі варіативного модулю «Туризм» програми «Фізична культура. 5-9 класи», але з модифікаціями у бік ускладнення: подолання умовного болота по купинах або за допомогою жердин, встановлення намету, подолання умовного яру по колоді, рух по схилах, подолання умовного яру за допомогою «маятника», умовне подолання річки за допомогою паралельних мотузок, транспортування потерпілого та набір завдань зі спортивного орієнтування. У відповідності з Правилами змагань зі спортивного туризму деякі етапи носять офіційно інші назви: «спортивний підйом», «траверс», «спортивний спуск», «переправа через яр по колоді», «переправа через річку з поручнями», спецзавдання з топографії – майбутньому учителю фізичної культури варто знати обидві класифікації.

Уніфікована смуга перешкод повинна бути: довжиною 500–600 м; насиченою, бажано, технічними етапами, що імітують проходження як скельних, так і водних перешкод; з розведенням двох складних технічних етапів, наприклад,

таких як «спортивний спуск» та «умовне подолання річки за допомогою паралельних мотузок» – з технічних та тактичних міркувань; відповідною за параметрами першому–другому класу дистанцій згідно Правил змагань зі спортивного туризму (пішохідний туризм).

Для майбутніх учителів фізичної культури важливо вміти безпечно організовувати змагання з техніки окремих видів туризму, тому ми запровадили самоорганізацію таких технічних етапів як спортивний спуск та подолання яру по колоді. Навички організації означених етапів є складнішими у технічному виконанні за звичайне подолання, але дають змогу надалі впевнено та якісно самостійно організувати елементарну смугу перешкод на місцевості.

Подолання смуги перешкод передбачає фіксацію часу проходження та оцінку якості (нарахування штрафних балів за порушення та помилки), що в сумі дає результат. Усіх студентів за показниками результатів ми розподіляємо на 4 групи у відповідності з таблицею 3.5.

Таблиця 3.5

Шкала відповідності результатів проходження смуги перешкод та рівнів сформованості практичного компонента готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Результат проходження смуги перешкод (в балах)	Рівні сформованості практичного компонента готовності
0–15	низький
16–28	базовий
29–40	середній
41–50	високий

Співвідношення результатів проходження смуги перешкод із рівнями готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм відбувається за наступним принципом: найкращий результат оцінюється у 50 балів, обчислюється різниця між найкращим результатом та кожним наступним і переводиться у бали (з розрахунку 1 бал = 10 с), знаходиться різниця між числом 50 та цією кількістю балів, отриманий результат

відносимо до певного рівня за таблицею 3.5.

Студенти з найменшими показниками становлять групу з високим рівнем сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм і, відповідно, результат знаходиться в межах 41–50 балів; студенти, результати яких розміщуються в межах від 29 до 40 балів, становлять групу з середнім рівнем сформованості готовності за діяльнісним критерієм; базовий рівень сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм діагностується у студентів, результати яких належать до діапазону 16–28 балів; низький рівень показують студенти, результати яких мають значення в межах від 0 до 15 балів.

До організації, облаштування та суддівства смуги перешкод залучалися викладачі закладів вищої освіти та представники обласних осередків Федерації спортивного туризму України у Волинській та Рівненській областях.

Рівні *сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за інтеграційним критерієм* досліджувалися за допомогою психодіагностичних методик.

Для діагностики комунікативних та організаторських здібностей нами використана модифікована методика В. В. Синявського – Б. О. Федоришина (додаток К). Тест містить 40 запитань, на кожне потрібно було відповісти «так» чи «ні», пропонується час для виконання – близько 15 хв. Ключ для дешифрування відповідей складається з двох частин, окремо – для комунікативних здібностей, окремо – для організаторських.

Нами проведена модифікація у частині оцінювання коефіцієнта комунікативних здібностей K_k , коефіцієнта організаторських здібностей K_o та узгодження їх із рівнями сформованості особистісного компоненту (табл. 3.6). Результатом студентів в частині комунікативних чи організаторських здібностей ми вважаємо просту суму залікових балів, щоб збільшити питому вагу результатів у загальній характеристиці рівня сформованості готовності та узгодити отримані

дані цієї методики з іншими, використаними нами в цьому дослідженні.

Таблиця 3.6

Шкала рівнів комунікативних та організаторських здібностей та рівнів сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Модифікований показник комунікативних здібностей	Модифікований показник організаторських здібностей	Шкала оцінок за методикою	Рівні сформованості особистісного компоненту готовності
1–6	1–7	1	низький
7–10	8–11	2	базовий
11–14	12–15	3	середній
15–17	16–18	4	високий
18–20	19–20	5	

Низький рівень свідчить про практичну відсутність комунікативних та організаторських здібностей, тобто не виявляються бажання спілкування та контакту з іншими людьми; показники базового рівня вказують на прагнення працювати з аудиторією та планування такої діяльності, однак, продуктивність невисока та нестійка; середній рівень виявлено у студентів, що достатньо швидко знаходять спільну мову у спілкуванні з іншими людьми, активні у організації громадських заходів та проявляють самостійність у прийнятті рішень; високий рівень характерний для тих, хто невимушено, комфортно почувається у будь-якому соціумі та легко може повести людей за собою, хто любить та вміє організовувати колективні справи.

Для оцінки досягнутого рівня креативності майбутніми учителями фізичної культури ми використали методику прояву креативності (опитувальник А. В. Лазукіна – Н. Ф. Каліна) (додаток К).

Як зазначає Л. В. Музичко та його колеги, термін «креативність» використовується для опису процесу створення чогось нового внаслідок усвідомлення прогалин у людському знанні, чіткого означення цих дефіцитів, пошуку рішень для їхньої ліквідації, формулювання гіпотез, а також наступної

перевірки та створення кінцевого продукту. Креативність – здібність людини, яка виявляється у реалізації її творчого начала у створенні певного продукту» [188, с. 124].

Обробка результатів тестування: за збіг відповідей з ключем студент може максимально отримати 15 балів, тому рівні прояву креативності ми розподілили наступним чином (табл. 3. 7).

Таблиця 3.7

Шкала відповідності рівнів креативності та рівнів сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Результат тестування на креативність	Рівні сформованості особистісного компоненту готовності
0–4	низький
5–8	базовий
9–12	середній
13–15	високий

Для студентів, що показали високий рівень прояву креативності (13–15 балів), характерні: енергійність, впевненість у собі, незалежність у судженнях, постійна інновація, здатність до позитивного вирішення завдань. У студентів, що відносяться до групи з середнім рівнем креативності (9–12 балів), виявляються: самостійність, розвиненість інтуїції, усвідомлення себе як творчої людини. Для базового рівня (5–8 балів) характерні: здатність до творчості, намагання бути незалежними у своїх судженнях та діях, зацікавленість складними завданнями. Студенти, що показали низький рівень (0–4 бали), не здатні оцінити роль досвіду та творчості, розв’язати позитивно творчі завдання.

Обрані діагностичні засоби дозволяють визначити рівні сформованості компонентів готовності. Для означення загального вихідного чи прикінцевого рівня сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми визначили діапазон показників, в межах якого знаходиться той чи інший рівень. Зокрема, низький рівень

характеризується показниками від 0 до 59; базовий – від 60 до 105; середній – від 106 до 147; високий – від 148 до 195.

Таким чином, зазначено зміст основних етапів педагогічного експерименту щодо підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму: констатувального, формувального та контрольного.

Схарактеризовано методики діагностики рівнів сформованості готовності за аксіологічним, гносеологічним, діяльнісним та інтеграційним критеріями, що пов'язані зі структурними компонентами (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практичним та особистісним).

3.2. Аналіз результатів педагогічного експерименту

Емпіричні дані, отримані в ході етапів педагогічного експерименту, оброблялися за допомогою табличного процесора Excel.

У дисертаційному дослідженні ми використали методи описової статистики, що дозволили отримати такі статистичні характеристики: середнє арифметичне $\bar{M}$ (або $\bar{X}$), середнє квадратичне відхилення S , помилка середнього арифметичного m , коефіцієнт варіації V .

Відповідні формули для обчислень наведено нижче:

$$\bar{M} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i,$$

$$S = \sqrt{\frac{(\bar{x} - x_1)^2 + (\bar{x} - x_2)^2 + \dots + (\bar{x} - x_n)^2}{n - 1}},$$

$$m = \frac{S}{\sqrt{n}},$$

$$V = \frac{S}{\bar{X}} \times 100\%,$$

де $\bar{M}$, $\bar{X}$ – середні арифметичні показників; $x_1, x_2, \dots, x_n$ – значення показників у вибірках; n – загальна кількість значень показників.

Наявність відмінності двох середніх експериментальної та контрольної групи ми визначали за t-критерієм Стьюдента:

$$t = \frac{|\bar{M}_1 - \bar{M}_2|}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}}$$

Для встановлення співвідношення між емпіричним значенням t-критерію Стьюдента та критичним (табличним) необхідно встановити ступені свободи С у досліджуваних вибірках:

$$C = (n_1 + n_2) - 2,$$

де n_1 та n_2 – кількість учасників вибірки 1 та вибірки 2.

Серед статистичних характеристик особливе значення має коефіцієнт варіації V , що показує мінливість певної ознаки у вибірці. Обчислення коефіцієнта варіації V надає можливість використовувати статистичну характеристику t-критерій Стьюдента (для вибірок з нормальним розподілом емпіричних даних).

Ряд авторів стверджує, що нормальний розподіл визначає коефіцієнт варіації, який не перевищує 45-50% [276, С. 172].

Отримані емпіричні дані етапів педагогічного експерименту було систематизовано за критеріями та проведено математичну обробку для отримання статистик вибірки 1 (контрольна група) та вибірки 2 (експериментальна група).

Аксіологічний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Аналіз результатів тестування (визначення мотивації до успіху за Т. Елерсом, професійної спрямованості за Т. Д. Дубовицькою), спрямованого на визначення рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту за аксіологічним критерієм, дозволив встановити, що на початку педагогічного експерименту не спостерігалось істотної різниці між середніми показників сформованості мотивації до успіху та професійної спрямованості у студентів контрольної та експериментальної груп.

У таблиці 3.8, для прикладу, наведені обрахунки коефіцієнта варіації у контрольній та експериментальній групах за показниками сформованості мотивації до успіху, який свідчить про розподіл варіант досліджуваної ознаки.

Таблиця 3.8

Коефіцієнти варіації у вибірках за показниками мотивації до успіху.

Рівні мотивації до успіху	Кількість студентів контрольної групи n=83	Кількість студентів експериментальної групи n=81
Коефіцієнт варіації	V=32,13%	V=35,69%

Для зручності та унаочнення проведених математичних розрахунків ми згрупували в одну таблицю статистики контрольної та експериментальної груп на початку (констатувальний етап) та наприкінці (контрольний етап) педагогічного експерименту (табл.3. 9).

Таблиця 3.9

Динаміка показників, що характеризують сформованість мотивації майбутніх учителів фізичної культури до успіху

Етап експерименту	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		t _{розр.}	P	t _{кр}
	M _{±m}	D	M _{±m}	D			
На початку експерименту	15,35±0,60	5,48	16,27±0,58	5,22	1,103	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	16,94±0,61	5,58	18,88±0,64	5,75	2,189	0,05	1,972
t _{розр.}	1,853		3,018				
P	0,05		0,01				
t _{кр}	1,972		2,601				

Зокрема, середні показників сформованості мотивації до успіху на початок експерименту становили: у студентів контрольної групи M_{±m}=15,35±0,60; експериментальної групи – M_{±m}=16,27±0,58.

Істотної відмінності між середніми показників сформованості мотивації до успіху у контрольній групі на початку експерименту та в кінці експерименту не спостерігається, про що свідчить t_{розр.}=1,103.

Дані таблиці 3.9 засвідчують, що на початку та наприкінці експерименту середні показники сформованості мотивації до успіху у експериментальній групі статистично відмінні та становлять відповідно $16,27 \pm 0,58$ та $18,88 \pm 0,64$, відповідне значення t-критерієм Стьюдента становить 3,018.

В контрольній групі не спостерігається статистично достовірна різниця між середніми показників сформованості мотивації до успіху на початок експерименту ($15,35 \pm 0,60$) та наприкінці ($16,94 \pm 0,61$): відповідне значення t-критерію Стьюдента становить 1,853.

Дослідження середніх показників сформованості професійної спрямованості (за методикою Т. Д. Дубовицької) у студентів експериментальної та контрольної груп виявило: на початку експерименту не спостерігалось істотної різниці між середніми показників сформованості професійної спрямованості студентів контрольної групи (відповідно $8,48 \pm 0,37$) та студентів експериментальної групи (відповідно $8,91 \pm 0,40$), $t_{розр.} = 0,795$ (табл.3.10).

Таблиця 3.10

Динаміка показників, що характеризують сформованість професійної спрямованості майбутніх учителів фізичної культури

Етап експерименту	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M \pm m$	D	$M \pm m$	D			
На початку експерименту	$8,48 \pm 0,37$	3,34	$8,91 \pm 0,40$	3,61	0,795	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	$9,37 \pm 0,49$	4,50	$10,84 \pm 0,50$	4,48	2,090	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,449		3,014				
P	0,05		0,01				
$t_{кр}$	1,972		2,601				

За даними таблиці 3.10, у контрольній групі не виявлено істотної різниці між середніми показників сформованості професійної спрямованості на початку експерименту та по його завершенню – на даний факт вказує $t_{розр.} = 1,449$.

В експериментальній групі, за нашими даними, спостерігається істотна різниця між середніми показників сформованості професійної спрямованості на

початку експерименту та по його завершенню (показники $8,91 \pm 0,40$ та $10,84 \pm 0,50$ відповідно), $t_{\text{розр.}} = 3,014$.

Динаміку рівнів сформованості мотивації до успіху та професійної спрямованості майбутніх учителів фізичної культури демонструє таблиця 3.11.

Таблиця 3.11

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за аксіологічним критерієм

рівні	Експериментальна група, n=81					Контрольна група, n=83				
	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n – %
	Абс.	У %	Абс.	У %		Абс.	У %	Абс.	У %	
Мотивація до успіху										
Високий	12	14,81	17	20,99	5 осіб; 5,18	14	16,87	15	18,07	1 особа; 1,20
Середній	29	35,80	36	44,44	7 осіб; 8,64	29	34,94	31	37,35	2 особи; 2,41
Базовий	25	30,86	19	23,46	6 осіб; 7,40	24	28,92	23	27,71	1 особа; 1,20
Низький	15	18,52	9	11,11	6 осіб; 7,42	16	19,26	14	16,87	2 особи; 2,41
Професійна спрямованість										
Високий	12	14,81	20	24,69	8 осіб; 10,08	11	13,25	16	19,27	5 осіб; 6,02
Середній	23	28,40	25	30,86	2 особи; 2,46	21	25,30	24	28,92	3 особи; 3,62
Базовий	33	40,74	26	32,10	7 осіб; 8,64	32	38,55	29	34,94	3 особи; 3,62
Низький	13	16,05	10	12,35	3 особи; 3,70	19	22,89	14	16,87	5 осіб; 6,02

На початку експерименту не спостерігалось суттєвої різниці між кількістю студентів у контрольній та експериментальній групах, що виявили відповідні рівні сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту за аксіологічним критерієм.

Наприкінці експерименту відбулася ротація студентів по рівням, але більш позитивна динаміка спостерігалася у експериментальній групі.

У експериментальній групі констатуємо збільшення кількості студентів, що показали високий рівень сформованості мотивації до успіху на кінець експерименту, – 17 осіб (20,99%), тобто відбулися позитивні зміни на рівні 5,18% (5 осіб); на цьому ж рівні у контрольній групі відбувся перехід одного студента, тобто зміни на рівні 1,20%.

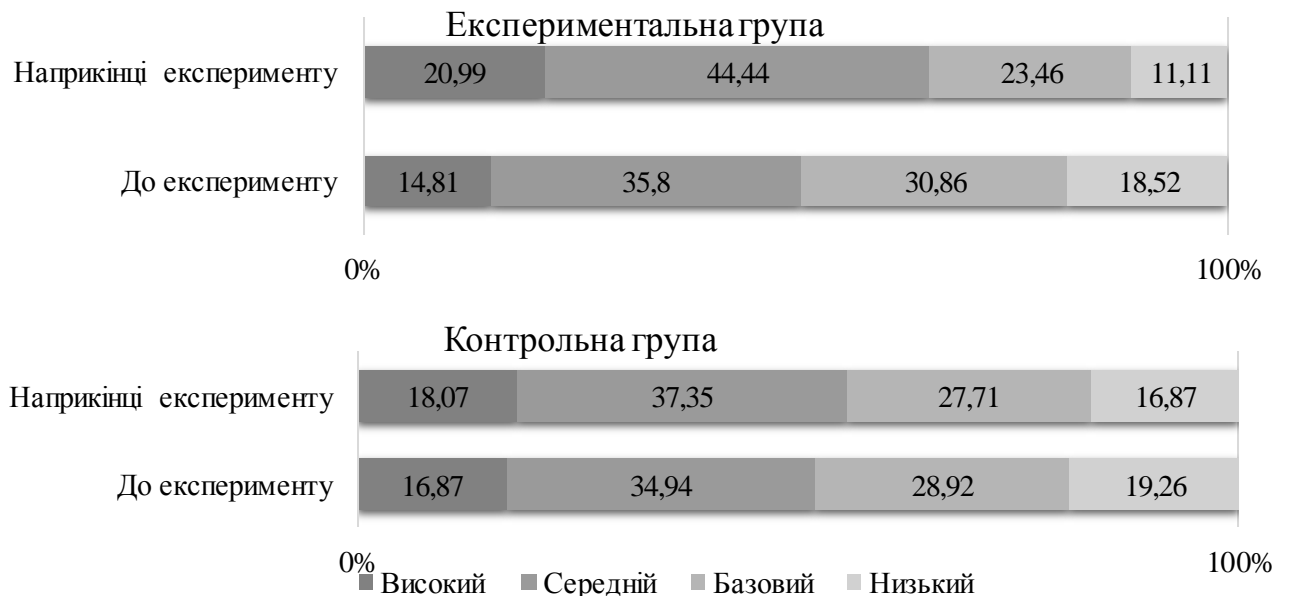
У експериментальній групі зменшилась кількість студентів із середнім рівнем сформованості мотивації до успіху на 7 осіб (8,64%); аналогічні зміни у контрольній групі відбулися на рівні 2 осіб (2,41%).

Відповідно, в експериментальній групі відбулися зміни у кількісному та відсотковому відношенні на базовому та низькому рівнях сформованості мотивації до успіху: зменшилась кількість студентів на кінець експерименту, що виявили базовий рівень, з 25 осіб до 19 осіб (з 30,86% до 23,46%); аналогічно, зменшилась кількість студентів, що виявили низький рівень, – з 15 осіб до 9 осіб (з 18,52% до 11,11%).

У контрольній групі на базовому рівні на кінець експерименту залишилося 23 студенти проти 24 на початку (27,71% проти 28,92%); на низькому рівні зміни виглядають таким чином – 14 студентів наприкінці експерименту проти 16 студентів на початку (16,87% проти 19,26%).

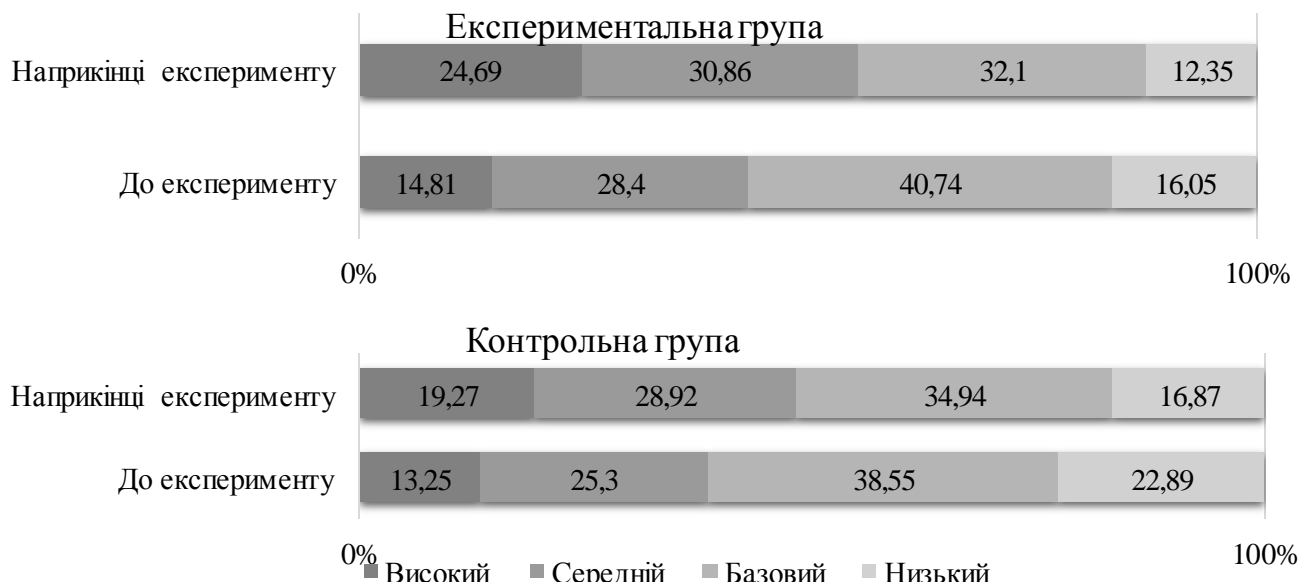
Щодо професійної спрямованості – спостерігається подібна тенденція, тобто відчутніші зміни у кількісному переміщенні студентів по рівнях спостерігаються у експериментальній групі в порівнянні з контрольною (табл. 3.11).

Продемонструємо результати тестування щодо мотивації до успіху для більшої наочності у вигляді рисунку (рис.3.2).

Рис. 3.2. Динаміка змін у рівнях сформованості мотивації до успіху у майбутніх учителів фізичної культури, %

Зміни, що відбулися у рівнях сформованості професійної спрямованості під час експерименту, проілюстровані на рис. 3.3.

Рис.3.3. Динаміка змін у рівнях сформованості професійної спрямованості у майбутніх учителів фізичної культури, %

Гносеологічний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Перевірка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації

позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм відбувалася за допомогою тестувального комплексу. Обробка результатів та отримані статистики наведені в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Динаміка показників, що характеризують сформованість готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм

Етап експерименту	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M \pm m$	D	$M \pm m$	D			
На початку експерименту	16,08 $\pm$ 0,72	6,57	15,78 $\pm$ 0,70	6,57	0,305	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	18,16 $\pm$ 0,87	7,95	21,30 $\pm$ 1,05	9,42	2,305	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,831		4,381				
P	0,05		0,001				
$t_{кр}$	1,972		3,340				

На початку експерименту не виявлено статистично значущої різниці між середніми показників сформованості когнітивного компоненту у студентів контрольної та експериментальної груп: відповідно 16,08 $\pm$ 0,72 та 15,78 $\pm$ 0,70, а також $t_{розр.}=0,305$.

Наприкінці експерименту виявили статистично значущу різницю між середніми показників сформованості когнітивного компоненту у студентів контрольної та експериментальної груп, про що свідчить $t_{розр.}=2,305$.

Різниця між середніми показників сформованості готовності за гносеологічним критерієм у студентів контрольної групи до експерименту та наприкінці статистично не значуща, про що свідчить значення $t_{розр.}=1,831$.

Спостерігається істотна різниця між середніми показників сформованості готовності за гносеологічним критерієм у студентів експериментальної групи до експерименту та по завершенню, на що вказує значення $t_{розр.}=4,381$.

Дані таблиці 3.13 демонструють зміни, що відбулися у показниках результатів тестування в експериментальній та контрольній групах на початку та наприкінці експерименту.

Таблиця 3.13

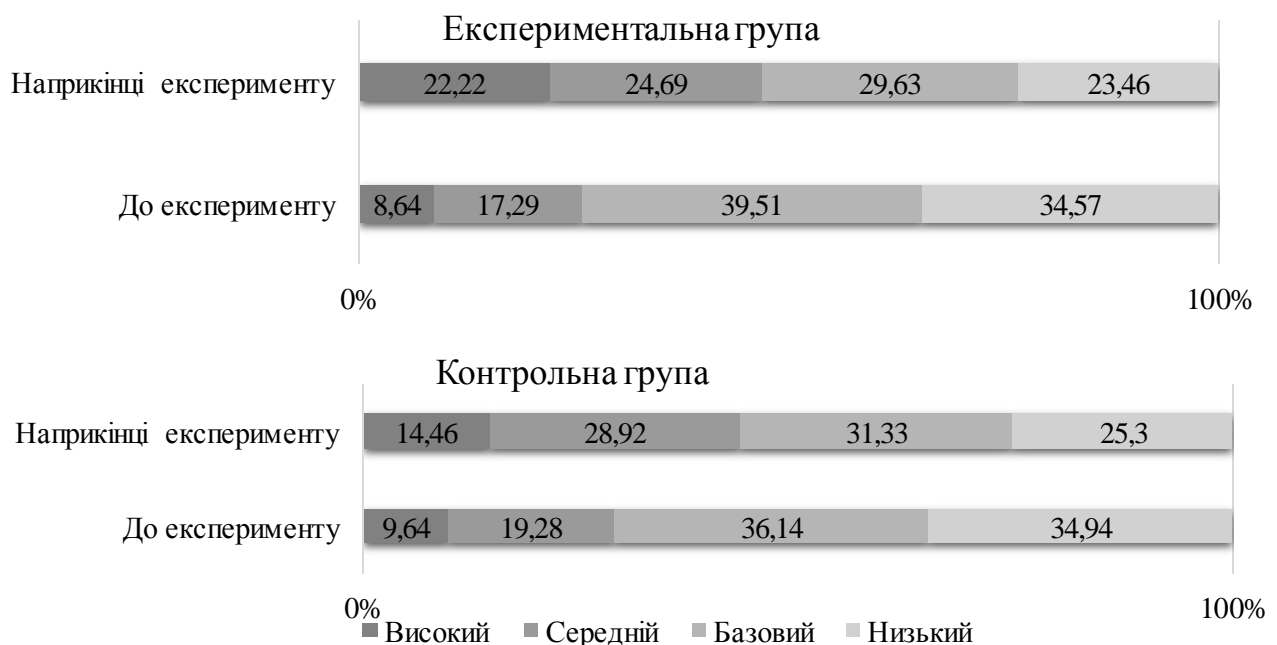
Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм

рівні	Експериментальна група, n=81					Контрольна група, n=83				
	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %
	Абс.	У %	Абс.	У %		Абс.	У %	Абс.	У %	
Високий	7	8,64	18	22,22	11 осіб; 13,58	8	9,64	12	14,46	4 особи; 4,82
Середній	14	17,29	20	24,69	6 осіб; 7,40	16	19,28	24	28,92	8 осіб; 9,64
Базовий	32	39,51	24	29,63	8 осіб; 9,88	30	36,14	26	31,33	4 особи; 4,81
Низький	28	34,57	19	23,46	9 осіб; 11,11	29	34,94	21	25,30	8 осіб; 9,64

Можемо констатувати, що в експериментальній групі наприкінці експерименту зросла кількість студентів, що виявили високий та середній рівні сформованості готовності за гносеологічним критерієм: відповідно 18 та 20 студенти проти 7 та 14 на початок експерименту. Щодо базового та низького рівнів, то відбулося зменшення кількості студентів по цих рівнях: відповідно 24 та 19 студентів наприкінці експерименту проти 32 та 28 студентів на початок експерименту. Подібні зміни спостерігаємо у контрольній групі, але кількісне та відсоткове переміщення між рівнями сформованості готовності є меншим.

За даними таблиці 3.13 доведено, що переважна більшість студентів обох груп мала базовий та середній рівні готовності за гносеологічним критерієм: у експериментальній групі до початку експерименту разом по двох рівнях було 60 студентів (74,08%), у контрольній групі – 59 студентів (71,08%). Наприкінці експерименту відповідні показники становлять: у експериментальній групі – 43 студенти (53,09%), у контрольній – 47 студентів (56,63%). Отже, у експериментальній групі на вищі рівні перейшли 17 студентів, а у контрольній групі це зробили 12 осіб.

На рисунку 3.4 наочно продемонстровано динамічні зміни у рівнях за даними табл.3.13.

Рис. 3.4. Динаміка змін у рівнях сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм, %

Діяльнісний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Рівні сформованості готовності за діяльнісним критерієм діагностувалися на уніфікованій смузї перешкод.

Статистична обробка отриманих даних дозволила зробити висновки щодо достовірності отриманих результатів. Як видно з таблиці 3.14, на початок експерименту не виявлено статистично значущої різниці між середніми показників сформованості практичного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у контрольній та експериментальній групах: $t_{розр}=1,220$; наприкінці експерименту $t_{розр}=2,331$, – отже, різниця значуща.

Таблиця 3.14

Динаміка показників, що характеризують сформованість готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм

Етап експерименту	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M \pm m$	D	$M \pm m$	D			
На початку експерименту	26,99 $\pm$ 1,29	11,79	29,22 $\pm$ 1,29	11,65	1,220	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	29,42 $\pm$ 1,29	11,75	33,26 $\pm$ 1,50	10,35	2,221	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,332		2,331				
P	0,05		0,05				
$t_{кр}$	1,972		1,972				

У контрольній групі не спостерігалось відмінності між середніми показників рівнів сформованості готовності на початку (26,99 $\pm$ 1,29) та наприкінці (29,42 $\pm$ 1,29) експерименту за діяльнісним критерієм, про що свідчить значення критерію Стьюдента $t_{розр}=1,332$.

Достовірна відмінність результатів до та наприкінці експерименту спостерігалась у експериментальній групі: згідно даних таблиці 3.14 середні показників рівнів сформованості готовності за діяльнісним критерієм становлять відповідно 29,22 $\pm$ 1,29 та 33,26 $\pm$ 1,50, а значення критерію $t_{розр}=2,331$.

За результатами, що складають суму часу проходження дистанції та штрафного часу (додаток Л), було встановлено рівні сформованості діяльнісного

компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Отримані дані та їх зведену інтерпретацію у кількісному та відсотковому відношенні демонструє таблиця 3.15. За показниками результатів, що внесені до таблиці, можна зробити висновок про суттєву кількісну перевагу після експерименту студентів з високим та середнім рівнями сформованості діяльнісного компоненту у експериментальній групі над кількістю студентів, що виявили базовий та низький рівні: 56 студентів проти 25. У контрольній групі ці показники виглядають таким чином: 49 проти 34.

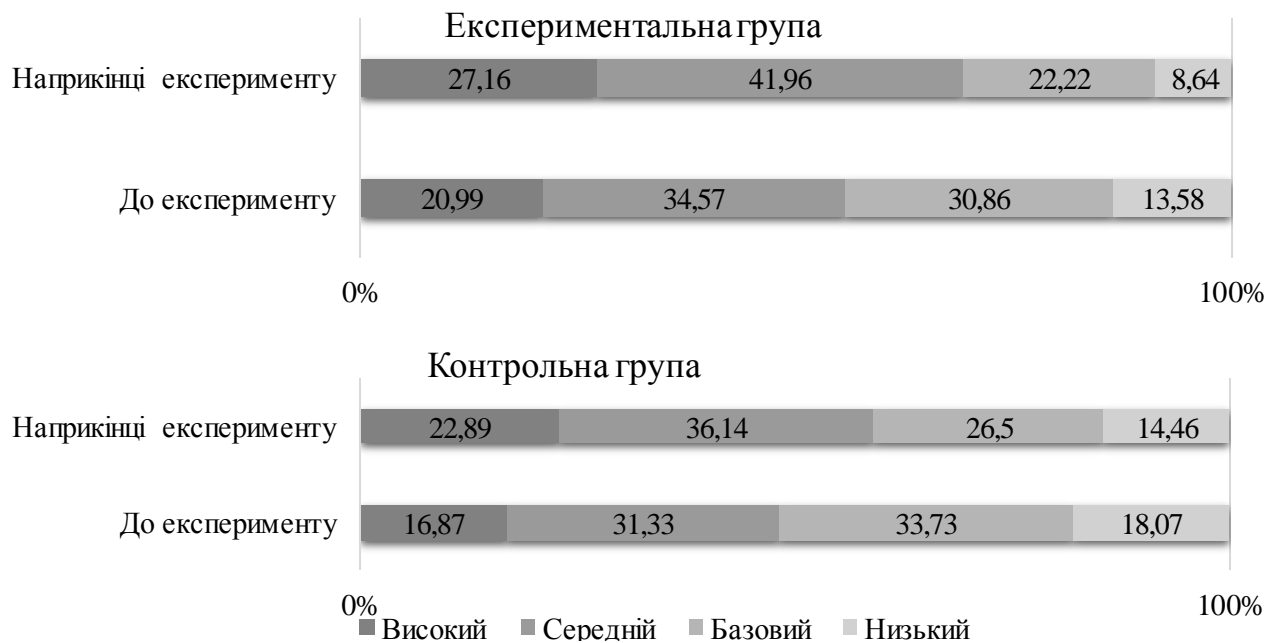
Таблиця 3.15

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм

рівні	Експериментальна група, n=81					Контрольна група, n=83				
	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %
	Абс.	У %	Абс.	У %		Абс.	У %	Абс.	У %	
Високий	17	20,99	22	27,16	5 осіб; 6,17	14	16,87	19	22,89	5 осіб; 6,02
Середній	28	34,57	34	41,96	6 осіб; 7,39	26	31,33	30	36,14	4 особи; 4,81
Базовий	25	30,86	18	22,22	7 осіб; 8,64	28	33,73	22	26,50	6 осіб; 7,23
Низький	11	13,58	7	8,64	4 особи; 4,94	15	18,07	12	14,46	3 особи; 3,61

Під час експерименту 11 студентів експериментальної групи перейшли з низького та базового рівнів на середній та високий рівні. У контрольній групі 9 студентів піднялися з низького чи базового рівнів на середній та високий.

Про наявні зміни можна зробити висновки з рис. 3.5, на якому зображена динаміка змін у рівнях сформованості діяльнісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у контрольній та експериментальній групах.

Рис. 3.5. Динаміка змін у рівнях сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм, %

Варто відзначити, що наприкінці експерименту переважаюча частина студентів виявила високий та середній рівні за діяльнісним критерієм в обох групах: у експериментальній групі високий рівень діагностовано у 27,16% студентів, середній – у 41,96%, разом 69,12%; у контрольній групі високий рівень показали 22,89%, середній – 36,14%, разом – 59,03%.

Інтеграційний критерій сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Для перевірки достовірності змін у рівнях сформованості готовності за інтеграційним критерієм ми провели обробку результатів тестування за модифікованою методикою В. В. Синявського – Б. О. Федоришина та опитувальника А. В. Лазукіна – Н. Ф. Каліна.

За даними таблиці 3.16 спостерігається відсутність достовірної різниці між середніми показниками сформованості рівнів комунікативних здібностей у контрольній та експериментальній групах до початку експерименту: відповідно $M_{\pm m}=9,42\pm 0,45$ та $M_{\pm m}=9,77\pm 0,42$, відповідно $t_{розр.}=0,598$.

Таблиця 3.16

Динаміка показників, що характеризують сформованість комунікативних та організаційних здібностей майбутніх учителів фізичної культури

Комунікативні здібності(за методикою В. В. Синявського – Б. О. Федоришина)							
Етап дослідження	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M_{\pm m}$	D	$M_{\pm m}$	D			
На початку експерименту	9,42±0,40	3,68	9,77±0,44	3,94	0,598	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	10,10±0,45	4,10	11,49±0,43	3,83	2,199	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,176		2,813				
P	0,05		0,01				
$t_{кр}$	1,972		2,601				
Організаційні здібності (за методикою В. В. Синявського – Б.О. Федоришина)							
Етап дослідження	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M_{\pm m}$	D	$M_{\pm m}$	D			
На початку експерименту	9,30±0,40	3,62	10,01±0,44	3,93	1,204	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	10,40±0,45	4,07	11,90±0,45	4,07	2,422	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,773		3,004				
P	0,05		0,01				
$t_{кр}$	1,972		2,601				

Стосовно середніх показників сформованості організаторських здібностей у експериментальній та контрольній групах до початку експерименту можна фіксувати аналогічну ситуацію – відсутність достовірної різниці, про що свідчить $t_{розр.}=1,204$.

Наприкінці експерименту спостерігається достовірна різниця середніх показників сформованості як комунікативних, так і організаторських здібностей у

експериментальній та контрольній групах. Це підтверджується значенням t-критерію Стьюдента: для комунікативних здібностей $t_{розр.}=2,199$; для організаторських здібностей – $t_{розр.}=2,422$ ($t_{кр}=1,972$).

За даними таблиці 3.16 можна стверджувати про достовірні зміни у середніх показників сформованості комунікативних та організаторських здібностей в експериментальній групі до та наприкінці експерименту: для комунікативних здібностей $t_{розр.}=2,813$; для організаторських здібностей – $t_{розр.}=3,004$ ($t_{кр}=2,601$).

Аналіз даних таблиці 3.16 не виявив в контрольній групі до та наприкінці експерименту достовірної різниці між середніми показників рівнів сформованості комунікативних та організаторських здібностей: відповідно значення t-критерію Стьюдента $t_{розр} = 1,176$ та $t_{розр.}=1,773$.

Для більш повної характеристики сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми провели анкетування за методикою А. В. Лазукіна – Н. Ф. Каліна (сформованість креативності).

Як видно з таблиці 3.17, не спостерігається статистично значущої різниці між середніми показників прояву креативності до експерименту в контрольній групі та наприкінці експерименту: відповідно $7,92 \pm 0,34$ та $7,90 \pm 0,34$; $t_{розр.}=0,030$.

Таблиця 3.17

**Динаміка показників, що характеризують сформованість
креативності майбутніх учителів фізичної культури**

Етап експерименту	Контрольна група, n=83		Експериментальна група, n=81		$t_{розр}$	P	$t_{кр}$
	$M \pm m$	D	$M \pm m$	D			
На початку експерименту	$7,92 \pm 0,34$	3,09	$7,90 \pm 0,34$	3,10	0,030	0,05	1,972
Наприкінці експерименту	$8,67 \pm 0,37$	3,41	$9,81 \pm 0,41$	3,73	2,040	0,05	1,972
$t_{розр}$	1,501		3,549				
P	0,05		0,01				
$t_{кр}$	1,972		2,601				

Відбулися статистично достовірні зміни середніх показників прояву креативності на початку та наприкінці експерименту у експериментальній групі: відповідно значення $7,90 \pm 0,34$ та $9,81 \pm 0,41$, відповідно $t_{\text{розр.}} = 3,549$.

На початку та наприкінці експерименту не виявлено статистично значущої різниці у середніх показників прояву креативності контрольної групи, про що свідчить значення параметричного критерію Стьюдента $t_{\text{розр.}} = 1,501$.

Порівнявши середні показників прояву креативності у експериментальній та контрольній групах після експерименту, ми встановили достовірну відмінність цих показників, значення параметричного критерію Стьюдента $t_{\text{розр.}} = 2,040$.

Обробка емпіричного матеріалу показала, що на початок експерименту високий рівень прояву креативності спостерігався у 14,81% студентів експериментальної групи та у 10,84% контрольної групи; наприкінці експерименту ці показники стали такими: 20,99% та 14,46% відповідно.

Середній рівень прояву креативності спостерігався на початок експерименту у 27,16% студентів експериментальної групи та у 28,92% студентів контрольної групи; наприкінці експерименту отримано такі показники: 37,04% та 36,14% відповідно.

Базовий рівень прояву креативності на початок експерименту діагностувався у 30,86% студентів експериментальної групи та у 33,73% студентів контрольної групи; наприкінці експерименту відбулися зміни і, відповідно, показники становлять: 22,22% у студентів експериментальної групи та 27,71% – контрольної групи.

Емпіричні дані свідчать про низький рівень прояву креативності у 27,16% студентів експериментальної групи та у 28,51% студентів контрольної групи на початку експерименту.

Наприкінці експерименту відбулися зміни на цьому рівні прояву креативності у показниках як експериментальної, так і контрольної груп: показники зменшилися та становлять 19,75% та 21,69% відповідно.

Отримані результати зручно відстежити за даними таблиці 3.18.

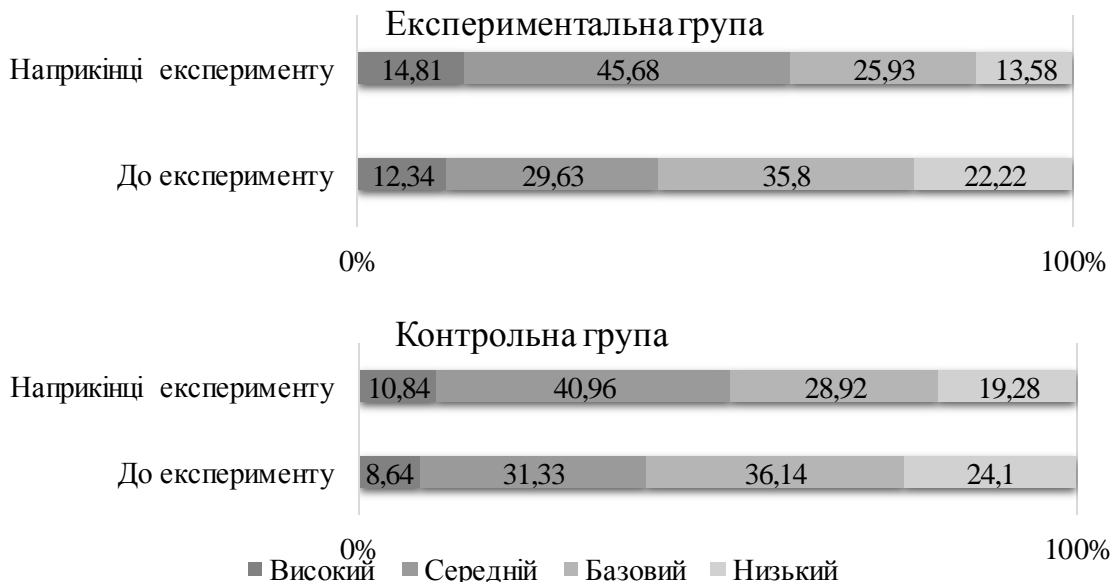

Таблиця 3.18

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за інтеграційним критерієм

рівні	Експериментальна група, n=81					Контрольна група, n=83				
	Показники на початку експеримент		Показники наприкінці експеримент		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n, %	П показники на початку експеримент		Показники наприкінці експеримент		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n, %
	Абс.	У %	Абс.	У %		Абс.	У %	Абс.	У %	
Комунікативні здібності										
Високий	10	12,34	12	14,81	2 особи; 2,47	7	8,64	9	10,84	2 особи; 2,20
Середній	24	29,63	37	45,68	13 осіб; 16,05	26	31,33	34	40,96	8 осіб; 9,63
Базовий	29	35,80	21	25,93	8 осіб; 9,87	30	36,14	24	28,92	6 осіб; 7,22
Низький	18	22,22	11	13,58	7 осіб; 8,64	20	24,10	16	19,28	4 особи; 4,82
Організаційні здібності										
Високий	6	7,41	11	13,58	5 осіб; 6,17	3	3,61	8	9,64	5 осіб; 6,03
Середній	29	35,80	33	40,75	4 особи; 4,95	23	27,71	30	36,14	7 осіб; 8,43
Базовий	27	33,33	23	28,40	4 особи; 4,95	29	34,94	23	27,71	6 осіб; 7,22
Низький	19	23,46	14	17,28	5 осіб; 6,17	28	33,73	22	26,51	6 осіб; 7,22
Прояв креативності										
Високий	12	14,81	17	20,99	5 осіб; 6,17	9	10,84	12	14,46	3 особи
Середній	22	27,16	30	37,04	8 осіб; 9,87	24	28,92	30	36,14	6 осіб; 7,22
Базовий	25	30,86	18	22,22	7 осіб; 8,64	28	33,73	23	27,71	5 осіб; 6,03
Низький	22	27,16	16	19,75	6 осіб; 7,41	22	26,51	18	21,69	4 особи; 4,82

Позитивні зміни, що відбулися у експериментальній та контрольній групі у рівнях сформованості комунікативних здібностей, проілюстровані на рисунку 3.6.

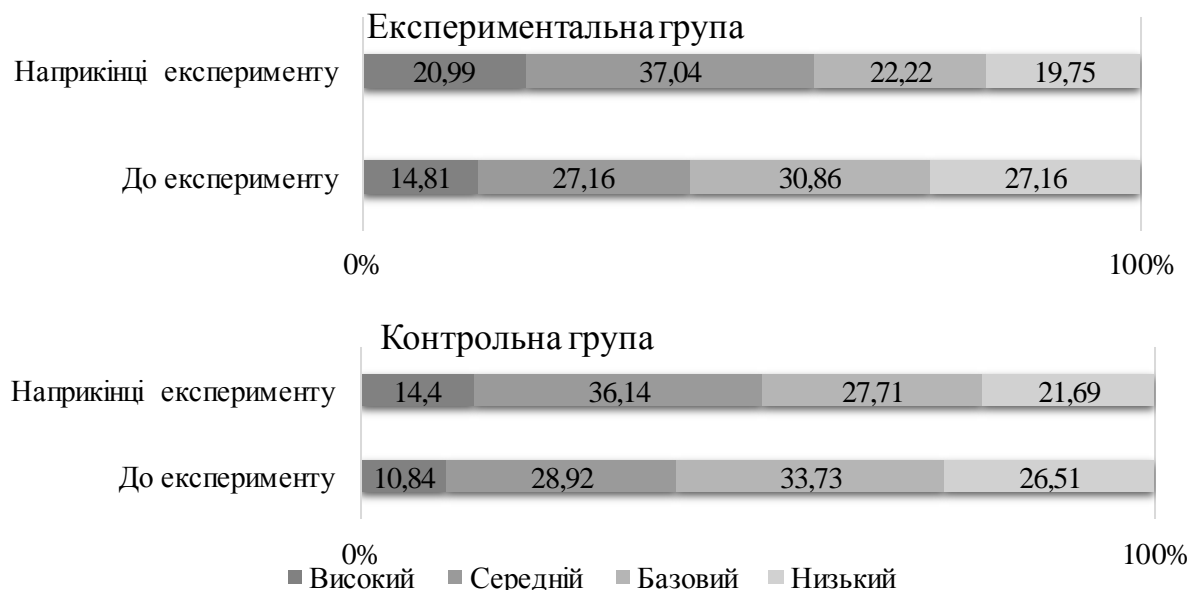
Рис. 3.6. Динаміка у рівнях сформованості комунікативних здібностей готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

Для кращого сприйняття змін показників сформованості організаційних здібностей, що відбулися у студентів експериментальної та контрольної груп, дані таблиці 3.18 представлені у вигляді рисунку 3.7.

Рис. 3.7. Динаміка у рівнях сформованості організаційних здібностей готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

На рис. 3.8 відображені зміни у рівнях сформованості креативності (особистісний компонент) майбутніх учителів фізичної культури.

Рис 3.8. Динаміка у рівнях сформованості креативності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

Дані, отримані під час педагогічного експерименту, свідчать про більш позитивні зміни у розподілі студентів експериментальної групи по рівнях сформованості готовності за інтеграційним критерієм.

Зміни, що відбулися у середніх показників сформованості готовності за усіма критеріями (аксіологічним, гносеологічним, діяльнісним та інтеграційним) у експериментальній та контрольній групах на початок та наприкінці експерименту, відображені нами у табл. 3. 19.

Доцільно зазначити, що наприкінці педагогічного експерименту найбільш істотну різницю у студентів експериментальної і студентів контрольної груп виявлено між показниками сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним та діяльнісним критерієм: відповідні показники у контрольній групі становлять на початок експерименту $16,08 \pm 0,72$ та $26,99 \pm 1,29$; наприкінці експерименту – $18,16 \pm 0,87$ та $29,42 \pm 1,29$. У експериментальній групі на початок експерименту відповідні показники

становлять $15,78 \pm 0,70$ та $29,22 \pm 1,29$; наприкінці експерименту $-21,30 \pm 1,05$ та $33,26 \pm 1,50$.

Таблиця 3.19

Порівняльна характеристика досліджуваних показників сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму у студентів контрольної та експериментальної груп

Показники сформованості готовності		Групи			
		Контрольна		Експериментальна	
		Початок експерименту	Наприкінці експерименту	Початок експерименту	Наприкінці експерименту
за аксіологічним критерієм	Мотивація до успіху	$15,35 \pm 0,60$	$16,94 \pm 0,61$	$16,27 \pm 0,58$	$18,88 \pm 0,64$
	Професійна спрямованість	$8,48 \pm 0,37$	$9,37 \pm 0,49$	$8,91 \pm 0,40$	$10,84 \pm 0,50$
за гносеологічним критерієм		$16,08 \pm 0,72$	$18,16 \pm 0,87$	$15,78 \pm 0,70$	$21,30 \pm 1,05$
за діяльнісним критерієм		$26,99 \pm 1,29$	$29,42 \pm 1,29$	$29,22 \pm 1,29$	$33,26 \pm 1,50$
за інтеграційним критерієм	Комунікативні здібності	$9,42 \pm 0,40$	$10,10 \pm 0,45$	$9,77 \pm 0,44$	$11,49 \pm 0,43$
	Організаційні здібності	$9,30 \pm 0,40$	$10,40 \pm 0,45$	$10,01 \pm 0,44$	$11,90 \pm 0,45$
	Прояв креативності	$7,92 \pm 0,34$	$8,67 \pm 0,37$	$7,90 \pm 0,34$	$9,81 \pm 0,41$

Отримані дані свідчать про ґрунтовніші зміни середніх показників сформованості готовності у студентів експериментальної групи в порівнянні з студентами контрольної.

Проведемо узагальнення динаміки рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за всіма визначеними критеріями.

Аналіз даних показав, що на початок експерименту у експериментальній групі виявлено 2,47% (2 особи) студентів з високим рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму, високий рівень сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму було виявлено також у 2,41% (2 особи) студентів контрольної групи. Наприкінці експерименту було діагностовано високий рівень у 8,64% (7 осіб) студентів експериментальної групи, тобто відбулися позитивні зміни на величину в 6,17% (5 осіб). У 6,02% (5 осіб) студентів контрольної групи наприкінці експерименту

виявлено високий рівень, тобто відбулися зміни на краще величиною 3,61% (3 особи).

Середній рівень сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму на початок експерименту у експериментальній та контрольній групах діагностувався, згідно даних табл. 3.20, відповідно у 34,57% (28 осіб) та 38,55% (32 особи) студентів. Наприкінці експерименту відбулося збільшення кількості студентів з середнім рівнем сформованості готовності в обох групах: в експериментальній групі діагностувалося 66,67% (54 особи), тобто на 32,10% (26 осіб) більше; у контрольній групі – 43,37% (36 осіб), тобто на 4,82% (4 особи) більше табл. (3.20).

Таблиця 3.20

Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

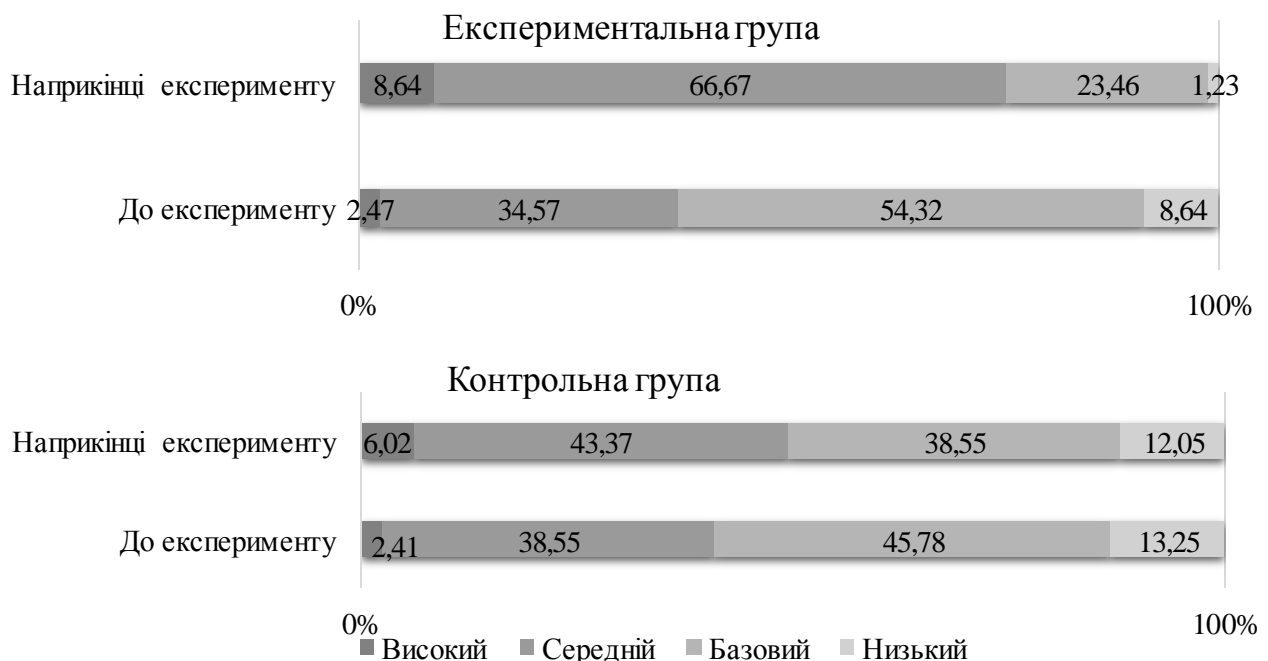
рівні	Експериментальна група, n=81					Контрольна група, n=83				
	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %	Показники на початку експерименту		Показники наприкінці експерименту		Різниця у числовому та відсотковому вираженні, n; %
	Абс.	У %	Абс.	У %		Абс.	У %	Абс.	У %	
Високий	2	2,47	7	8,64	5 осіб; 6,17	2	2,41	5	6,02	3 особи; 3,61
Середній	28	34,57	54	66,67	26 осіб; 32,10	32	38,55	36	43,37	4 особи; 4,82
Базовий	44	54,32	19	23,46	25 осіб; 30,86	38	45,78	32	38,55	6 осіб; 7,23
Низький	7	8,64	1	1,23	6 осіб; 7,41	11	13,25	10	12,05	1 особа; 1,20

Базовий рівень сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму на початку експерименту спостерігався у 54,32% (44 осіб) студентів експериментальної групи та у 45,78% (38 осіб) студентів контрольної групи. По

закінченню експерименту відбувся перехід студентів з цього рівня на середній та вищий у 30,86% (25 осіб) студентів експериментальної групи та у 7,23% (6 осіб) студентів контрольної групи, тобто наприкінці експерименту у експериментальній групі базовий рівень визначився у 23,46% (19 осіб) студентів, а в контрольній – у 38,55% (32 особи).

Аналіз підсумкового узагальнення показав, що студентів з низьким рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму у експериментальній групі було на початку експерименту 8,64% (7 осіб), наприкінці експерименту виявлено 1,23% (1 особа). У контрольній групі зміни по кількості студентів з низьким рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму виглядають наступним чином: на початок було 13,25% (11 осіб), наприкінці експерименту – 12,05% (10 осіб).

Для унаочнення змін, що відбулися у експериментальній та контрольній групах у процесі дослідження, ми проілюструємо отриману інформацію на рисунку 3. 9.

Рис. 3.9. Динаміка рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

Отже, зафіксовано переважаючу позитивну динаміку рівнів сформованості готовності до позакласної роботи з туризму в студентів експериментальної групи порівняно з аналогічними показниками в студентів контрольної.

Для перевірки достовірності отриманих результатів у педагогічному експерименті, що передбачав впровадження визначених педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, ми використали критерій Пірсона χ^2 [157, с.52; 192, с. 210]. Як подано у зазначених джерелах, цей критерій можна застосовувати для зіставлення двох, трьох та більше емпіричних розподілів однієї і тієї ж ознаки.

При застосуванні критерію χ^2 висуваються наступні гіпотези: нульова H_0 – емпіричні розподіли рівнів готовності у експериментальній та контрольній групі не відрізняються; альтернативна H_1 – емпіричні розподіли рівнів готовності у експериментальній та контрольній групі відрізняються. Обмежень застосувати цей критерій у нашому випадку немає: обсяг вибірки більше 50, ступенів вільності L у дослідженні чотири.

Проведено обчислення за формулою:

$$\chi^2_{\text{емп}} = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M} \right)^2}{\frac{n_i + m_i}{N + M}}$$

де $L=4$; N – кількість студентів в експериментальній групі, тобто 81 особа; M – кількість студентів в контрольній групі, тобто 83 особи; n_i – кількість студентів ЕГ, що виявили певний рівень (високий, середній, базовий, низький); m_i – кількість студентів КГ, що виявили певний рівень.

Змістова гіпотеза сформульована таким чином: нульова H_0 – вплив педагогічних умов на формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму відсутній; альтернативна H_1 – достовірно підтверджується вплив педагогічних умов на процес формування готовності.

За результатами констатувального експерименту ми ставили завдання перевірити належність двох вибірок (експериментальної та контрольної груп) до

однієї генеральної сукупності за ідентичністю емпіричних розподілів рівнів готовності у цих вибірках. Результатом обчислень стало значення $\chi^2_{\text{емп}} = 1,57$. Як відомо, критичне (табличне) значення критерію Пірсона χ^2 для $L = 4$ на рівні значущості $p = 0,05$ становить 9,49. У нашому випадку $\chi^2_{\text{емп}} < \chi^2_{0,05}$, отже, гіпотеза H_0 приймається.

Сформулюємо педагогічний висновок: на рівні значущості $p = 0,05$ є підстави стверджувати, що емпіричні розподіли рівнів готовності експериментальної та контрольної групи не різняться, тобто обидві вибірки належать до однієї генеральної сукупності.

Аналогічні обчислення наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту показали: $\chi^2_{\text{емп}} = 14,558$. Отже, $\chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{0,05}$, тому гіпотеза H_0 на рівні значущості $p = 0,05$ відхиляється. Приймається альтернативна гіпотеза H_1 : існує достовірна різниця у 95% між рівнями готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у студентів експериментальної та контрольної груп по закінченню експерименту. Таким чином, відхилення статистичної гіпотези H_0 дозволяє відхилити нульову змістову гіпотезу про відсутність впливу педагогічних умов.

Для оцінки взаємозв'язків між структурними компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму ми скористалися коефіцієнтом кореляції Пірсона r_{xy} .

Кореляційний аналіз, застосований нами для встановлення взаємозв'язків між структурними компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, дозволив виявити у контрольній групі на початок експерименту наявність сильних позитивних взаємозв'язків: між мотивацією до успіху та професійною спрямованістю ($r = 0,7600$); між показниками сформованості комунікативних здібностей та показниками сформованості практичного компоненту ($r = 0,7645$); між показниками сформованості комунікативних та організаційних здібностей ($r = 0,8268$); між показниками

сформованості організаційних здібностей та проявом креативності ($r=7050$) (табл.3.21).

Таблиця 3.21

Взаємозв'язки між показниками сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у контрольній групі

На початку педагогічного експерименту / Наприкінці педагогічного експерименту	Мотивація до успіху	Професійна спрямованість	Когнітивний	Практичний	Комунікативні здібності	Організаційні здібності	Прояв креативності
Мотивація до успіху	x	0,7600	0,5043	0,5153	0,5333	0,5455	0,5516
Професійна спрямованість	0,7138	x	0,6134	0,5132	0,5609	0,6050	0,5760
Когнітивний	0,5746	0,6111	x	0,6126	0,6937	0,6573	0,5242
Практичний	0,5566	0,4994	0,6552	x	0,7645	0,6455	0,5213
Комунікативні здібності	0,6595	0,5945	0,8019	0,7038	x	0,8268	0,6006
Організаційні здібності	0,6263	0,6395	0,7759	0,6596	0,8367	x	0,7050
Прояв креативності	0,6211	0,6051	0,6152	0,5732	0,6758	0,7389	x

Наприкінці експерименту характер взаємозв'язків в основному не зазнав істотних змін. Можемо констатувати зміни у характері взаємозв'язку показників сформованості комунікативних здібностей та когнітивного компоненту: наприкінці експерименту $r=0,8019$ проти $r=0,6937$ на початок експерименту (посилення взаємозв'язку); між показниками сформованості організаційних здібностей з показниками сформованості когнітивного компоненту: наприкінці експерименту $r=0,7759$ проти $r=0,6574$ на початок експерименту (посилення взаємозв'язку).

Характер взаємозв'язків між структурними компонентами готовності у експериментальній групі демонструє таблиця 3.22.

Таблиця 3.22

Взаємозв'язки між показниками сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у експериментальній групі

На початку педагогічного експерименту / Наприкінці педагогічного експерименту	Мотивація до успіху	Професійна спрямованість	Когнітивний	Практичний	Комунікативні здібності	Організаційні здібності	Прояв креативності
Мотивація до успіху	x	0,1365	0,0689	0,2719	0,6109	0,5287	0,1675
Професійна спрямованість	0,1862	x	0,1397	0,1979	0,1729	0,1730	-0,043
Когнітивний	0,0822	0,0601	x	0,3207	0,2314	-0,110	0,1011
Практичний	0,2321	0,1795	0,4348	x	0,2662	0,3054	0,6032
Комунікативні і здібності	0,6394	0,1789	0,1707	0,3043	x	0,6709	0,1620
Організаційні здібності	0,5972	0,1602	0,1070	0,3423	0,6950	x	0,3089
Прояв креативності	0,2362	-0,092	0,0446	0,5756	0,1666	0,2841	x

Проведеним кореляційним аналізом між компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму у експериментальній групі встановлено, що значні позитивні взаємозв'язки на початку дослідження існують між показниками сформованості мотивації до успіху та комунікативних здібностей ($r=0,6109$); між показниками сформованості мотивації до успіху та організаційних здібностей ($r=0,5287$); між показниками сформованості прояву креативності та показниками сформованості практичного компоненту ($r=0,6032$); між показниками сформованості комунікативних та організаційних здібностей ($r=0,6709$) (табл. 3.22). Помірні зв'язки спостережено: між показниками сформованості когнітивного та практичного компонентів

($r=0,3207$); між показниками сформованості практичного компоненту та організаційних здібностей ($r=0,3054$); між показниками сформованості прояву креативності та організаційних здібностей ($r=0,3089$).

Наприкінці експерименту переважаюча більшість взаємозв'язків між структурними компонентами готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній групі не змінила характеру, проте відбулося посилення взаємозв'язку: показників практичного компоненту з показниками когнітивного компоненту ($r=0,4348$); показників сформованості мотивації до успіху та комунікативних здібностей ($r=0,6394$); між показниками сформованості комунікативних та організаційних здібностей ($r=0,6750$).

Загалом, за даними таблиць 3.21 та 3. 22, констатуємо, що спостерігається тенденція до посилення взаємозв'язків між окремими компонентами готовності по закінченню експерименту в контрольній та експериментальній групах.

Таким чином, аналіз й узагальнення результатів педагогічного експерименту дозволили підтвердити дієвість впроваджених педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, що засвідчено більш позитивною динамікою рівнів сформованості готовності до позакласної роботи з туризму у студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи та перевірено методами математичної статистики.

Основні положення третього розділу знайшли відображені у публікаціях автора: [256], [259], [263], [264].

Висновки до третього розділу

Упровадження педагогічних умов і перевірка їхньої ефективності відбувалися під час педагогічного експерименту, який тривав упродовж 2012–2016 рр. і передбачав констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

На констатувальному етапі було визначено вихідні рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму шляхом застосування розробленого й модифікованого діагностичного інструментарію: методика вивчення мотивації до успіху (за Т. Елерсом), модифікована методика визначення рівнів професійної спрямованості (за Т. Д. Дубовицькою) – для оцінювання рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за аксіологічним критерієм; тестувальний комплекс у Google Forms – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм (засвоєння загальнопрофесійних і спеціальних навчальних предметів); алгоритм оцінювання нормативного подолання уніфікованої смуги перешкод – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за діяльнісним критерієм; модифікована методика В. В. Синявського, Б. О. Федоришина – для виявлення комунікативних та організаторських здібностей, методика вияву креативності за допомогою опитувальника А. В. Лазукіна, Н. Ф. Каліна – для визначення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за інтеграційним критерієм.

На формуальному етапі педагогічного експерименту базою дослідно-експериментальної роботи виступали Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука, Рівненський державний гуманітарний університет і Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, студенти яких склали контрольну (83 особи) й експериментальну (81 особа) групи. Освітній процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури контрольної групи здійснювали за традиційною системою (без змін структури, форм, методів і засобів навчання), експериментальної групи – з упровадженням визначених педагогічних умов формування готовності.

На основі аналізу отриманих результатів встановлено, що на початку експерименту в експериментальній групі було 2,47% студентів із високим рівнем

сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму, 34,57% – із середнім рівнем, 54,32% – із базовим рівнем і 8,64% – із низьким рівнем готовності.

Наприкінці експерименту в експериментальній групі виявлено: високий рівень сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму у 8,64% студентів, середній рівень – у 66,67%, базовий рівень – у 23,46% і низький рівень – у 1,23% .

На початку експерименту в контрольній групі було 2,41% студентів із високим рівнем сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму, 38,55% – із середнім, 45,78% – із базовим і 13,25% – із низьким рівнями.

Наприкінці експерименту в контрольній групі спостережено зміни кількісних та якісних показників сформованості рівнів готовності до організації позакласної роботи з туризму: високий рівень діагностовано у 6,02% студентів, середній рівень – у 43,37%, базовий – у 38,55% і низький – у 12,05%.

Простежено збільшення кількості студентів із *високим рівнем* сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній групі на 6,17%, у контрольній – на 3,61%; із *середнім рівнем* в експериментальній групі – на 32,10%, у контрольній – на 4,82%; а також зменшення кількості студентів із *базовим рівнем* сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній групі на 30,86%, у контрольній – на 7,23%; із *низьким рівнем* в експериментальній групі на 7,41%, у контрольній – на 1,20% .

Результати педагогічного експерименту перевірено за допомогою методів математичної статистики й доведено достовірну різницю між показниками рівнів сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму наприкінці експерименту студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної.

Шляхом кореляційного аналізу виявлено тенденцію до посилення наприкінці експерименту взаємозв'язку окремих структурних компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму в експериментальній і контрольній групах.

За результатами педагогічного експерименту зафіксовано переважаючу позитивну динаміку рівнів сформованості готовності до організації позакласної роботи з туризму студентів експериментальної групи порівняно з аналогічними показниками студентів контрольної. Це дає підстави стверджувати, що мету дослідження досягнуто, визначені завдання виконано, гіпотезу про ефективність упровадження педагогічних умов підтверджено.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та вирішено проблему формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, що полягала в розробленні теоретичного підґрунтя зазначеного процесу та в експериментальній перевірці гіпотези пошукової роботи. Отримані результати слугують підставою для формулювання таких висновків:

1. Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури увиразнив спрямованість низки наукових досліджень на вирішення проблеми готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Значну частину наукових розвідок присвячено питанням формування в контексті професійної підготовки готовності майбутніх учителів фізичної культури до різних видів педагогічної діяльності: оздоровчої, фізкультурно-спортивної, самостійної фізкультурно-оздоровчої, рекреаційних технологій, до організації здоров'язбережувального середовища, формування здорового способу життя, організації та проведення різних форм позакласної роботи, туристсько-краєзнавчої діяльності.

Проведений теоретичний аналіз термінологічного поля дослідження, зокрема понять «освіта», «підготовка», «готовність», «формування», «фізична культура», «фізичне виховання», «туризм», «позакласна робота», «організація позакласної роботи», «майбутній учитель фізичної культури», уможливив виявлення варіативності дефініцій і уточнення ключових понять дисертації: «позакласна робота з туризму» та «готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму».

Позакласну роботу з туризму розглянуто як систему заходів рекреаційного, навчального та виховного напрямів, що базована на можливостях туризму як дієвого засобу: залучення учнів до ведення здорового способу життя, суспільно корисної та трудової діяльності шляхом занять у туристсько-краєзнавчих гуртках; формування гуманістичного світогляду учнів завдяки участі в туристських подорожах і масових туристських заходах; надання можливостей для вияву учнями особистої ініціативи та спортивного зростання для зацікавлених обраним видом спорту.

Готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму визначено як інтегровану якість особистості, сформовану внаслідок професійної підготовки, що відображає позитивну мотивацію до туристичної діяльності у позанавчальний час, прагнення до фахової самореалізації, підґрунтям яких є запас професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань організації позакласної роботи з туризму, а також наявність особистісних якостей, необхідних для виховання учнівської молоді засобами туризму.

2. Для вирішення наукової проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму – з урахуванням напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців щодо структури такої готовності – визначено компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практичний та особистісний.

Обґрунтовано критерії (аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний та інтеграційний) готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, показники та рівні (низький, базовий, середній, високий) її сформованості.

Аналіз вихідного стану сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму дав змогу сформулювати гіпотезу дослідно-експериментальної роботи, уточнити напрями наукового пошуку.

3. Для відображення та унаочнення структурно-логічних зв'язків об'єкта та предмета дослідження спроектовано модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, яку подано як сукупність концептуального, змістового, технологічного та результативно-корекційного структурних блоків.

Як чинники ефективності досліджуваного процесу визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, як-от: формування у майбутніх учителів фізичної культури мотиваційно-ціннісних установок на проведення позакласної роботи з туризму, що базоване на врахуванні їхніх індивідуально-психологічних особливостей; посилення змістової насиченості процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму шляхом уведення вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та доповнення змісту нормативних навчальних дисциплін «Гігієна фізичного виховання і спорту» та «Педагогіка фізичного виховання» відповідними модулями; забезпечення сучасного інформаційно-методичного супроводу процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

4. Експериментальна робота передбачала діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за показниками обраних критеріїв. У педагогічному експерименті як діагностичні засоби використано: методику вивчення мотивації до успіху (за Т. Елерсом), модифіковану методику визначення рівнів професійної спрямованості (за Т. Д. Дубовицькою), модифіковану методику В. В. Синявського, Б. О. Федоришина для виявлення комунікативних та організаторських здібностей, методику вияву креативності за допомогою опитувальника А. В. Лазукіна, Н. Ф. Каліна, авторські розробки тестувального комплексу й алгоритму оцінювання уніфікованої смуги перешкод.

Ефективність упровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

доведено за результатами формувального експерименту: наприкінці педагогічного експерименту відбулося зменшення кількості студентів із низьким рівнем у контрольній групі на 1,20%, у експериментальній – на 7,41%; зменшення кількості студентів із базовим рівнем у контрольній групі на 7,23%, у експериментальній – на 30,86%; збільшення кількості студентів із середнім рівнем у контрольній групі на 4,82%, у експериментальній – на 32,10%; збільшення кількості студентів із високим рівнем у контрольній групі на 3,61%, у експериментальній – на 6,17%.

Значущість змін результатів оцінено за допомогою статистичних критеріїв – параметричного t-критерій Стьюдента, непараметричного критерію Пірсона χ^2 .

Підтверджено положення про те, що впровадження педагогічних умов сприяє ефективності освітнього процесу.

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечено: урахуванням попередніх наукових розвідок щодо формування готовності майбутніх учителів фізичної культури; обґрунтованим формулюванням змістової гіпотези на основі аналізу сучасного стану готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації такої роботи; застосуванням апробованих і рекомендованих психодіагностичних методик; вибором критеріїв готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму з опорою на фундаментальність розроблення поняття «готовність» і структури готовності у педагогічній науці; поєднанням теоретичних положень щодо формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму зі значним обсягом експериментальної роботи.

Дисертаційна праця не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

Перспектива подальших наукових розвідок окреслена вивченням можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму в умовах післядипломної освіти та їхнього професійного самовдосконалення впродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М.: Просвещение, 1990. 141 с.
2. Абрамов В. В., Тонкошкур М. В. Історія туризму: підручник; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2010. 294 с.
3. Алексеев А. А. Питание в туристском походе. М.: Изд-во Игоря Балабанова, 2012. 80 с.
4. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підруч. для студентів; Міжнар. фонд «Відродження». Київ: Либідь, 1998. 558 с.; С. 486.
5. Алексеева Г. М. Сутність і структура готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності. URL: http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/foipt/stat_Alekseeva_8.pdf (Дата звернення: 17.12.2014).
6. Алімасова Д. П. Дефініції з професійної підготовки фахівців з менеджменту готельного бізнесу до використання інформаційних технологій в сфері їхньої діяльності. *Соціум. Наука. Культура: матеріали XIII Міжнародної наукової інтернет-конференції*. URL: <http://intkonf.org/alimasova-dp-definitiyi-z-profesiynoyi-pidgotovki-fahivtsiv-z-menedzhmentu-gotelno-go-biznesu-do-vikoristannya-informatsiynih-tehnologiy-v-sferi-yihnoyi-diyalnosti/> (Дата звернення: 24.02.2017).
7. Амонашвілі Ш. О. Школа життя: пер. з рос.; Поділ. культурно-просвіт. Центр ім. М. К. Реріха, 2002. 172 с.
8. Антонов О. В. Розвиток рухових якостей старшокласників на заняттях з пішохідного туризму у позашкільних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; Держ. заклад «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2014. 20 с.
9. Ареф'єва Л. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 22 с.

10. Атамась О. А. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій оздоровчого фітнесу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
11. Атамась О. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій оздоровчого фітнесу. *Фізичне виховання, спорт, культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2012. № 2. С. 38–42.
12. Ахметов Р. Ф. Проблеми й перспективи формування професійної майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12081924.pdf> (Дата звернення: 14.11.2013).
13. Базильчук Л. В. Педагогічні умови основної підготовки студентів до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах (за програмою курсу «Методика викладання образотворчого мистецтва в школі»). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 48. С. 7–12. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/48/1.pdf (Дата звернення: 17.02.2015).
14. Базильчук Л. В. Поняття, становлення і специфіка позакласної роботи в школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини. Умань: СПД Жовтий, 2009. Вип. 29. С. 182–188.
15. Базильчук Л. В. Проблема організації позакласної роботи в школі. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси: Вид-во від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. Вип. 129. С. 6–10.
16. Батечко Н. Г. Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади: монографія / під ред. Я. В. Цехмістера; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 708 с.

17. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. Київ: Палітра, 1997. 130 с.
18. Белозерцев Е. П. Подготовка учителя в условиях перестройки. М.: Педагогика, 1989. 208 с.
19. Бельський Я., Вільчковський Е. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Луцьк: Медіа, 1999. С. 120–123.
20. Бесараб О. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів у процесі туристсько-спортивної підготовки. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. С. 26–29.
21. Бех І. Д. Виховання особистості: підруч. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
22. Белікова Н. О. Підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності: теорія та методика: [монографія]. Київ: ТОВ «Козарі», 2012. 584 с.
23. Бичук О. І. Фізкультурно-оздоровча робота у школі: [навч. посіб. для студентів ВНЗ фіз. виховання та спорту]. Луцьк: Надстир'я, 1997. 144 с.
24. Блажук О. А. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування інформаційних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 4. URL: [http:// nbuv.gov.ua/ UJRN/Vnadps_2011_4_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_4_7) (Дата звернення: 26.01.2015).
25. Бойчук І. Д. Науково-теоретичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців у коледжі. Режим доступу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: електронне вид. 2009. № 12. С. 18–21. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-12/09bidfec.pdf> (Дата звернення: 27.11.2013).

26. Бондарук С. О. Міжнародний краєзнавчий туризм як чинник розвитку національної ідентичності. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Культурологія*. 2009. Вип. 4. С. 219–228. URL: [http:// nbuv.gov.ua/UJRN/ Nznuoakl_2009_4_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2009_4_31) (Дата звернення: 15.10.2014).
27. Букша С. Б. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної відповідальності майбутніх учителів основ здоров'я. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. № 5(2). С. 139–146. URL: [http:// nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2014_5\(2\)__21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2014_5(2)__21) (Дата звернення : 20.04.2015).
28. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм: учебник. 2-е изд., исправ. Харьков: ХГАФК, 2003. 192 с.
29. Вакарчук І. О. Розробка і реалізація нової парадигми виховної роботи у вищій школі: спорт, здоров'я. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2008. № 2. С. 11–14.
30. Васильков А. А. Теория и методика физического воспитания: учебник. Ростов н/Д: Феникс, 2008. 381 с.
31. Великий енциклопедичний словник. URL: [https:// www.vedu.ru/bigencdic/](https://www.vedu.ru/bigencdic/) (Дата звернення: 12.10.2013).
32. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів і словосполучень / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
33. Верба И. А. Галкин Я. Б., Радищев А. П. и др. Туристско-краеведческие кружки в школе: метод. указания для руководителей. М.: Просвещение, 1988. 160 с.
34. Вихляев Ю. М., Доценко О. В. Сучасний підхід до формування техніко-тактичних навичок у спортивному орієнтуванні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична*

- культура і спорт*): зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 13 (40). С. 37–43.
35. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літ., 2011. 384 с.
36. Владимирский Б. С. Выбираю тропу: книга о туризме; ред.: Л. Г. Филимончук, Л. Е. Журавлева. Київ: Молодь, 1990. 118 с.
37. Власюк Г. І. Курс лекцій з теорії та методики фізичного виховання школярів: навч. посіб. для студентів пед. спеціальностей вищ. навч. закл. та учнів пед. училищ. Рівне: РДГУ, 2003. 179 с.
38. Волошин О. І., Пішак В. П. Оздоровчі ресурси Буковини. Чернівці: Прут, 1999. 240 с.
39. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2006. 135 с. URL: <http://lomonpansion.com/files/ustu280.pdf> (Дата звернення: 19.10.2013).
40. Воронин Д. И. Учебная практика как средство формирования готовности будущего педагога физической культуры к профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Нижегород. гос. пед. ун-т. Нижний Новгород, 2009. 236 с.
41. Ганопольский В. И. Системный характер экологического и технического аспектов туристской деятельности. *Географические проблемы охраны природы при организации отдыха и туризма*. М.: АН СССР, 1987. С. 10–16.
42. Ганопольский В. И. Спортивно-туристское образование: проблемы информационного обеспечения. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 8. С. 13–17.
43. Ганопольский В. И. Туризм и спортивное ориентирование: учеб. для ин-тов и техникумов физ. культ. М.: Физкультура и спорт, 1987. 240 с.
44. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 198–201.

- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_110_57 (Дата звернення: 21.11.2014).
45. Герцик М. С., Вацеба О. М. Вступ до спеціальностей галузі «Фізичне виховання і спорт»: підручник. Харків: ОВС, 2005. 240 с.
46. Гнедко Н. М. Формування готовності майбутніх учителів до застосування засобів віртуальної наочності у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Рівненський державн. гуманіт. ун-т. Рівне, 2015. 20 с.
47. Гогунов Е. Н., Мартьянов Б. И. Психология физического воспитания и спорта: учеб. пособие [для студентов высш. пед. учеб. заведений]. М.: Академия, 2000. 288 с.
48. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn> (Дата звернення: 25.09.2012).
49. Гончаренко С. У. Фундаменталізація професійної освіти. *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*. 2006. № 7. С. 165–175.
50. Горбачев А. А., Тарариева Т. С. Педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной компетенции менеджеров по туризму в вузе на основе педагогического проектирования. *Туризм і краєзнавство: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. С. 17–20.
51. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм: навч. посіб. Тернопіль: Навч. кн. «Богдан», 2008. 301 с.
52. Гринченко І. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання: досвід європейських країн. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 39–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_7 (Дата звернення: 27.12.2015).
53. Грищук Ю. В. Визначення професійної освіти і навчання: сучасні акценти. *Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 4. С. 16–22.

54. Гуменюк С. Актуальність використання засобів інноваційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 2 (30). С. 5–9.
55. Гуцан Т. Г. Науково-теоретичний аналіз готовності майбутнього вчителя економіки до профільного навчання старшокласників. *Актуальні проблеми сучасної науки*: матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 29–31 жовт. 2008 р.: зб. тез доп. Київ, 2008. Ч. 2. С. 48–51.
56. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів економіки до профільного навчання старшокласників. *Україна наукова*: матеріали п'ятої Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.: URL: <http://intkonf.org/gutsan-tg-pedagogichni-umovi-formuvannya-gotovnosti-maybutnih-vchiteliv-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikiv/> (Дата звернення: 24.09.2016).
57. Данилевич М. В. Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до рекреаційно-оздоровчої діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129(2). С. 133–137. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)_29) (Дата звернення: 14.04.2016).
58. Демчук С. П., Чалій Л. В. Актуальність туристської підготовки у професійному становленні фахівців із фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2008. № 1. С. 162–165.
59. Джус І. І. Особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 3. С. 14–18.
60. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с. (Альма-матер).
61. Дишко О. Л. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг. *Наука і освіта*. 2015. № 5.

- С. 25–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_5_7 (Дата звернення: 21.12.2015).
62. Довгань А. І. Проблеми та перспективи розвитку туризму та краєзнавчої освіти у загальноосвітніх навчальних закладах. *Туризм і краєзнавство: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. С. 35.
63. Дудорова Л. Ю. Модель формування готовності майбутніх учителів до професійно-туристичної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2014. Вип. 118(2). С. 116–119. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2014_118\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2014_118(2)) (Дата звернення: 26.11.2015).
64. Дудорова Л. Ю. Формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект): монографія; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. Вінниця: Нілан, 2014. 421 с.
65. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. М., 1983. 32 с.
66. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Педагогические проблемы готовности к деятельности. Мн.: Изд-во БГУ, 1976. 175 с.
67. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник. Мн.: Харвест, 2001. 576 с.
68. Дяченко Н. О. Формування вмінь розв'язувати педагогічні задачі у майбутніх викладачів педагогіки на магістерському рівні: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2015. 20 с.
69. Еркомайшвили И. В. Основы теории физической культуры: курс лекций. Екатеринбург: ГОУ ВПО УГТУ-УПИ, 2004. 191с.

70. Жданова О. М., Тучак А. М., Котова І. В. Організація та методика оздоровчої фізичної культури і рекреаційного туризму: навч. посіб. для студентів вищ. закл. освіти з фіз. виховання і спорту. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 240 с.
71. Жосан О. Е. Концептуальні засади підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями. URL: <http://cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/obdarovani.doc> (Дата звернення: 30.09.2013).
72. Жуковський Є. І. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. № 1(21). Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2012. С. 40–43.
73. Зайцев В. О. Підготовка майбутніх учителів основ здоров'я до позакласної роботи з учнями основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Держ. закл. «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка». Старобільськ, 2015. 248 с.
74. Закон України «Про вищу освіту»: від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення: 17.07.2014).
75. Закон України «Про позашкільну освіту»: від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (Дата звернення: 15.11.2013).
76. Захаріна Є. А. Бельгійський досвід професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2012. № 3. С. 56–61.
77. Захаріна Є. А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи: теорія та методика: монографія. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2012. 439 с.
78. Зубалій М. Д. Організація і проведення дня туризму в старших класах загальноосвітньої школи. *Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти*: зб. наук. пр.;

- Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 3. С. 91–94.
79. Зубалій М. Д., Івашковський В. В., Мудрік В. І. Фізичне виховання старшокласників у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб.; за ред. М. Д. Зубалія; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. Кіровоград: Імекс, 2014. 171 с.
80. Іваній І. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2013. № 21. С. 43–48.
81. Іванова Л. І. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи з учнями з відхиленнями у стані здоров'я. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129(2). С. 164–167. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)__36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)__36) (Дата звернення: 12/04/2016).
82. Іванова Л. І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 376 с.
83. Івашко Ю. П. Модель етнографічної підготовки майбутніх менеджерів туризму. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, ПП «СКД», 2012. С. 74.
84. Ілліна О. В. Проблема умінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя, в історії педагогічної думки. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2003. Вип. 13. С. 176–179.
85. Ільченко А. І. Ціннісне ставлення особистості до різних складових фізичної культури. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. 2011. Вип. 15, кн. 1. С. 437–440.

86. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2004. С. 144–164.
87. Карасевич С. А. Формування у майбутнього вчителя фізичної культури вмій і навичок фізкультурно-спортивної діяльності. *Ключові аспекти розвитку сучасної науки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 27 лют. 2017 р., м. Ужгород. Одеса: Друкарник, 2017. Т. 2. С. 31–36. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/6732> (Дата звернення: 04.03.2017).
88. Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика: монографія. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 504 с.
89. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2006. 228 с.
90. Катренко М. В. Артпедагогика как средство творческой деятельности студентов в физическом воспитании: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ставрополь, 2011. 176 с.
91. Кикоть В. Я., Столяренко А. М. Прикладная юридическая педагогика в органах внутренних дел: учебник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 513 с.
92. Кіндрат В. К., Кіндрат Н. П., Чалій Л. В. Організація і методика спортивно-масової роботи в різних сферах фізкультурного руху: навч.-метод. посіб. Рівне: РВВ «СОМ-центр», 2017. 377 с.
93. Кіндрат В.К., Чалій Л. В., Панчук А. П. Основи лижної підготовки: навч.-метод. посіб. Рівне: Волин. обереги, 2016. 252 с. ISBN 978-966-416-431-0
94. Ковальова Н. В. Технологія проектування позакласної роботи старшокласників з фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. – Київ, 2013. 19 с.
95. Ковальова Н. Особливості проектування позакласної роботи старшокласників із фізичного виховання. *Молодіжний науковий вісник*.

- Серія: Фізичне виховання і спорт / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. Вип. 7. С. 39–44.*
96. Ковальова Н. В. Розробка оздоровчо-рекреаційної програми для старшокласників. *Молодіжний науковий вісник. Серія: Фізичне виховання і спорт / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. Вип. 6. С. 37–42.*
97. Ковальчук В. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої діяльності. *Соціум. Наука. Культура: матеріали XIII Міжнар. наук. інтернет-конф. URL: <http://intkonf.org/kovalchuk-vv-pidgotovka-maybutnih-uchiteliv-fizichnoyi-kulturi-do-ozdorovchoyi-roboti/> (Дата звернення: 16.02.2017).*
98. Ковальчук Г. П., Присакар В. В. Педагогіка фізичної культури: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2012. 424 с.
99. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегающей деятельности в школе: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Елец, 2007. 22 с.
100. Коллегаєв М. Ю. Діагностичний інструментарій оцінювання готовності до професійної діяльності в індустрії активного відпочинку. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. 2012. Вип. 65. С. 112–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_65_23 (Дата звернення: 15.07. 2014).*
101. Коллегаєв М. Ю. Організаційно-педагогічні умови формування готовності бакалаврів з туризму до професійної діяльності в індустрії активного відпочинку. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. № 18(3). С. 65–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_18\(3\)__12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_18(3)__12) (Дата звернення: 05.01.2014).*
102. Колотуха О. В. Спортивні рекреаційно-туристські ресурси України / Федерація спортивного туризму України. Київ: [б. в.], 2006. 208 с.

103. Комар О. А. Проблеми готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з молодшими школярами. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*; УДПУ ім. Павла Тичини, 2015. С. 31–36.
104. Комінко С. Б., Кучер Г. В. Кращі методи психодіагностики: навч. посіб. Тернопіль: Карт-бланш, 2005. 406 с.
105. Кондрацька Г. Д. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ. *Фіз. виховання, спорт і культура у сучасному сусп-ві*: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 4 (20). С. 82.
106. Конох А. П. Професійно-педагогічна компетентність майбутніх фахівців фізичної культури і туризму. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. С. 96.
107. Константинов Ю. С. Теория и практика спортивно-оздоровительного туризма: учеб. пособие / Рос. Междунар. акад. туризма; Федерал. центр детско-юнош. туризма и краеведения. М.: Совет. спорт, 2009. 392 с.
108. Короленко К. В., Смірнова Н. І. Процес і система навчання основам професійної діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129(2). С. 178–180. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)_39) (Дата звернення: 16.02.2016).
109. Короленко К. В. Формування професійної компетентності майбутніх організаторів спортивно-масової та туристської роботи у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 Київ: Б. в., 2012. 22 с.
110. Костриця М. Ю., Обозний В. В. Шкільна красназнавчо-туристична робота. Київ: Вища шк., 1995. 221 с.

111. Коструб А. А. Медицинский справочник туриста. М.: Профиздат, 1986. 240 с.
112. Коцур Н. І. Туризм як один із засобів підвищення функціональних резервів організму школярів. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. С. 385–391.
113. Кравцова Л. М. Развитие готовности будущего учителя физической культуры к внеурочной деятельности со школьниками: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Укр. гос. ун-т физкультуры. Челябинск, 2010. 185 с.
114. Крачило Н. П. География туризма: учеб. пособ. для уч-ся сред. спец. учеб. заведений по спец. «Гостиничное хозяйство». Київ: Вища шк., 1987. 208 с.
115. Кривошеев В. М. Туризм. *Большая советская энциклопедия*. М., 1977. Т. 26. С. 332–335.
116. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников. М.: Просвещение, 1976. 303 с.
117. Круцевич Т. Ю. Програма з фізичної культури 5–9 класи ЗНЗ. 2009. Лист МОН № 1/11-4630 від 01.07.2009.
118. Крякина Е. В. Профессиональная подготовка студентов факультета физической культуры на основе интеграции учебных дисциплин в процессе различных видов практик: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. М., 2007. 162 с.
119. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. С. 233–242. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4068.html> (Дата звернення: 27.08.2013).
120. Куликов В. М. Школьный туризм. *Вестник детско-юношеского туризма в России*. 1997. № 3 (23). С. 16–24.
121. Куликова Л. Н. Проблемы саморазвития личности как основа методологии воспитания и образования. *Сборник научных трудов*. Комсомольск-на-Амуре, 1994. С. 8–12.

122. Куліш Р. В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. Миколаїв: [б. в.], 2014. Вип. 1.45 (106). С. 73–77.
123. Купецкова В. Ф. Формирование навыков безопасного поведения младших школьников в процессе внеурочной работы в общеобразовательном учреждении: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01; Пенз. гос. пед. ун-т им. В. Г. Белинского. Пенза, 2008. 195 с.
124. Куприн А. М. Слово о карте. М.: Недра, 1987. 143 с.
125. Куртова Г. Ю. Формування біомеханічних знань у майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. Чернігів, 2009. 20 с.
126. Кухтій О. А. Вплив пішохідного туризму на функціональний стан організму студентів (на прикладі спеціальності «Туризм»). *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*: [зб. наук. пр.]. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. № 13. С. 290–294.
127. Леоненко А. В. Методика формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 10. С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PPMB_2014_10_4 (Дата звернення: 14.12.2015).
128. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 1996. 356 с.
129. Лифанова И. В., Галанова О. В., Кузьмина Ф. М. Социализация детей с ограниченными возможностями здоровья с помощью занятий туризмом и краеведением. *Коррекционная педагогика*. 2007. № 6 (24). С. 66–70.
130. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2003. 240 с. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3263/86/> (Дата звернення: 22.01. 2013).

131. Логвінова Ярослава. Обґрунтування сутності компетентнісного підходу в освіті у працях українських і зарубіжних учених. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2011. № 3–4. С. 48–55. URL: http://udpu.org.ua/files/fahovi_vydannya/studii/3-4_2011.pdf (Дата звернення: 07.12. 2012).
132. Лукоянов П. И. Зимние спортивные походы. 2-е изд., перераб., доп. М.: Физкультура и спорт, 1988. 192 с.
133. Магомедов М. И. Педагогические условия формирования готовности к профессиональной деятельности будущего учителя физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Дагестан. гос. пед. ун-т. Махачкала, 2009. 167 с.
134. Макодзей Л. І. Модель формування управлінської компетентності майбутніх магістрів лісового господарства. Теорія і практика управління соц. Системами. *Філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2011. № 2. С. 38–48.
135. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
136. Малаканова Л. В., Сорокіна Г. Ю. Визначення ролі та компетенцій учителя в особистісно орієнтованій освіті. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава, 2013. Вип. 12. С. 203–207.
137. Маринич В. Л. Інноваційні підходи в організаційному забезпеченні фізкультурно-оздоровчої роботи у позашкільних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2014. 23 с.
138. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика: монографія; Упр. освіти і науки Івано-Франків. обл. держ. адмін., Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Івано-Франківськ: Симфонія-форте; Полтава: Довкілля-К, 2009. 498 с.

139. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Междунар. гуманитар. фонд «Знание», 1996. 312 с.
140. Мельник А. Культура рухів як складова готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи у початковій школі. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9/Desktop/Nz_p_2014_134_44.pdf (Дата звернення: 25.01.2015).
141. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 200 с. (Альма-матер).
142. Міхеєва Л. В. Формування мотивації вивчення педагогічних дисциплін майбутніми вчителями праці і професійного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2005. 20 с.
143. Москаленко Л., Москаленко О. Організація роботи гуртків, секцій, клубів, творчих об'єднань в загальноосвітніх навчальних закладах. *Класний керівник*. 2012. № 15/16 (серп.). С. 2–4.
144. Мулик К. В., Носко М. О. Диференційований підхід до підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму для роботи з дітьми, підлітками та студентською молоддю. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2015. Вип. 129(2). С. 217–222. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129\(2\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)_49) (Дата звернення: 10.10.2016).
145. Мусхаріна Ю. Ю., Мотрич М. Компоненти професійної готовності вчителя фізичної культури до оздоровлення. *Современные направления теоретических и прикладных исследований – 2015*: матеріали конф. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer38/265.pdf> (Дата звернення: 22.04. 2015).
146. Мусхаріна Ю. Ю. Теоретичний аналіз особливостей професійної готовності майбутнього вчителя фізичної культури до оздоровчої діяльності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 44. С. 189–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2014_44_31 (Дата звернення: 10.12. 2015).

147. Навчальні програми для загальноосвітніх закладів: фізична культура. 5-9 класи. Київ: Видав. дім «Освіта», 2013. 240 с.
148. Наказ МОН України «Деякі питання поєднань напрямів (спеціальностей) з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра» від 13.05.2014 № 586. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0594-14> (Дата звернення: 10.12.2014).
149. Наказ МОН України «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» від 02.10.2014 № 1124. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14> (Дата звернення: 12.12.2014).
150. Наказ МОН України «Про затвердження Переліку предметних спеціалізацій спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціалізацій) в системі підготовки педагогічних кадрів» від 12.05.2016 № 506. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0798-16> (Дата звернення: 15.10.2016).
151. Наровлянський О. Д. Шкільний туризм. Київ: Шк. світ, 2009. 128 с.
152. Настанова про дії органів і підрозділів внутрішніх справ щодо організації й забезпечення охорони громадського порядку і безпеки громадян під час проведення масових заходів та акцій. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (Дата звернення: 19.10.2012).
153. Національна доктрина розвитку освіти. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Дата звернення: 26.11.2012).
154. Ніжевська Т. В. Структура готовності майбутнього вчителя фізичної культури до використання засобів артпедагогіки у професійній підготовці. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2014. Вип. 36. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2014_36_16 (Дата звернення: 15.10.2014).

155. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи; М-во освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (Дата звернення: 15.05.2017).
156. Новиков А. М. Методология образования. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Эгвейс, 2006. 485 с.
157. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи). М.: МЗ-Пресс, 2004. 67 с. URL: <http://www.mtas.ru/uploads/pedstat.pdf> (Дата звернення: 19.12.2015).
158. Обрізан К. М. Програмні засоби навчального призначення. *Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи*; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. Київ : Пед. думка, 2003. С. 156–165.
159. Олефір Г. В. Сутність проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_1_18 (Дата звернення: 19.11.2012).
160. Осадча Т. Ю. Професійна підготовка викладачів фізичного виховання в університетах США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 33.00.04; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.
161. Остапенко Г. О. Модель формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного простору загальноосвітньої школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*; Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів: ЧДПУ, 2011. Вип. 91. Т. 1. С. 343–346.
162. Остапенко Г. О., Циганок О. В., Жестков С. Г. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язберезувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*: зб. наук. пр. Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т,

2012. – № 1(7). URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/FViS-2012-1/078-85.pdf> (Дата звернення: 15.12.2014).
163. Остапенко Г. О. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2013. 20 с.
164. Остапенко Е. О. Амбівалентність розуміння феномена «готовність». *Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*: зб. наук. пр. 2009. № 3(27). Ч. 2. С. 152–157. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/9914> (Дата звернення: 30.01.2014).
165. Павленко В. В. Розвиток креативності школярів у позакласній навчальній діяльності в освітніх закладах Польщі. *Проблеми освіти*: наук-метод. зб.; Ін-т модернізації змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Вип. 86. С. 414–423.
166. Пангелов Б. П., Пивовар А. А. Аналіз наукових досліджень проблем туристсько-краєзнавчої роботи в закладах освіти. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, ПП «СКД», 2012. С. 131–138.
167. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 248 с.
168. Панченко Г. І. Проблеми вдосконалення підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до організації та проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі. URL: http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-11/11_pgiwgs.pdf (Дата звернення: 14.12.2012).
169. Папуша В. Г. Теорія і методика фізичного виховання у схемах і таблицях. Тернопіль: Підруч. і посіб., 2011. 128 с.
170. Пасічник В. Р. Зміст чинних навчальних планів сучасної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Польщі та України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного*

- університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2010. № 1. С. 207–211.
171. Пасічник В. Р. Система підготовки вчителя історії у Польщі (80–90-ті роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2001. 20 с.
172. Пелех Ю. В. Теоретико-методичні засади ціннісно-сміслової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; Ін-т вищ. освіти НАПН України. Київ, 2010. 36 с.
173. Пермяков А. А. Внешкольное физическое воспитание подростков. Київ : Рад. шк., 1989. 152 с.
174. Пільова С. Г. Експериментальна модель процесу формування організаційної компетентності майбутніх учителів. *Вісник Черкаського ун-ту. Серія: Педагогічні науки*, 2010. Вип. 189, ч. 2. С. 143–147.
175. Пільова С. Г. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організаційної діяльності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 2. С. 31–36.
176. План діяльності Національної академії педагогічних наук України на 2015–2017 роки. Додаток 1 до наказу НАПН України від 25.03.2015 р. № 25. URL: <http://naps.gov.ua/ua/activities/plans-reports/> (Дата звернення: 14.04.2015).
177. Подласый И. П. Педагогика. М. : ВЛАДОС, 1999. Т. 1: Общие основы. Процесс обучения. 575 с.
178. Пожидаєв А. О. Формування організаторських здібностей курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07; Харк. нац. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Харків, 2010. 21 с.
179. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення; Укр. держ. центр туризму і краєзнавства учн. молоді; [авт.-упоряд.: Наталя Савченко та ін.; редкол.: Наталя Савченко (голова) та ін.]. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2010. 408 с.

180. Пономаренко М. В. Сутність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання фізкультурно-оздоровчих технологій у професійній діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2011. № 7. С. 319–326. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/49.pdf> (Дата звернення: 17.06.2014).
181. Пономарчук В. А. Человек в мире спорта: проблемы становления личности. М.: Федеральный ин-т социологии образования, 1994. 118 с.
182. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»: від 29.04.2015 № 266. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> (Дата звернення: 20.05.2015).
183. Пригожин А.И. Современная социология организаций: учебник. М.: Интерпракс, 1980. 296 с.
184. Приступа Є. Н. Фізична рекреація: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту; за наук. ред. д-ра пед. наук проф. Євгена Приступи. Львів: ЛДУФК, 2010. 447 с.
185. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 828-р. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2012/06/28/2/konserc_fk.pdf (Дата звернення: 14.09.2012).
186. Професійна освіта: навч. посіб. / ред.: Н. Г. Ничкало; уклад.: С. У. Гончаренко; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ: Вища шк., 2000. 380 с.
187. Психологія та педагогіка: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц./ М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; ред. Л. В. Музичко. Київ: КНЕУ, 2008. 304 с. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/18943> (Дата звернення: 30.09.2014).

188. Ребер, Артур. *Большой толковый психологический словарь*: [в 2 т.: пер. с англ.]. Т. 1: А–Р. М.: Вече: АСТ, 2001. 591 с.
189. Рогинский В. М. *Азбука педагогического труда*. М. : Высш. шк., 1990. 37 с.
190. Романенко О. В. Співпраця з туристськими організаціями: проблеми та перспективи. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. С. 163–169.
191. Руденко В. М., Руденко Н. М. *Математичні методи в психології* : підр. – К.: Академ-видав, 2009. – 384 с.
192. Румянцева Н. В. *Формирование профессиональной компетентности в области туризма у будущих педагогов по физической культуре* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – СПб., 2005. – 183 с.
193. Сабатовська І. С. Модель особистості та соціальна спрямованість діяльності майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 38(2). С. 20–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_38%282%29__6 (Дата звернення: 14.03. 2014).
194. Савіцька В. В. Готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як запорука її ефективності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2013. Ч. 2. С. 325–331. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpu_2013_2_44 (Дата звернення: 07.11.2014).
195. Сазонов А. Д. *Проблемы профориентации молодежи*. Курган: КГУ, 1997. – 24 с.
196. Самсутіна Н. М. Деякі аспекти моделі формування професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури у процесі фахової підготовки. *Актуальные научные достижения – 2012: материалы розділу педагогіки інтернет-конференції*. URL:

- http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Pedagogica/2_113255.doc.htm (Дата звернення: 18.02.2013).
197. Санжаева Р. Д. Психологическая подготовка студентов к педагогической деятельности. *Личность в системе деятельности*: тез. докл. Регион. науч.-практ. конф. Новосибирск: НГПУ, 1993. С. 113–114.
198. Сверлюк Я. В. Концептуалізація компетентнісного підходу в диригентсько-оркестровій освіті. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]*. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2013. № 1. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_1_17 (Дата звернення: 23.10.2015).
199. Свістельник І. Р. Вища фізкультурна освіта та її інформаційне забезпечення: 80-ті роки ХХ століття (повідомлення перше). *Теорія та методика фізичного виховання*. 2010. № 1. С. 7–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFV_2010_1_3 (Дата звернення: 22.07.2012).
200. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие; М.: Нар. образование, 1998. 256 с.
201. Сергієнко Л. П. Інноваційний зміст системи підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2003. №3–4. С. 23–32.
202. Сериков В. В. Личностно-ориентированное образование. Педагогика. 1994. № 5. С. 33–39.
203. Сидоров А. А. Прохорова М. В., Синюхин Б. Д. Педагогика: учеб. для студентов, аспирантов, преподавателей и тренеров по дисциплине “Физ. культура”. М.: Терра-Спорт, 2000. 272 с.
204. Синіговец Л. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до краєзнавчо-туристської діяльності засобами інформаційної технології. *Молодіжний науковий вісник: Фізичне виховання і спорт; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2013. Вип. 12. С. 23–27.

205. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. *Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник*. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
206. Скворцова С. О. *Динамічна модель процесу формування методичних компетенцій у майбутніх вчителів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2011. Вип. 17 (70). URL: <https://skvor.info/publications/articles/view.html?id=126> (Дата звернення: 11.07.2013).
207. Скрипник Н. С. *Позааудиторна діяльність студентів вищих навчальних закладів : сутність, структура й особливості. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 27 (80). С. 566–571.
208. Слостєнін В. А. *Педагогіка професійного освіти: учеб. пособие для студентов высш. учеб. завед. М.: Академия, 2004. 368 с.*
209. Слостєнін В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. *Педагогіка: учеб. пос. для студ. выс. пед. учеб. заведений*. URL: http://krotov.info/lib_sec/shso/71_slas0.html
210. *Словник педагогічних термінів*. URL: http://pidruchniki.com/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv (Дата звернення: 18.10.2014).
211. *Словник української мови*. В 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (Дата звернення: 27. 11. 2013).
212. Смирнов Д. В. *Моделирование системы дополнительного профессионального туристско-краеведческого образования педагогов на основе кластерного подхода. Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2012. С. 180.
213. Совтисік Д. Д. *Шляхи реалізації компетентнісного підходу в освіті. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-*

- педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт: зб. наук. пр.* Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 594.
214. Соколова О. В. Дослідження рівня сформованості знань, умінь та навичок зі спортивного туризму в студентів факультету фізичного. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. № 3. С. 203–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsv_2013_3_51 (Дата звернення: 08.02.2014).
215. Сопотницька О. В. Компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності. *Materialy IX mezinarodni vedecko – prakticka conference «Vedecky prumysl evropskeho kontinentu – 2013» Dil 18. Pedagogika*. Praha: Publsshing House «Education and Science». S. 8–15.
216. Сопотницька О. В. Критерії, показники та рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до тренерської діяльності. *Молодий вчений*. 2015. № 5(3). С. 147–150.
217. Стасенко О. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи в основній школі. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/PVSSh/2009_25/043.html (Дата звернення: 30.11.2012).
218. Стасенко О. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання та спорту*. Львів, 2009. Вип. 13, т. 2. С. 166–172.
219. Столітенко Є. В. Фізичне виховання учнів 1–11 класів у процесі занять футболом : [посібник]; Федер. футболу України, Ін-т пробл. виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ: Аванпост-Прим, 2011. 296 с.
220. Стоян Т. А., Родюк Г. С. Туризм як один із видів дозвілля населення УРСР в 70–80–х рр. ХХ ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки* : збірник; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 11. С. 324–330.

221. Стрельніков В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посіб. для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів Міжгалузевого ін-ту підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів (МППК) ПУЕТ. Полтава: ПУЕТ, 2013. 309 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/1329> (Дата звернення: 28.02.2013).
222. Сухобок О. Ю. Засоби інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми, фізичного виховання і спорту*. 2012. Вип. 12. С. 109–112.
223. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді юності. Київ: Рад. шк., 1966. 34 с.
224. Сущенко В. Д. Олефір В. І., Константинов С. Ф. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: [навч. посіб.]; за заг. ред. Є. М. Моїсеєва. Київ: КНТ, 2008. 264 с.
225. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 45 с.
226. Теорія і методика фізичного виховання: [підруч. для студентів вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту]: у 2 т. Т. 1. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімп. літ., 2008. 391 с.
227. Теорія і методика фізичного виховання : [підруч. для студентів вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту]: у 2 т. Т. 2. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімп. літ., 2008. 366 с.
228. Теорія та методика фізичного виховання: методичні вказівки (для студентів 1-го курсу)/ уклад.: В. В. Лононенко, В. В. Тимошенко, Т. В. Коцар. Краматорськ : ДДМА, 2008. 36 с.
229. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти/ авт. кол.: Є. Р. Чернишова, Н. В. Гузій, В. П. Ляхоцький [та ін.]; за наук. ред.

- Є. Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.
230. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 ч. Ч. 2; за наук. ред., д-ра пед. наук, проф. Івана Волошина. Львів: ЛДУФК. 2014. 175 с.
231. Тимошенко О. В., Дьоміна Ж. К. Шляхи вдосконалення уроків фізичної культури в школах України на сучасному етапі розвитку суспільства. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова*: [зб. наук. пр.]. – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. № 13. С. 613–617.
232. Тищенко Т. Б. Роль діяльнісного підходу у формуванні готовності майбутніх тренерів-викладачів з волейболу до тренерської діяльності. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер.: Педагогічні та історичні науки*. 2014. Вип. 119. С. 192–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2014_119_29 (Дата звернення: 29.03.2015).
233. Ткаченко О. Орієнтовні рівні сформованості етнопедагогічної компетентності вчителя. *Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 103. С. 311–319. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_44 (Дата звернення: 17.12.2014).
234. Ткачівська І. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до туристсько-краєзнавчої роботи з учнями: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2009. 21 с.
235. Ткачов А. С. Визначення структури готовності майбутніх учителів до організації самоосвіти школярів у сучасному інформаційно-навчальному середовищі. *Европейская наука XXI века – 2014: матеріали розділу педагогіки інтернет-конференції*. URL: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/Pedagogica/2_170005.doc.htm (Дата звернення: 18.03.2015).

236. Томащук О. Г. Підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи у центрах інваспорту: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 22 с.
237. Томенчук С. П. Модель забезпечення розвитку креативних здібностей учителів природничо-математичних дисциплін у системі методичної роботи загальноосвітньої школи. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2013. № 10. С. 242–244.
238. Троценко В. В., Троценко Т.Ю. Організаційно-методичні основи туристсько-краєзнавчої роботи школярів. *Туризм і краєзнавство: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. С. 174–180.
239. Турчик І. Х., Зазуляк І. Б. Фізичне виховання у шкільній освіті Німеччини. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт»: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 642–646.
240. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»: від 28.09.2004 № 1148/2004. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004> (Дата звернення: 10.02.2013).
241. Указ Президента України «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя — здорова нація»: від 09.02.2016 №42/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/422016-19772> (Дата звернення: 12.06.2016).
242. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»: від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (Дата звернення: 15.10.2013).

243. Українська Радянська Енциклопедія: у 17-ти т. / за ред. М. П. Бажана. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1959–1965; Українська Радянська Енциклопедія: у 12-ти т. 2-ге вид. / за ред. М.П. Бажана. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1974–1985.
244. Ушинський К. Д. Твори: в 6 т. Т. 6: Матеріали для третього тома «Педагогічної антропології». Психологічні статті. Біографічні матеріали. Київ: Рад. шк., 1955. С. 558–559.
245. Федорова Н. Ф. Педагогічні умови розвитку обдарованої особистості у школі: навч.-метод. посіб. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2014. 94 с.
246. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2005. 43 с.
247. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи: навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. фізкульт. профілю. Дрогобич: Коло, 2010. 342 с.
248. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 1997. 189 с. URL: <http://works.doklad.ru/view/vbmKy4PyLJY/all.html>
249. Фокін С. П. Туризмологічні аспекти спортивного туризму. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*: зб. наук. ст. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. Вип. 1. С. 207–213.
250. Фокшек А. В. Формування готовності майбутніх педагогів до управління педагогічним процесом. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 3. С. 149–151. <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-03/09favmpps.pdf> (Дата звернення: 21.12.2013).
251. Хоронжевський Л. Є. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями загальноосвітньої школи засобами позашкільної практики. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*. 2012. № 6. С. 173–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_42 (Дата звернення: 11.11.2014).

252. Цишнатій К. О. Підготовка кадрів для туристичної галузі в сучасній Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки*. 2013. Вип. 10. С. 274–282.
253. Цьось А. В., Балахнічова Г. В., Заремба Л. В. Сучасні технології викладання спортивних дисциплін: навч. посіб. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 132 с.
254. Цьось А. В. Дифференцированный подход в процессе профессиональной подготовки учителя физической культуры: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994. 18 с.
255. Чалій Л. В. Аналіз варіативного модуля «Туризм» нової програми «Фізична культура. 5–9 класи». *Туризм і краєзнавство: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. С.185–189.
256. Чалій Л. В., Кіндрат В. К. Організація краєзнавчо-туристської діяльності: навч.-метод. посіб. Рівне: Ред.-вид. відд. гром. орг. «СОМ-центр», 2017. 217с.
257. Чалій Л. В., Кіндрат В. К. Туристсько-краєзнавча підготовка студентів фізкультурних спеціальностей до роботи в закладах освіти. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький, ПП «СКД», 2009. С.125–127.
258. Чалій Л. В., Козаченко Т. В. Сучасний підхід до викладання дисципліни «Теорія і методика викладання лижного спорту» у вищих навчальних закладах. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. № 4 (20). С. 112–115.
259. Чалій Л. В. Організація позакласних туристських заходів у школі: метод. рек. Рівне: Ред.-вид. відділ громад. організації «СОМ-центр», 2017. 140 с.
260. Чалій Л. В. Оцінювання сформованості туристських умінь та навичок у майбутнього вчителя фізичної культури. *Фіз. виховання, спорт і культура*

- здоров'я у сучас. сусп-ві*: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 2. С. 39–42.
261. Чалій Л. В. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. *Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти*: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, 24 берез. 2016 р. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2016. С. 181–184.
262. Чалій Л. В. Початковий рівень підготовки туристських кадрів серед студентів фізкультурних спеціальностей. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти*: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуман. ун-ту. Рівне: РДГУ, 2012. Вип. 5 (48). С. 91–94.
263. Чалій Л. В. Програма навчальної дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» підготовки бакалаврів напряму 6.010201 «Фізичне виховання». Рівне: Ред.-вид. відділ гром. орг. «СОМ-центр», 2013. 24 с.
264. Чалій Л. В. Програма навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» підготовки бакалаврів напряму 6.010201 «Фізичне виховання». Рівне: Ред.-вид. відділ гром. орг. «СОМ-центр», 2013. 24 с.
265. Чалій Л. В. Сучасний стан проблеми формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. *Народна освіта*: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 3(30). URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3304 (Дата звернення: 11.01.2017).
266. Чалій Л. В. Сучасні підходи до складання моделей підготовки фахівців із фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 3 (27). С. 18–21.
267. Чалій Л. В. Формування туристських навичок у студентів вищих навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15. «Науково-педагогічні*

- проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 686–690.
268. Чорна Т. В. Дослідження готовності майбутнього фахівця з фізичного виховання до професійної діяльності. URL: <http://chito.in.ua/doslidjennya-gotovnosti-majbutneogo-fahivcya-z-fizichnogo-viho.html> (Дата звернення: 15.02.2017).
269. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студентів магістратури; ДВНЗ «Національний гірничий університет». Дніпропетровськ: НГУ, 2014. 120 с.
270. Шафранський В. В. Компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму до професійної діяльності. *Педагогічні науки*. № 53. 2010. С. 145–147. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/znpnapv_ppn/2010_53/10hvvtpd.pdf (Дата звернення: 20.01.2013).
271. Шафранський В. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2011. 20 с.
272. Шевченко А. Педагогічні основи формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 120. С. 350–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_120_56 (Дата звернення: 11.02.2014).
273. Шелудько І. В. Тропак Б. С. Формування готовності майбутніх учителів технологій до навчання варіантивних модулів учнів 5–9 класів. *Глухівські наукові читання – 2014. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук*: матеріали IV міжнар. Інтернет-конф. молодих учених і студентів: зб. ст. Глухів. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Глухів: РВВ Глухів. НПУ ім. О. Довженка, 2014. № 22. С. 175–178. URL:

http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/Pedagogica/2_170005.doc.htm (Дата звернення: 21.01.2015).

274. Шилова Л. Г. Значення туризму для соціальної адаптації дитини-інваліда. *Туризм і краєзнавство*: зб. наук. пр. Дод. до Гуманіт. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. С.458–462.
275. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Харків: ОВС, 2005. 208 с.
276. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Основи наукових досліджень у фізичному вихованні та спорті : навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2012. – 280 с.
277. Шпільчак А. Я. Вивчення готовності учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах модульного навчання. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 735–740.
278. Шурхал І. А. Компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності учнів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 К(61). С. 280–282.
279. Штангей Ю. В. Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді. Київ: ІЗМН, 2007. 368 с.
280. Шука Г. П. Організація практик у процесі навчання бакалаврів напряму підготовки «Туризм». *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 322–327.
281. Щур Ю. В., Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2003. 232 с.

282. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / [сост. С. Я. Батышев]. М.: АПО, 1999. Т. 2. 390 с.
283. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. для студ. пед. спец. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2002. 560 с. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36 (Дата звернення: 12.01.2013).
284. Allemann-Ghionda, Cristina; Terhart, Ewald. Kompetenzen und Kompetenzentwicklung von Lehrerinnen und Lehrern: Ausbildung und Beruf. URL: http://www.pedocs.de/volltexte/2013/7367/pdf/ZfPaed_Beiheft_51_Komplett.pdf (Дата звернення: 14.01. 2014).
285. Bronikowski Michał, Kantanista Adam. (NIE)PRZYGOTOWANIE STUDENTÓW WYCHOWANIA FIZYCZNEGO DO REALIZACJI PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9/Desktop/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%202017/RN_42_3_11.pdf (Дата звернення: 28.12.2014).
286. Chalii L. The theoretical model of formation of readiness of future teachers of physical education in the organization of extracurricular activities on tourism. *Pedagogy and Psychology of Sport*. Vol. 3 / No 1, 2017, P. 24–32 Received: 11.03.2017. Revised: 16.03.2017. Accepted: 18.03.2017. URL: <http://dx.doi.org/10.12775/PPS.2017.003> (Дата звернення: 16.05.2017).
287. Denek K. O nowy kształt edukacji. Torun, 1998. 177 s. URL: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/7129/1/12_Antoni_Zaj%C4%85c_RECENZJE_161-165.pdf (Дата звернення: 28.02.2014).
288. Hainmüller, Bernd. The Educational Structure of the German School System. URL: https://www.ltu.se/cms_fs/1.4767!/7c7da33e.pdf (Дата звернення: 23.10.2012).
289. Jakowicka M. Nauczyciel w kształt ceni i doskonaleniu w kontekście reformy edukacji; red. W. E. Koziol, E. Kobylecka. Warszawa: Wyd. Eurydice, 2008. 219 s. URL: <http://www.edukacyjne.dyskursy.univ.szczecin.pl/ksztalcenie2.htm> (Дата звернення: 24.11.2013).

290. Kosiba, Grażyna. Doskonalenie zawodowe nauczycieli – kategorie, kompetencje, praktyka. URL: <http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/17/30> (Дата звернення: 03.01.2013).
291. Kozłowska D. Kompetencje z obszaru turystyki i rekreacji nauczycieli wychowania fizycznego. badania pilotażowe. URL: https://www.researchgate.net/publication/283795049_KOMPETENCJE_Z_OBSZARU_TURYSTYKI_I_REKREACJI_NAUCZYCIELI_WYCHOWANIA_FIZYCZNEGO_BADANIA_PILOTAZOWE (Дата звернення: 12.12.2015).
292. Maruszak, Wojciech. Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej. URL: <http://www.mechanikdebica.edu.pl/wf.pdf> (Дата звернення: 17.12.2013).
293. Murray Mitchell. PREPARATION OF TEACHERS. URL: <http://education.stateuniversity.com/pages/2324/Physical-Education.html> (Дата звернення: 29.11.2013).
294. Muszkieta Radosław, Żukow Walery, Napierała Marek, Saks Eva. Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=EHyfq56720UC&pg=PA162&lpg=PA162&dq=Nauczyciel+Wychowania+Fizycznego+turystyka&source=bl&ots=wxonwHSX9r&sig=soqNH7Owev0S9RC27Sy42H5O7Q&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwitMy5g5rMAhUJiCwKHbG8Dy0Q6AEISjAH#v=onepage&q=Nauczyciel%20Wychowania%20Fizycznego%20turystyka&f=false> (Дата звернення: 20.12.2014).
295. Naul, Roland; Hardman, Ken. Sport and Physical Education in Germany. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ZpsWZrosNGMC&pg=PA107&lpg=PA107&dq=physical+education+teacher+preparing+in+GERMANY&source=bl&ots=Ek_8eNQjio&sig=idm08Bwv93mCGTljS8MVAkuorqM&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwiQYDI5LbWAhXkC5oKHVTwDFAQ6AEILTAB#v=onepage&q=physical%20education%20teacher%20preparing%20in%20GERMANY&f=false (Дата звернення: 30.01.2014).

Додаток А

Анкета для студентів вищих навчальних закладів

Шановні студенти! Проводиться спеціальне дослідження щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Просимо дати відповіді на запитання, поставивши позначку у вигляді галочки навпроти одного із варіантів.

1. Чи потрібно, на Вашу думку, здійснювати у вищому навчальному закладі підготовку майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи з туризму?
  - а) так, потрібно;
  - б) ні, не потрібно;
  - в) важко відповісти.
2. Наскільки Ви задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним Вам для формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
  - а) повністю;
  - б) частково;
  - в) не задоволений;
  - г) важко відповісти.
3. Чи володієте Ви знаннями про особливості організації позакласної роботи з туризму у загальноосвітньому навчальному закладі?
  - а) так, володію;
  - б) ні, не володію;
  - в) важко відповісти.
4. Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені для використання засобів і методів туризму у своїй майбутній професійній діяльності?
  - а) повністю підготовлений;
  - б) частково підготовлений;
  - в) не підготовлений;
  - г) важко відповісти.
5. Чи володієте Ви знаннями про туристські ресурси свого краю?
  - а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
6. Чи володієте Ви необхідними навичками організації одноденних походів з учнівською молоддю?
  - а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
7. Чи підготовлені Ви до організації та проведення мандрівок з ночівлями?
  - а) повністю підготовлений;
  - б) частково підготовлений;
  - в) не підготовлений;
  - г) важко відповісти.
8. Чи володієте Ви навичками організації змагань з видів туризму?
  - а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
9. Чи володієте Ви знаннями про туристське спорядження, що використовується у походах та на змаганнях з техніки різних видів туризму (пішохідного, водного, велосипедного)?
  - а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.

10. Чи володієте Ви уміннями підготовки шкільної команди до участі у змаганнях з туризму?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
11. Чи володієте Ви знаннями про правила та вимоги до безпечної організації туристських заходів?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
12. Чи володієте Ви уміннями використання природних чинників у походах для оздоровлення його учасників?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
13. Чи володієте Ви уміннями організації масових туристських заходів у школі?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
14. Чи володієте Ви навичками орієнтування за компасом та топографічною картою?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
15. Чи володієте Ви навичками надання першої медичної допомоги постраждалому?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
16. Чи володієте Ви навичками основ виживання у природних умовах?
- а) так, володію;
  - б) ні, не володію;
  - в) важко відповісти.
17. Чи володієте Ви навичками оформлення туристичної документації?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
18. Як Ви вважаєте, чи підготовлені Ви до керівництва туристським гуртком у школі?
- а) повністю підготовлений;
  - б) частково підготовлений;
  - в) не підготовлений;
  - г) важко відповісти.
19. Чи Володієте Ви уміннями планування позакласної роботи вчителя фізичної культури з туризму?
- а) так, володію;
  - б) володію, але недостатньо;
  - в) ні, не володію;
  - г) важко відповісти.
20. Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до організації позакласної роботи з туризму?
- а) повністю підготовлений;
  - б) недостатньо підготовлений;
  - в) не підготовлений;
  - г) важко відповісти.

Дякуємо за участь в анкетуванні!

Таблиця А.1

Результати анкетування студентів щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

№ з/п.	Запитання та варіанти відповідей	Розподіл відповідей, %			
		а	б	в	г
1.	Чи потрібно, на Вашу думку, здійснювати у вищому навчальному закладі підготовку майбутнього учителя фізичної культури до позакласної роботи з туризму?	88,24	8,82	2,94	-
2.	Наскільки Ви задоволені наявним навчально-методичним забезпеченням, необхідним Вам для формування готовності майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	22,46	63,37	6,15	8,02
3.	Чи володієте Ви знаннями про особливості організації позакласної роботи з туризму у загальноосвітньому навчальному закладі	29,41	25,94	44,65	-
4.	Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені для використання засобів і методів туризму у своїй майбутній професійній діяльності?	14,17	76,47	9,36	0
5.	Чи володієте Ви знаннями про туристські ресурси свого краю?	15,76	66,31	10,96	6,95
6.	Чи володієте Ви необхідними навичками організації одноденних походів з учнівською молоддю?	50,00	35,03	12,30	2,67
7.	Чи підготовлені Ви до організації та проведення мандрівок з ночівлями?	11,50	50,00	32,62	5,88
8.	Чи володієте Ви навичками організації змагань з видів туризму?	9,63	57,75	24,87	7,75
9.	Чи володієте Ви знаннями про туристське спорядження, що використовується у походах та на змаганнях з техніки різних видів туризму (пішохідного, водного, велосипедного)?	14,17	65,76	15,51	4,56
10.	Чи володієте Ви уміннями підготовки шкільної команди до участі у змаганнях з туризму?	13,90	43,85	31,82	10,43
11.	Чи володієте Ви знаннями про правила та вимоги до безпечної організації туристських заходів?	41,98	51,87	2,67	3,48
12.	Чи володієте Ви уміннями використання природних чинників у походах для оздоровлення його учасників	37,17	36,90	14,97	10,96
13.	Чи володієте Ви уміннями організації масових туристських заходів у школі?	17,91	47,06	27,54	7,49
14.	Чи володієте Ви навичками орієнтування за компасом та топографічною картою?	24,60	32,89	28,34	14,17
15.	Чи володієте Ви навичками надання першої медичної допомоги постраждалому?	27,54	36,10	22,73	13,64
16.	Чи володієте Ви навичками основ виживання у природних умовах?	35,56	44,65	19,77	-
17.	Чи володієте Ви навичками оформлення туристичної документації?	6,68	29,11	58,02	5,88
18.	Як Ви вважаєте, чи підготовлені Ви до керівництва туристським гуртком у школі?	5,88	43,05	45,45	5,61
19.	Чи Володієте Ви уміннями планування позакласної роботи вчителя фізичної культури з туризму?	11,50	48,66	21,12	16,72
20.	Як Ви вважаєте, наскільки Ви підготовлені до організації позакласної роботи з туризму?	11,76	61,76	12,57	13,90

Додаток Б**АНКЕТА****ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****ШАНОВНІ КОЛЕГИ!**

Проводиться спеціальне дослідження щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Просимо дати відповіді на запитання, поставивши позначку у вигляді «+» навпроти одного із варіантів.

1. Чи потрібно, на Вашу думку, включати навчальну дисципліну «Туризм» до циклу професійно-орієнтованих дисциплін навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури?
  - а) так, потрібно;
  - б) ні, не потрібно;
  - в) важко відповісти.
2. Чи задоволені Ви навчально-методичним забезпеченням, що є у Вашому вищому навчальному закладі та використовується для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
  - а) так, повністю задоволений;
  - б) частково задоволений;
  - в) ні, не задоволений;
  - г) важко відповісти.
3. Чи докладаєте Ви зусиль для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
  - а) так, постійно;
  - б) так, але не систематично;
  - в) ні, не докладаю;
  - г) важко відповісти.
4. Чи використовуєте Ви інформаційні технології для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
  - а) так, використовую систематично;
  - б) так, інколи;
  - в) ні, не використовую;
  - г) важко відповісти.
5. Чи застосовуєте Ви активні методи навчання у викладацькій практиці?
  - а) так, застосовую систематично;
  - б) так, інколи;

- в) ні, не застосовую;
г) важко відповісти.
6. Чи є у Вас досвід застосування мультимедійних засобів навчання для формування інтересу у майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
- а) так, досвід є;
б) ні, немає досвіду;
в) важко відповісти.
7. Чи включаєте Ви у педагогічну практику питання організації позакласної роботи з туризму як невід'ємну частину процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
- а) так, обов'язково;
б) ні, немає потреби;
в) важко відповісти.
8. Чи впроваджуєте Ви у процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури спецкурси з метою підвищення рівня готовності майбутніх вчителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
- а) так, впроваджую;
б) ні, не впроваджую;
в) важко відповісти.
9. Чи проводите Ви педагогічне тестування для діагностики рівня сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
- а) так, проводжу;
б) ні, не проводжу;
в) важко відповісти.

Дякуємо за участь в анкетуванні!

Таблиця Б.1

Результати анкетування викладачів щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

№ з/п.	Запитання та варіанти відповідей	Розподіл відповідей, %			
		а	б	в	г
1.	Чи потрібно, на Вашу думку, формувати готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму як складову загальної професійної готовності?	85,11	6,39	8,51	-
2.	Чи задоволені Ви навчально-методичним забезпеченням, що є у Вашому вищому навчальному закладі та використовується для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	29,79	40,43	19,15	10,64
3.	Чи докладаете Ви зусиль для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	19,15	44,68	19,15	17,02
4.	Чи використовуєте Ви інформаційні технології для формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	8,51	48,94	34,04	8,51
5.	Чи застосовуєте Ви активні методи навчання у викладацькій практиці?	36,17	59,57	4,26	0
6.	Чи є у Вас досвід застосування мультимедійних засобів навчання для формування інтересу у майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	48,94	38,30	12,77	-
7.	Чи включаєте Ви у педагогічну практику питання організації позакласної роботи з туризму як невід'ємну частину процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	40,43	44,68	14,89	-
8.	Чи впроваджуєте Ви у процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури спецкурси з метою підвищення рівня готовності майбутніх вчителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	21,28	68,05	10,64	-
9.	Чи проводите Ви педагогічне тестування для діагностики рівня сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	25,53	57,45	17,02	

Додаток В

АНКЕТА

ДЛЯ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Шановні учителі фізичної культури! Проводиться спеціальне дослідження щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму. Просимо дати відповіді на запитання, поставивши позначку у вигляді галочки навпроти одного із варіантів.

1. Чи використовуєте Ви у позакласній роботі різноманітні форми та засоби туристської діяльності, а саме: мандрівки, екскурсії, туристські естафети, змагання, Дні туризму, конкурси туристських фотографій тощо?
  - а) так, постійно;
  - б) так, але не систематично;
  - в) дуже рідко;
  - г) ні, але бажаю започаткувати;
  - д) ні, не вважаю це за потрібне.
2. Чи вважаєте Ви науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення занять туризмом у Вашій школі достатнім?
  - а) так, школа повністю забезпечена;
  - б) часткове забезпечення;
  - в) незадовільне забезпечення;
  - г) важко відповісти.
3. Чи задоволені Ви об'ємом знань з організації позакласної роботи з туризму у майбутніх учителів фізичної культури?
  - а) так, повністю задоволений;
  - б) частково задоволений;
  - в) не задоволений;
  - г) важко відповісти.
4. Чи володіють майбутні учителі фізичної культури навичками організації спортивно-масових заходів з туризму у позаурочний час?
  - а) так, володіють;
  - б) володіють, але недостатньо;
  - в) ні, не володіють;
  - г) важко відповісти.
5. Як ви оцінюєте рівень готовності студентів-майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?
  - а) високий рівень, відмінна підготовка;
  - б) достатній рівень, не вистачає лише досвіду педагогічної діяльності;
  - в) посередній рівень, часткова готовність;
  - г) низький рівень, студент постійно потребує підтримки вчителя;
  - д) незадовільний рівень, відсутні елементарні вміння та навички туристської роботи.

Учитель фізичної культури _____
Директор школи _____

Велика подяка за співпрацю!

Таблиця В.1

Результати анкетування учителів фізичної культури щодо формування готовності майбутніх учителів з фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму, %

№ з/п	Запитання та варіанти відповідей	Розподіл відповідей, %				
		а	б	в	г	д
1.	Чи використовуєте Ви у позакласній роботі різноманітні форми та засоби туристської діяльності, а саме: мандрівки, екскурсії, туристські естафети, змагання, Дні туризму, конкурси туристських фотографій тощо?	26,39	25,00	26,39	22,22	0
2.	Чи вважаєте Ви науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення занять туризмом у Вашій школі достатнім?	6,94	20,83	66,67	5,55	-
3.	Чи задоволені Ви об'ємом знань з організації позакласної роботи з туризму у майбутніх учителів фізичної культури?	8,33	52,58	20,83	18,06	-
4.	Чи володіють майбутні учителі фізичної культури навичками організації спортивно-масових заходів з туризму у позаурочний час?	13,89	56,94	8,33	20,83	-
5.	Як ви оцінюєте рівень готовності студентів-майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму?	4,17	29,17	44,44	13,89	8,33

Додаток Г

Фрагменти туристсько-спортивного масового заходу «Гандикап»

Додаток Д
Фото змагань зі спортивного туризму

Додаток Е

Тематичний план вибіркової навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму»

№ тематичних модулів	Назва змістових та тематичних модулів	Розподіл навчального матеріалу (кредити / години)				
		Всього кредитів / годин	Аудиторна робота		Позааудиторна робота	
			Лекції	Практичні заняття	Індивідуаль на робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Характеристика та особливості позакласної роботи з туризму		1/36	10	8	2	16
1.1.	Позакласна робота з туризму як частина професійної діяльності учителя фізичної культури.	4	2			2
1.2.	Система шкільного туризму в Україні	4	2			2
1.3.	Програмно-нормативні документи, що регулюють позакласну роботу в школі та туристську діяльність	6	2			4
1.4.	Туристська підготовка учителя фізичної культури (краєзнавча, технічна, тактична, психологічна, фізична)	6	2	2		2
1.5.	Параметри оздоровчих походів	4		2		2
1.6.	Розрядні вимоги у виді спорту «спортивний туризм».	4		2		2
1.7.	Масові заходи з туризму на базі загальноосвітньої школи	8	2	2	2	2
Змістовий модуль 2. Форми позакласної роботи з туризму та методика їх організації.		1/36	8	10	6	12
2.1.	Гуртки спортивно-туристського профілю	6	2	2		2
2.2.	Організація і підготовка спортивних та рекреаційних походів	12	2	2	6	2
2.3.	Організація безпечного бівачу туристської групи.	4		2		2
2.4.	Організація шкільних туристських змагань	8	2	2		4
2.5.	Розробка сценарію туристського заходу	6	2	2		2
Всього		2 /72	18	18	8	28

Додаток Є

План підготовки навчально-тренувального одноденного походу

1. Мета: відпрацювання елементів туристичної техніки (подолання річки по колоді).
2. Комплектація туристської групи: академічна група (передбачає рівність фізичної та туристської підготовки, незначну різницю по віку).
3. Маршрут: м. Рівне – с. Новостав – м. Рівне. (зручний під'їзд поїздом, наявність джерел питної води у лісовому масиві, облаштована туристська стоянка).
4. Картографічний матеріал: для розробки маршруту використані топографічні карти Рівненської області масштабу 1: 200000, для відпрацювання технічного етапу – спортивна карта лісового масиву масштабу 1:15000.
5. Маршрутні документи: наказ по університету про проведення походу, маршрутний листок, паспорт керівника групи, журнал з техніки безпеки.
6. Спорядження: особисте та групове спорядження підбирається згідно рекомендованих списків; спеціальне – основна мотузка довжиною 40м та допоміжна мотузка довжиною 40м, карабін потужністю 4kN (2 одиниці) та карабіни-напівавтомати (10 одиниць), індивідуальні страхувальні системи (6 одиниць) з блокувальними мотузками та петлями самостраховки.
7. Харчування: кожен учасник повинен забезпечити себе їжею на весь день та гарячим питтям.
8. Аптечка: згідно рекомендованого списку на один день.
9. Ремонтний набір: голки, нитки, клей, дріт.

Додаткова інформація: збір групи о 8.20 год на залізничному вокзалі м. Рівне, проїзд 10 грн (по студентському квитку в обидві сторони) .

Додаток Ж

Лабораторне заняття з дисципліни «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» у формі навчально-тренувального походу

Додаток 3

Сценарій позакласного заходу з туризму «День туризму»

Мета:

- зацікавити учнів туризмом як засобом пізнання, відпочинку та видом спорту;
- сприяти оздоровленню та психологічному розвантаженню учнів у позанавчальний час;
- надати знання про користь занять туризмом, сформувати елементарні туристські навички.

Обладнання: карти-схеми, малюнки, плакати, намет, рюкзак, папір, олівці.

Хід заняття.

1. **Організаційний момент:** розміщення учнів на подвір'ї школи; вступне слово учителя.

**Є просто храм, є храм науки,
А є іще природи храм –
З лісами, які тягнуть руки
Назустріч сонцю і вітрам**

Сьогодні у нас всіх чудова нагода відпочити на пришкольньому майданчику, почути нове та корисне про мандрівництво, відчути себе туристами та зрозуміти: чому він такий важливий для людей, чому відзначають Всесвітній день туризму 27 вересня.

2. Основна частина.

Послухайте вірш про особливих людей (вірш зачитує один із учнів).

Про туристів

Там, у нашому ліску
Ставлять табір на піску.

Може то бомжі зібрались,
А чи біженці якісь.
Ви до них не привітались?
А в міліцію звертались?

Що то справді за дива
Може партія нова.
Де вони всі засідають,
Що народу обіцяють?

Достеменно я не знаю,
Що за люди то такі,

Але бачила насправді,
Дії їхні не прості.

З картою бігали по лісі
Та гляди і заблукали.
Добре дід рубав там дрова –
Хоч дорогу розпитали.

Деревини обв'язали
Мабуть, щоб бува не впали.
То у них так назива –
Переправа навісна.

Причепили до гіляки
Шмат канату на додачу.
Та гойдаються на ньому
Наче мавпи в зоопарку.

Що ви, кажете кума!
Може цих, як терористів...
Чи, як кажете – туристів?
Нам серйозно не сприма.

Е ні, кумо! Бо я чула
Їх розмови ненароком.
В них звучать такі словечка
Не поймеш ніяким боком.

От послушайте!
Казали: траверз, маятник, КП.
Що воно таке? Не знаю
І не відаю про те.

Гляньмо, куме, ми на них?
Не зламаймо ж собі очі.
Розпитаймо, чи вони будуть
Лазить тут до ночі.

-Добрий день Вам, люди щирі!
-Добрий день, бабусі милі!
Нас цікавість розрива.
Що у Вас тут за дива?

Звемось, бабко, ми туристи!
Може ви якісь артисти?

Ні, бабусю, ми спортсмени,
Школярі і бізнесмени,
Вчителі, робітники,
Всі з природою на „ти”.

Ми любим землю рідну,
 Її річки, ліси
 І дбаєм щоб не втратила
 Вона тої краси.

Вчимося ми у злагоді
 З природою прожити.
 Вчимося кожне дерево
 І кожен кущ любить.

Ви чули, кумо!
 Справа в них, доволі не проста.
 І хай у справі гарній цій
 Їм Бог допомога!

Учитель: то чим корисним займаються туристи? (учні мають пригадати рядки вірша).

Які нові терміни прозвучали у вірші?

Чи може хтось пояснити, що потрібно робити на траверсі, маятнику?

Чи бажають діти навчитися виконувати туристичні прийоми?

Клас розподіляється на 4 команди і за коловим принципом вивчають імпровізовані технічні етапи: «Маятник», «Намет», «Траверс», «Рюкзак».

Після навчання учні готуються до туристських змагань, які будуть включати названі етапи, а також етап «Пазли» (потрібно якнайшвидше скласти спортивну карту, поділену на частини) та відгадати зашифроване слово (по принципу кросворду).

На старті команда отримує карту з переліком етапів та рухається по маркованому маршруту на шкільному майданчику.

Перемагає команда, яка показала найменший час.

3. Заключна частина.

Переможці нагороджуються медалями, виготовленими з цупкого картону, а всі учасники отримують печатку на руку у вигляді надпису «Посвята у юні туристи» (печатка зроблена з картоплини, рідина – зеленка).

На сам кінець учні стають у коло та продовжують запропоновані учителем речення:

- Сьогодні я навчився...;
- Сьогодні я дізнався...;
- Сьогодні мені сподобалося...;
- Сьогодні було складно...;
- Тепер я знаю, що у лісі не можна...;
- Тепер я буду обережати...

Додаток И

ТЕСТИ

**для визначення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту
готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної
роботи з туризму**

Методика визначення мотивації до успіху (за Т. Елерсом)

Прізвище, ім'я та по батькові студента

Пропонується 41 запитання, на яке можна дати відповідь «так» або «ні».

№ з/п	Твердження	ТАК	НІ
1	Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час		
2	Я легко роздратовуюсь, коли відчуваю, що не можу на всі 100 % виконати завдання		
3	Коли працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту		
4	Коли виникає проблемна ситуація, я часто приймаю рішення одним з останніх		
5	Коли в мене два дні поспіль нема справи, я втрачаю спокій		
6	В деякі дні мої успіхи нижче за середній показник		
7	До себе я суворіший, ніж стосовно інших людей		
8	Я більш доброзичливий, ніж інші		
9	Коли відмовляюся від важкого завдання, пізніше суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху		
10	У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку		
11	Старанність — це не основна моя риса		
12	Мої досягнення в праці не завжди однакові		
13	Мене більше приваблює інша робота, ніж та, де я зайнятий		

14	Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала		
15	Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною		
16	Перешкоди роблять мої рішення більш твердими, стійкими		
17	У мене легко викликати честолюбство		
18	Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно		
19	Під час роботи я не розраховую на допомогу інших		
20	Іноді я відкладаю те, що мав зробити зараз		
21	Потрібно розраховувати тільки на самого себе		
22	В житті мало речей більш важливих, ніж гроші		
23	Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю		
24	Я менш честолюбний, ніж багато інших		
25	Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу		
26	Коли я налаштований на роботу, я роблю її більш кваліфіковано, ніж інші		
27	Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть наполегливо працювати		
28	Коли в мене немає справ, я ніяковію		
29	Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим		
30	Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюсь робити це якнайкраще		
31	Мої друзі іноді вважають мене ледачим		
32	Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег		
33	Безглуздо протидіяти волі керівника		

34	Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати		
35	Коли щось не вдається, я нетерплячий		
36	Я зазвичай мало зважаю на свої досягнення		
37	Коли я працюю разом з іншими людьми, моя робота дає вагоміші результати, ніж в інших		
38	Чимало з того, за що я беруся, я не доводжу до кінця		
39	Я заздрю людям, які не завантажені роботою		
40	Я не заздрю тим, хто прагне влади і високих посад		
41	Коли я певен, що стою на вірному шляху, для доведення своєї правоти я готовий піти на крайнощі		

Ключ опитувальника Т. Елерса.

По 1 балу нараховується за відповідь "так" на питання: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41 та "ні" – на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються. Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація методики мотивації до успіху (норми тесту Елерса):

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів - низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів - помірно високий рівень мотивації;

більше 21 балу - дуже високий рівень мотивації до успіху.

Дослідження показали, що люди, сильно орієнтовані на успіх, вважають за краще середній рівень ризику. Ті ж, хто боїться невдач, віддають перевагу малому або, навпаки, занадто великому рівню ризику. Чим вище мотивація людини до успіху - досягненню мети, тим нижче готовність до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на надію на успіх: при сильній мотивації до успіху, надії на успіх зазвичай скромніший, ніж при слабкій мотивації до успіху.

До того ж, людям, мотивованим на успіх і що мають великі надії на нього, властиво уникати високого ризику.

Методика визначення рівнів професійної спрямованості (за Т.Д. Дубовицькою)

Прізвище, ім'я та по батькові студента

Уважно прочитайте твердження опитувальника. Поставте позначку напроти номера питання, обравши один із варіантів, який відповідає вашій думці: так (++) , швидше так (+), швидше ні (– –), ні (–).

№	Зміст твердження	так	Швидше так	Швидше ні	ні
1.	Кожна людина має право отримати ту професію, яка їй подобається, відповідає її інтересам та здібностям				
2.	Якби мені довелося вчитися ще раз, я б вибрав ту професію, яку опановую зараз				
3.	Моє навчання на даному факультеті вимушене в силу певних обставин, а не за власним бажанням				
4.	Моє бажання отримати цю професію і працювати за фахом є стабільним і обґрунтованим				
5.	Вчусь, в першу чергу, задля отримання вищої освіти, отримувана професія мало цікавить				
6.	У майбутній професії для себе бачу мало хорошого				
7.	Мої уподобання і заняття у вільний час по'язані з майбутньою професією				
8.	У світі існує маса інших професій, які мені подобаються значно більше, чим моя майбутня професія				
9.	За власним бажанням читаю додаткову літературу, що має відношення до майбутньої професії				
10.	По закінченню навчання буду в подальшому вдосконалюватися та підвищувати кваліфікацію по професії, для того, щоб працювати більш ефективно				

11.	Отримана професія і робота по фаху напевно не принесуть мені у подальшому морального задоволення				
12.	Прикладу всі зусилля, щоб не працювати за цією спеціальністю				
13.	Якщо навіть буде дуже важко, після закінчення навчання буду намагатися знайти роботу по спеціальності				
14.	На даний момент працюю (чи намагаюся знайти роботу) по професії, яку отримую				
15.	В мене немає бажання працювати по професії, яку отримую				
16.	При нагоді намагаюся ознайомитися з роботою спеціалістів в області моєї майбутньої професії				
17.	Якщо й буду працювати по професії, що отримую тепер, то недовго				
18.	Робота по обраній професії дозволить мені в майбутньому повною мірою проявити себе, свої здатності				
19.	По закінченню навчання буду здобувати іншу професію та працювати по ній				
20.	У житті людини не все залежить від нього самого, йому доводиться інколи миритися з обставинами				

2. Обробіть отримані результати у відповідності з ключем, у якому варіант «так» і «швидше так» означає позитивні відповіді, а «ні» та «скоріше ні» — негативні відповіді

«Так», «швидше так» — № 2, 4, 7, 9, 10, 13, 14, 16, 18; «ні», «швидше ні» — № 3, 5, 6, 8, 11, 12, 15, 17, 19. За кожне співпадіння з ключем нараховується 1 бал (відповіді на питання 1 та 20 при обробці результатів не враховуються). Підрахуйте загальну суму балів та визначте власний РПС згідно до таких норм: 0—4 бали — низький РПС; 5—13 балів — середній РПС; 14—18 балів — високий РПС.

3. Проаналізуйте власний результат на основі поданої нижче інтерпретації:

Професійна спрямованість — це сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, нахилів, прагнень, бажань та ін.), пов'язаних з професійною діяльністю особистості, які впливають на вибір професії та прагненням працювати за обраним фахом, задоволенням професійною діяльністю. Професійна

спрямованість являє собою інтегральне утворення і характеризується предметом професійної спрямованості, в якості якого виступає та професія (вид діяльності), якій віддає перевагу людина; видами мотивів професійної діяльності; силою (рівнем) спрямованості, яка проявляється ступенем прагнення до оволодіння професією та роботи за обраним фахом; знаком (задоволення-незадоволення людини своєю професією). Рівень професійної спрямованості є вагомим фактором, який впливає на наполегливість та успішність оволодіння професією, на пізнавальну активність студентів у процесі навчання, на активність після закінчення вищого навчального закладу та влаштування на роботу

Високі показники свідчать про те, що студент прагне оволодіти обраною професією, бо йому вона подобається; він хоче в майбутньому працювати і надалі вдосконалюватися у професійній діяльності; а у вільний час намагається займатися справами, які стосуються обраного фаху; прагне мати коло знайомств спеціалістів у сфері обраної професії; вважає свою професію справою свого життя.

Низькі показники свідчать про те, що студент вимушено вчиться на даному факультеті — вступ до ВНЗ зумовлений не інтересом до майбутньої професії та бажанням працювати за отриманим фахом, а іншими причинами, наприклад, підкоренням вимогам батьків, близьким розташуванням навчального закладу біля дому тощо. Студент не вбачає нічого привабливого для себе у своїй майбутній професії, вона йому малоцікава; у разі наявної можливості хоче змінити обраний фах, отримати іншу спеціальність і працювати у відповідності до неї.

Додаток I

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

для визначення рівня сформованості когнітивного компоненту готовності майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Комплексний тест з туризму

*Обов'язкове поле

Електронна адреса *

Ваша електронна адреса

Будь ласка, введіть ваше прізвище та ім'я: *

Ваша відповідь

Академічна група: *

Ваша відповідь

ДАЛІ

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формак.

Компанія Google не створювала цей вміст і не підтримує його. Повідомити про порушення - Умови надання служби - Додаткові положення

Google Форми

Розділ 1. Перша сторінка тесту

Розділ 2. Зміст тестів для визначення рівнів сформованості готовності майбутнього учителя фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму за гносеологічним критерієм

1. У країнах Західної Європи започаткували рух, що сприяв впровадженню мандрівок у навчально-виховному процесі. Назва руху:
  - А) «Назад до природи»;
  - Б) «Вперед до природи»;
  - В) «Ми і природа».
2. В який період часу виникають перші самодіяльні туристські об'єднання в Європі?
  - А) у XVIII ст.;
  - Б) у першій половині XIX ст.;
  - В) у другій половині XIX ст.

3. Які форми організації перших туристичних подорожей, як правило, використовували наприкінці XIX ст.?
  - А) експедиції;
  - Б) складні багатоденні подорожі;
  - В) екскурсії.
4. Яка молодіжна організація Англії взяла туризм за основу своєї діяльності?
  - А) Асоціація скаутів;
  - Б) Грінпіс;
  - В) Клуб молоді.
5. В якому українському місті було створено Кримський гірський клуб?
  - А) у Ялті;
  - Б) у Одесі;
  - В) в Херсоні.
6. Назвати молодіжні рухи в Україні, що мають спільну методичну основу з туризмом.
  - А) геймери;
  - Б) пластуни;
  - В) фурі.
7. Розвиток краєзнавства на українських землях розпочався:
  - А) у XVIII ст.;
  - Б) у XIX ст.;
  - В) в роки незалежності України.
8. Які відомі українці пропагували ідеї туризму та краєзнавства у своїй діяльності?
  - А) Д. Мамин-Сибіряк, Д. Менделєєв, І. Павлов;
  - Б) Т. Шевченко, П. Куліш, П. Чубинський;
  - В) К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський.
9. Асоціація герл-гайдів зародилася у:
  - А) Америці;
  - Б) в Ірландії;
  - В) в Англії.
10. Позакласна робота учителя фізичної культури – це:
  - А) діяльність з учнями з тих класів, де учитель не викладає предмети;
  - Б) педагогічна діяльність за межами приміщення школи;
  - В) цілеспрямована робота зі школярами, що її організують і здійснюють учителі, вихователі, органи дитячого самоврядування в школі після уроків.
11. Формами та методами позакласної роботи є:
  - А) відпрацювання пропусків занять;
  - Б) групи продовженого дня;
  - В) секційна та гурткова робота.
12. Позакласна педагогіка передбачає:
  - А) авторитарний стиль керівництва;

- Б) повну самостійність учнів;
В) педагогіку співпраці.
13. Рекреаційний туризм – це:
А) відпочинок у рекреаційних зонах;
Б) це подорож задля відпочинку, оздоровлення або лікування, яку здійснюють за безпосереднього використання природних властивостей клімату, мінеральних вод, грязі, привабливих ландшафтних та інших ресурсів;
В) ігри та розваги у спеціально створених зонах.
14. Назвіть список захворювань, що є протипоказами до подорожування:
А) карієс, подряпини, відкладення солей у шийному відділі хребта;
Б) мозолі, знервованість, синці;
В) онкологічні захворювання, підвищений тиск, висока температура тіла.
15. В якій системі людського організму відзначено найбільше позитивних змін від туристських подорожей?
А) травна;
Б) видільна;
В) серцево-судинна.
16. Як розшифровується аббревіатура МКК?
А) маршрутно-кваліфікаційна комісія;
Б) міжнаціональні комунікативні карти;
В) масив краєзнавчих компонентів.
17. Скільки категорій складності запроваджено для поділу спортивних походів?
А) три;
Б) вісім;
В) шість.
18. Яка протяжність походу II ступеня складності?
А) 15 км;
Б) 50 км;
В) 75 км.
19. Яка максимальна чисельність туристської групи дозволена в багатоденному поході?
А) 12 учасників;
Б) 15 учасників;
В) 30 учасників.
20. Чи можуть здійснити спортивну подорож I категорії складності три особи?
А) Це заборонено правилами Федерації спортивного туризму України;
Б) Можливо при виборі нескладного регіону для подорожування та при достатній підготовці учасників;
В) можливо у певних видах спортивного туризму.
21. Яка конструкція рюкзака вважається найкращою для складних походів?
А) м'який;

- Б) з рамкою;
В) анатомічний.
22. Допомога потерпілому при травмі, що спричинила зупинку серця, буде полягати у наступному:
А) реанімаційні заходи та виклик швидкої;
Б) транспортування потерпілого до населеного пункту та виклик лікаря;
В) масажування рук в області зап'ястка та піднесення до носа розчину нашатирного спорту.
23. При підвивихах та розтягненні суглобів на другу добу потрібно:
А) повний спокій, іммобілізація кінцівки;
Б) компреси із зігріваючою маззю;
В) прикладання холодних компресів.
24. Шкільний туризм підпорядковується:
А) Федерації спортивного туризму;
Б) адміністрації навчального закладу;
В) чинним документам Міністерства освіти і науки.
25. При плануванні маршруту походу першочергово враховується:
А) вік та досвід учасників;
Б) матеріальне забезпечення учасників;
В) усі побажання учасників групи.
26. До видів туристських вогнищ відносимо:
А) мангал;
Б) колодязь;
В) зруб.
27. Маршрут походу проходиться з дотриманням таких вимог:
А) за гарної погоди долається якомога більше кілометрів до настання темноти;
Б) дотримується попередньо складений графік, незважаючи на зміну погодних умов;
В) дотримується графік денних переходів, якщо міняються умови, то міняється і графік.
28. Добове споживання їжі у поході поділяють на такі прийоми:
А) сніданок, вечеря, обіду немає;
Б) триразове харчування з додатковими перекусами;
В) прийом їжі відбувається за побажаннями учасників подорожі.
29. Знезараження води у похідних умовах відбувається, якщо воду:
А) прокип'ятити;
Б) процідити через декілька шарів тканини;
В) відстояти тривалий час та використати верхню частину.
30. Симптоми теплового удару:
А) посилення потовиділення, головний біль, носова кровотеча, прискорене дихання, нудота;

- Б) болі в горлі, підвищена температура тіла, загальна слабкість;
В) підвищення температури тіла, боязнь світла, спрага.
31. Сигнали про допомогу потерпілий подає таким чином:
А) підпалює ділянку лісу з метою звернути увагу;
Б) постійно гукає, або «шумить»;
В) подає 6 сигналів будь-яким доступним способом через 10 с, потім чекає відповіді.
32. Найбільш вірогідна причина небезпечної ситуації у поході:
а) погодні умови;
б) відсутність позитивного мікроклімату у туристській групі;
В) порушення дисципліни.
33. Ви – керівник групи, в якій один учасник травмувався. Ваші дії:
А) залишити учасника з ще одним учасником чекати допомогу, а решта учасників – рухається далі;
Б) відправити одного учасника за допомогою, а решта – чекає його повернення з лікарем;
В) направити за допомогою мінімум двох учасників, серед яких має бути повнолітній, а решта людей залишається з потерпілим.
34. До участі у змаганнях з туризму допускаються:
А) учасники з візою лікаря;
Б) всі бажаючі;
В) учасники, що вписані у заявку.
35. Дистанції змагань з спортивного туризму носять назви:
А) спецзавдання;
Б) біг по пересіченій місцевості;
В) похід-крос.
36. Походи, що містять частини з двох видів спортивного туризму, називаються:
А) складні;
Б) комбіновані;
В) нестандартні.
37. По закінченню походу та здачі звіту учасники отримують на руки:
А) довідки про похід;
Б) підтвердження про участь у поході;
В) договір на отримання спортивного звання.
38. Спортивні розряди у туризмі призначаються:
А) Федерацією спортивного туризму України;
Б) спортивним комітетом при органах управління;
В) осередками НОК в області.
39. До видів спортивного туризму ми відносимо:
А) пішохідний, лижний, велосипедний;
Б) парусний, дельтапланеризм, оздоровчий;
В) самодіяльний, плановий, діловий.

40. Вимоги до керівника туристського походу, серед іншого, включають:
- А) знання іноземної мови;
  - Б) наявність туристського досвіду;
  - В) вік старше 18 років, туристський досвід.

Ключ до тестових завдань:

1– а; 2–в; 3–в; 4–а; 5–б; 6–б; 7–б; 8–б; 9–в; 10–в;
11–в; 12–в; 13–а; 14–в; 15–в; 16–а; 17–б; 18–б; 19–б; 20–в;
21–в; 22–а; 23–б; 24–в; 25–а; 26–б; 27–в; 28–б; 29–а; 30–а;
31–в; 32–в; 33–в; 34–а; 35–в; 36–б; 37–а; 38–б; 39–а; 40–в.

Додаток Й

УНІФІКОВАНА СМУГА ПЕРЕШКОД

для визначення рівня сформованості практичного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

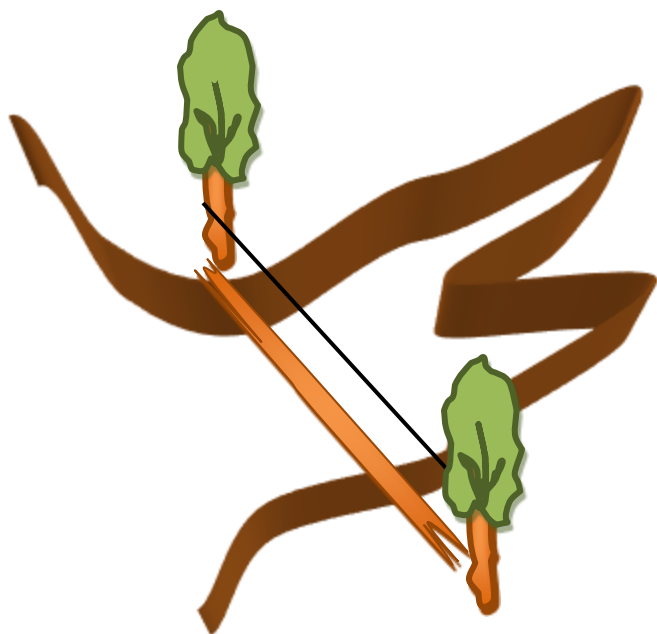
Технічні етапи смуги перешкод

Проходження болота по купинах

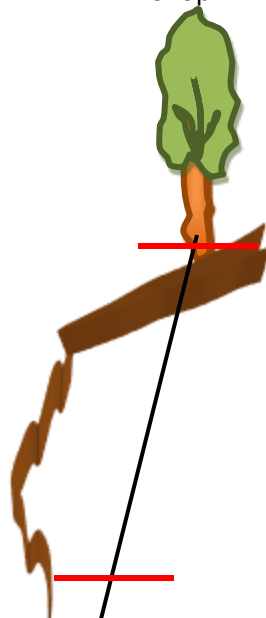

Постановка намету

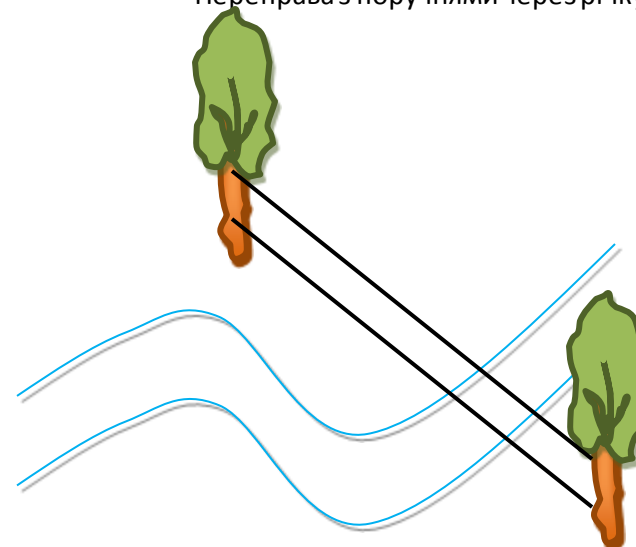
Подолання яру по колоді

Спортивний спуск

Переправа з поручнями через річку

Додаток К

ТЕСТИ

для визначення рівня сформованості особистісного компоненту готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму

Тест

для діагностики комунікативних та організаторських здібностей

прізвище, ім'я та по батькові студента

Дайте, будь ласка, відповідь «так» або «ні» на кожне запитання у таблиці

№	Запитання	так	ні
1	Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтеся?		
2	Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?		
3	. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне Вам кимось із Ваших товаришів?		
4	Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		
5	Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?		
6	Чи подобається Вам займатися громадською роботою?		
7	Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час з книгами або за будь-якими іншими заняттями, ніж з людьми?		
8	Якщо виникли будь перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?		
9	Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші Вас за віком?		
10	Чи любите Ви придумувати і організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?		
11	Чи важко Ви включаєтеся в нову для Вас компанію?		
12	Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?		
13	Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?		
14	Чи прагнете Ви домагатися, щоб Ваші товариші діяли відповідно з Вашою думкою?		
15	Чи важко Ви освоюєтеся в новому колективі?		
16	. Чи вірно, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, зобов'язань?		
17	Чи прагнете ви при нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		
18	Чи часто у вирішенні важливих справ Ви приймаєте ініціативу на себе?		
19	Чи дратують Вас оточуючі люди і чи хочеться Вам побути одному?		
20	Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтеся в незнайомій для Вас обстановці?		
21	Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?		

22	Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити розпочату справу?		
23	Чи відчуваєте Ви почуття утруднення, незручності, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		
24	Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?		
25	Чи любите Ви брати участь у колективних іграх?		
26	Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси Ваших товаришів?		
27	Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?		
28	Чи вірно, що Ви рідко прагнете до доказу своєї правоти?		
29	Чи вважаєте Ви, що Вам не доставляє особливих зусиль внести пожвавлення в малознайому Вам компанію?		
30	Приймаєте Ви участь у громадській роботі в школі?		
31	Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?		
32	Чи вірно, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?		
33	Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому Вам компанію?		
34	Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів ?		
35	Чи правда, що Ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?		
36	Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		
37	Чи вірно, що у Вас багато друзів?		
38	Чи часто Ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?		
39	Чи часто Ви соромитесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		
40	Чи правда, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?		

Обробка результатів

Комунікативні здібності оцінюються за відповідями на непарні питання. По одному балу зараховується, якщо відповідь «так» стоїть поряд з питаннями 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37; відповідь «ні» - проти питань 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39. Підрахуйте кількість відповідей співпадаючих з «ідеальними», отримане число – показник комунікативних здібностей в балах.

Організаторські здібності виявляються за відповідями на парні питання. По одному балу виставляється за відповідь «так» проти запитань з номерами 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38; відповідь «ні» - проти питань 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40. Підрахуйте кількість відповідей співпадаючих з «ідеальними», отримане число – показник організаторських здібностей в балах.

Методика прояву креативності за допомогою опитувальника

А. В. Лазукіна — Н. Ф. Каліна

прізвище, ім'я та по батькові студента

Шановні студенти!

З двох варіантів тверджень виберіть той, який є для Вас найбільш прийнятним або краще узгоджується з Вашими уявленнями, точніше відображає Вашу точку зору. Тут немає хороших або поганих відповідей, найкращою буде та відповідь, яку Ви обираєте одразу, довго не замислюючись.

№	твердження
1 а	Я часто приймаю ризиковані рішення
1 б	Мені важко приймати ризиковані рішення
2 а	Я прагну досягнути внутрішньої гармонії
2 б	Стану внутрішньої гармонії, мабуть, неможливо досягти
3 а	Робота, яка погано оплачується не може приносити задоволення
3 б	Цікава, творча робота — є вже сама по собі нагородою
4 а	Я люблю перечитувати книжки, які мені сподобалися
4 б	Краще прочитати нову книгу, аніж повертатися до вже прочитаної
5 а	Більшість з того, що я роблю, приносить мені задоволення
5 б	Тільки деякі з моїх занять по-справжньому мене радують
6 а	Зусилля, яких потребує пізнання істини, варті того, бо приносять користь
6 б	Зусилля, яких потребує пізнання істини, варті того, бо приносять задоволення
7 а	У складних ситуаціях треба діяти перевіреним способом — це гарантує успіх
7 б	У складних ситуаціях треба знаходити принципово нові рішення
8 а	Я думаю, що творчість повинна приносити користь людям
8 б	Я вважаю, що творчість повинна приносити людині задоволення
9 а	Дуже важливо, чи є у людини в житті радість пізнання і творчості
9 б	У житті дуже важливо приносити користь людям
10 а	Людина повинна працювати заради задоволення своїх потреб і добробуту своєї сім'ї

10 б	Людина має працювати, щоб реалізувати свої здібності та бажання
11 а	Я думаю, сенс життя — у творчості
11 б	Навряд чи у творчості можна знайти сенс життя
12 а	Обдарованій людині непростачно нехтувати своїм обов'язком
12 б	Талант і здібності важать більше, ніж обов'язок
13 а	Обираючи собі справу, людина повинна враховувати її суспільну користь
13 б	Людина повинна займатися перш за все тим, що їй цікаво
14 а	Я думаю, для творчості необхідні знання в обраній галузі
14 б	Я думаю, знання для творчості зовсім не обов'язкові
15 а	Для творчості потрібно дуже багато вільного часу
15 б	Мені здається, що для творчості в житті завжди можна знайти час

2. Обробка отриманих результатів.

Рівень позитивного ставлення, прагнення до творчості, а також певний рівень розвитку креативності як творчого потенціалу особистості виражається вибором наступних варіантів відповідей: 1а, 2а, 3б, 4а, 5а, 6б, 7б, 8б, 9а, 10б, 11а, 12б, 13б, 14б, 15б.

3. Аналіз результатів: чим більшою є сума балів (15 відповідей — 100 %), тим кращим є ставлення особи до творчості, тим легше їй виконувати творчі завдання на заняттях, тим більше вона реалізовуватиме себе в житті, оскільки творчість є однією з найважливіших складових самореалізації особистості.

Додаток Л

Акти впровадження результатів дослідження

УКРАЇНА

ДУБЕНСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДУБЕНСЬКА РАЙОННА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ»
ДУБЕНСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Шкільна 7, с. Верба, Дубенський р-н., Рівненська обл., 35670
тел.(063)4865266, (066)7357864, E-mail: rajsuturdubno@ukr.net

Код ЄДРПОУ 24171350

07.06.2017 № 23-01/01-12/17

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чалій Людмили Володимирівни
щодо формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до
організації позакласної роботи з туризму**

У роботі комунального закладу «Дубенська районна станція юних туристів» Дубенської районної ради Рівненської області широко використовувалися матеріали наукового дослідження Чалій Людмили Володимирівни.

Упродовж 2015-2016 років для перевірки методичної та тактичної підготовки педагогічних працівників установи впроваджувалося інтернет-тестування, розроблене Л.В. Чалій в межах навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму».

У роботі гуртків спортивно-туристського профілю були запроваджені методичні рекомендації щодо організації та проведення одноденних та багатоденних походів з учнівською молоддю, зазначені у навчально-методичному посібнику «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» (автори Л.В. Чалій, В.К. Кіндрат).

Зацікавленість та позитивний відгук отримала розробка уніфікованої смуги перешкод для перевірки технічної підготовленості працівників та вихованців закладу.

Методична рада Дубенської районної станції юних туристів відзначила практичну цінність наукового дослідження Л.В. Чалій, що відображає сучасні тенденції розвитку дитячо-юнацького туризму в Україні.

Директор райСЮТу

І. Кравець

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул.Ст.Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 26-78-65, факс (0362) 26-37-15
E-mail: rectorat@rdgu.uar.net, код ЄДРПОУ 25736989

№ 09.2017р. № 183

На № _____ від _____

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чалій Людмили Володимирівни
щодо формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації
позакласної роботи з туризму**

Упродовж 2012-2016 років наукові розробки та результати науково-експериментального дослідження Л.В.Чалій були впроваджені у навчально-виховний процес підготовки фахівців фізичної культури і спорту у Рівненському державному гуманітарному університеті.

Зокрема, були використані матеріали навчально-методичного посібника «Організація краєзнавчо-туристської діяльності: у запитаннях і відповідях» (у співавторстві з В. К. Кіндратом) та рекомендації щодо посилення змісту лекційних та практичних занять при викладанні наступних професійно орієнтованих дисциплін: «Вступ до спеціальності», «Історія фізичної культури та олімпізму», «Рекреаційний туризм і орієнтування», «Педагогіка фізичного виховання», «Теорія і методика оздоровчої фізичної культури», «Основи медичних знань», «Спортивний туризм».

Уведення в навчальний план підготовки бакалаврів фізичного виховання варіативної навчальної дисципліни «Організація позакласної роботи з туризму» та використання методичних рекомендацій до варіативної навчальної дисципліни дозволило збільшити об'єм знань та вмій студентів, посилити фундаментальність та професійну спрямованість навчального процесу.

Для контролю знань та вмій студентів було використано тестові завдання, створені Чалій Л.В. на основі GoogleForms, що відповідає сучасним вимогам до організації навчально-виховного процесу у вищій школі. З боку студентів спостерігався інтерес та усвідомлене ставлення до нововведень.

Проведенні анкетування та тестування студентів дозволили проаналізувати стан викладання професійно спрямованих дисциплін для студентів спеціальності «Фізичне виховання» та провести методичний семінар для викладачів кафедри ТМФВ РДГУ «Особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи».

Позитивні відгуки викладачів кафедри теорії та методики фізичного виховання про запровадження результатів дисертаційного дослідження Чалій Л.В. затверджені на засідання кафедри ТМФВ РДГУ (протокол № 7 від 30.06.2017 року).

Відзначаємо високий науковий рівень проведеного дослідження та його практичну спрямованість.

Перший проректор Рівненського
державного гуманітарного університету

проф. Р.В. Павелків

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, МСП-41, 69600, Україна
 тел.: (061) 764-45-46, факс: (061) 228-75-08, e-mail: znu@znu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125243

19.09.2017 № 01-14/149
 на № _____

ДОВІДКА

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Чалій Людмили Володимирівни
 на тему «Формування готовності майбутніх учителів фізичної
 культури до організації позакласної роботи з туризму»*

Впродовж 2016-2017 навчального року в процесі підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання» факультету фізичного виховання пройшли апробацію розроблені Чалій Людмилою Володимирівною: комплекс діагностичних й організаційно-педагогічних заходів щодо забезпечення ефективності формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму.

Комплект навчально-методичних матеріалів: навчально-методичний посібник «Організація краєзнавчо-туристської діяльності: у запитаннях і відповідях», методичні рекомендації «Організація позакласних туристських заходів у школі», були використані викладачами кафедри «Теорії та методики фізичної культури і спорту» під час проведення лекційних і практичних занять.

Здійснено апробацію авторських тестових завдань, розроблених Чалій Л.В. на основі GoogleForms, як діагностичного інструментарію для оцінювання мотиваційного та особистісного компонентів готовності студентів до організації позакласної роботи з туризму.

Застосування запропонованого комплексу навчально-методичних матеріалів в освітньому процесі, позитивно позначилось на покращенні у студентів готовності до організації позакласної роботи з туризму, що відзначено викладачами кафедри.

Результати впровадження науково-методичних розробок Чалій Л.В. обговорювались на засіданні кафедри «Теорії та методики фізичної культури і спорту» (протокол №11 від 23.05.2017р.) й одержали позитивну оцінку.

Проректор з науково-педагогічної
 та навчальної роботи,
 доктор педагогічних наук,
 професор

О.І. Гура

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад

"ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШІНСЬКОГО"

65020, м. Одеса, вул. Старомирська, 26. Тел.: (048) 723-40-98. Факс: (048) 732-51-03
Е-mail: info@pdu.edu.ua

від 19.09.2017 № 1999/17
на № _____ від _____

Довідка

про результати впровадження результатів дисертаційного дослідження

Чалій Людмили Володимирівни

на тему «*Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури
до організації позакласної роботи з туризму*»

зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У освітній процес підготовки фахівців фізичної культури в
Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені
К. Д. Ушинського упродовж 2014-2015 років впроваджувалися наукові
розробки Чалій Л. В.

Суттєву допомогу у підготовці майбутніх педагогів до спортивно-
масової роботи отримано з навчально-методичних посібників «Організація
краснавчо-туристичної діяльності» та «Організація і методика спортивно-
масової роботи в різних сферах фізкультурного руху» (у співавторстві).

Відна часом активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів в
процесі використання посібника «Організація позакласних туристських
заходів у школі: методичні рекомендації». Під час аудиторної роботи
педагогічними працівниками університету широко застосовувалися авторські
розробки інтернет-тестування з навчальної дисципліни «Організація
краснавчо-туристичної діяльності».

У навчально-методичній роботі викладачів факультету фізичного
виховання були використані матеріали авторських навчальних програм
туристичної практики та варіативної навчальної дисципліни «Організація
позакласної роботи у школі».

Для оцінки та контролю якості навчальної роботи студентів
впроваджувалася розроблена здобувачем комп'ютерна програма «ЦДК».
Педагогічна діагностика готовності майбутніх учителів фізичної культури до
організації позакласної роботи з туризму».

Результати наукового пошуку Чалій Л. В. високо оцінені педагогічним
колективом факультету фізичного виховання.

Проректор з наукової роботи

Т. І. Койчева

Доктор педагогічних наук,
професор, декан факультету
фізичного виховання

Б. Т. Долінський

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
e-mail: post@eenu.edu.ua, web: http://www.eenu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125102

22.09.2017р. № 03-28/од/3858

на № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Чалій Людмили Володимирівни
щодо формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації
позакласної роботи з туризму

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки впродовж 2013-2016 років впроваджував у навчально-виховний процес наукові розробки та результати дисертаційного дослідження Л. В. Чалій на тему «Формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації позакласної роботи з туризму».

Було проведено анкетування викладачів та студентів факультету фізичної культури, спорту та здоров'я для визначення стратегії науково-дослідної роботи Л. В. Чалій.

Навчально-методичні матеріали, запропоновані Л. В. Чалій (навчальні програми, електронні розробки лекційних, практичних та лабораторних занять навчальних дисциплін «Організація краєзнавчо-туристської діяльності» та «Організація позакласної роботи з туризму»), були використані студентами та викладачами для написання наукових статей, курсових та бакалаврських робіт.

Методичні рекомендації до варіативної навчальної дисципліни «Організація позакласних туристських заходів у школі» дозволили активізувати процес викладання дисципліни «Теорія і методика туристичної роботи».

На засіданні кафедри спортивно-масової та туристичної роботи СНУ імені Лесі Українки схвальну оцінку отримали авторські навчальні програми «Організація краєзнавчо-туристської діяльності», «Рекреаційний туризм та орієнтування», «Туристична практика».

Належну оцінку від професорсько-викладацького складу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я отримала комп'ютерна програма діагностування рівнів готовності студентів до організації позакласної роботи з туризму.

Результати впровадження експериментального дослідження Чалій Л. В. засвідчують актуальність та практичну цінність дослідних матеріалів та є показником фахової зрілості дисертанта.

Перший проректор,
проректор з адміністрування та розвитку
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

 А. В. Цьось

Белікова Н. О.
0332240147